

ČASOPIS
MAČICY SERBSKEJE
1884.

Redaktor:
Michal Hórnik.

Lětnik XXXVII.
Zešiwk I.

(Cyłeho rjada čisło 69.)

Budyšin.
Z nakładom Mačicy Serbskeje.

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1884.

Redaktor:
Michał Hórnik.

Létnik XXXVII.

B u d y š i n.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Delnjołužiske Serbowstwo w léće 1880.

Wopisał dr. *Ernst Muka*.

Zawod.

Běch sebi hižo dawno předewzał, raz cyły delnjoserbski kraj přepućować, zo bych jón, runjež hižo wjele stron derje znajach, dospołnje zeznał a pódlu přepytał, kak daleko mjezy Delnjeho Serbowstwa nětko du a hač je wot léta 1848, w kotrymž naš J. E. Smolef z druhim zwjazkom serbskich ludowych pěsničkow přenju serbsku ethnografisku khartu wuda, woprawdže telko so přeněmčiło, kelkož Richard Andree we swojej znatej knižce „Wendische Wanderstudien (1874)“ wudawa. Tuto swoje předewzaće wuwjedzech we wulkich prózdminach léta 1880 pućujo ze swojim přećelom k. řečnikom Alfonsom Parczewskim přez tři njedžele nimale po cyłych Delnich Łužicach. Dołho njemějach dla druhich nuznych a njewotstorěnych džělow khwile swoje tehdy činjene zapiski wobdžělać a za čišć spřihotować. W zašłym léće 1883 skónčnje sebi čas wotdobyh a započach kruchi ze swojeho pućowanja we „Łužicy“ (ča. 4, 6, 7) pod napismom: „Dundanki a dróhowanki po Delnich Serbach“ wozjewjeć, ale bórzy widžach, zo dyrbyu z tutymi nastawkami dla jich wobšěrnosće pak léta dołho pokračować pak wjetši džěl kóžděho čisła pjelnić. Woboje by wězo njespodobne było. Tuž wobzamknuch nazhonjenja z tutoho swojeho dróhowanja skónčnje donapisać a wospjětujto tamnaj nastawkaj z Łužicy zhromadnje w časopisu Maćicy Serbskeje zjawnosći přepodać, myslo sebi, zo budže tola tomu a druhemu zajimawo zhonić, kak so w Delnich Serbach wěcy maju. Za přichodne generacije pak to njech je swědčenje wo zrudnym postawje našich delnjoserbskich bratrow w léće 1880. Chen pak tu wšo „sine ira ac studio“, sprawnje, bjez debjenja a

tajenja wupowědać, a jeli što w tymle mojim wopisanju zmylki nadeńdže, dha njejsym zawěsće ja na nich wina, ale moji spowědarjo, kotřiž mylicy so sami zmylne powěsće mi podachu. Tola po możnosći sym wšudže wšo tež sam přepytował a so wo wšěch wobstojnosćach swědomiwje přeswědčował. A tuž njech je moje njedebjene wopisanje hladałko za wšěch zdźělanych delnjołužiskich Serbow, kiž su po prawym wot Boha powołani, zo bychy byli radžerjo a wodžerjo swogeho naroda; njech w tutym hladałku spóznaju samych sebje, kajcy su, a sebi pódlu pomysla, kajcy dyrbjeli być. Snadž tola při tym tón a wony wocući a pytaje, zo njeje na prawym puću. Cuzy éitarjo pak z njeho dowižda, zo njebě a njeje serbski lud, kiž so wotnarodnja a přeněmčuje, ale zo nimale wšudže cyle druhe mocy na jeho gwałtnym wotnarodnjenju džělachu a džělaju. A bohužel! z mojeho wopisanja tež spóznaju, zo měješe sławny delnjoserbski wótčinc k. farať Tešnať poľnje prawje, jako při poswjećenju Budarjoweho pomnika w Budystecach w l. 1867 želnosćiwje praješe: „Dolnja Łužyca jo jadyń wjeliki kjarchob!“ — Škoda jeno, zo njeje nam wón přistajiť, što běchu a što hišće su zwjetša tótey abo rowarjo delnjołužiskeho serbskeho naroda.

A. Wokolnosć [Zlého] Komorowa.

I. Łutowska wosada.

Łutowska wosada słuša do Kalawskeho wokrjesa a pod Grodkowsku superintendenturu. Farska cyrkej (z 3000 mk. dokhodami) je we Łutach (Laute), a su zafarowane hornjoserbske wsy: Hózna (Hosena) z Kuboň-, Błótow- a Bur- młynami, Lipoj (Leipe), kolonija Tornow a nowozaložene škleńčefnje Janowy Doł (Johannisthal), a delnjoserbska wjes Košyna (Gross-Koschen) z młynomaj Hamarnik (Hammermühle) a Kněžske młyny (Amtsmühle); Košyna ma wot l. 1882 nowonatwarjenu filialnu cyrkej. — Fararjo běchu we Łutach serbscy z wuwzaćom posłědnjeho. Jich zapis hl. w tutym Časopisu 1877, str. 123. K tomu přińdže wot l. 1876 Friedrichs, rodž. Něme z Halle. — Šule su we Łutach (z 900 mk. dokh.), Lipoj, Hózne, Janowym Dole a Košynje (z 810 mk. dokh.), do kotrejež je tež Košynka (Kleinkoschen) zašulowana.

Wučerjo běchu *a*) we Łutach: Kuźnow, Rězbarck (wok. 1807), Keil, Kopf (= Głowa), Hejnca († 1840), Lehmann 1840—74, Žyłow (Siehlów), wšitcy Serbja z wuwzaćom Lehmana; *b*) w Košynje: Keil wok. 1813 (džěše wottudy do Łutow, Čorneho Khołmca, Kałkoje), Hejnca (prińdže do Łutow), Hilžene z Lěskeje p. Slepoho (woteńdže w l. 1845 do Kosćebrana), 1845—47 vacat, 1847—80 Nowak z Paprotneje p. Drjewka.

Łuta su nahladna a bohata wjes z nowymi massivnymi dworami, dokelž su so w l. 1769 nimo fary a jenocho doma cyłe a w l. 1861 z wulkeho džěla wotpalife. Cyrkej je stara kamjeńtna z katholskich časow z drjewjanej zwónicu pódla, a šula je w l. 1827 z nowa twarjena. Łuta maju w 75 hospodafstwach 450 wobydleri a, dokelž tam žadyn knježi dwór njeje, 34 burskich klubow, wjele pošeństwow a něšto khěžkarjow. We wšěch domach řeči so serbski a to tež z džěćimi; w šuli pak so z najmjeńša wot l. 1840 ani słowčka serbski wjacj wučilo njeje, tak zo džěći, jako so je nowy wučer Žyłow raz spyta serbski prašeć, so hanibowachu jemu serbski wotmołwić. Jenož dwaj khěžkarjej staj němskaj, rozumitaj a wotmołwjataj pak tež serbski. Přědowało je so serbski hišće wot fararjow Markusa a Kubicy hač do lěta 1876 wšě tak mjenowane pośswjate dny, a hewak bu kóždy nje-dželu scenje tež serbski čitane. — Před jenym burskim dworom słyšach šulske džěći serbski so rozmołwjeć, w jenym domje pak so mała holčka hanibowaše ze mnu serbski řečeć. W korčmaj rěčachu tři džělaćerjo němski.

Way Lipoj a Tornow stej, kaž mi prajachu, hišće serbskej; w škleńčeřnjach Janoweho Doła džělaju Němcy a Češi; w Hózneje řečitej dvě třecínje wobydleri hišće stajnje serbski a to tež z džěćimi, w šuli pak so wšo němski wučil, runjež je wučer rodzeny Serb. Za to je korčmaj Němc. Wšitcy ludžo, z kotrymiž rěčach, wotmołwjachu mi serbscy, jenož jena žona, kotraž bě z Němcow rodzena, rozumješe drje, ale njamóžeše serbski powědać.

Košyna, nětko zwjetša wot luda wězo po němskim Gross-Koschn kepsnje Wilka Košna narjekowana, je kaž Łuta rjana, nahladna a po zdaću bohata serbska wjes z lutymi nowymi massivnymi twarjenjemi, wotpaliwši džě so k položej w l. 1853 a

k počejcy w l. 1855, ma 432*) wobydleri w 68 hospodařstwach, mjez kotrymiž je 33 starych burskich kubłow; druzy su tak mjenowani „nowokhěžkarjo“. Khudžiny tu njeje. Strjedź wsy (nawsy) je rjany dołhi brězowy hajk, na kotrehož woběmaj bokomaj burske dwory stoja. Blizko wsy leži znata w ludowych bajkach husto mjenowana Košynoje hora abo Košynska hora buram słušaca, na kotrejš z džěla dobre wino plahuja. — Košynjenjo su hišće dospołni Serbja stari kaž młodzi, z wuwzaćom jenocho němskeho kołodžěja, kotrehož džěci pak tež jeno serbski rěča, runjež by so w šuli jenož němski wučilo. Tu přebywa hižo dlějši čas w domje swojich staršich k. kand. theol. Mato Kósak, kiž so khorowatosće dla boji duchowniske zastojnstwo přijěć.

Žónska drasta je w Košynje a susodnej Košynce hišće čista serbska a wosebita, mjez tym zo so we Łutach a Hózneje žónske hižo nimale dospołnje po němsku troja. Košynjanki maju małe ličkaty pisane kapički, kotrež „kušawki“ mjenuja, čorny zwjetša somočany „zwjeršk“ (= lac, Mieder) a za swjate dny čorne kožuški z pufkami (Puffen) podobne kožuškam (pjezlam) našich katolskich Hornjołužičanow; wšědny džěń pak khodža w zymje, kaž w léće bjez kožuškow z nahimaj rukomaj.

II. Komorowska wosada.

Do Komorowskeje wosady slušaju: město (Zły) Komorow (Senftenberg) z předměstkami Nowe Městko (Thamm resp. Neusorge), Wjeska (Jüttendorf) a Winicy (Weinberge) a wsy: Bukojna (zwjetša po němsku Buchwald mjenowana), Košynka, Sedlišćo (kepsnje tež Selišćo, Šelišćo, Šališćo, n. Sedlitz a Sett-litz), Řěpišćo (skepsane Řěpišć, n. Reppist), Rowna (gen. Rowneje, po němskim Rauno tež zmylnje Ruwno), Wórlica (Sm. Horlica po němsk. Hörlitz), Brězk (zmylnje tež Brězka a Brězki, n. Brieske) a skónčnje wjes do Hornich Łužic naležaca Němješk (Niemitsch).

*) Wšě tute data podawam po ludličanju lěta 1875 resp. po samsnym ličanju swojich spowědarjow, dokelž při wšem prošnju data ludličanja 1880 dostać njemóžach nimo tych z Khočebuzskeho wokrjesa, kotrež běchu w „Bramborskich Nowinach“ wozjewjene,

Komorowska wosada, w kotrejž bu reformacija w l. 1539 wot sakskeho wójwody Jurja zawjedžena, je hišće cyle serbska, runjež tam wot l. 1878 žadyn serbski faraf wjacj njeje. Hišće w l. 1864 běchu w Komorowje serbscy tři duchowni, mjenujcy wyšši faraf Libuša (rodž. ze Zdžarja p. Budystec, † 1867), archidiakonus Kózlík (rodž. 1806 w Lejnje p. Wojerec, do zastojnistwa postajeny 1835, pension. 1. jan. 1878), a diakonus Šimjenc (rodž. Němc z Drjewka, kiž bě serbski nawuknuł, † 1865). Wot nich stajnje archidiakon dvě njedzeli, wyšši faraf 3. a diakon 4. njedzeli w serbskej cyrkwi jenož serbski předowachu, mjez tym zo woni němske bože služby za Němcow w němskej cyrkwi w podobnym rjedže dźeržachu; diakon bě na dobo tež z fararjom w Sedlišću a mješe tam trójcy za měsac předowac. Dokelž su wšě tute tři duchowne města špatnje mytowane — wyšši faraf dostawa 800, archidiakon 350, a diakon (sobu jako faraf w Sedlišću) 500 toler — njezamotwješe so při znatym njedostatku na duchownych a předewšěm serbskich žadyn Serb wo nje, a wo archidiakonatstwo ani Němc njerodžeše. Tuž posłedniše, kaž so wobzamknu, na dalše vakantne wostanje a z jeho dokhodow so mzda fararja a diakona polěpša. — W sotrowskej cyrkwi Sedlišćanskej so hižo wot lěta 1865 jenož němski předuje, w Komorowje pak je na próstwu wosady k. archidiakon Kózlík tež po swojim wuslužanju hišće hač do l. 1880 kóždu njedzeli dobrowólnje serbski předował. — Kěrlušy su so na serbskich kemšenjach we woběmaj cyrkwjomaj drje přeco němske spěwate, znajmjeńša pak wot posłednich 75 lět, kaž Kózlík wobkrućeše. Wukhadža to z toho, zo wučerjo w šulach serbski čitač njewučachu a njewuča! Z cyła so w šulach Komorowskeje wosady hižo wot spočatka tutoho stolěća zwjetša ani słowčka serbski wučilo ani rěčało njeje, w Komorowje samym pak wězo ženje.

Komorow z předměstami ma 2100 wobydleri; w měsće samym je 60 serbskich hospodarjow a wokoło 250 serbskich služobnych. W brunicowych podkopakach a fabrikach wokolnosće dźěla tež khětra črjódka Polakow a Čechow, kotriž z dźěla sobu do serbskeje cyrkwy kemši khodžachu a wot Kózlíka husto křćenicu svojich dźěci žadachu, runjež su zwjetša katholicy.

Wot předměsow ma Nowe Městko 250 a Wjeska něšto přez 300 wobydleri; z nich je jenož džesačina němska, w serbskich swójbach powěda so tež z džěćimi serbski; na Winicach, kiž su wot samych Němcow založene, pak je lědma pjećina serbska.

Bukojna, wjes z wjele nowymi massivnymi twarjenjemi a bjez knježeho dwora, liči 290 ludźi w 44 statokach, mjenujcy 14 burskich, 7 nowokhěžefskich a 23 zahrodniskich domow. Wšitcy wobydlerjo su Serbja z wuwzaćom 8 mužskich; tući pak maju serbske žony a jich džěći powědaju serbski; z cyła rěča tu džěći domach wšě serbscy, ducy do šule pak holcy serbski, hólčata zwjetša němski; na wsy słyšach hrajkace maće džěći so serbski zabawjeć. Pisać, kaž mi wobswědčachu, ničtó serbski njemóže ani wot dorostlych ani wot šulskich džěći, čitać pak móža jara špatnje, štož džě njeje tu tak spodziwne kaž druhdže, dokelž je Bukojna do Komorowskeje němskeje (měšćanskeje) šule zašulowana. — Žony nošachu na hłowje serbske kapički, nježenjene holcy pak němske rubiška.

Košynka, cyle nowa wjes, dokelž je so w lětomaj 1858 a 60 zwotpalila, z mlynom Jatk abo Wjatk (Wettigmühle) wobsahuje 225 wobydleri w 26 hospodařstwach, z 18 burskimi kubłami, kotrychž wobsedžerjo su zwjetša zamóžići. Wjes je do čista serbska.

Blizko hornjołužiskich mjezow leži wjes Škodow (Skado), kiž bu 1876 z Komorowskeje do Lejnanskeje (hornjołužiskeje) wosady wufarowana, do kotrejež běše hižo dawno zašulowana. Tež tuta wjes je do čista serbska, sam wobsedžer ryćefkubla rozumi a powěda tež někak serbski.

Runje tak stej hišće cyle serbskej wsy: Němješk, před dlějšim časom z Ruhlandskeje wosady wufarowana, nimo ryćefkublerja, a namjezno-hornjołužiske Čikecy (Peickwitz), kotrež su pak do Bukowa (Hohenbocka) zafarowane.

Brězk je wjetša při rěcy Halštrawje ležaca wjes z 300 wobydlerjemi, kotřiž su po swědčenju Kózlíka hišće serbscy, a ma swoju šulu.

Brěžčan wučerjo běchu: Zohla, Kobus, Zinke, Jurko (Serb, krawc), 1818 Lehmann, 1823 Fleischer, 1832 Glieze, 1833 Jeně (rodź. Serb z Barc p. Wótowa), 1838 Steinert, 1839 Mač z Kalawy, 1844 Nowak (Serb z Paprotneje),

1847 Kochan z Klěšišće (rozumješe serbski), 1852 Richter ze Šejkowa (rozumi derje serbski).

Wot 50 šulskich dźěći powěda, kaž wučer Richter swědčeše, jenož počojca hišće serbski; serbski so wězo w šuli ničo njewučí, tež najstarši ludźo su tam jeno němski wukli; čitać we wsy nichtó serbski njemóže, nima tež nichtó pječa serbskich knihow, němskich drje pak tež nic. Šěsćo hospodarjo z Němcow so do wsy ženiwši njemóža serbski; młoda generacija niže 30 lět powěda hižo radšo mjez sobu němski, hdyž tež jara špatnje; dźěći rěča ze staršimi ludźimi serbski, z młódšimi pak němski; nimale w počojcy swójbow so z dźěćimi jenož němski rěči; tutu měšanu a skepsanu němčinu słyšeć pak je jara směšno, ale tež — zrudno! Jako na wsy staršeho muža zetkawši serbski strowjachmoj, přistupi wón radosćiwý k namaj a zawoła: Nó, to su žadne hosće, tych musym z ruku witać! —

Přistawk: Serbowstwo na wsach wokoło Ruhlanda je nimale cyle zašlo. — Do čista němske su wsy: Wjelke a Małe Khrnjelny (Gr. u. Kl.-Kmhlen), Tetawa (Tettau), Kropnja (Kroppen), Janojce (Jannowitz), Koscebran (Costebrau) přez 100 lět, Friedrichsthal, škleńčesńska kolonija před 100 lětami založena. Někotři stari ludźo powědaju abo rozumja hišće serbski w: Bělnom (Bělno - Biehlen) přez 50 lět stari, w Čornogozdže (Zschernogosta) přez 60 lět stari; w Čornej Wodže (Schwarzbach) je pječa hišće něšto wjacý Serbow. — We Łucce (Łuczka-Naundorf) pod Ruhlandom njewědžeše so 50-lětný muž, kotrehož so wuwoprašowachmoj, ani dopomnić, zo by so hdy we wsy za jeho młode lěta serbski rěčało. Jenož dźěłaćeska swójbja, muž a žona, kotrejž běštaj z Čorneje Wody přičahłoj, rozumještaj serbski.

Wórlica, mějicy zwjetša nowe cyhelowe twarjenja, dokelž je so 1849 zwotpalita, wobsahuje w 28 hospodafstwach (16 burskich, 7 zahrodniskich, 5 khěžkařskich) 250 wobydleri, kiž su wšitcy serbscy, stari a młodži. Blizko wsy ležace Wórlican Winiicy su němška kolonija z 20 domami. Wjesna šula je 1827 založena; prjedy je so šula měta w burskich domach po rjadu, runje kaž we wšelakich druhich stronach za stare časy. Hišće před 40 lětami je so druhdy něšto serbski wučilo.

Wučerjo tu běchu: Zohla, Němc, kiž do Wik čehnješe, Kubaš, Serb, kiž bě 54 lět z wučerjom, a Hejnca z Łutow wot 1872, Serb. Šulskich dźěći je 40, wučerskeho myta 400 tolar.

Wórlican korěmat bě dosć zdźělany muž a dobry Serb, kiž namaj rjeknu: „Ja som Serb, tu su same Serby. — To jo smota,

žo ženoho serbskeho fararja njemamy a žo cheedža nam Komorčany serbsku cyrkej předać. To jo njeprawda; za druge landy musymy kollekty dawać, to njejo žeden moral wěc! Serbska stoji prozna! Wórličany, Rěpišćany, Buchwałdy a Rownany su požadali Serba, njejsu skrygnuli!“

Rowna, wjes z 500 wobydlerjemi, hdyž mnohich cuzych fabrikskich džětaćerjow a hewjerjow sobu ličiš, je po swědčenju stareho wjesneho šoŕty po štwórcinje hišće serbska. Wot 20-lětnych ludźi we wsy rodzenych rozumja nimale wšitecy hišće serbski, wjele pak jich rěči radšo němski dla wobkhada z cuzymi džětaćerjemi. — Wjesna šula, w l. 1851 nowonatwarjena, ma 200 toler dokhodow a wot šulskich džěci (120) powěda z najmjeiša džesaćina hišće serbski, serbski rozumi pak jich wjacy. Serbski so ženje wučilo njeje.

Wučerjo běchu tu: Kochan, Serb, nětk w Čornogozdže, Krolich, Němc, nětk we Wjelcej, Nowka, Serb, nětk na Lípjem p. Lubnjowa, a Paulitz, Němc.

Rěpišćo, wjes z wulkimi brunicowymi podkópkami a briketowymi fabrikami, je poľna cuzeho ludu, kiž domjacy trochu kazy. Nimo fabrikskich džětaćerjow bydli pak tam wokoľo 200 serbskich ludźi w 16 burskich a 6 zahrodniških swójbach, kotrež su wšě hišće wašnje a rěč swojich wótcow zakhowate. Rěpišćan šula, wokoľo 1840 zaľožena, njeje ženje serbskeje wučby měľa. Wučerjo: Drogan (— 1853), Bubnaf (— 1858), Serbaj, a Sulomo a Seyffert, Němcaj.

Sedlišćo, najwjetša a najzajimawša do čista serbska wjes Komorowskeje wosady, z 416 wobydlerjemi (1875) ma zwjetša wulke cyhelowe domy po wobnju lěta 1862, při kotrymž so dwaj čłowjekaj, 64 kruch rohateho a wjele drobneho skotu a wšitke knihi spalichu. Wobydlerstwo wobstoi z 36 poľeńkow, 6 zahrodnikow, 3 starokhěžkarjow a 10 nowokhěžkarjow, kotřiž su pak tež zwjetša poľeńcy. Němcow, kiž su z cuzby přičahnuli, je we wsy 20—25, woni rozumja pak a powědaju tež zwjetša wšitecy serbski, kaž n. př., štož sam słyšach, němski korčmaf ze swojimi wjesnymi hosćimi. Młody muž, kiž je so před krótkim z Němcow do Sedlišća ženil, rěči ze swojej žonu němski, wona pak jemu serbski wotmotwja. W Drjewku pola fararja emer.

Broniša bě serbska služobna ze Sedlišća, kiž jara špatnje němski, čím lěpje pak serbski rěčeše. Z cyła je w tamnej wsy hišće mnoho ludźi, kiž němski lědma rozumja a so powědać hanibuja, wězo dokelž njemóža.

Sedlišćo wobsedzi cyrkej z wěžu, 1823 nowonatwarjenu, ale bjez farskeho bydła, kotraž njeje filia, ale sotra Komorowskeje. Patronat nad cyrkwu słuša Sedlišćanskej gmejnje, nad šulu pak knježestwu. — Hač do l. 1820 je so w Sedlišćan cyrkwi jenož serbski přédowało, potom stajnje najprjedy němski a na to serbski, wšo za sobu kaž so to hišće džensa w najwjacy delnjołužiskich wosadach stawa; to pak nic tohodla, zo ludžo nětko lěpje němski zrozumjachu — wšako hišće džensa z wulkeho džěla nje-rozumja — ale zo bychy so nuzowani wot duchowneho na němske přédowanje zwučili a tak skónčnje jeho lěnosći polěkowali; přetož cyle, kaž bě wočakowane — štož hišće so napolstuchał njebě abo komuž so hišće wostudziło njebě sedzeć — jenož tón hišće wosta tež na serbskim přédowanju; hač pak bě so što na njezrozumjenym Božim słowje natwaril abo nic, wo to duchownemu starosć njebě! — Při tutym změšenju Božeje služby zastupichu tež němske spěwafske, a serbski cyrkwiny spěw přesta. — Wot lěta 1840 započa duchowny Šimjenc jenož němski přédować a do němskeho přédowanja krótke serbske wukładowanju toho, štož bě po jeho zdaću luděj njezrozumliwe, zapletować. Pozdžišo pak tutón dušow pastyr tež to wjacy za nuzne njeměješe a jenož hišće epistole a ewangélje němski a serbski čitaše; křćenicu a swjate wotkazanje pak praješe wón najprjedy němski a potom serbski. A hdžež bě wón sobu na serbskich kwasach, dyrbjachu ludžo jemu k woli němski rěčeć, by-li to tež šło a klinčało nanajžalostnišo. Wot l. 1865 pak w Sedlišćan cyrkwi žanoho słowčka serbski wjacy słyšeć njeje było. — Wobstojnosće w šuli njejsu lěpše. W l. 1818 so přeni woprawdžity wučer, mjenujey Böhmer (rodź. 1800 w Šejkowje [Zschipkau] p. Komorowa, † 1871) postaji; prjedy toho wučachu krawcy a šewcy we wsy pódlá swojeho rjemjesta n. př. krawc Dubk hač do l. 1818. Böhmer rozwučowaše, dokelž hinak njeúdzeše, zwjetša serbski, pruhowanja před superintendentom pak běchu němske, a tuž džěci ničo njemóžachu; tohodla bu Böhmer, kaž mi nětčiši wučer powědaše,

wot superintendenta nuzowany, zo so w l. 1855 emeritować da. Na jeho město so postaji za wučerja Julius Richter, Serb, rodź. w Slopišćach (Schleipzig) pola Lubina, kiž bě prjedy wot 1852—55 z wučerjom we Wjelcej. Wón ani słowčka serbski njewući na rozsudzíte žadanje Grodkowskeho superintendenta, runjež ma z džěćimi, hdyž do šule zastupja, přez wjele lět žadławu dračinu, doniž jeho z cyła zrozumja a što nawuknu. Wón rjeknu: „Unter großer Mühe wird ihnen das Deutsche eingeblent, es gehört dazu eine furchtbare Geduld und Übung.“ Ale — eingeblent dyrbi być!

Sedlišćan wobydlerjo běchu w zastarsku z džěla kralowskej domaenje, z džěla cyrkwi w Komorowje poddani a mjenuja so po tym hišće džensa „Domänenbauern“ a „Kastenbauern“. Prěšni mějachu wšelake kralowske služby, jedyn n. př. dyrbyše psy kormić, druhi konje pasé a t. d.; posledniši płaća hišće džensa dawki do Komorowskeho cyrkwineho kašća (aerarija), z kotrychž so Sedlišćan duchowny a wučer mytnjetaj. — Tak mjenowani starokhěžkarjo wužiwaju wjacj praw hač nowokhěžkarjo; woni maju n. př. z burami džěl na gmejnskej pastwje a holi. — Swoje časniki twarja sebi Sedlišćenjo zwjetša sami z drjewa; su to we wulkich kašćikach wulke koleska a rěkaju wšědnje „serbske zegarje“. — Khudžina dostawa dary z Budarjoweho wustawa; prjedy wudžělachu so tu tež pjenjezy z legata Franki w Budyšinje, kotraž pak so nětko jenož hišće w Komorowje samym rozdawaju.

Sedlišćan žónske maju hišće swoju narodnu drastu, mužskej nic wjacj. Tola hišće před krótkim khodžachu mužowje w kuchich kholowach do kolen, dołhich škórnjach a njedospołnych nohacach, kotraž so jenož kaž muški na bristwja tykachu, zo bychu nahotu srjedź kholowy a škórnjow přikryte; na nozy samej njebě nohajca, ale słoma resp. kruch lapy. Při wulkich swjedženjach pak tčachu jich nohi w dołhich pyšnych bělych abo pisanych nohacach a swětlych šnalojtych črijach. Na hłowje nošachu šěroki pjelšći kłobuk. Kemši khodžachu w dołhim kabaće ze šěreho hrubeho sukna z krótkim překasom (taillu) a dołhimi porčmami; přědku swětleštaj so dwaj dołhaj rjadkaj małych kónčojtych bublinkow. Tutón kabat dosta so kóždemu mandželskemu

k wěrowanju a dyrbjese jeho hač do smjerće wudźeržeć, zo by z dobom jeho smjertny kitel był. Posledni, kiž je tajku drastu hišće nosył, bě stary Kosak, kotryž w l. 1879 wumrě.

Džensa woblekaju so njedzelu a swjate dny mužsey krótku šěro- a módroplátowu jaku z cynowymi štyridžérkatymi bublinkami, kajkež so hewak na kholowy přišiwaju. Na wiki do Komorowa pak khodža najbóle w kušich jakach ze šěreho hrubeho sukna z wulkimi žółtomjedžowymi wulkowuškatymi bublinkami.

Sedliščanki maju krótko wjeleropate woimjane suknje hač do kolen, kotrež sebi same tkaja a šija a „warfroki“ mjenuja; w léće njedzelu noša rjane běte wušite nohajcy z módrymi sukanyimi klinčkami we šikowanych stupničkach a na hłowje małe ličkate kapički z cankami, tak mjenowane „kušawki“; w prjedawšich časach so młode žony njedzelu na kemše běte, na róčne časy — a njewjesty k wěrowanju — pak čorne borty (němski: Barthaube!) stajachu. — W zymje khodža, kaž Košynjanki, w čornych kožuškach z pufatymi rukawami, w léće pak a we jstwjje wuslečene w bělych košulinych rukawach hač do łohća dosahacych, kiž su wšelako z pisanymi nitkami přešite a wušite. — Žalobna drasta je w Sedlišću čorna.

III. Klěšiščanska wosada.

Do tuteje wosady slušuju wsy: Klěšišća (h.-serbsk. Klěčišća, n. Klettwitz), Zdžafk (Särchen), Paradies, Murjow (Meurow), Sowjo, (sleps. Sojow, n. Sauo), Šejkow (Smolef: Tšipkow, n. Zschipkau, vulgo Schipke), kiž bu hakle w. l. 1874 z Komorowskeje wosady wufarowany.

Cyła wosada bu w našim lětstotku skoro do čista přeněmčena: we wšěch jeje wsach z wuwzaćom Šejkowa rozumi džensa jenož hišće něšto mało starych ludźi serbski.

Poslednjeje serbskej fararjeje w Klěšiščach běštaj Rychtaf a Słomka († 1874); tutoho sebi wosada, za přédowanjom w maćefnym jazyku žadaca, z Čeplic (Teplitz) p. Žahanja powoła, dokelž bě z rodu Serb. Wón tež hišće hdys a hdys serbski přédowaše tu a w tehdušej filiali Załužu (Salhausen), ale wokoło lěta 1840 z tym cyle zasta. Po napřećnym swědčenju stareho muža z Murjowa njejtaj pak hižo ani Rychtaf ani Słomka wjacj serbski přédowatoj;

wón mènješe drje najskerje, zo wjacy porjadnych serbskich přédowanjow było njeje.

Nimo přičinow ze strony cyrkwy a šule je so tale wosada přede wšëm tak spěšnje přeněmčila tež dla wjele cuzeho ludu do njeje přičahleho, kiž we wonych brunicowych podkopych, briketowych fabrikach a škleńčernjach džěta. Hižo před 40 lětami běštej tohodla wsy Klěšišća a Zdžafk bóle němskej a zněmčenej hač džensniši džěń Šejkow, kiž pak ma tež mnoho cuzeho wobydlefstwa; w Zdžafku rozmołwjachu so tehdy z najmjenša hišće nimale wšitcy stari ludžo mjez sobu serbski. — W Šejkowje su hišće džensa wšě ratafske swójby serbske; po wšelakich powěsćach liči so tam 26 burških domow, z kotrychž so w 13 swójbach serbski rěči a to tež z džěćimi; hewak pak wuměja wšitcy tam rodźeni přez 40 lět stari ludžo hišće serbscy. — Paradies su sebi Němcy založili a plahuja tam wino a sad. Jena žona z Paradiesa namaj spowědži, zo móže jeje muž serbski a zo někotři stari ludžo we wsy serbski rěča. — W Sowjom rozumja z 300 wobydleri nimo někotrych młodych žonow, kotraž su so tam ze serbskich stronow wudałe, 12 starši ludžo serbski, mjez nimi tež 45-lětny korčmař, kiž namaj to zdžěli. Džěći pak njewědža ani słowčka serbski. — W Murjowje bydleše hišće 21 serbskich wosobow. Zajimawa žiwa powostanka hinjaceho tam Serbowstwa bě 90-lětna slepa žona, stara Cochowa, bydlaca na wuměnkú pola swojeho wnuka w čmowitej pěčnej khěžcy. Tuta slepica měješe wulki nop ze sněhbělými włosami a na nim stary čorný baret, kajkiž hewak duchowni noša. Hižo z wjele lět tam we swojim khlěwičku sedžeše samotna a wopušćena wot wšeho swěta we swojej sleposći při praznym kolesku a kudžalcy, čakajo na jandžela smjerće, zo by ju z tutoho zemskeho hubjenstwa wumóhł. Naju tutón jeje wobraz žiwje dopominaše na tamnu posleđnju staru Słowjanku, z kotrejš w l. 1404 słowjanska rěč na kupje Ranje k rowu džěše. Rěčachmoj k njej serbski, a wona nad tym cyła zadžiwana a zahorjena njemóžeše wopřijeć, z wotkel mój jenož přikhadzamoj, zo móžemoj serbski, dokelž sebi mysleše, zo je wona hišće jenička, kiž serbski rozumi. Wožiwyjejo kaž ze sona skoržeše namaj z wjele słowami a zrudnym mrěwacym hłosom, kak

su za jeje młode lěta Serbowstwo w jeje narodnej wsy zabiwali a zahubjeli, husto přistajejo: „To njejo Bóža wóla!“

IV. Wosada: Wormlag-Załuž-Wótrów.

Farska cyrkej je w Wormlaze (Wormlag, Wormulag, n. Wormlage); w Załužu (kepsuje Žaž, n. Salhausen) a Wótrówje (Dobristroh) stej filiali; zafarowane do Wormlagi su Barce (Bartzig). — Tež tuta wosada je wot spočatka našeho stolěća skoro dospołnje přeměčena. Serbski rozumja hišće: we Wormlaze 1 stara žona, w Barcach 3 mužowje a 2 starej žonje, w Załužu hišće 6 starych ludźi. Před 30 lětami rěčeše so hišće wjele serbski, a před 25 lětami bě we Wormlaze po swědčenju Kózlika hišće 10 serbskich swójbow. — Wot 450 dušow móže a rěči mjez sobu serbski we Wótrówje hišće wokoło 35 starych ludźi, mjez nimi korěmař; jeho stara mać khodžeše pó stwje w serbskej drasće: w čornej žónskej kapje a čornym kožuše, runje kaž naša njeboćička wowka. — Z Budarjoweho wotkazanja so w tutej wosadze kóžde lěto hišće dary wudželeja.

Přistawk. Susodna nawječorna wosada Zaigosć (Salgast) z Dolanami (Dolany, n. Dollenchen) a Drochnowom (Drochnow, n. Drochno) je hižo dawno cyle změčena. Před 40 lětami powědachu w Drochnowje stari ludžo hišće trochu serbski, džěći pak hižo zwjetša wjacj serbski njerozumjachu. Nětk bydlu tam 5 Serbow, kotřiž su ze serbskich stron přičahli.

V. Rańska wosada.

Do Rańskeje wosady słušeju wsy: Rań (Gross-Räschen), Rańk (Klein-Räschen), Bukowka (Bückgen), Smogrow (Schmogro), Suchy Gózd (Dörrwalde), hdžež je filiala, a Woškow (Woschko) jako hóstna wjes. Šule su w Ranju a Suchym Gózdze.

Rańscy fararjo běchu: 1) Jurij Homigius 1620—44, woteńdže do Komorowa; 2) Fabricius, syn duchowneho Fabricia w Bukowcu (Bückwitz) p. Kupska (Mückenberg) 1645—49, bě sobu duchowny zastarař za Žarnow a Lěskej, † w Žarnowje; 3) David Wiederauf z Grabina (Finsterwalde) 1649—52, woteńdže do Klěšišć; 4) Pětr Haendel z Komorowa, přińdže 1652 ze Žarnowa a † 1664, 37 lět stary; 5) Jurij Schmel z Komorowa, bě 1663 substitut, 1664 farař, woteńdže 1668 do Stareje Darbny; 6) Daniel Fabricius ze Žarnowa 1668—75, woteńdže do Klěšišć; 7) Jan Baran (Baranius) ze Žarnowa 1675—1716, † 75 lět stary; 8) Jan Büttner, Baranowy přichodaj syn a wot l. 1705 substitut, bě farař wot 1716—18, woteńdže do Žarnowa;

9) Friedrich Daniel Fabricius 1718—26, woteńdze do Ahlsdorfa; 10) Jurij Dumiš z Wjelkowa p. Biskopie 1726—34, woteńdze do Komorowa, pozdžišo do Łutow; wón měješe za substituta pollěta M. Schneidera, kiž bu pozdžišo wyšši faraf w Komorowje; 11) Jan Handrij Fickold 1734—52, woteńdze do Tarpego (Terpt) p. Lubina; 12) Khrystof Kitan, burski syn z Hartmanoje p. Lubina 1752—62, woteńdze do Klěšić; 13) Jan Bohalub Bormann z Draždžan 1662—72, běše prjedy substitut w Klěšićach a pozdžišo archidiakon we Wojerecach; 14) Karl Bohalub Frencel (Brancel) z Wik (Petershayn) 1773—1818, potomnik Michala Frencela Budystečanskeho, bě wot 1770—72 z kapłanom w St. Darbnje, † 76 lět stary 21. aug. 1818; wón je za swojich potomnikow stipendij wot 63 hr. na lěto při Lipsčanskej universiće wustajit; 15) Křesčan Balzer z Trjeboje p. Khoćebuza 1819—24, woteńdze do Schönborna p. Dobriługa († 1831), 16) Bjedrich Ferdinand Post z Bórkow 1824—28, syn wučerja, rodź. 6. aug. 1798, běše 1815 sobu jako dobrowólnik we wójnje přećiwo Napoleonej I., 1828—30 z fararjom w Ługawje p. Dobriługa, 1830 z archidiakonom w Komorowje, † tam 1835; 17) Jan Křesčan Richter, rodź. w Bližnikce młynje p. Zdžark p. Klěšić 5. měrca 1798, wot 1819—28 faraf w Žarnowje, februar-hapryl 1828 faraf w Ługawje p. Dobriługa, w meji a juniju 1828 faraf vicarius w Ranju, jako bě hižo faraf designatus za Łuta (1828—56); 18) Karl Hendrich Richter 1828—34, rodź. w Połčnicy H.-L. 28. februar 1799, bě 1827 pomocny předař w St. Darbnje, 1834 woteńdze z Ranja do Nažejec (Nehsdorf) p. Grabina († 1845); 19) Křesčan Pannewitz 1835—46, rodź. burski syn z Dešna p. Khoćebuza 28. hapr. 1805, woteńdze 1846 za wyššeho fararja do Wětošowa; 20) Bohakhwat Markus 1846—57, burski syn ze Zakrjowa p. Grodka rodź. 15. aug. 1815, woteńdze 1857 do Łutow; 21) Jan Karl Bjedrich Zwahr (Swora) wot 1857, syn Štiadowskeho fararja, rodź. 14. aug. 1818.

Za katholske časy bě w Ranju kapata sw. Marje Madleny, do Stareje Darbny słušaca. W 30-lětnej wójnje so Raň jako samostatna wosada wot Darbny wottorže a sebi w l. 1656 cyrkej natwari; nětčiša kamjeńtna cyrkej z rjanej wěžu nasta w l. 1730 přez wurjadnu prócu a woporniwość tehdušeho fararja Dumiša; sakski kurwjeřch dari k njej na jeho próstwy drjewo z wječchow-skeje hole, a Dumiš bě stajnje sam pódla při pušćenju atd. — Porjadne serbske přédowanja su hižo před Pannewitzom zaše; za čas Markusa a Swory přédowaše so jenož na poč swjatyh dnjach hišće serbski, spěwaše so pak pódla jenož z němских spěwarskich; w l. 1868 je Swora ze serbskim přédowanjom cyle zastał, sobu dla jeneje kontrowersy, kotruž měješe pječa při předawanju swojeho delnjoserbskeho słownika z jenym Budyšinskim knihikupcom. — W šuli so po Sworowym swědčenju ženje serbski wučilo njeje.

Rań je wjes z wokoło 380—400 wobydlerjemi w 40 hospodařstwach a ma zwjetša massivne cyhelowe twarjenja, dokaž je so trójcy: 1662, 1781, 1825 cyła zwotpalila. Wokolnosć je wjele cuzeho napohlada dostała přez nastaje brunicowych podkoptow, škleńčerjow a chemiskich fabrikow srjedź Rowneje a Ranja, w kotrychž wokoło 1000 cuzych džělaćeri džěla. — Rańk ma wokoło 150 dušow w 28, Bukowka wok. 150 w 26 a Smogrow wok. 180 w 30 hospodařstwach. — W kóždej tutych 4 wsow su tři štwórciny wobydleri hišće serbske; we wjele domach knježi serbska rěč mjez starými a młódy, haj w jenej Rańskej swójbje rěči so z wotmysłom jenož serbski; w korěmje rozmołwjeju pak so Serbja němski drje sobu dla němskeho korěmarja a mnohich němskich džělaćerjow, kiž tam přeco bywaju; hewak rozumja pak tam rodzeni Němcy tež zwjetša serbski. — W Smogrowje rěči so z džěćimi nimale jenož němski a nje-rozumi jich hižo wjele wjacy serbski. Po druhim swědčenju rozumi a powěda tež w Bukowce jenož hišće třecina džěći serbski.

Žónske počinaju w Ranju němsku drastu lubować. Dwě starej žonje pak khodźitej hišće w zastarskich bramatych čapkach.

W filiale Suchem Gózdze, wsy z 300 dušemi, přédowaše so w l. 1850 hišće serbski na połswjatych dnjach, kaž w Ranju, a w l. 1848 rěčeše so skoro hišće we wšěch swójbach serbski, nětko pak dorosćeni mjez sobu serbski powědaju, z džěćimi pak němski. Ludžo wyše 40 lět móža hišće wšitecy serbski, wot staršich nježli 20 lět wokoło 15, haj w někotrych swójbach rěči so pječa tež hišće z džěćimi serbski; šulske džěći so při hrajkanju němski zabawjeju.

We Woškowje (z 200 wobydlerjemi) powěda hišće wokoło 16 ludźi serbski, 20 druhich hišće rozumi, džěći ničo wjacy nje-rozumja.

VI. Wosada: Žarnow z Lěskeju.

Do Žarnowskeje wosady słušeja wsy: Žarnow (Smol. zmyln. Zarnow, n. Wendisch-Sornow), Zarsjew (Smol. Zasery, n. Rosendorf: tajke rjane němske pomjenowanje je sebi wjes přiswojiła, zo by z tym njerjane serbske wudmo paralysowała) a filiala Lěskej (tež Lěska n. Lieske).

Žarnow ma přez 80, Zaszjew 30 a Lěskej 37 hospodafstwow. Zo by so w Žarnowskej abo Lěskojskej šuli hdy tež serbski wučilo, so nchtó dopomnić njewědžeše; nětčiši Žarnojski wučer Lowka je z rodu Serb a Lěskojski Fiebiger je serbski we Wjelcey nawuknuć dyrbjal, kaž praješe. — W tutej wosadze wot l. 1830 žanoho serbskeho duchowneho wjacy nimaju. Přeni němski duchowny bě, prjedy hač jeho wuzwolichu, wosadze zjawnje slubił, zo chce bórzy serbski nawuknuć. Tola wón swoje slubjenje ženje dopjelnił njeje. Při wšěm tym njezbožu w cyrkwi a šuli pak je wosada hišće skoro dospołnje serbska a ludžo, kotřiž Bože słowo w maćernej rěči lubuja, khodža z Lěskeje do Wjelceje a ze Žarnowa a Zaszjewa do Parcowa na serbske Bože služby. Žadyn faraf pak sebi tu njepomysli, zo je jeho swjata winowatosć, jeli chce služobnik Boži nic jeno rěkać ale tež być, zo by serbsku rěč nawuknuwši serbskej wosadze zaso serbski předował.

Po wjacorym swědčenju a mojim samsnym nazhonjenju powědaju wšitcy rodzeni wosadnicy domach hišće serbski; němskich swójbow je w Žarnowje 6: faraf, wučer (po prawym Serb), kowaf, wětrnikaf a młynk, w Lěskej 4, mjez nimi wučer. Po najnowišej powěsći (1884) w Žarnowje wot 420 wobydleri jich 320 wsědnje serbski rěči. Němcy, kiž do wosady přichahnu, nawuknu a rěča, znjese-li so to z jich socialnym stejnišćom, bórzy tež serbski, přede wšěm pak jich džěci, z čehož widžimy, kak mócny tam serbski žiwjoł hišće je. Haj, jedyn němski swědk wobkrućeše, zo w Žarnowje ludžo hišće prawje němski njemóža: „Die Leute sprechen von Sugenb auf mendisch und können fast nicht richtig deutsch“, a wučerjowa w Lěskej wuznawaše: „Die Drescher sprechen unter einander fast nur mendisch, die Schulkinder aber zumeist deutsch.“ Nimale tak swědčeše tež Lěskojska šolčina, zo serbski wšitcy rozumja, ale jenož dvě třěcinje stajuje serbscy powědatej, druzy zwjetša němski; wot 30 šulskich džěci powědaju 10 přeco serbski domach, druhe pak najbóle na serbske prašenja staršich němscy wotmołwjeju. „Wina na tom jo nimska šula!“ wona skónči. W Zaszjewje su wšitcy wobydlerjo serbscy, tola we wotkublanju džěci knježi tež tam z džěla a druhdy němski koment, podobno kaž w Lěskej.

B. Serbowstwo wokoło Drjewka.

VII. Wicelanska wosada.

Do Wicelanskeje wosady slušuju wsy: Wiki (Petershayn), Lindow (Lindchen), a filiala Wołobuz (Almosen) z Bobošojcami (Bahnsdorf).

We Wikach a Wołobuzu přesta serbske přédowanje cyle w l. 1842 ze smjerću fararja Jana Bjedricha Dallwitza, rodz. z Khoćebuza. Tola tež hižo Dallwitz přédowaše, wot kollatora nuzowany, jenož hišće w róčnych časach po němskej Božej službje tež serbski; spowědź, kotraž ma so tu trójcy wob lěto (?), bě jenož jónu serbska a to přenja; spěwachu so — dźiw! — pječa na serbskich kemšenjach hač do kónca tež serbske kěrluše. Po Dallwitzowej smjerći njeprida tehduši kollator oberstlieutenant z Rottberg, zo by so zaso po žadanju wosady serbski faraf wuzwolił, ale powoła samopašnje němskeho fararja Richtera, rodz. z Sćenoje (Stennewitz) p. Lubnjowa; Wołobuzska wosada so přećiwo tomu zakhadženju spjecowaše a wobčežowaše, bu pak nuzowana so spokojić.

Šule su we Wikach (wuč. Reichert, Serb z Górnjowa; před nim 1864—78 Zola, Serb z Parcowa), we Wołobuzu (wuč. Richter) a Bobošojcach (wuč. Nowel, Serb z Stradowa). Runjež mějachu tute šule dotal zwjetša serbskich wučerjow, so tola serbski we nich wučilo njeje.

Wiki maju 70 čisłow; kak tam ze Serbowstwom stoji, njemóžach tak prawje zbonić, wězo pak nic derje; serbski powědać nikoho njeslyšach. Něchtó mi praješe: Wot 50-lětnych a staršich wobydleri rozumja wšitey serbski, wot 30—50-lětnych połojca, wot dźěći žane; powědaju Wicelenjo serbski jenož, hdyž do serbskich stronow přińdu. Jedyn druhi ličeše do cyła jeno na 20 Serbow we Wikach, najskeršo mjenješe tajkich, kiž hišće serbski mjez sobu rěča; přetož třěci swědk wobkrućeše, zo we wsy hišće někotři ludžo serbski mjez sobu rěča a zo tež něšto mało dźěći hišće serbski rozumi. — W Lindowje, małej wjescy, hdžež su ryčefkublerjo wšě burske kubla pokupili a twarjenja zwottorhali, móžetej jenož hišće dvě starej khudej wuměnkatcy serbski. — We Wołobuzu a Bobošojcach rěča pječa jenož stari ludžo hišće

serbski, do hromady snadž na 60 dušow. Přeciwo tomu zdžěli namaj muž z Wik, zo stej teje wsy hišće bóle serbskej nježli Wiki, zo pak tam džěci tež wjacy serbski njewuměja. Wjelčanski wučef pak zaso piše, zo w Bobošojach jeno 6 wosobow serbski rěči, z čehož pak njeslěduje, zo jich tam wjacy serbski njerozumi.

VIII. Wosada: Maliń.

Malińsku wosadu tworja: cyrkwinska wjes Maliń (Greifenhayn) z Bukowinu (Buchholz) a Radowašojcami (Rahdensdorf), filiala Rašyny (Ressen) z Lubochowom (Lubochow) a Ljaskom (Ljask, n. Leeskow) a filialka Njamorojce resp. Jamorojce (Illmersdorf). — Šule maju Maliń, Lubochow a Njamorojce.

Mjena fararjow zhonich tute: Korn z Małeho Dobrynja p. Khočebuz — 1813, Stempel 1813—23, Blütchen, syn Łazowskeho fararja, 1823—61 a Góslaw wot 1862.

Korn a Stempel staj serbski přédowałoj. Blütchen, kiž drje serbski rozumješe, dyrbješe při powołanju slubić, zo chce serbski přédować, a wón je tež serbscy přédował, ale tak žalostnje, zo bě skónčnje wosada nuzowana, jeho prosyć, zo by ju ze swojim grawočiwym serbskim přédowanjom wjacy njechwělował. To bě jemu witane, a tuž přédowaše jeno němski. Po smjerći Blütchena žadaše wosada zaso kruće fararja, kiž by serbskeje rěče mócný był, a wudoby sebi tež wot kollatora, zo bu nětčiji farať Góslaw, dobry Serb a swěrný duchowný, za fararja powołany, ale Blütchen bě w dołhim času swojeho duchowneho pastyrstwa hižo telko skazył, zo jeho naslědnik wjacy wjele zdžeržec njemóžeše. Góslaw nětko w kóždyj cyrkwi 3—4 raz za lěto serbski přěduje a trójcy Bože wotkazanje serbski wudžěla. K serbskemu Božemu bliđu přikhaďza w Malinju zwjetša 10—12 wosobow, l. 1877 raz 17, l. 1880 11—17, w Rašynach l. 1872 11—13, l. 1873 7—12, l. 1880 5—10, w Njamorojcach w posłědnich třoch lětach 10—12. W l. 1862 přinďže w Malinju na 70 wosobow k Božemu bliđu, tehdy pak sta so to pječa bóle dla opposicije přeciwo kollatorej, tež serbske kemše běchu tehdy hišće derje wopytane. Spěwali pak su tu na serbskich božich službach z najmjeńša hižo wot spočatka našeho stolěća jeno němske kěrluše. — Cyrkwina rada

w Rašynach je hižo něšto króć wobzamkowała, zo dyrbi so ze serbskej Božej službu cyle zastać; potom pak přihadžeju zaso ludžo a prašuju so fararja, hdy budže zaso raz serbski kemš a serbska spowědź. Tež Njamorojska cyrkwina rada je 1880 postajila, zo maju serbske bože služby zastać, dokelž su „stari wotemrěli“, a tola bě jich hišće w tym samym lěće 10—14 k Božemu blidu było. Tuž je k. Gósfaw zastał, doniž sobi ludžo zaso serbski kemš njepožadaju. Z cyła je w Njamorojskej cyrkwičcy jenož 11 króć wob lěto Boža služba.

Šulska wučba bě we wosadze wot starych časow němska, a přede wšěm su w Malinju, kaž k. Gósfaw powědaše, knjejstwa na smjerć Serbowstwa džělali a wučerjow nuzowali, zo njebychu ničo serbski wučili, ale džěci khostali, hdyž serbski mjez sobu rěča!

Třo posledni serbscy Malińscy wučerjo běchu: Brose 1778—1808, Samuel Kopf z Čorneho Khotmca 1808—86 († 38), Jan Křesćan Nowak z Wórlcy p. Komorowa 1836—74.

We wšěch wsach Malińskeje wosady džěci wjacy serbski njerozumja. W Malinju móže wot 390 wobydleri hišće něšto přez 20, w Radowašojcach wot 160 hišće 20, w Bukowinje wot 220 lědma hišće 10, w Rašynach wot 160 hišće 10, w Lubochowje wot 150 hišće 20 a w Njamorojcach wot 150 hišće 50 (= $\frac{1}{3}$) staršich ludži serbski. W Njamorojcach pak tola hišće trochu lěpje z wotemrěwacym Serbowstwom stoji po swědčenju tamnišeho korčmarja, kiž móže serbski čitać a pisać, a Bjedricha Cerny w Khočebuzu, kiž je z tamneje strony rodzeny. Z najmjeńša polojca wobydleri (75—100) rozumi hišće tam derje serbski, hdyž tež so mjenje serbski rěči, ludžo pak niže 20 lět njewuměja zwjetša wjacy maćerņu rěč. — W małej wjescy Ljasku z lědma 90 wobydł. móže hišće 15 wosobow serbski; jena swójba, kiž je z Gólkoye přičahla, je hišće cyle serbska.

IX. Wosada: Pricyń.

Tuta wosada wobstoi ze wsow: Pricyń (Pritzen), Kosobuz (Kunnersdorf), Njabadojce (Nebendorf), Nowa Wjes (Neudorf).

Serbske přědowanje je tu 1825 ze smjerěu fararja Mateja Broniša, rodź. ze Smogorjowa w Błotach, přestało. Matej Broniš

prédováše pak hižo mjenje serbski nježli němski, tež bě mjenje serbskich spowědzow nježli němskich. Najwjacy k přeněmčenju wosady je drje přinošował prjedownik Bronišowy, z mjenom Teubner, rodź. Němc z Kemberga w Merseburgskej, kiž bě tam před 1788 z fararjom. Hižo za toho časy so na serbskich kemšach wjacy serbski spěwato njeje, po tajkim drje z cyła ženje! Mateja Broniša slědowaše wot 1826—74 jeho syn Křesćan Wylem Broniš, rodź. 5. dec. 1788, znaty serbski spisowaćel, kiž jako far. em. w Drjewku 1882 wumrě. Tón je stajnje jenož němski předował. — Wučerjo w Pricynje běchu za časy Bronišow Serbja, njewučachu pak ničo serbski. — Tola hišće džensa rozumja někotři stari ludžo tuteje wosady serbski, n. př. w Kosobuzu 6. Za to pak je so serbska drasta hišće krućišo zdžeržala. Njedzelu khodža tam hišće starši mužscy z džěla w dolhich módrych kabatach a starše žónske w serbskich bělych kapach ze šerokimi bělymi krjózami. Młode holey pak khodža we wołmjanych ropatych krótkich pisanych suknyach a z džěla tež hišće w serbskich ličkatych kapičkach.

X. Wosada: Stara Darbnja.

W Darbnjej je serbsko předowanje ze smjerću fararja Lehmanna 1814 přestało. Nowy farar Koethe, rodź. Němc, bě serbske předowanje z pomocu jenoho wosadneho spowědnika nastajiwši pruhu čitał a před wuzwolenjom wosadže slubił, zo chce serbski dowuknuć. Potom je tež hišće jónu serbski předował, ale smjeré hubjenje. Tuž powoła cyrkwinsku radu k sebi a džeše: „Džěći, kaž sće widželi, je mi tola hišće džesac króc čožo serbski nawuknuć, hač Wam na němske předowanje poslušac; tohodla njedračujće mje dlěje, chcemy ze serbskim zastac.“ A tak so tež sta. — W Gózdže (Chransdorf) do Darbnjeje slušacym je jenička babka hišće serbska.

Přistawk. W susodnej wosady Rědorju je Serbowstwo w samsnym času kaž w Darbnjej k rowu šło, předewšěm dokelž tam dla špatneho myta ani serbski ani němski farar doho njewutra. Znaty farar Hauptmann běše tam serbski nawukł a farar Stempel, kiž w l. 1790 wumrě, je hišće serbski předował. Jeho naslědnik Lippmann běše Němc, rodź. z Rūdohorow. W l. 1830 njebě w Rědorju pječa hižo žadyn Serb wjacy.

XI. Sćeńcojska wosada.

Do tuteje wosady słušeju wsy: Sćeńc (slyšach tam tež wurjekowanja Ščeńc, Čońc, Ceńc, do Ščeńca; němski Steinitz), Giškojce (Geisendorf), Psowe Górkki (Klein-Görlig), Domašojce (Domsdorf), Radušc (Zwahr: Radušc, n. Rebsdorf) a Třuskajce abo Struskajce (Strausdorf).

Sćeńcojska wosada je z wjetšeho džěla hišće serbska, serbsku Božu službu pak ma jenož kóždu 3. njedzelu. Farař bydli w Drjewku, hdžež je so hač do 1798 za starych měšćanow a za serbsku čeledź kóždu njedzelu popołdnju serbski přédowało.

Drjowk abo Drjewk (h.-serb. Drěwk, n. Drebkau, vulg. Drauke) sam je wot Němcow załožene městačko a ma wjele skótnych kupcow kaž Kulow Hišće džensa je tam kaž před 100 lětami dosć serbskeje čeledže, kotrež dyrbjało so serbski přédować, a wulki džěl skótnych kupcow kaž tež hromadka druhich měšćanow móže serbski dla swojeho wužitka, su pak tež rodźeni Serbja mjez nimi, runjež z wjetša němscy rěča. Do Drjewka je zafarowana susodna wjeska Rakow, kotraž drje budže tohodla tež z wjetša zněměna.

W šulach Sćeńcojskeje wosady so wot starych časow jenož němcuje. Wučer w Sćeńcu n. př. wukaza mi, jako so pola njeho za Serbowstwom wobhonjach: „Da müssen Sie nach Kausche (Chwóšćej) gehen, das ist noch ein rechtz wendisches Land!“ A tón běše rodźeny Serb.

W Sćeńcu móža wšitey starši ludžo a wšitey hospodarjo hišće serbski, wot džěci pak jenož hišće połojca, dokelž starši po wašnju we wonej cyłej stronje wužiwanym z džěćimi z džěla němski rěča po přikladže šulow, hdžež so Serbowstwo často wustorkuje a wusměšuje. Jedyn 40-lětny hospodař, z kotrymž rěčachmoj, derje serbski powědaše a čitaše a bě tež derje serbscy zmysleny. W Giškojcach su hišće wšitey 150 wobydlerjo z wuwzacom ryčérkublerja serbscy, wot 21 šulskich džěci powěda połojca hišće serbski, druha połojca pak z najmjeńša rozumi. Wjesny šolta, kiž mi to wukazowaše, bě Serb, ale wulki němcowar.

Podobno ma so ze Serbowstwom w Domašojcach a Ps. Górkach. W Górkach so na wsy hrajkace džěci serbski prašach a wone mi wjesele serbski wotmołwachu. Wo Radušcu a Struskajcach mam wot k. wuč. Nowotného nadrobne powěšće: Radušc ma 172 wob., 141 rodź. Serbow, 31 rodź. Němcow

(knježski inspektor a přiwišk, džěl čeledže, k tomu zahrodnik a jena džětaćeřska swójba). Wot Serbow rěča 65 serbski, mjez nimi wučer a jeho swójba, a 33 rozumja hišće serbski; starši powědaju mjez sobu serbski, z džěćimi zwjetša němski, džěći pak mjez sobu jenož němski (tohodla su tež do Němcow sobu ličene). — W Střuskojcach je mjez 100 wobydl. jeno 11 Němcow (na ryčerškubě, a 1 džětać. swójba). Wot tych 89 Serbow rěča wšitcy serbscy nimo 12 džěći, kotrež pak tež serbscy rozumja. Serbska rěč je tu knježaca, w 5 swójbach rěči so jeno serbski. Šula je w Radušcu cyle němska, tež k wułożowanju so serbska maćeřščina njetrjeba.

XII. Lutolska wosada.

Lutolska wosada ma wsy: Lutol (Leuthen) z 502 wobydl. (1880), Wintorp (Wintdorf t. j. Wendendorf), Košnoyce (Koschendorf), Žiwize (Siewisch t. j. Dziwina, Smol. zmylnje Žiwice) a filialu Lubość (Laubst) z Gólašowom (n. Gollschow).

Poslědni serbski faraf běše Broniš, kiž 1875 do Khoćebuza za wyššeho fararja čehnješe. Tola je w Lutolu hišće džensa trójcy za lěto serbska spowědz, kotruž zwjetša Sćeńcojski faraf k. Zimmermann z Drjewka wukonja; hewak k. wučer Kopf kóždu druhu njedzělu popołdnu serbske přédowanje čita, při čimž so ze serbskich spěwafskich spěwa. — W Lubośću pak drje je serbska Boža služba cyle zašla.

Tež w Lutolskej wosadze je předewšěm šula přeněmčowała, a při tym je sebi znaty a jako paedagog (!) wuwołany wučer Jeremias Kopf (z rodu Serb) zrudnu slawu zasluził; wón běše tu 63 lět z wučerjom a wumrě 1855 80 lět stary. Kopf měješe slawnu wučersku praeparandu we swojim domje a zastarowaše cyły Kalawski wokrjes z wučerjemi wot sebje wuwučanymi; hakle po jeho smjerći je so wučerski seminar w Starej Darbnjej založil. Wón běše w nahladach a skutkach muž kaž znaty seminarski direktor Skrodzki, kiž swojich wučerskich wučomcow wučese a na swojej šuli pokazowaše, na kajke wašnje móža swoje jim poručene serbske džěći a z tym serbske wosady najkhwatnišo přeněmčić.

We wšěch wsach Lutolskeje wosady, kiž ma přez 1000 dušow, móžetej a powědatej tež zwjetša hišće dvě třecínje serbski, we wjescy Gólašowje pak jenož hišće třecína.

XIII. Wosada: Skjarboś.

Do Skjarbośańskeje wosady sluješu wsy: Skjarboś (Sm. zm. Šorbus po něm. Schorbus) z 444 (po ludlič. 1880), Wóseńck (Klein-Osnig) z přez 300, Wólšynka (Ölsnigk) z 72, Huraz (Smol. Wuraz, n. Auras) z 190 a Lěžyny (Löschén) z 180 wobydlerjemi.

Tudy běše posłědny serbski faraf k. Oskar Pank, rodž. z Dešna, nětko faraf w Lipsku, kiž bu 1870 za fararja do Barlina powołany. Wón přédowaše kóždú 2. njedzelu serbski. Po nim njedosta wosada žanoho Serba za duchowneho a hač je so pozdžišo při husćišich přeměnjach zaso wo žanoho starała, njewěm. Tola je hišće trójcy wob lěto serbska spowědz ze serbskim přédowanjom a spěwanjom. Ale zwjetša jeno stari ludžo khodža na tutu spowědz, mlódsša generacija so toho wotwakuje, přetož — „serbske Bože bličo je jenož za stare žony“!

Šula za cyłu wosadu namaka so w Skjarbośu. Serbstwo ze šule a wutrobow małych džěci je Šwjelowy prjedownik wučer Lehmann z tym srědkom dospójnje wuhnał, zo dyrbješe kóžde džěčo za kóžde serbske słowo, kotrež pikny, pjenježk khostanja płácić. Jako Šwjela w l. 1866 do Skjarbośa přinđže a chcyše z džěćimi serbski rěčeć, so te tak maćefneje rěče hanibowachu, zo njebě słowčka z nich wudobyć, tuž dyrbješe je němski rozwučować, runjež widomje jeho wšě njerozumjachu.

Wobydlerjo w Skjarbośu a Wólšynce powědaju hišće džensa skoro wšitecy (znajmjeńša $\frac{2}{3}$) we svojich domach serbski, wonkach na zjawnosći, kaž n. př. w korčmje — štož je tu za serbskeho wjesnjana stajnje sobu kulturne městno! — pak němski, wot małych džěci traš hišće połojca w domach serbski wuknje a rěči. Wěsty bur Běla ze swojej swójbu stajnje serbuje a z džěćimi so serbski modli. Na wopak bur Carniš je so do „Schwarz“ překřičil, a štož jeho nětko hišće z jeho woprawdžitym serbskim mjenom mjenuje, dyrbi $2\frac{1}{2}$ slěborna khostanja płácić — za palenc k přepiču! — We Hurazu, kiž je hišće najbóle

serbski, tež wšě džěći serbski rozumja a ze starsimi powědaju; tola wotrostli hóley počínaju tež němcować, dokelž „je to bóle faju“. — W Lěžynach a Wóseńcku rěča drje jenož hišće starši ludžo (přez 30-lětni) serbski, stej to najbóle přeněmčenej wsy wosady. — Ze Šwjelu powěda kóždy serbski, štož móže. — W posledních 10 lětach staj w Skjarbošću jenož dwaj serbskej pohrjebaj byłoj, druzy dadža so němscy „zakopać“, hižo tohodla, dokelž je čězko serbskeho fararja dostać, hdyž je wosadny němski. — W Skjarbošću su sebi tež z džěla knježnički při přeněmčowanju wotrohi zaslužife. Tak je n. př. wěsta knježna von Klitzing kóždemu Serbej, kiž je ju němski postrowił, šesćerak (6 pjenjezkow) darila. — Hišće před 30 lětami pak dyrbyeše tamniši překupc Heinsius serbskich pomocnikow měć, dokelž ludžo wot njeho jako němscy rěčaceho njekupowachu, ale stajnje jenož wšo sebi wot jeho serbskich pomocnikow serbski žadachu.

XIV. Wosada: Dobryń z Wóseńkom.

Tuta wosada ma tři cyrkwy, mjenujey we Wjelikim Dobrynju, Małym Dobrynju (Gross- und Klein-Döbern) a Wóseńku (Gross-Osnig); do Wóseńka słušatej hišće wsy Brjazynka (Bräsinchen) a Harnišojce (Harnischdorf). Po posl. ludlič. 1880 maju: W. Dobryń 526, M. Dobryń 377 a Wóseńk 547 dušow. Brjazynka ma nimale 200 a Harnišojce wokoło 50. Skóněnje je blisko Wóseńka hišće wjesčićka „Rozdžice“, němscy zwudmowana „Schnapsdorf“, wok. 1860 nastala, kiž je cyle khuda a serbska.

Wosady Dobrynjej a Wóseńk su hišće dospołnje serbske, tak zo němška Boža služba trjeba była njeby, wothladujemy-li wot wobsedzerjow knježich dworow. A džiw! tež tady je kóždu nje-dželu najprjedy němška a potom hakle serbska Boža služba a za lěto 6 raz němška a trójcy serbska spowědz. Kajke je to njesprawne a džiwne naprawjenje! Při tym pak je k. faraf Šadow, přez 60 lět stary šědźiwc, rodž. z Bórkow, dobry Serb a ma wutrobu za potrjebje swojeje serbskeje wosady. Tu plaći přistowo: usus est tyrannus! Jebo fara je jena z najlěpje mytowanych po cyłych serbskich a němskich Delnich Łužicach.

Jenu njedzelu so pak we Wulkim pak w Małym Dobrynju do-połdnja a druhu popołdnja předuje a na wopak we Wóseńku.

W šulach sebi tu wučerjo tola hinak pomhać njewědža, hač zo w započatku małe džěci z pomocu serbskeje řeče němski wuča, ale serbski džěcom ničo wuknuć njedadža, ani nabožinu, byrnjež sebi to farař po zakonju wot nich žadał. „Němski wuknuć je lóžšo hač serbski!“ wučěše mje wučerjowy syn we Małym Dobrynju: wězo za tebje, sebi ja myslach, dokelž domach stajnje němski słyšiš, ale za wohe burske džěci? — Kajki to barbarismus w 19. stotku!

Wučerjo w M. Dobrynju: Rosak, dobry Serb, † 1843, Cynař; we Wóseńku: Kórjenk, Lehmann, Bato, Šwjela, Bramko.

Wšitcy wobydlerjo tuteje wosady su serbscy z wuwzaćom knježstwow a farařskeje a wučerjskich swójbow, kiž so sobu do Němcow liča. Stari a młodži powědaju domach a wonkach serbski, a jeli žadyn Němc do wosady přičehnje jako korěmař, kowar, kołodziej, blidař a t. d., tón a jeho swójbja nolentes volentes tež bórzy serbski nawuknu.

Drasta je tu serbska. Wosebitosć žónskeho drascenja je, zo na hłowje kulojte „micy“ resp. měcy (čapki) noša.

Kóžde kubło ma tu kaž tež hišće w druhich serbskich stornach swoje stare namrěte mjeno a wobsedźeř při tym swoje officialne, štož je druhdy němskim zastojnikam njezaprijome a wobćežne; tola to ničo specifiscej serbske njeje, ale namaka so tež w Němcach, kaž n. př. we Westfalskej.

XV. Łazowska wosada.

Do Łazowskeje wosady słušeju wsy: Łaz (Laasow), z cyrk-wju a šulu, Tarnojc (tež Tarnojek, Smol. Tarnojck, něm. Tornitz), Brjaze (do Brjazego, w Brjazem; druzy: Brjazynk, něm. Briesen), Chwóšćik (Lasdorf vel Lausdorf) a filiala Huštanj (tež Huštajn, n. Wüstenhayn) z přisłušacymi wsami: Brodkojce (Brodkowitz), Kózle (Kózlego. n. Casel) z kapałku a Grabice (tež Grebeje, Grabendorf).

Farařjo tudy běchu: 1) Jan Krygař z Khoćebuza, l. evang. duchowny 1585 † 1621; 2) Thomas Krostan, Krygarjowy substitut, † 1648 jako farař w Gółkojcach; 3) Jan Mylius † 1648; 4) Jan Wellendorf, 1652 wotsadžený, † w Jazorcach (Mallachen) w Kaławskim wokrjesu; 5)

Jurij Roscins † 1699; 6) Jurij Abraham Schmal abo Schmel z Komorowa † 1707; 7) Gottfried Gross z Grodka, čahnješe dale; 8) Jan Handrij Streng z Grodka † 1744; Jan Bohukhwał Streng, syn — 1774; 10) Bjedrich Leberecht Streng, syn Bohukhwała, † 1791; 11) Jan Leberecht Blütchen z Wětošowa † 1826; 12) Křesćan Ludwik Zilich — 1842; 13) Křesćan Bjedrich Happatz, z dobom wokřesny šulski inspektor, † 1854; 14) Karl Bjedrich Klahre, wot 1855.

Po zdaću hižo Strengowje a Blütchen z rodu Němcy, kiž pak hišće serbski přédowachu, serbske Bože služby wjele wazili njejsu. Farář Zilich, tohorunja z rodu Němc, přédowaše tež hišće něšto króć serbski, tola pak tak žalostnje, zo jeho wosadni prošachu, zo by sebi radšo jazyk njełamał; tuž pod nim wokoło lěta 1830 serbski kemš cyle zasta. — We šulach so tu ženje nič serbski wučilo a rěčalo njeje, hdyž tež běchu wučerjo zwjetša Serbja.

We Łazu so z cyła wjacy serbski njepowěda, 5 starych ludži snadź hišće serbski rozumi; po druhej bóle wěrje podobnej powěsći pak stari ludžo wšitcy hišće serbski rozumja. Mjena Łazowskich ležownosćow su zwjetša hišće serbske, kaž: Pudrika, Nowina, Penka, Gajk, Putkalenza (Pódkaleńca), Kaleńca. — W Kózlěm je wokoło 20, we susodnej wjesy Góricu (Göritz) pječa hišće 1, w Grabicach wokoło 6, w Chwóšćiku drje hišće mjenje, w Brjazem pak nimale počojca Serbow. — W Huštanu wšitcy ludžo přez 50 lět stari serbscy wuměja, wot młódsch jenož někotři, džěći nič; z jenocho domu móžeše hišće 26-lětna holca derje serbski, korčmař pak, kaž wudawaše, nič njemóžeše, ale za to grawoćiwje němski rěčeše: n. př. šuzleř (= Šäufler), argem (= hergeben), abn (= haben), abyř (= aber) a t. d. Nó, hdyž budže tuta wosada cyle přeněmčena, změja tu němscy rěčespytnicy wulcy zajimawy nowy dialekt! W Brodkojcach je wot 16 hišće 8 domow serbskich, hdžež tež starši hišće z džěćimi „trochu“ serbski powědaju: „młogi wěc, młogi mjenje“. Wěsta stara Stefanowa je tam znata jako dobra Serbowka. Pisar B. Černa w Khoćebuzu, rodź. Serb z Dubjeho, pak wobswědčeše, zo staj tutej wsy Huštan a Brodkojce nimale hišće cyle serbskej a zo tam wšitcy serbski powědaju, hdyž tež młódsi radzi němcuja; haj same džěći je wón w Huštanu w samsnym l. 1880 při hrajkanju na wsy serbski rěčć slyšał.

C. Serbowstwo wokoło Wětošowa.

XVI. Wsy k połodnju a wječoru wot Wětošowa.

a) Pšynje (Smol. zm. Pšiny, n. Missen) je filiala wot Wětošowa; tamniši subdiakon a rektor je z dohom faraf w Pšynjem. Serbske přédowanje je hižo dawno přestalo; wot 300 wobydleri je wokoło 30 serbskich, kotřiž su kaž korčmař Krygař ze serbskeje strony pričahnuli a radži serbski mjez sobu powědaju; před 20 lětami běše wjes pječa hišće cyle serbska (wězo pak hižo młodžina nic wjacy).*) — Jažyn (Jaeschen) z 6 hospodarstwami je němski, w Bólašojcach (Bolschwitz) namakaš hišće wokoło 10 Serbow. Wsy Raňšow (Rantzow), Ogrozno resp. Ogrozyna (Ogrose), Góliń resp. Gólin (Gahlen) maju hišće wokoło 6 Serbow. Erpna, khuda wjes z 18 čistami, je drje němska kolonija, kaž hižo wšelake wurjekowanje tutoho mjena: Orpna,*) Erpno, Worpń, n. Repten pokazuje; je tam 5 serbskich swójbow, kotrez su z Błotow přište; jich džěci khileju so bóle k němskemu. — Łobowice (Lobensdorf) maju wot 92 dušow 6—10 serbskich, šořta a šořćina móžetaj serbski, jeju džěci rozumja serbski, rěča pak němski.

b) Kałkojska wosada, kiž ze wsow Kałkojce (Kalkwitz), Kósojce (Coswig), Młóže (Młode), Dubrawa (Dubrau), Woškawa (Kahnsdorf), Běfošin (knježe kubło, Belten), Chóric abo Chóric (Góritz) wobstoji, je skoro do čista přeněmčena. Džěci tam ničo wjacy serbski njerrozumja, a porjadne serbske přédowanje je hižo dawno přestalo.***) Po swědčenju serbskeho holiča z Klěšowa p. Lubnjowa „su Kałkojce hišće zwjetša serbske“, štož pak ja njecham za wěrne wudawać. W Kósojcach rozumja nimale wšitcy ludžo přez 50 lět stari hišće serbscy a hewak je so tam něšto Serbow z Błotow zasydliło, kotřiž pak so tež přeněmčeju. W Chóricach, małej wjesy, wuměja tež hišće mnozy ludžo niže 50 lět serbski a we Woškawje nimale hišće wšitcy z wuwzacom někotrych mjeńšich džěci; rěči so we Woškawje woboje,

*) Po powěsći Wětošowskeho k. wyšš. fararja (1884) su tam mjez 298 wob. (1875) jeno ca. 3 Serbja (přičahli) a posłědni tam rodženy Serb bu w nazymu 1883 pohrjebany, O. pak ma mjez 192 wob. jeno wok. 3 serbskich (domjacych?).

**) Bogusławski podawa, zo so w Kałkojceach kóždú 8. njeđzelu serbski přěduje. Je to serbska spowědź była, wukonjana wot susodneho Wětošowskeho fararja. Nětko ani to njeje.

serbski a němski, šulske džěci pak powědaju mjez sobu zwjetša němski. Po powěsći Wětošowskeho k. fararja je w Chóricach mjez 178 wob. wokoło 50 a we Woškala wje mjez 268 wokoło 100 Serbow. — W Tlukomje (Schönfeld) a w Zasłomjenju (Sassleben) p. Kalawy rozumja tež hišće někotři stari ludžo serbscy. Serbske přédowanje přesta w Tlukomje ze smjerću far. Graupnera († 1795).

XVII. Wětošowska serbska wosada.

We Wětošowje je serbska cyrkej a serbski přědar, w tón čas k. Rocha, dobry wótčinc, rodź. ze Šejnhejdy; přěduje so tu kóždu njedzelu najprjedy němski a potom serbski, liturgija je serbska, kěrlušce pak so němske spěwaju. Serbske pačeřske džěci so z pomocu maćeřneje rěče rozwučeju. — Wyšši farar, kiž ma Serb być, ma 3000 mk., archidiakon 2100 mk. dokhodow. — Do Wětošowskeje serbskeje wosady słušeju wsy: Raduš (Raddusch), Stradow abo Křadow (Strado), Wysoka abo Husoka (Weissagt), Zušow (Suschow), Dlugi, Njabožkojce (Naundorf), Erpna a Łobožice. Wobydlerjo z posłědnjeju wsow na němske kemše khodža, z druhich na serbske. — W šulach we Wětošowje, Stradowje a Radušu wučić so jenož němski, we Wysokej (wučeř Župan z Chmjelowa) a Njabožkojcach (wuč. Lehmann) pak tež serbski abo z pomocu serbskeje rěče.

Mjena Wětošowskich fararjow zhonich tele: 1) Jurij Roscius 1724—1759, 2) Křesćan Hoffmann 1761—1784, do toho 14 lět archidiakon tam, 3) Jan August Gallus, po prawym Kokoš, rodź. Serb ze Slopišć p. Lubina 1784—1809, 4) Hoffmann syn 1810—25, nawuknu serbski wot swojeho nana, 5) Marcin Span, hornjołužiski Serb, 1825—46, přičeže z Łutow, 6) Křesćan Pannewitz z Dešna, Serb 1846—66, 7) Marcin Rocha, Serb rodź. w Šejnhejzce 1837, farar tu wot 1866. — Archidiakonjo běchu hač do l. 1847 Serbja, ale wot tedy so archidiakonatsstwo z Němcami wobsadzuje, a serbscy wosadni dyrbjachu so hač do l. 1867 z němskimi spowěždźenimi, wěrowanjenimi, woprawjenjenimi a křćenjenimi spokojić, kotraž hač do toho časa archidiakon wukonješe; někto ma je farar.

Po ludličanju 1880 měješe cyla Wětošowska wosada (město a 12 wsow) do hromady 5783 dušow, wot kotrychž běchu 2937 Serbja, woprawdže pak drje je jich hišće něšto wjac, dokelž so wšitcy jako Serbja wuznali abo spóznali njejsu.*) We Wětošowje

*) Z tutym mojim wobličěnjom, štož je do wobydlerstwa po ličbach mi wot k. wyšši fararja Rochi poskičenych a štož je do Serbowstwa po mojich samsnych přepytowanjach zestajanjom, zjednoća so nimale cyle w nastopanju

samym z předměstkom Schönebeckom rěči mjez 2800 wob. wokoło 40—50 serbski, rozumi pak drje jich tójšto wjac, dokelž su tam wulki džěl serbscy služobni a dokelž překupcy, kotřiž serbscy njemóža, dla svojich kupcow serbski wuknu. Haj, po swědčenju Wětošowskeho kantora Balki rozumi wot Wětošowskich wobydleri nimale połojca a wot Schönebeckskich 171 znajmjeńša połojca serbski; swójby wyššeho fararja a dweju překupcow su tam čisto-serbske. Wysoka z 415, Njabožkojce z 359, Długi z 130, Stradow z 414, Zušow z 187 a Raduš z 861 wobydlerjemi su hišće cyle serbske, Błotowske, z džěla bohate (Raduš je najbohataša wjes w Błotach) wsy, a z wuwzaćom Stradowa žana z nich ryčérkubla nima; patronat nad Njabožkojcami-Długami ma Lubnjowski hrabja z Lynar. K Stradowej słuša hišće wudwoł Mukor (nie Mokšoja [Smol.], n. Mukesch), wobstojacy z 3 serbskich dworow. — W Zušowje je wokoło 8 Němcow, kotřiž pak, stari a młodši, tež serbski powědaju. W Njabožkojcach-Długach njeje ani jedyn němski wobydler, we Wysokej jenički korěmař, jeho swójba pak je serbska; w Radušu maš 3 němske swójby, kotrež pak móža runje tak derje serbski. W tutej wsy su sami burja, we Wysokej namakaš nimo burow někotrych tkalcow. Runjež je w Stradowje hižo 26 lět (wot 1854 po † wučerja Husoka) němska šula, móža wšě džěci hišće serbski, jenož powědaju starši šuli k woli z nimi, kaž hubjenje móža, z wjetša němski. W Radušu wučese stary wučer Kopf (Głowan), nan Lutolskeho kantora, hač do smjerće (1875) serbski, jeho naslědnik Psar, rodź. Serb z Stradowa, pak wučer z l. 1878 jenož němski. Po přecełnym zdžělenju k. wyšš. far. Ročhi běše l. 1884 Němcow: w Njabožkojcach žadyn, w Długach 2, w Zušowje snadź 8, we Wysokej snadź 10, w Radušu snadź 15, w Stradowje pak na 200, dokelž džěci z wulkeho džěla wjac serbski njepowědaju; tola wuměja tute džěci po swědčenju Njabožkojskeho wučerja wšě serbski a njeje w cyłej wsy ani 15 Němcow.

Žónske noša tu swoju narodnu serbsku, Błotowsku drastu.

Serbow liěba 2985 w Bramborskich Nowinach 1881 č. 7 podata, jenož liěba wšěch wobydleri wosady 5953 je tam wo přez 200 dušow přewysoka; wězo je to jedyn tych mnohich čišćerskich zmylkow, přez kotrež so tuta serbska nowina wuznamjenja.

D. Serbowstwo wokół Lubnjowa.

XVIII. Lubnjowska wosada.

Do Lubnjowskeje wosady słušeju: město Lubnjow (Lüb-
benau) a Błotowske wsy Bobolce resp. Bobolice (Boblitz),
Lipje (Leipe), Lědy (wurjek. Ljědy, Smol. wop. Leda, n. Lehde,
tak mjenowana Błotowska Venezia = Spreewaldvenedig) a so-
trowskej wosadze: Lubń (Gross-Lübbenau) a Cerkwice (Smol.
Cerkwica, n. Zerkwitz).

Lubnjowsku wosadu zastarataj wot starych časow dwaj duchownaj:
wyšši farať, kiž jenož w Lubnjowje přěduje, a diakonus, kiž je z dobom
farať w Cerkwicach a Lubnju. Najslawniši*) Lubnjowscy duchowni běchu:
Jakub Jan (Janus) 1563—73, † 83 l. stary jako wyšši farať w Ruhlandze.
Běše wučeny duchowny a dobry laćanski basnik. — Jan Chojnau z Brja-
zyna, syn tamnišeho duchowneho 1641—1664, studowaše a pisaše wjele serb-
ski (nadrobniše powěsće wo nim namakaju so pječa w cyrkwinskih knihach
w Lubnju); Chojnauowy syn Pawoł běše 1671—80 ze serbskim fararjom
w Tarpem (Terpt) p. Lubnjowa. — Jan Gottlieb Hauptmann z Witten-
berga 1750—68, znaty delnjoserbski rěčnicar. Wobšěrnny žiwjenjeběh hl. pola
Fahlischa. Jeho serbski słownik, kiž so na Lubnjowskej farje khowaše, je
so po Stempelowej smjerći zhubił, najskerše antiquarej do Barlina sobu pře-
dať. — Jan Bohukhwał Hellwig, rodź. 1757 w Khoćebuzu, běše 1786—1816
z kapitanom w Lubnjowje a fararjom w Cerkwicach a Lubnju, a tón ma na
swědomju gwałtne přeněmćenje tuteju wosadow, kaž Fahlisch wo nim
khwali! Kak mudrje je wón to započal, je hižo wobšěrnje wopisane wot
Jenča we jeho stawiznach serbskeje rěče (Čas. M. S. 1853—54 str. 105). —
Křesćan Bjedrich Stempel, rodź. 29. nov. 1787 w Parcowje, syn tam-
nišeho fararja Kř. Bj. Stempla, studowaše w Lipsku a bu, něšto lět z do-
mjačym wučerjom pobywši, 29. sept. 1813 za fararja do Malinja p. Drjewka,
1. julija 1823 za wyššeho fararja do Lubnjowa powołany, hdžež so 1. měrea
1863 emeritować da a 2. hapryla 1867 skoro 80 lět stary wumř. Fah-
lisch (Němc) wo nim takle khwali: „Ze Stempelom so skónči rjad serbskich
fararjow w Lubnjowje. Bjez wustaća je wón stajnje za swoje lube Ser-
bowstwo dželať a někotrú nóc z napisowanjom serbskich basničkow, bajkow
a powěstow přečinił. Bohužel su so tute drohotne pokłady, wot jeho na-
mrěwcow docě njespóznate a njewažene, zahubjenju přepodať a wědomosći
wurubiť. Stempel běše muž poňny nadobneje mysle (Gefmut) a bohabo-
josća. Jeho wopomnjeće budže hišće dołho mjez nami žiwe.“ — Tak khwala
Němcy sprawných a swěrných Serbow. — Wot l. 1882 je w Lubnjowje zaso

*) Dospołny zapis Lubnjowskich fararjow a kapitanow namaka so w
kedžby hódnej krónicy: Geschichte der Spreewaldstadt Lübbenau v. Fahlisch,
Lübbenau 1877.

wyšši faraš, kiž serbski rozumi, k. lic. theol. Sauer, hač pak tež serbski předuje, njewěmy.

Wjesne šule maš w Bobolicach, na Lédach a na Lipjem; serbski drje so we nich ženje wučilo njeje, znajmjeńša tam nihtó ničo wo tym njewědzeše. A tola ma, kaž mi to Lubnjowski cyrkwjenc, stary nazhonjeny Němec, powědaše, hišće džensniši džen Boboličanski wučer z někotrymi džěćimi nuzu, zo jim serbsku rěč wotwuči a něšto němski nawuči, z krutym zakazowanjom serbski rěčeć. — Tute tři wsy su pak hišće džensa zwjetša serbske, a było by po tajkim nuzno, jim tež zaso Bože słowo w maćernej rěči podawać.

Bobolice, wulka a z džěla bohata wjes bjez ryćekubła, maju 89 hospodafstwow. Potym, štož tam widzach a wot spomnjeneho Lubnjowskeho cyrkwjenca a jeneje stareje Boboličanki słyšach, rozumja tam a powědaju starši ludžo hišće wšitcy serbski, tež doroscena młodžina wuměje serbski a mjez tym zo žowča tež zwjetša serbsku rěč wužiwaju, „so gólcy jeje sromaju“. Wot šulskich džěći jeno počojca serbski rozumi a domach z džěla powěda, zwonka pak nic dla hańbićiwosće. Na wsy słyšachmoj dweju hospodarjow so serbski mjez sobu rozmołwjeć, a jedyn z njeju namaj wobswědći, zo wšitcy wobydlerjo wot młodych, kiž su ze šule, serbski rozumja, přistajicy: „wot młodych pak jo wjele bawafskich“ t. j. němskich abo tajkich, kotřiž radšo němcuja.

Na Lédach (z ca. 350 wobydl.) je runje tak kaž w Bobolicach ze Serbowstwom, po jenej powěsći tam hišće mjeńši džěl šulskich džěći serbski rozumi a powěda.

Lipje je hišće najbóle serbska wjes Lubnjowskeje wosady, ale po mojim zdaću tež najbóle wot Barlinskeje kultury wobližana a na wašnja wulkeho města zwukła. Jako starši ludžo do šule khodžachu, je so hišće serbski spěwało (najskeřšo póstne a jutrowne kěrlušy dla potrěbnosće); nětko pak šula tež tu na přeněmčenju džěla, runjež je wučer Serb a serbskeje rěče mócný. Nimo wšeho toho rěča nimale wšě džěći domach ze staršimi a na wsy při hrajkanju tež džensa hišće serbski, hač runje tomu přećiwu stoji druhe, ale mjenje wěrohodne swědćenje, zo je na Lipjem jenož hišće mjeńša počojca džěći serbska. Ja tam w l.

1876 šulskeho (10-lětneho) hóica němski rěčeć słyšach, ale žanoho słowěka jemu rozumić njezamóžach a hišće mjenje jedyn Barlinaf, kiž mje na tutu kuriosnu němsku rěč keďžbneho sčini! To je zaso tajki jasni přiklad krasneje noweje paedagogiki! Wot třoch młodych hólcow, kotrychž na čolmach zetkach, dwaj cyle derje ze mnu serbski rěčešaj, třecemu pak so po zdaću trochu čežko jazyk wobroćeše.

W měsće Lubnjowje samym rozumi a powěda hdys a hdys serbski nimale pječina wobydleřstwa: su to ludžo, kiž su so ze wsow do města woženili, čeladnicy a něšto němskich kupcow, kotřiž su wužitka dla serbski tak někak přinawukli.

W Stotupje (n. Sattop t. j. Stadthof) p. Lubnjowa, Sće-nojcach (Stennewitz) a Cerkwicach powědaju skoro wšitecy stari ludžo hišće serbski. W Křimicach (Crimnitz) wuměja tež zwjetša młodži swoju maćeřšćinu, rěča pak měšano (gebrodžen). Na Lědach zetkach so z młodym holičom, kiž bě rodzena z Klěšowa (Gross-Klesso). Ta móžeše hišće derje dosć serbski, praješe pak — dziwnje! — zo w Klěšowje hewak nihtó serbske „njeumějo“. W Lubnju „jano hyšći někotare serbski mogu, ale maľko“, wobkrućeše namaj łóžnik, Lubnjowski cyrkwjenc pak přećiwu tomu wuličowaše, zo je ta maľa horstka Serbow w Lubnju hakle ze serbskich stronow přičaľta.

XIX. Dalše wsy Lubnjowskeje wokoliny.

Skoro we wšěch wsach srjedź Lubnjowa, Kalawy, Łukowa a Lubina namakaju so po swědčenju horjekach mjenowaneho cyrkwjenca ludžo, kotřiž hišće serbski rozumja; su to pak zwjetša stari, kiž su tam rodženi, pak tajcy, kiž su ze serbskich stronow přišedši so tam zasydlili: W Stobricach (Stöberitz b. Luckau) rozumja skoro wšitecy (stari?) hišće něšto serbski, w Chožyšćach (Schlabendorf b. Luckau) jara njemnozy; w Kamjennej (Steinkirchen) a Lubolcach (Gr.-Lubolz) p. Lubina je hišće džensa wjele Serbow, Křušwica (Krausnick), cyrkwinska wjes mjez Lubinom a Serbskim Bukowcom (Wend. Buchholz) je tež hišće trochu serbska; l. 1843 powědachu tam hišće młodži ludžo w kórěmje serbski, štož je spomnjeny cyrkwjenc sam słyšaľ. Na wsach wokoľo Lubina z gwałtom přeněmčenych powěda lud tajku

někajku měsěncu ze serbsčiny a němčiny; su to wsy: Lubolce, Radom, Kamjenna, Rańchow (Treppendorf), Měšk (Nauendorf) a Hartmanojce. W Stobricach dyrbyše so 1762 hišće serbski přédować. Tehdy powoła sebi Stobričanska wosada Lubnjowskeho kapłana Błažija (Blasius) rodž. z Popoje za fararja, dokelž běše serbskeje rěče mócný. — W Slopišćach (Schleipzig) niže Lubina blisko Křušwice (Krausnick) dyrbyše w l. 1791 tehduši faraf Zuchold (drje z rodu Něme), zo by přédować móhl, hišće serbski wuknuć, kaž je z jenocho připisa, kotryž pola k. fararja em. Broniša w Drjewku wohladach, dowidžeć, w kotrymž rektor a subdiakon Stanga we Wětošowje wot njeho wupožčeny Lubjowski exemplar Hauptmannoweho serbskeho słownika žada, dokelž chce tež serbski wuknuć.

Přistawk. Skóněnje chcu tu hišće někotre serbske wjesne mjena podać, kotrež trochu hinak slyšach, hač na Smolerowej kharće stoja: Groźc (Sm. Grošc), Kiekebusch, Wótrrowse, do Wótrowa (Sm. drje prawišo Wóšowce), Bischdorf, Rěwojce (Sm. Rewojce), Redlitz, ale: do Rjewojce, Błotow (Sm. Butow), Batho, Synjeńce (Sm. Synence), Zinnitz, Tarnow (Sm. Tornow) n. Tornow; Stańšojce (Eisdorf) Sm. nima.

E. Serbowstwo wokolo Třupca.

XX. Třupčańska wosada.

Třupc, kaž so wšědnje wurjekuje, abo w staršej formje Střupc, něm. Straupitz, je rjane městačko z krasnym hrodom a parkom brabjam von Houwald słušacym. Wulka krasna cyrkej, wobsažna fara a šula su pyšne nowe twarjenja srjedz městačka blisko hrodu. Pölitz w „Statistik des Königreich Sachsen, Leipzig 1810“ zw. III, str. 376 piše: „Die Herrschaft Straupitz besteht aus 8 Dörfern mit 2200 wendischen Einwohnern“. — Wokolo l. 1820 je tu serbske přédowanje přestało a to přez fararja Viebecka. Jako tutón do Třupca přińdže, přédowaše wón hišće němski a serbski kóždu njedzelu; pozdžišo pak, dokelž běše khorowaty, ze serbskim přédowanjom zasta, zo by sebi zastojnistwo wolóžił. — Někotři stari rodženi Třupčenjo rěča hišće serbski a hewak ludžo, kiž su to tam ze serbskich stron zasydlili, wšo hromadže znajmjeńša 150 dušow. Jedyn přez 50 lět stary Třupčan, kotrehož zetkachmoj, rěčeše z namaj derje serbski. Žónske khodža tu hišće zwjetša wšě w serbskej Błotowskej drasće.

Zafarowane do Trupca su wsy: Bělin (Byhlen), Běla Góra (Byhleguhre), Běla Górka (Neu-Byhleguhre) a Rězak abo Narězaku (Mühlendorf).

W Bělinje nadeńdžeš hišće někotrych starych ludźi serbskich. Blizko wsy je daleko a šěroko znaty „Běliniski jazor“; wón ma pječa wustrowjacu wodu; Bělenjo pak do toho ničo njewěrja, ale maju nawopak jeho wodu za škódnú a ju njepija. W tutym jězoru je so, kaž powědaju, wulka wjes abo město ponurilo: Mały Khoćebuz. Runje tak je woda jězorka Koblow abo Kobłowskeho jězora p. Łaza (Laso) wyše Trupca wuhojaca; je tam raz w nocy 12 khora žona z Běleje Góry wot jenocho krawca přewoźzana šta, piła a wotkhorila! Zady Bělina k ranju w Trupčanskej holi staj horje: Bajawa Góra (Bajawsberg) a Kjandrosowa Góra (Ebersberg), posleđniša z wulkimi dubami wobrosćena. Na tymaj horomaj su póhanscy Serbja swojim přiboham woprowali.

W Bělej Górcy maš mjez wokoło 500 wobydlerjemi z najmjeńša 200 serbskich. Ludžo přez 50 lět stari powědaju hišće wšitcy serbski; štož wot młódsch serbski wuměje, hižo zwjetša rad njepowěda nimo někotrych, kiž su bakle z Khoćebuzskeho kraja přičašli. Džěci su němske. Před 50 lětami (1830) rěčachu tu hišće wšitcy serbski, ale před 70 lětami (1810) hižo započa wučef Jeriš jenož němski wučić, mjez tym zo běše jeho prjedownik Prüfer hišće serbski čitać dať a nabožinu serbski wukładowať.

W Bělej Górcy, hdžež je 12 khudych zahrodniskich swójbow, rozumi jich počojca hišće serbski, rěča pak porědko. Jena swójba (3), kiž je ze Zušowa přičašla, je cyle serbska.

Na Trupčanskim Rězaku, při kotrymž wokoło 10 khudych buďańskich swójbow bydli, je starša generacija hišće serbska; dwaj muzej, kotrejuž tam trjechichmoj, powědaštaj z namaj serbski.

XXI. Wosada: Nowa Něwa.

Do tuteje wosady słušeju: Nowa Něwa (Neue Zauche), hdžež je cyrkej, Stara Něwa (Alt-Zauche), Wózwjefch (Wusswergk), Łaz (Laso), Zakrjo (Sackro), Kamjeńki (Caminchen), Burklin (Burglehn).

W Nowej Něwje přesta před 55 lětami (1825) serbske přėdowanje. Faraf Jar je hišće poł serbski a poł němski přėdował. Před Nowej Něwu zetkachmoj staršu žonu na čolnje, kiž móžeše derje a běžiwje serbski. Na naše serbske postrowjenje wotmołwi nam wona radosíwa: Witajšo ku nam! a t. d. Wona zdžěli nam, zo we wsy přez 50 staršich ludži hišće serbski powėda. „Te mlódshe někotare rozumje, někotare nic.“ Žónska drasta je Błotowska serbska. W Starej Něwje su wšitcy stari ludžo hišće serbscy a runje tak we Wózwjeřchu (ma wok. 300 wobydł.), štož je pječa hišće najbóle serbska wjes cyłjeje wosady. Tu powėda so hišće w kóždym domje wot staršich serbski, a mlódsi hač do 30 lět rozumja wšitcy maćernu rěč; džěci pak su tež tu hižo němske (bawefske). Kamjeńki, Brjazyn (Briesen), Linje (Leine), Zakrjo, Łaz, Bucyn (Baitzen) su pječa do čista zněmčene wsy. Powėdaju pak tam hišće po serbskim wašnjú: Äuser město Häuser a podobno. — Susodna Luborazska wosada (Lieberose) běše 1683 hišće jara serbska, štož z toho spóznaješ, zo bu tehdy do Luboraza za fararja powołany rektor a subdiakon Jan Rychtař z Lubnjowa, „dokelž móžeše derje serbski přėdować (Fahlich)“.

F. Serbowstwo wokoło Picnja.

Cyła Picańska wokolnosć je hišće dospołnje serbska, a liču ja do njeje tute štyri wosady: Picń, Ochozu, Janšojce a Rogow. Tola tež tu kaž druhdze je duchowna nuza nětko (1884) wulka: Rogowska wosada ma hižo dawno němskich fararjow a Ochozka nima žanoho, w Janšojcach je wobstarny a khorowaty duchowny, kotryž pak je bohudžak, džiwajo na wulku nuzu, we swojim zastojnistwje zawostal, a w Picnju su na město wyššeho fararja, kiž běše dotal stajnje a dyrbjal tež nětko hišće dla potreby serbskeje rěče mócny być, přeni króć njedžiwajo na protest cyrkwinskich zastupnikow ze serbskich wsow němscy měščanscy zastupnicy němškeho duchowneho postajili, runjež bě so tež jedyn serbski duchowny zamołwił, kotryž je potom dla tuteje podležanki našu serbsku krajinu wopuščil. Tuž je nětko w Picnju jenož kapłan hišće serbski.

XXII. Picaňska wosada.

Do Picaňskeje wosady slušeju nimo města Picnja (Picń — Peitz) wsy: Nowa Wjes (Neudorf), Us abo Hus (Maust), Drjenow abo Drěnow (Smol. Drjonow po wurjekowanju w Janšojcach, n. Drehnow) Tornow (n. Turnow), Příklad (Preilack) a Turej (Tauer).

W lóće 1880 běštaj w tutej wosadze hišće dwaj serbskaj duchownaj, mjenujey k. wyšši faraf Steglich a k. kaplan Haensel, rodź. ze Žarnowa, kotraž wobaj po rjadu serbski předowaštaj. Nimo tuteju běše hišće žiwy prjedawši wyšši faraf Mudra, znaty jako dobry Serb, kiž bě so staroby dla 1873 emeritować dał a kiž lětsa (7. junija 1883) 83 lět stary wumř. Starši jako dobri Serbja znaći Picaňscy fararjo běchu: Fabricius (— 1720), přečožel a čišeč neweho zakonja, naposlěz promět w Khočebuzu, potom wěsty Litochlěb 1778—80, rodź. z kolonije čěskich bratrow Ricksdorf p. Barlina, wot 1780 Rězak, potom Schindler, Mudra, Steglich. — Diakonatstwo je so hakle 1855 z nowa załožilo a běchu kapljanjo: Broniš a Haensel; w zašlych lětstotkach pak mjeješe Picaňska cyrkej třoch duchownych, mjenujey 1) fararja, 2) kaplana a 3) subdiakona a rektora a 4) kantora.

Poslědni Picaňski faraf Steglich, runjež z rodu Němc, běše spóznawši nuznotu bórzy serbsku rěč nawuknuł a to hišće prawje derje, kaž sam spóznach. Wón so za swojich serbskich wosadnych swěru staraše kaž za swojich němskich, a wužiwaše tohođla tež pola nich wulku česć a lubosć wšudze, hđžež wo nim powědać slyšachmoj. Traš tuto spóznace neweho němskeho fararja pohnuje, po příkladze Steglichowym tež bórzy serbski nawuknuć a předować. Haj k. faraf Steglich móže tež za wjele duchownych ze serbskeho rodu z dobrym příkladom być! Faraf a fararjowa, runjež z němskeho rodu, rěčeštaj ze swojimi serbskimi wosadnymi, kiž do jeju doma přińdžechu, stajnje serbski a mjeještaj serbsku služobnicu, kotraž so we swojej narodnej serbskej drasće přez přistojnosć, pěknosć a ródnosć wulecyšnje wuznamjenješe. Ach, hdy bychu w Delnjej Łužicy tola lute tajke farske domy byle, kak krasne by tam wšo bylo a kak derje by tam ze Serbami w nabožniskim, moraliskim a narodnostnym nastupanju stało! Škoda, wulka škoda, zo je k. faraf Steglich tuto

swoje město wopušćić, a kak radosćiwje bychu jeho Serbja Picańskeje wosady witali, hdy by so zaso do njeje wróćić chcył a móh! Kak wótcowscy je so wón za swoju serbsku wosadu starał, njech so jenož hišće z tutoho jenocho příkłada spóznaje: Před nakładowanjom nowych delnjoserbskich spěwafskich, běchu so bižo dlějši čas nimale wšě stare rozpredate, a běše w jeho wosadze wulke požadanje po nimi. Tuž Steglich wšě, kiž móžeše jenož něhdže w Khočebuzu wuslědźić — přez 100 — pokupi, a z radosću přindžechu jeho wosadni po nje a so přeco hišće za nimi woprašowachu, hdyž běchu hižo dawno zaso wšě rozpredane.

W Picnju so kóždu njedzelu najprjedy wot 9—10^{1/2} za měsćanow a Němcow ze wsow němski a wot 11—1 za Serbow serbski předuje; spěwa so na serbskich božich službach ze serbskich spěwafskich.*) — W Tureji je z lěta 1790 kapačka natarjena a předuje so tam 27 raz wob lěto, mjenujcy 10 raz wot fararja a 17 raz wot kapłana a to zwjetša serbski. Druhe njedzele khodža Turejnjo do Picnja kemši. — Ze wšěch zafarowanych wsow příkhadža k němskemu Božemu bliđu wokoło 60 ludźi, z čehož móžeš hižo dowidzeć, kak mało Němcow na tutech wsach je, a wězo khodža tu tež Serbja sobu, kotřiž chcedža za něšto lěpšeho a zdžěłanišeho plaćić.

W šulach Picańskeje wosady so z pomocu serbskeje řeče němski wučić, tak zo so w nižšich klassach wjac, we wyššich mjenje serbskeje wučby podawa. Serbski wuknuć maju džěci: hłowne džěle křesćanstwa z katechisma, někotre kěrliše, přede wšěm póstne a jutrowne, kotrež so srjedz póstnic a jutrow wot młodych holcow na wsy spěwaju, a někotre ludowe spěwy a arije (z němskeho přeložene) ze zběrkow Grysa a Šwjela. Skónčnje so kóždu sobotu z biblijow ewangelije serbski čitaju.

Ze Serbowstwom w Picnju a na wsach pak ma so po swědčenju k. far. Steglicha a mojim samsnym nazhonjenju hišće Bohu džak derje dosć.

1) Město Picń z předměstom Otašojce (Ottendorf resp. Lieberoser Vorstadt) a koloniju Górkosna (na hórey před městom) ma do hromady 3612 wobydleri; w měsće je z naj-

*) 1810 přédowaše so tu jenu njedzelu němski a serbski, druhu jeno němski, za to běše pak druhu serbski něšpor, přěnu němski. Pölitz, Statistik des Königreich Sachsen, III, 398.

mjeńša 800 Serbow abo tajkich, kotřiž serbski wuměja, su to přede wšěm čeladnicy a Serbja, kiž su do města přičahli; měsčćenjo sami pak pokhadžeju wot starych časow z němskeho rodu. W Otašojcach bydli přez 50 Serbow a na Górkosnje namakaš 3 serbske a 1 němsku swójbu. Steglicch praješe: Mjez ratarjemi a džělačerjemi Picańskich předměstow je dosć Serbow, kotřiž pak móža so we woběmaj rěčomaj derje zrěčeć (die in beiden Sprachen fortkommen), a husto mějwaju so tam duchowne služby (Amtshandlungen) z džěla w serbskej, z džěla w němskej rěči (dla přítomnych Němcow z města). — 2) Drjenow z 687 a 3) Přiług z 401 dušemi staj dospołnje serbskej wsy a mataj hišće wjele ludźi, kiž němski njemóža (Steglich). — 4) Tornow liči 836 wobydleri, mjez nimi je do hromady 8 Němcow: knježk ze swójbu (4), jena stara nježenjena babka, jedyn 17-lětny młodźenc a jedyn korčmař ze žonu; posledniši štyrjo pak powědaju zwjetša tež serbski; haj, tón 17-lětny hólc, z Picnju rodženy a snadno wobdarženy, je hižo „anragirt“ Serb: wón běše poł lěta w Tornowje słužiwši dospołnje serbski nawuknuł a njerěčeše wot toho časa z k. fararjom wjacym hinak hač serbski. — 5) Us při Usańskich jězorach abo gatach ležacy wobsahuje 369 wobydleri, mjez nimi 6 rodženyh Němcow (młynkec swójba a zastojnik na kralowskej nuknicy). — 6) Nowa Wjes wobsedzi na 300 ludźi, we nich 2 němskich; staj to wučerjowa a bur Jakubašk, rodženy z Baršćanskeje strony. — 7) W Tureji maš 838 dušow, mjez nimi 20 Němcow (wyšši hajnik, hólc, korčmař), kotřiž pak tež nimale wšitcy serbscy rěča. Džěci su wšě serbske. — Turejscy a Tornojscy wědža pak tež trochu běžnišo němski rěčeć hač druzy wosadnicy.

Na wšěch wsach Picańskeje wosady so w přazach jenož „serbske stucky“ spěwaju a wurjadnje druhdy tež někajki krótki němski gassenhauer mladym hólcam k woli, kiž su jón z wójska sobu dom přinjesli, tola jeho woprijeće wostanje rjanym spěwakam z wjetšeho džěla njezrozumjene. W póstnym a jutrownym času spěwaju „zowča“ na wsy jenož serbske kěrluše. — Wšě žónske a zwjetša tež mužscy noša so tu hišće w narodnej serbskej drasće, přědniše drasća so do čista po Błotowskim wašnjem. Žónske wobliča maju tu strowy, póccíwy, rjany, haj husto krasny

raz, a lud je sprawny, dobroćiwý, hospodliwy, tak zo ći woprawdže wutrobu zwjeseli a rozhrěje jón widžeć a wobkedźbować. W Drjenowje cheych jenedzelskeje stareje „babcy“ serbsku pratyju darić, wona pak ju na žane wažnje njebjereše so dziwajo, kak móžu ja tajke něšto drohe ji darić. Abo boješe so traš, zo budže ju dyrbyć čitać?

Wašnja a naložki ludu namakaš tu hišće čistoserbske, a hodžało so wo nich wjele pisać; cheu pak jenož z krótka na wašnja při pohrěbach spomnić. — Želi so w běłych płachtach. Za přewodzerjow wuhotuje so „góscina“. Tuta wobstoi w Drjenowje, Tornowje, Přiługu a Tureji jenož z twarožka a khlěba, w Usu a Nowej Wsy pak z dweju jědźwow, mjenujcy z husteho toličeneho hrochu ze šwarkami (połčowymi šwjerčemi) a z jahłow ze čerwjonym cokorom posypanych. Bohatši burja w Nowej Wsy dawaju druhdy tež mjaso. Do tuteje hosćiny wučef, kiž dyrbi stajnje pódla być, modlitwu wuspěwa, po hosćinje spěwaju wšitey ze „zakopowańskich“ (spěwańskich) kěrlnů: Tuder jo zachadne žywjenje. — Na pohrěbniščach w Pienju, Ochozy, Janšojcach a hišće někotrych druhich (samo přeněmčenyh) wosadach widžach nad rowami džěći swětle a pisane škleńčane kule na barbjene kiješki stykane, kaž tež w Čechach, hdžež su škleńčefnje blisko.

Wuběh.

Njedzelski napohlad na Picańskim torhošću před
Božim domom.

Picń ma džělawy dzeń wšědny napohlad kaž nimale kóžde druge pruske městačko, njedzelu pak a swjate dny poskića wóčku wosebity a zajimawy serbski raz, hdyž Serbja ze wsow dopođnja ke mši a wote mšě du a hdyž popođnju do města přikhadžeju, zo bychu sebi potrěbnosće za cyły tydzeń nakupowali, so ze znatymi zešli a štožkuli jich hewak do města wjedže, sebi wobstarali. Tuto njedzelske mjefwjjenje serbskeho ludu na torhošću před cyrkwju a na hasach w Pienju je hišće wulkotniši a hlubši začić na mnje a mojeho přecela činiło, hač samo njedzelske hi-banje před cyrkwju we Bórkowach, kotrej je tež mje kaž druhich

pućowarjow ližo hucišo we wutrobje hnuło a zahoriło. Tuž budź mi dowolene tutón přenjoťny raz serbskeho njedźelskeho žiwjenja w Picnju tu z krótkimi a njehládkowanymi rysami wopisać za tych, kotrychž tež tajke něšto zajimuje.

1) Serbja na kemšach. — Wulka wobsažna cyrkej běše přepjelnjena wot nutrnych, pobožnych kemšerjow. A tola mějachmy žnjeński čas, a runje swěćeše tutu njedźelu slóněko tak rjenje a ćopło z njebies, njez tym zo bě dotal husto dešćikojte wjedro žnjam zadžěwowało, tak zo w druhich stronach wjeseli rjaneho dnja a zapomniwši Božeje služby wěsće na počach džělačů. To pak njebě bohobojaznych Serbow zamóhło tež raz njedźelu za džělawy dzeń sćinic a Boha z džělom swojeju rukow khwalić; štóž jeno měješe čile stawy, běše khwatał do swjatoicy Božeje. Jich pobožnosť žinješe swjatočny, wutrobu hnujacy začíšć na naju. Jedyn při druhim tu sedžo, na khorach mužscy, we łóžci žónske a někotři starcy bliže klětki, spěwachu nutrnje serbske kěrluške ke khwalbje Božej. A hdyž nutrna wosada při čitanju Božeho słowa a při požohnowanju postanu, kajki to napohlad: Mužscy wšitecy zróstni a sylni, kaž rodźeni rjekowje, žadyn šlabušć, žadyn bėdnik, tež najstarši z hlówu počneju tolstych włosow a nimale žadyn šědžiwy; a žónske runje tak zróstne a šwižne, wyšše nježli druhdže a nie tak zasadžite, zowča a młode žony nimale wšě z rjanymi, haj woprawdže krasnymi, něžnymi, nadobnymi wobličemi, strowe a čerstwe, haj, kaž wone same we swojich ludowych pěsnickach spěwaju: „rjane, běle, čefwjene (rědne, běle, čefjene)“. Wóćko njemóžeše so nahladać. A we wšěch wobličach kuježeše tak čisty sprawny a počiwý, bohobojazny a ponižny wuraz. Tu je woprawdže hišće njeskaženy přenjoťny narod! Ale Bóh wě, kak doľho budže so wón móc zakhować před jědom nětčijeje wšě stare a po wótcach namrěte počinki a nałožki powalaceje kultury a rozswětlenosće. — Přėdowanje fararja přihodžeše so wuběrnje za tajki jednory pobožny lud: počne wutrobneje lubosće a křescanskeho ducha, bjez wysokich filosofskich a njeplódných frazow, cyle přiměrjene za wobzor a džiwace na wobstejenstwa posłucharjow; řeć hládk a lubozna, bjez molaceho hrěšenja přėciwo řečnicy a bjez puchi hewak obligatnych němskich słowow. Jeje začíšć pak běše tež jasnje

widžeć na wobličach pobožnych poslušarjow: swjata ćišina knježeše, mnozy mějachu sylzy we wóčkach; we lódzi šědziwy stare cytemu přédowanju stojo připosluchaše a so w nutrnej zahorjenosći přeco bliže ke klětcy ćišćeše. Tajki wobraz pobožnosće dyrbjal tež na najswětnišeho čłowjeka hluboki začićšć činić! — Jara so mi spodoba, zo je w Picnju srjedz němskeho a serbskeho kemšnja wjetša polhodzinska přestawka, tak zo móžachu Němcy z dobrej khwilu z cyrkwy wuč a Serbja do njeje začić, runjež wšak wjele Němcow wote mšě hić njewidzachu. Haj, bě jich tehdy woprawdže zrudnje mało za tajke dosć wulke město a mjez nimi džěchu hišće snadź 20—30 Serbja: služobni z města a ratarjo z předměstkow. — Hewak pak ma so drje wšudže po Delnich Łužicach němski a serbski kemš w jenej smuzy za sobu: hdyž je faraf němski wupřédował, wostanje wón na klětcy stojo, wosada jenu abo porědko dvě štučcy ze spěwafskich (zwjetša z němskich) wuspěwa a faraf přěduje hnydom dale serbski. Tuta woprawdže njedostojna naprawa za službu k česći Boha Wjeršneho ma dvě přičinje: 1) zo by k. duchowny skerje lěpje hotowy był a 2) zo bychu Serbja nuzowani byli hnydom tež němsku Božu službu sobu wopytać; přetož to je njemóžno, zo w tak krótkim času Němcy, runjež je jich druhdy žalostnje mało, cyrkej wopušća a Serbja zastupja a so na swoje města podadža. A k tomu je kóždoho pobožneho serbskeho kemšerja wězo haniba při spěwanju zastupić, před wočemi k. fararja, kiž na klětcy stoji, po cyrkwi wokoło běhać a swojeho nutraje spěwaceho susoda molić. To je runje tak, jako bychu moji šulerjo, hdyž ja na kathedrje stoju, přede mnu w auditoriju wokoło běhać a swojich susodow storkać chcyli. Njebychu-li so sami toho strachowali, ja hižo bych jich mores nawučil! A mjez kemšemi a šulu je we tym přeco hišće wulki rozděl, tam so swětne wěcy wuča, tu pak bójske! Ale ja wěm dobry srědk za wonych serbskich fararjow, kotrymž je přewoběčno dvě porjadnej a cyłej Božej službje za Bože kralestwo kóždu njedželu wukonjeć. Njeh najprjedy serbsku Božu službu dźerža, štož po prawym prawda a sprawnosć sama wot so žada, potom přestawku wot 10—15 mjeńšinow sćinja a na to dospołny němski kemš sćěhować dadža. Husto budže, hdyž chcedža potom němsku Božu službu započec,

cyrkej — prózdna, dokelž we wjele wosadach z cyła žani Němcy njejsu a éi rědcy, kiž tam su, kaž korčmarjo, rěznicy, šosarjo, runje husto pak khwile nimaju kemši hić, pak tež najwjetše nakhilenje k tomu njezačuwaju. Tuž su tak lubi knježa duchowni swój wotpohlad hišće wjele rjenišo doepěli: njetrjebaju z cyła ani dwójcy předować! Njeh tola spytaju a budža wěšće rjec: probatum! A z tym hišće tón dobry skutk wuwjedu, zo so Serbam z najmjeńša na samym najswjećišim městnje žana křiwda wjacj njestawa! W cyrkwi dyrbi so tola, štož wěm, křesćanstwo wučić a rozšěrjeć, nic pak rěč, kotruž nawuknuć je tak dosć a na dosć składnosće za kóžde serbske džěčo!

1) 2) Žiwjenje před cyrkwu na torhošću. — Krasny, lubozny wobraz poskićeše žiwe hibanje Serbow a Serbowkow kemši khwatacych a wote mšě ducych před cyrkwu na torhošću a hasach. To běše mjetwjenca samych rjanych žiwych podobiznow. Woko płowaše wot jeneje tajkeje wabjaceje kupy njedzelscy zdrasćenych pyšnych ludźi na druhu. Tu witachu so znaći wutrobnje a radosiwyje z ruku a ze słowom wote mše, tam rozmołwjachu so přećeljo a přećelnicy ze wšelakich wsow, tam dale khwatachu starobliwe hospozy domoj, zo bychy wobjed w prawym času zhotowale.

Mušcy džěchu pomału a so ze sobu rozmołwjejo we swoich dohlich serbskich kabatach, kotrež běchu zwjetša z čorneho, z džěla tež z módreho suknya, přědku z dwěmaj rjadkomaj swětlych mosaznych bublinkow. Na hłowach mějachu nimale wšitecy doroscěni, stari kaž młodzi, obligatne wojeřske čapki — bě tola kóždy z nich hotowy wojak a rjek — a jenož někotři čornopjelsćowe křobučki, šulscy hóley pak wšědno „měcki“. Na kabace blyščachu so pola mnohich wojeřske znamjenja a rjady. Spod kabata pak bě zwjetša pisany lac a wokoło šije pisane rubiško widjeć. Kholowy, najbóle wšě čorne, dosahachu přez nakoleńcy škórni. Pod pažu njeseše jich wjele nimo serbskich spěwafskich swój přešešnik.

A kak pyšny wobraz hakle poskićachu žónske we swojej přistojnej serbskej, rjanemu čětej wuběrnje přistojacej drasće! Wone woprawdže wědža, što je rjana pycha. Młode „žowča“ běchu kaž wudebjene klanki, a ja spóznach, čehodla drje su w 17.

lěstotku w Hornich Łužicach knježacy knježkowje so tak na pychu serbskich młodych holcow hněwali a ju z pomocu krajnych stawow zakonšcy zakazowali. Wězo běchu wone husto we swojej pyšnej drasće rjenje hač jich knježace knjenje w židze a somoće. A tola njeje tuta drasta tak droha, kaž mohło so zdać, dokelž sebi ju w kóždym serbskim domje žónske same připrawuja. Žónski stroj pak je tu nimale tajki, kajkiž w Błotach, z džěla jenož hišće pyšniši a spodobniši. Suknje krótke tołste wjeleropate su wšelakeje pisaneje, přede wšěm pak módreje a čerwjeneje barby. Wokoło cyłeje suknje dže šěroki, ale kuši pisaný šórcuch, zo je wot njeje jeno zezady mjeńša, delkach pak wjetša smuha widžeć. A delkach su suknje, ze šěrokim židžanym bantom wobrubjene, kotryž so pola młodych „žowčow“ we wšelakich barbach pisani, pola žonow a starych babkow pak so čim starše su, čim bóle jednorej čornej barbje bliži. Šórcuch maju wokoło žiwota z rjanym dołhim pisanožidžanym bantom, starše žónske z džěla z běłym rubjatkom zwjazany. Nad nadrami noša čorne, zwjetša somoćane štaćiki a nad štaćikami wulke rjane zwjetša židžane rubišća wšelakich barbow z pyšnymi cankami a kruženkami (franzami). Hłowa je z wulkim cankatym a kruženkatym rubiškom po błotowskim wašnju wobwita a zababjena. Tajki stroj je podobny trochu wysokej čapcy, zezady z dołhim ze šěroka do wuzka bježacym kóncem a při skrónjach z dwěmaj różkomaj („rogoma“). Někotre pak maju po wosebitym wašnju tajke wjetše rubišće podobno turkowskemu turbanej dokoła wokoło hlowy zwite, štož hišće pyšniši a spodziwniši napohlad dawa. Po barbje su tute nahłowjace rubišća pak běle pak wšelako pisane, a po připrawje pak płatowe pak wolmjane, po tym štož zamóženje jednotliwych dowola; stare žony maju zwjetša jenobarbne, šerowołmjane rubišća. Nohi bohatsich kemšerkow kryjachu sněhběte nohajcy a somoćane stupnički (crejki), khudše pak stupachu spokojnje poruno tamnym w pisanych nohajcach a sukňanych abo kožanych stupnjach; starše žony maju trochu wjetše črije, kotrež su zwjercha ze šnórkami zwjazane. Pod pažu dzeržeše nimale kóžda žónska obligatny předešník, runjež slónčko tak rjenje lubje z njeja na nje pražeše; rěkaju jemu spodziwnje „parasol“, ma pak tuta nadoba jenož službu

„paraplue-a“, dokelž by směch a haniba po cyłej wsy, haj wo-
sadže wulka była, chcyla-li raz jena serbska wjesnjanka spytać
po wašnju měsčankow swój „parasol“ woprawdže jako parasol
trjebać. Tola naše Delujožičanki noša swój předešćnik, kaž
wony znaty stary mudrowc, stajnje tež při najrjenišim wjedrje
sobu wokoło, wěsće ze zlutnej starosćiwosću wo swoju rjanu nje-
dźelsku a wšědnu pychu, a tuž su jemu z někajkim prawom
dźiwne mjeno „parasol“ dawa, dokelž z nim słónčko šerja! Tajke
předešćniki su zwjetša wot wovkow a ćetow namrěte kubło, po
zastarsku wulke, módroplātne, ze žoftomosaznymi spinkami a
wobbitkami. Tu a tam pak wobladach w rukach mlódšich a bo-
hatšich tež moderniše, haj cyle moderne židžane předešćniki.
Někotre stare babki mějachu město parasolow pod pažu wulku
bětu platowu plachtu. W rukomaj dźeržeše kóžda žónska swoje
spěwafske a na nich rjane sněhběte trochu wulke šantko, can-
kate a wšelako wušiwane. Stare a khudše žony mějachu tež pi-
sane wšelakoróžate šantka.

Tajke njedźelske žiwjenje, tajke serbske wobrazy njehodža
so dokładnje rjenje wopisać, kóždy zdžělany Serb dyrbi je raz
sam widžeć; to wubudža a wobtwjerdža lubosć k narodnemu ludu
a jeho wašnjam mócnje!

XXIII. Ochozka wosada.

Tutu wosadu twori jenička srjedź hole ležaca wulka wjes
Ochoza (Drachhausen) z 1138 wobydlerjemi; k njej słuša pak
blizka Nowa Ochoza (Kolonie Drachhausen). K tomu je
w Prjawozu filialna cyrkej, tola do teje tež Brjazynscy wosadni
khodža (hl. dale delkach). Ochoza je tajka dosć zamóžita ho-
lanska burska wjes kaž w našich Hornich Łužicach Wochozy.
Ryćefkubło, kotrež so tam 1825 předawaše, su burja cyle mudrje
hromadze kupili a mjez sobu rozdžělili. Hdy bychu tola wšitcy
naši burja při składnosćach tak rozumnje a w přezjenosći skut-
kowali, předewšěm w khudšich wsach při pruskich mjezach, kajki
wužitk by jim to bórzy přinjesto! W Ochozy je přez 200 sta-
tokow, mjenujey 40 burskich, přez 100 polleńskich a něšto mało
khěžkańskich. Mjez tymi 1138 wobydlerjemi namaka so wokoło
100 Němcow abo tajkich, kiž maju so k Němcam, ale nimale

wšitcy rozumja a powědaju tež serbski. Džěci němskich starsich rěča a čitaju pak wšě serbski runje tak derje kaž němski: w Ochozskej šuli so mjenujcy kaž na druhich wsach Picańskeje wokoliny z pomocu serbsčiny němski wučić, nabožina so serbski wukładuje, a sobotu přénja rjadownja w serbskej bibliji čita. Do šule, kotraž ma dweju serbskeje wučerjow, khodźi ca. 240 džěci. — Cyrkej je khětro jara stara a drjewjana ze zwónicu město wěže, kiž je so raz wotpalila. Za to je fara rjana a rumna, w l. 1855 z nowa natwarjena. Farař (hač do 1882 Latk rodž. z Deřanka) přěduje jenu njedzělu jenož serbski, druhu pak němski a serbski; hdyž pak žani Němcy njeprěidu, dyrbi tež tutu druhu njedzělu němski kemš wupadnuć, štož so tak rědko njestawa. Tež hdyž je serbska spowědz, njeje žadyn němski kemš. Spěwa so při serbskich Božich službach serbski. Na němске kemšenje je lědma hdy 50 ludźi přišlo, mjez tym zo na serbske jich zwjetša 500 khodźi (po swědženju k. fararja). Dziwna naprawa pak knježi we tym, zo so tu pačeřske džěci jeno němski rozwučeju, hdyž tola w šuli katechismus a bibliske hrónčka tež serbski wuknu. K. farař mi to z tym wujasni, zo je wón to tak naprawjene přewzał a tuž tež wostaji! — Dokhodow ma farař 2400, 1. wučer 1200 a 2. wučer (bjez starobneho přiložka) 420 hr. Patronat słuša kralowskemu konsistorijej.

Mužska a předewšěm tež žónska drasta je tu bóle jednora nježli w Błotach. — Spomnjenja hódny je naložk, zo dorosceni mužowje w Božej nocy (hodowničku) na cyrkwinu łubju du a tam jednaće serbskich kěrlušow wuspěwaju. Hač je hewak hdze tajki abo podobny naložk, njewěm.

Z Ochozy je něšto wučenych Serbow wušlo. Je tam 82-lětny bur Grys, kotrehož pječo synowje su wšitcy so sami na wučerstwo přihotowali a z džěla dobri a originalni (n. př. Mjertyn Grys w Nowej Wsy) serbscy wučerjo byli. Dale je tam stary džěd Šmjeto, kiž je na duchownistwo studowawši přénje pruhowanje wobstał, ale zastojnistwa njedostał; tuž pase wón nětko hižo dołhe lěta domach kruwy swojeje narodneje wsy. Před krótkim je so tež khorowatosće dla missionar Kukiš na wotpočink do swojeje Ochozskeje domowiny wrócił.

Skónčnje cheu hišće přiklad podač, kak lohko tež njezdžě-
łani Němcy serbski nawuknu; snadź móhł wón byé hladadło a
powab za toho a woneho němskeho fararja w serbskej wosadze
skutkowaceho, kiž hišće serbski nawuknuł njeje. Po puću
z Ochozy do Drjenowa zetkachmoj 35-lětneho muža, z kotrymž
so do rozmołwy dachmoj. Wón jara derje serbski z namaj po-
wědaše, zo mějachmoj jeho wězo za Serba. Tola so wupokaza,
zo bě wón rodzeny Němc z wulkeho města Wrótstawja. Po
wónnje 1871 je khwilku w Mysynje džěłat, so ze Serbowku wo-
ženil, do Ochozy přecahnul a bórzy dospołnje serbski nawukł.
Jeho džěci su do čista serbske.

XXIV. Janšojska wosada.

Do Janšojskeje wosady slujeju wsy: Janšojsce (Jänseh-
walde) z 791, Radojz (Radewiese) z něšto přez 200, filiala
Drejsce (Wüstdrewitz) z 531, Turjańske Mazniki (Tauer'sche
Teeröfen) z wokoło 50 a kolonija Šejnejda (Schönhöhe) z wok.
150 wobydlerjemi.

Cyła wosada je serbska. W Janšojskach je 12 němskich
swójbow, z nich khodži do šule 16 džěci, kotrež pak móža runje
tak derje serbski. Serbski wsitcy Němcy rozumja, rěčeć pak
njemóža jědnaćo. W Drejskach je jena swójba (hajnik) cyle
němska, nimo teje 4 mužowje, kotřiž maju serbske žony, tak zo
su džěci serbske. Němcow je tam po tajkim do hromady 10.
W Radojzu, Schönhöhe a na Maznikach njeje ani jedyn Němc,
jeno blizko Turjańskich Maznikow, kotrež při „wjelikim jazoru“
ležo de Drejsce slujeju, staj dwaj němskaj hajnikaj.

W Janšojskach přěduje so kóždy njeđzělu, w Drejskach kóždy
třeću njeđzělu němski a serbski; spěwa so na serbskich
kemšach serbski. Dokhodow ma faraf 3000 hr., patronatstwo
fiscus. Šule su w Janšojskach (wučef Albin), w Drejskach (wučef
Richter), w Šejnejdze (wučef Huraz), a wuči so we nich kaž
wokoło Picnja z pomocu maćefneje rěče. Bibliske hrónčka
pak wuknu džěci w šuli jenož němske, na paćerjach serbske.
— W přazach a před jutrami spěwaju tu mlode holecy serbski.

XXV. Rogow, jenička serbska wosada w Gubinskim
wokrjesu.

(Wučah z nastawka we Łužicy 1883 str. 29 sl. podateho.)

Rogow ma 84 swójbow, mjez nimi 40 burskich, a do hromady 606 wobydleri po ludlič. 1875, z kotrychž su němscy farar a wětrnikaf (hišće nježenjenaj), wučerjowa, blidaf ze žonu a 7 dźěćimi a korčmaf; blidarjowe a wučerjowe dźěći rěča pak tež serbski, po tym je tam 600 resp. 593 Serbow. Tući powědaju wšitcy, stari kaž młodzi, domach a wonkach serbski.

K Rogowej słuša filiala Grěšnej (Smol. Grješna n. Griessen), štož je znajmjeńša wot 200 lět přeněmčena wjes. Farskich dokhodow je 2400 hr. Rogowska cyrkej je stary kamjeńtny twar z katolskich časow, burske domy, zwjetša stómjane, maju dospólny staroserbski raz. Wot Budarjoweho wustawa so tu wob lěto 5—7 tolar na khudzinu rozdźěla, štož dopokazuje, zo tež wyšnosć Rogow hišće za serbsku wjes wobhladuje.

Rogowscy fararja běchu: 1) Ericus Jan Gärtner 1682—1700; 2) Mag. Sigismund Redlich 1700—1708; 3) Křesćan Krüger 1704—38 († 1762 jako archidiakon při Pětrowskej cyrkwi w Zhorjelcu); 4) Mag. Jan Křesćan Bětkaf (Böttiger) 1738—94; 5) Karl Bjedrich Schenk z Lubo-
raza 1794—1826, přjedy substitut pola Bětkarja; 6) Jan Jurij Krüger 1827—58, přjedy rektor při syrotowni w Khočebuzu; 7) Božidar Bjarnat Graefe z Gubina 1854—59; 8) Hendrich Hermann Moric Bitter 1859—71; 9) Jan Hendrich Křesćan Ebeling z Lichterfelde 1871—75; Arthur Julius Ernst Lehmann z Grabina wot 1875.

Serbske Bože služby zastachu w Rogowje před 90 lětami pod far. Schenkom, dokelž so tomu njechaše wjacj serbski předować. — Farar Graefe spózna 60 lět pozdžišo, kak wosada pod tym duchownje škoduje, zo so ji nuzne serbske předowanje rubi, a započa tohodla serbski wuknuć a ze swojimi wosadnymi Bramborski serbski casnik čitać; tola lědma bě z tym započat, powołachu jeho za fararja do Nimašklěba. Žadosć wosady po serbskej Božej službjje pak spóznaješ z toho, zo 1873 jako běše farar Ebeling zapućował, wosada kantora Nakońca, rodź. Serba, prošeše, zo by ji předowanje serbski čitał, štož je so tež tehdy dwójcy stało; 1872 je wučer na žadanje při pohrjebje raz kěrluše serbski spěwał a čělny tekst serbski čitał; a po wot-

khadže Ebelinga wosada serbskeho duchowneho pytaše, ale žanoho njedosta.

W šuli dyrbi wučef hišće džens z małymi džěćimi serbski rěčeć, jeli chce, zo bychu jeho zrozumile; němška rěč pak so potom hnydom naložuje tak ruče hač to jenož někak so hodži. Mjena znatych wučerjow su: Grunewald, Lange starši a młódsi († 1867), Jurij Grys († 1869) a Nakońc. Nakońc cheyš, jako do Rogowa přińdže, po swojim samsnym wuznaću němsku rěč w šuli přenuzować, zo ani słowčka serbski njerěčeše, ale wón njeprzyńdže z džěćimi ani kročele doprědka; tuž bě nuzowany serbsku rěč k pomocy brać: potom wěc hnydom džěše, a nětko tež hišće we wyššej rjadowni nabožinu serbski wukładuje. Wuknuć pak, dokelž njesmě, kaž praji, serbski ničo njeda, štož jenož někotre bibliske hrónčka w nižšej rjadowni jako přidawk; a te wón džěći nawučí z tym, zo je jim předpraja, doniž je njemóža; přetož serbski so tu nječita, haj ani jenych serbskich knihow w šuli njeje; a tež we wsy je jich zrudno mało, dokelž skoro ničtó serbski čitać njewuměje; ale tež němski tu lědma hdy što čita! — Nowiši Rogowscy fararjo na swojich wosadnych, kaž ze zapiskow w cyrkwinskih knihach widžach, skorža a žalosća, zo su paduši, hobožrjency (pičcy) a bičcy a njeposlušnicy, ale što je na tutym zrudnym faktu wina, njepraja; tuž njech so tu to zjawnje ze słowami Liškowskeho fararja k. lic. theol. Sauera, kiž je jako rodź. Němc tola wěsće njestroniski sudnik, wupraji: „Die Gemeinde in Horno ist daburch, daß sie keinen wendischen Geistlichen hat, völlig verwildert und vermahrtloht.“ Hdy bychu sebi tute słowa tola éi, kotrychž to nastupa, k wutrobje wzali a wbohemu serbskemu ludej w jeho duchownej nuzy pomhali!

W póstnym času spěwaju młode holcy na wsy kěrluš němski a serbski, a to serbski: Přišel how ten zbóžny zeń; Stanul jo górej Jezum Christ; Cesé, chwalba Bogu. Na přazach spěwaju tež zwjetša němski a pódla jenu abo druhu serbsku pěśničku. Rańše, bliđowe a wječorne modlitwy pak su němške.

Serbske wašnja a serbsku rěč haja přede wšěm maćerje, z cyła žónske. Wone su swoju staru drastu, kotraž je wot khadžowaca wot Błotowskeje a bóle na Grodkowsku podobna, swěru zakhowała a prađu a tkaju sebi swoje košule, suknje,

šórcy, šórcuchi a t. d. same. Suknje, krótke a šěroke, su zwjetša zeleno-čefwjeno-smuhate, w posće a žalobje pak zeleno-čorno-smuhate. Wokoło hornjeho žiwota maju štaft, wosrjedza z tři-róžkatym lacom, kiž je z čefwjenym, bělocankatym rubišćom přikryty; štaft sam pak zeleno-čefwjene abo zeleno-čorne šnórowanja hromadu dđerža, štož ma jara šikowany napohlad. Na hlówje nimaju wulke pisane rubišće rjenje zwjazane, tak mjenowane hupac, kaž rjane Błotničanki, ale króskate kapy, kotřež cankate měcy abo karnety mjenuja: su to kapički z pisaneho sukna po bokach a zaďy z čefkim běłoplatowym zapołożkom abo dnom, přědku ze šěrokimi běłymi cankami do koła wokoło a ze zaďy z pisanyimi bantami. Haj, widzach tež tam staru žónku w dočista tajkej wulkej słomjanej kapje, kajkež maju wšědnje žónske wokoło Běleje Wody w Hornjej Łužicy a wokoło Rybnicy w Mecklenburgskej. Hač před 10 lětami tež džěci w karnetach khodžachu, nětko pak přičahnu zwjetša w rubišku abo naheje hlówy do šule.

Rogowska narěč je tróšku rozdźělna wot Błotowskeje a Khočebuzskeje, přede wšěm je nadpadny pódlanski akcent na předposlědnej zložcy, kotryž je pola štyri- a wjacyzložkowych słowow tak sylny, zo akcent na přenjeje zložcy nimale cyle poduša; Rogowska narěč stoji potajkim w nastupanju akcentowanja nanajbliže pólsćinje. Jako pruhu tuteje narěče sym w Časopisu M. S. 1880, str. 170 ludowu pěsničku podať, kotruž sebi tam napisnuch.

Bajkow a přiwěrkow namakaš w Rogowje wjele, přede wšěm powědaju rad wo ludkach. „Su to byli malúške clojáški abo paljáški, kótärež su spózy zemje bydlili.“ Wšě urny, kiž so we wokolnosći husto wurýja, maju ludžo za nopaški a hornyčki tutech ludkow; haj, stara žónka w blizkim Barbuku wužiwa tajku maťu urnu za swój slony nopašk a praji, zo je sebi jón wot ludkow požěila.

G. Přeněmčene a so přeněmcujuće wosady na narańšich mjezach mjez Gubinom a Mužakowom.

(Hižo wozjewjene we Łužicy 1882 čo. 6 a 7.)

We postawje delnjołužiskich wsow nad nawječornym brjohom rěki Nysy wot Gubina přez Baršč do Mužakowa je so wot

lěta 1840, jako naš J. E. Smolef tam pućowaše a narodne pěsnički a powěsće hromadžeše, mało přeměniło; wone wsy běchu tehdy hižo zwjetša přeněmčene a za Serbowstwo zhubjene. Chcu pak tola z krótka tu wopisać, kajke sym je w lěće 1880 nadešoľ a što sym wo nich nazhoniľ.

XXVI. Wsy wokoło Gubina a Baršća.

Hižo přez z najmjeńša 200 lět do cyła přeněmčene su tute wsy w blizkosći Gubina: Pynjow (Smolef zmylnje Pinow, kaž němski rěka), Lubinki (něm. Lubbichen), W ótřowaš (Smolef: Wyrtsowaš), Barklawa (Bärenklau), Krajna (něm. Granow, kaž tež Smolef), Wólšnica (něm. Wilschnitz), Dulojce (něm. Deulowitz, Andree wopaki Deutowitz), Sprukow (Spruke), Grabkow, Kerkojce (Kerkwitz), Slakojce (Schlagsdorf), Góšćeraz (Gastrose) wjeliki a mały, Dubojce (Taubendorf);*) na narańšej stronje Nysy: Šenkojce (Schenkendorf), Němce (Niemitsch), Sazarzejce (Sudersdorf), Marchošice (Markersdorf), Požym (Pohsen, Smolef wop. Pyšym), Střegow (něm. Strega), Maliń (Mehlen). Dale na nawječornej stronje Nysy niže Rogowa su tež hižo wot nimale 100 lět přeněmčene wsy: Rjasnik (Briesnigk) wjeliki a mały a Gliusk (Nauendorf); tola je tam w nowišim času zaso něšto Serbow nabyło přez žěntwy a zasydlenje někotrych serbskich přede wšěm podružniskich swójbow a přez serbsku čeledź, kiž tam na kublach služi; tak běchu we Wjelikim Rjasniku w l. 1880 serbscy 1 młody hospodaľ, 3 młódše žónske, 6 staršich ludźi, 2 služobnej holey a jena burska swójba, w kotrejž so wšědnje serbski rěči, po tajkim wšo do hromady z najmjeńša 15 serbskich ludźi. W Gliusku su někotři podružnicy a služobni (traš 8) serbscy, runje tak w Krjach (Krje = Sakro), hdžež so pjeća hišće 3 serbske swójby, ze služobnymi z najmjeńša 10 ludźi, namakaju; před 50 lětami modlachu so w Krjach hišće serbski k blidu, štož bě w l. 1876 jena 60-lětna žona wottam jenemu mojich swědkow powědała, přistajiwši, zo je wóna tež hišće so serbski sobu modliła. Boroj (Borau) mały

*) Dubojce su pak po druhej mi mjenje wěrliwěj powěsći hišće cyle serbske. Tuž dyrjbu so wo tym raz sam přeswědčić. Spis.

a wjeliki ma wokoło 20 starych ludźi, kotřiž, hdyž so ze Serbami zeńdu, serbscy rěča, jich džěći pak njemóža serbscy; nimo tutej stej tam dvě młodej serbskej žonje wudatej, a tři serbske džowki tam słužachu; tuž bě tam 1880 wšo hromadže 25 serbskich ludźi. W Nosydlójcach (Nossdorf) a Jamnom (Jamno) wjelikim a małym rozumja někotři stari ludžo, traš 10 do hromady, hišće serbski; podobno je w Domašojcach (Domsdorf), a Khójnje (Khójna = Koyn), Třešojcach (Tschacksdorf). W Žimorojcach (Siemersdorf), Smaržowje (traš hišće 10) a Jatach (Jaty, Smol. Jata, něm. Jethe) móža stari ludžo hišće serbski. W Jatach su k tomu hišće tři cyle serbske swójby. Před 50 lětami powědachu w Třešojcach po swědčenju šoitcy Jakuba z Małego Kólska wšitcy starši ludžo njez sobu hišće serbski, z džěćimi pak hižo němski; džensniši džěć je tam z najmjeńša hišće 50 starych serbskich ludźi. kiž so tež wot wyňosće hišće jako Serbja wobhladuja, dokelž khudši z nich lětnje pjenježnu podpjeru z Budarjoweho wustawa dostawaju, hdyž tež je jich za posłědnje lěta mjenje, hač w prjedawšim času. Serbske přédowanje je w Třešojcach w spočatku tutoho stolěta zastało, a w Bóžemysli (Bóžemysl — Bademeusel; Smol. Bužemysle; w Kólsku praja: Bóžemósl) nad Nysu traš hišće trochu prjedy. Tehdy mjenujcy dosta Třešojška wosađa přenjeho němskeho fararja, kiž drje při swojim zastupje slubi, zo chce serbsku rěč nawuknuć; ale jako so na přenje přédowanje zwaži, bě to tak žadławne, zo cyrkwinska rada in corpore k njemu přińdže a jeho prošese, zo by wosađu z tajkim serbskim přédowanjom přichodnje na pokoj wostajił, a zo chcedža so radšo z němskim přédowanjom spokojić, hač runje je njedorozumja, nježli serbske w tak zrudnej rěči slyšeć. Wněć, kiž mi do powědaše, přistaji z wjesołosću: Der verstand's! W Bóžemysli wudželeju so tež hišće starym khudym ludžom dary z Budarjoweho wustawa, a starše žónske khodža tam hišće w serbskej drasće, nic pak młódše; z teju dweju přičinow mój swědk šoitca Jakub wotwodžuje, zo su tam hišće někotři (2—5) Serbja. Po jeho swědčenju stoji w Žimorojcach ze Serbowstwom tak: Wšitcy wobydlerjo, kiž su přez 50 lět, wuměja serbski powědać, ludžo wot 30—50 lět z wjetša hišće serbski rozumja, powědaju pak špatnje, wot 20—30 lět starych

rozumi hišće mały džěl trochu serbski; štož je niže 20 lět, z wjetša serbski ani wjacy njerozumi; po tajkim je tam z najmjeńša hišće 75—100 serbskich ludži.

XXVII. Wosada Małksa (Mulkwitz) a filiala Husoka (Weissagk).

Do Małksy zašulowany je mały a wjeliki Boroj, do Husokeje pak zafarowany Gózd (Gozda). Kemše su jenu njedźelu w tej a druhu njedźelu w druhej cyrkwi.

Małksanscy fararjo běchu wot zašeho lětstotka: 1) Khrystof Gabriel Fabricius; 2) Rohda; 3) Jaenicke; 4) Unwörd; 5) Bětkař 1864; 6) Köchel wot 1865.

Serbske słowa při Božich službach su w Małksy hižo před 40 lětami do cyła doklinčale,*) w Husokej pak ze smjerću k. fararja Bětkarja (Böttcher) w l. 1865. Bětkař, rodzeny Serb, w Husokej hač do l. 1860 hišće trójcy wob'łeto na póstnych njedźelach popołdnu serbski předowaše a hewak hač do l. 1865 při kemšach ewangelije a epistole tež serbski čitaše. Nimo toho hišće běše kóždy lěto něšto króc serbska spowědž. W Husočanskej šuli je serbska wučba hižo w l. 1827 z wučerjom Konrady-om, kiž běše po rjemjesle murjeř, do cyła přestala. Nětčišej wučerjej w Małksy a Husokej staj Serbaj, rodzenaj přeniši z pruskeje Hornjeje, posłědniši z Delnjeje Łužicy.

W Małksy rozumja hišće pječo stari ludžo serbscy, džěći žanoho słowěka, tola stej na knježim dworje dvě podružnej serbskej swójbje, w kotrymajž so serbscy řeči; po tajkim je tam wšo do hromady hišće na 12 Serbow. Po swědčenju nětčišeho fararja so w Małksy wot 20 lět wjacy serbski njerěči. Hdyž tež je tu serbska řeč skoro wuzemrěta, dha je so tola serbska drasta hišće z wjetša zdźeržala, a to nic jeno w Małksy, ale we wšěch přeněmčenych wsach pod Baršćom wot Głinska a Krjow hač do Žimorojc; přede wšěm noša so tam žónske hišće z wjetša w charakteristiskich serbskich kapičkach, tak mjenowanych karnetach, kotrež pak su trochu rozdźělne wot Rogowskich a Liškowskich. Tež stari mužowje khodža tam hišće po serbskim wašnju w dołhich módrych kabatach. Na přazy so wězo jeno němski spěwa, spěwanje póstnych kěrlušow na wsy pak je z wotemrěćom Serbowstwa cyle zašo.

*) Andree, str. 176 podawa lěto 1825. Tehdy zastachu porjadne serbske předowanje.

Husoka ma 650 wobydleri, kiž su z wjetša wšitcy serbscy; swójbow je přez 50 serbskich, hdžež so tež z dźěćimi serbski powěda a 20 němskich abo tajkich, kiž so za němske a k Němcam dźerža, kaž n. př. wučer, kiž je po mysli wonych ludźi „hawpt-něme“. Z wjetša je w tych němskich swójbach muž němski a tuž tež so swójbja za němsku wobhladuje; tola 4 němscy mužowje rozumja a rěča tež serbski, mjez tym zo w jonej swójbje, hdžež je mać němska, so z dźěćimi jeno němski rěči. Po swědčenju wučerja z Małksy a serbskeho bura a němskeho kowarja z Husokeje, rěča w poslednišej wsy starši ze swojimi dźěćimi serbski, dźěći němskich staršich wuměja wšě tež derje serbski a rěča, hdyž ze serbskimi na wsy hrajkaju, z nimi serbski; w šuli pak dyrbjja wězo wšě jeno němski powědać, a tuž tež Husočanski wučer hinak hač moji přěńši swědcy swědčeše, prajicy, zo ma w šuli 130 dźěći, wot kotrychž jeno wokoło 10 hišće serbski rozumi, a zo je we wsy jeno hišće 10 tajkich swójbow, kiž tak prawje na starym wašnju wisajo hišće domach serbski powědaju. Tak by na kóždu tutu swójbju jone serbske dźěćo přišlo. Dorosćeni, kaž dale džeše, pak mačko a njerad serbski powědaju (wězo z nim, dokelž wědža abo mysla, zo je wón „hawptněme“). Na přazy spěwaju młode holcy, štož wučer sam wuzna, z wjetša hišće serbski, ale póstne kěrlušje na wsy wot l. 1870 jenož němski, dokelž bě jim wón serbske spěwać zakazał. W cyrkwi pak drje so ženje serbski spěwało njeje. — Žónska a mužska drasta je tu hišće serbska.

Po tajkim ma Husoka z najmjeńša $\frac{2}{3}$ = 433 serbskich wobydleri, serbscy rozumi pak jich z najmjeńša 500 a tohodla ma so ta wjes hišće do serbskich ličic napředniwo postajenju na Smolerjowej a Andree-owej kharće, na kotrymajž wona hižo w přeněmčenym kraju plůwa.

Gózd a Dubrawa. W kóždej wsy je wokoło 160 wobydleri. Gózd ma šulu, do kotrejež tež dźěći z Dubrawy khodža, Dubrawa pak filialnu cyrkej, kiž k Nosydlójcam słuša. Do šule khodži 60 dźěći, mjez nimi 8 serbskich, kotrež je wučer, dokelž do cyła němski njerozumjachu, w přěnim lěće tež sobu serbski rozwučował; su to dźěći wot dźělaćeřskich staršich na knježimaj dworomaj tuteju wsow; dźěći druhich wobydleri pak

tam pječa serbski njewuměja. W šuli so wot l. 1854 hewak ničo wjacjy serbski njewučí. Před 25 lětami rěčeše w Gózdzu hišće wjetši džěl wobydleri serbski, nětko pak je tam jeno hišće 50 staršich ludźi serbskich, kiž serbski powědaju, přišedši do susodnych serbskich wsow. W Dubrawje rěča starši ludžo hišće serbski; kiž su srjedź 20—40 lět, rozumja zwjetša hišće serbski, rozmołwjeju pak so mało a z džěla jara špatnje, kaž sam slyšach; po tajkim je tam znajmjenska hišće 80 serbski rozumjacych a z časami powědacjych wobydleri. Tute powěsće poda mi Gózdžanski wučef Bězk, rodzeny ze Žargonja, šědźiwy potuleny starc, kotrehož skoro kóždy němske słowo jako Serba přeradží.

XXVIII. Kólska wosada.

Do Kólskeje wosady slušejy wsy: Kólsk (Kylsk) Wjeliki a Mały (Gr. u. Kl. Közig), Kósmejec (Jocksdorf), a Derbna (gen. Derbna; Smol. wop. M. Dobrine, něm. Döbern). — Tuta wosada je za posłědnje polsta lět zwjetša přeněmčena, jenož starši ludžo rozumja a rěča tu serbscy mjez sobu, z džěćimi pak, kotrež serbski z cyła njewuměja, po tu a tež druhdže zwučenym wašnjaju němscy; wina toho su wjesni wučerjo, kiž hižo dawne časy ničo serbscy njewuča a šulskim džěćom maćefnu rěč druhdy ze samym khostanjom zakazowachu. Šule pak su we Wjelikim Kólsku, Kósmejcach a Derbnu; w prjedawšim času běše tež w Małym Kólsku šula, ta pak bu w l. 1854 zběhnjena a z Wulkokólskeju zjednočena. Po swědčěnjju šoitcy Jakuba je so w Małokólskej wučefni hač do kónca wot wučerjow Schmidta a Knaby z pomocu serbskeje rěče wučíło, tola z hlowy wuknuć su hižo za jeho čas — Jakub bě wokolo 50 lět stary — džěći wšo jeno němski dyrbjale. Tež we Wjelikim Kólsku je wučef Kóncat († 1865) hišće z džěla w serbskej rěči rozwučował; jeho naslědnik Wünschler bywši prjedy wučef w Gareji, kiž tež serbski rozumješe, je pak z tym do cyła přestał. Něčiči wučef, rodzeny z M. Kólska, rozumí hišće trochu, jeho mać pak, kiž bě při nim, powěda hišće derje serbski. — Serbske přědowanje je w Kólsku na tuto kharakteristiske wašnje přestało. Wokolo l. 1835 přědowaše tehduši farar Borš hižo jenož kóždu 2. njedźelu serbski, runjež bě tehdy wosada hišće cyle serbska. Po nim přińdže

w l. 1838 faraf Senff, rodzeny Serb, kiž w l. 1840 samowólnje cyle ze serbskim přédowanjom zasta, a wosada k tomu pječa změrom přihladowaše. Pozdžišo pak je wón hišće raz na žadanje serbskeje swójby z M. Kólska serbske ćelne přédowanje měł, a to so wšém Serbam tak jara spodobaje, zo jeho jara khwalachu a sebi na to myslachu, zo by wón tola tež w cyrkwi zaso serbski přédować móhl. To zhoniwši njeje faraf ženje wjacjy ani k serbskemu ćelnemu přédowanju zwólniwy był. — Wulki Kólsk ma ca. 1400, M. Kólsk ca. 250, Kósmejce ca. 300 wobydleri; we wšěch třoch wsach zwjetša wšitecy ludžo přez 30 lét stari serbscy rozumja a mjez sobu powědaju, w poslednišimaj drje bjez wuwzaća, tak zo by we Wulkim Kólsku hišće wokoło 600, w M. Kólsku wok. 150, w Kósmejcach wok. 200 serbskich ludži było; w přějšej wsy pak po měnjenju mojich swědkow drje jenož hišće starši ludžo (wok. 300) mjez sobu serbski rěča, w M. Kólsku pak wšitecy dorosćeni. — Derbn ma wok. 800—900 wobydleri, a bě prjedy mała serbska wjeska, nětko zrostła přez založenje škleńčefnjow (l. 1860), cyhelničow a brunicowych podkopkow (l. 1865), toho dla tež bóle přeněmčena, runjež dale k wječorej leži. Je tu hišće do cyła wokoło 40—50 staršich serbskich ludži na svojich starych statokach, jich džěči pak su přez šulu zněmčene. Napřećiwo tomu swědčenju šofty Jakuba pak Kólski wučef, kiž bě rozsudzity přisporjeť Němcowstwa, ličbu Serbow we wšěch štyrjoch wsach hišće bóle poniži, prajicy, zo je jich we W. Kólsku „jenož hišće wok. 200“, w M. Kólsku „snadž 50“, w Kósmejcach „snadž jeno 30“, w Derbnu „snadž do cyła jenož 20“.

Dorosćene žónske a stari mužscy khodža tu hišće w serbskej drasće, džěči pak w němskej. Před 40 lětami spěwachu młode holcy na přazach a na wsy (w posće) jenož serbski, w M. Kólsku z džěla hišće před 25 lětami; w tutej wsy tež młode předlice hišće z wulkeho džěla serbski rozumja, tola serbski powědać a so zabawjeť pada jim jara ćežko, tuž rozmołwjeju so radšo němski w svojim přiwuknjonym, nie runje rjanym žargonu.

XXIX. Rjašćańska wosada.

Tuta wosada wobstoi ze wsow: Rjašćań (Preschen) z ni-male 300, Jarješk (Smol. wop. Jaresk, n. Jerischke) z wokoło

300, Radom (Smol. Radyń, n. Raden) z wok. 100, Gózdza z nimatele 250 a Carna (n. Zschorno) z 273 wobydlerjemi. Rjašcań ma jara staru cyrkej z 12. stolěca, kiž bě z wopředka jenož kapala poswjećena Sw. Valtynej. Po swědčenju Rjašcańskeho fararja Müllera móže w Rjašcanju 4—5, w Jarješku 4—5, w Radomju 1 a w Gózdze 10 abo něšto wjacy cyle starych ludźi hišće serbski, mjez tym zo je w Carnej z najmjeńša třećina wobydlerstwa hišće serbska. Tež w tutej wosadze dostawaju hišće někotři stari ludžo podpjeru z Budarjoweho wustawa. Je pak tu, štož mi k. faraf dale zdžěli, w němskej rěči wjele serbskich słowow zawostało, n. př. pojedank (Frühstücksschnitte), hóppaj (Tragwiese, wisaca kolebka, w kotrejž ludžo na polach małe džěci kolebaju), kriwatsch (křiwač t. j. přaslica, Rockenstock) atd., a přede wšěm starši ludžo nałožuju w swojej rěči wjele serbskich wurazow a husto serbske konstrukcije, kiž su so do jich němčiny zasydlile. Serbske bože služby su tu w započatku tutoho stolěca zašle; předposlědni faraf John, kiž w l. 1823 swoje zastojństwo nastupi, njeběše wjacy serbskeje rěče mócný. Faraf Theod. Traug. Pohle († 1797) je hišće serbski móhl a wězo swojim wosadnym tež hišće w maćernej rěči Bože słowo připowědał, kaž to w starej sakskej cyrkwinskej agendze, kotraž so hišće džzensniši džen w tamnych stronach nałožuje, rukopisny serbski přiwisk dopokazuje, hdžež je sebi wón (na 8 stronach) cyrkwine požohnowanje a dvě požohnowani za njedželniče serbski zapisal; tola w kajkej měrje je so tam tehdy hišće serbska rěč w cyrkwi trjebała, njehodžeše so mi wuslědźić. — W Gózdze pak nazhonich, zo je tam wokoło 30 ludźi, kiž hišće serbski rozumja a při składnosći powědaju, mjez nimi su tež někotři młodzi ludžo, kotřiž su ze serbskich stronow přicabli. Jedyn 35 lět stary muž, tam rodzeny, kotrehož zetskach, praješe mi, zo drje serbski rozumi, ale powědać njemóže. — W Carnej rěči jenož 11 ludźi hišće stajnje serbski.

XXX. Dubrawska wosada.

K tutej wosadze slušuju: Dubrawka (Dubranke), hdžež je cyrkej, z wokoło 300, Čeřsk abo Ceřsk (Tschernitz) z wokoło 500, Čisej abo Šisej (Wolfshain) z wokoło 120 wobydlerjemi a nowa němska škleńčerniska kolonija Friedrichshain; tež w Ceřsku

su škleńčefnje založili. Nimo Dubrawki namaka so šula w Cefsku a Friedrichshainje. Po swědčenju Dubrawskeho wučerja Wawriški, kiž bě po rodže (rodź. z Rowneje p. Komorowa) a wurjekowanju Serb, rěči w Dubrawcy lědma 25 cyle starych ludźi hišće serbski, 40 lět stari ludźo njerozumja pak pječa wjacj serbski; runje tak je w Cefsku a Šisej; w poslednišej wjescy staj hišće 2 hospodarjej serbskaj, jich dźěći pak tež hižo maćefneje rěče wjacj móčne njesu; tola zdadza so mi tute powěsće trochu přehnate, hdyž tute wosadu přirunam z druhimi susodnymi a podobno postajenymi a z datami wo přestaću serbskeje rěče w šuli a cyrkwi, kotrež mi wón poda; po nich je serbska wučba we wosadnych šulach wokoło lěta 1850 do cyła zastała a serbske přédowanje je k rowu šlo ze smjerću fararja Basta (Basto † 1860), kiž bě tola hišće trójcy wob lěto, mjenujcy kóždy přeni dzeń rónnych časow popođnju serbski přédował abo, kaž mi něchtó druhi dopraji, serbske přédowanje, kotrež je sebi dał wudžělać, přédčitał bjez toho, zo by słowětko tuteho přédowanja rozumił. W Cefsku samym spowědźichu mi ludźo, zo wot dorostlych mjez nimi hišće mnozy serbski rozumja a zdžěla tež rěča, wot mlódsich pak nihtó; a po swědčenju němskeho fararja w Syjku powěda w Šisej wot starych ludźi hišće wjetši dźěl serbski, dźěći pak skoro ani njerozumja.

XXXI. Zdžarowska wosada.

Tuta wosada, kiž k sewjeru wot Mužakowa při rěcy Nysy leži, wobstoi z Wulkich a Małych Zdžarow (Gr. u. Kl. Särchen) a Třeplina (Tschöpel). Zajimawe su w Zdžarach za starožitnosćeri rozpadanki wulkeho stareho hroda na hórcy při rěcy ležaceho. — Serbstwo je tu hižo před 50 lětami do cyła wotemrěło; nadrobniše powěsće namakaju so w tamnišich cyrkwinskih knihach, do kotrychž je zapisana wotmołwa, podata w l. 1826 wot tehdušeho fararja na naprašowanje knježefstwa. Hač do smjerće fararja Magna Benjamina Krygarja w l. 1754 je so w cyrkwi serbscy přédowało, a bě tehdy hišće wosada cyle serbska. Na to pak wuzwoli sebi wona tehdomnišeho kantora w Trjebulach, Jana Gottloba Fechnera, runjež serbski njerozumješe — pječa, dokelž bě so jej w času swojeho wikariatstwa wuprózdnjeného

městna jara zalubiť — za noweho fararja a žadaše wot njeho jeno slubjenje, zo by k dopomnjeću na to, zo je tu serbska cyrkej a wosada, serbsku liturgiju wobkhowať. A tuž ta tež wosta hač do Fechneroweje smjerće (1793). Fararjo po nim powołani pak njekedźbowachu wjacj serbskeje liturgije. Tak bě drje kónc zašłego stolěća serbska řeč z cyrkwe wutłóčena, ale nic hišće ze rta wosadnych, dokelž so „wšitecy wobydlerjo hišće husto mjez sobu serbski rozmołwjachu“. Tohodla buchu tež w léce 1826 někotři stari potřebni ludžo z W. a M. Zdžar za podpjeranje z Budarjoweho wustawa wot fararja poručeni. Tola w poslednich lětdžesatkach, wobkrućeše mi nětčiši farať, njejsu ani z Třeplina wjacj žane próstwy wo podpjeru ze spomjeneho wustawa přišće. Farať znaje we wsy jeničku 60 lět staru žonu z mjenom Šmerže, kiž hišće serbski móže, ta pak je ze susodnych Brunoje rodžena.

XXXII. Delnjoserbske wsy Jabłońskeje a Slepjanskeje wosady.

I. Wsy Žěwink (Klein-Düben) a Kromola (Kromlau) słušatej do Jabłońskeje wosady, matej přěńša 174, posłědńiša 162 wobydlerjow, mjez nimi I. něhdze 15, II. 20 rodženych Němcow; jich džěci móža wjetši džěl trochu serbski, starši pak zwjetša mało abo nič. Serbske swójby domach w I. nič, w II. mało němski powědaju; šula tam njeje, wobě stej zašulowanej do Jabłońca, hdžež přěni wučef mało a špatnje serbski wuč; drubi wučef je pak čisty Němc. Jabłoński kn. duchowny Rychtať*) je sebi pola Serbow kaž pola Němcow lubosć dobyť a telko serbski nawuknuť, zo 3—4 króc za léto serbsku spowědz sam dzerži; serbske přédowanje pak je z jeho zastupom 1877 zašo. Dokhodow ma wokoło 800 *℔*. W Džěwinku a Kromole namjezna podrěč hižo bóle na delnjołužisku, w Jabłońcu pak na Mužakowsku podrěč pada.

II. Lěsk (so wurjekuje: Lisk, n. Lieskau) słuša do Slepjanskeje wosady, ma 220 wobydlerjow, mjez nimi něhdze 10 rodženych Němcow, kiž sami serbski njerozumja, zwjetša tež jich

*) K. farať Rychtať je ze Jabłońca do Němcow čahnuť, a je nětko tuto kaž wjele druhich městnow njewobsadžene. Spiš.

džěci nic. Tu pak so skoro po polojcy němski rěči; šula tu žana njeje (zašul. do wulk. Džěwina); ale němscy knježa su němsku rěč tu přisporjeli; $\frac{1}{2}$ khodži na němsku, $\frac{2}{3}$ na serbsku Božu službu; rěč je tu Grodska delnołužiska (su Gronjaki).

Přistawk I. Cybalinska wosada. Cybalinska wosada je tež hižo do čista přeněmčena; w cyrkwi namaka so hornjoserbska cyrkwina agenda z l. 1696, kotraž je přez to zajimawa, zo je z wjetšeho džěla po tamnišej namjeznej narěči rukopisnje přeprorjedžana a zo ma rukopisny 5 stronow wobzahnjacy přidawk ze serbskim požohnowanjom pačefskich džěci w tamnišej narěči.

Přistawk II. Wšě wsy susodneju Mužakowskeje a Jabłońskeje wosadow, kaž Brunojcy (Braunsdorf), Kobjelin (Köbeln), Jemelica (Smol. Zwahr: Jamnice, n. Jämlitz) a t. d. su ze snadnymi wuwzaćemi hišće dospołnje serbske. W Jemelicach staj korčmaf a wobsedźer knježeho dwora němskaj, w Kobjelinje je wjetši džěl džělačeri w suknowej a papperowej fabricy z cuzby přičahłych, dvě třeciny wobydleri pak stej do čista serbskej, tak zo tež Němcy, kiž tam dlěje přebywaju, kaž n. př. korčmaf, z kotrymž serbski rěčach, serbsku rěč přiwuknu. Tola w šuli so tu kaž w Brunojcach hižo dawno wšo němski wučí, runjež tež su dotalni wučerjo drje wšitcy Serbjaj byli; před 30 lětami so w šuli hišće serbske spěwy spěwachu. W Brunojcach wot wobydleri tfo, kiž tam hakle před krótkim přičežechu, hišće serbski njerozumja, wokoło 10 Němcy pak rozumja, ale z wjetša njerěča, mjez nimi staj hosćencaf, kiž je mi tute data podať, a tež stary wučet, dokelž serbski njewučí; wjetši džěl dorosćenych ludźi rozumi nětko tež tak někak němski, stari a džěci pak z džěla mało z džěla ničo.

Přistawk III. Na wsach wokoło Žemra (Sommerfeld) samych je hišće džensa němčina ze wšelakimi serbskimi wurazami a konstrukcijemi měšana, kaž mi wobkrućowachu; w Bělkowje (Belkau) praji so n. př. mařemu nahemu džěsću: Du Nagaj (nagac). Pola maju tam hišće z wjetša swoje stare serbske pomjenowanja. Srjedź Bělkowa a Wicnja (Witzen) je hórka z mjenom „Königsberg“, kotruž su, kaž so praji, stari serbscy kralowje swojim němskim jatym nasypać dali.

II. Serbowstwo w Grodkowskim wokrjesu.

W cyłym Grodkowskim wokrjesu jara zrudnje ze Serbstwom stoji: tam so wot wjacym lětdžesatkow ze wšěmi mocami a srědkami w přeněmčowanju Serbow džěfa. Daloko a šěroko němska přemóć a móć jeje wojownikow nimale posłědnju škričku narodnjeje wisylnosće podušuje, a jenomu swěrnemu serbskemu duchownemu, kiž tajkemu zakhadženju z měrom přihladować nje-

móžeše, bu prajene: „Man muß seine Privatliebhaberei dem Amt und realen Bedürfnissen unterordnen!“

XXXIII. Grodkowska serbska wosada.

Grodsk (h.-s. Hródk, Spremberg) je wulke, přeco přiběrace fabrikske město, kotrež ma swój wěsty wliw na cyłu krajinu do koła wo-koło. Přetož někotre fabrikske załožki dosahaju hač do susodnych nad brjohom Sprewje ležacych wsow, a wjele džělačeri bydli nic jeno w měsće a předměstach, ale tež wonkach na wokolnych wsach, přez což te džiwny raz dostanu, kiž khětro kontrastuje ze wšědnym kharakterom woprawdžitych serbskich wsow. Tež su so mnozy khudži serbscy ludžo z tutejch wsow nawabič dali dla wyššeje mzdy ratařske džělo na ryčefkubľach spuščić a sobu do fabrikow khodzić a su přez wšědný wobkhad z cuzymi fabrikarjemi tež z časom jich wašnjam, naložkam a idejam přiwukli; kak husto mějach skladnosć na nich wobkedźbować woprawdže směšny, ale tež zrudny kontrast tuteje přiwuknjeneje džělačeskeje rozswětlenosće ze starymi wot wótcow naurětymi wašnjemi, kotrež tola cyle zapřec a wot so šlipnuć njeběchu zamóhli. Tajki serbski čłowjek w tajkej swojej cuzej sukničcy, kotraž je jemu na wšěch kóncach překrótko, zda so mi najbóle wobžarowanja hódne stworjenčko na swěće. To je wěsće jenički kučik serbskeje zemje, hdžež su Serbja tež něšto wo socialistiskich utopijach zhonili. A do fabrikow njekhodza jenož khudži Serbja z Grodkowskeje, ale tež ze susodneje Łojowskeje, Sťadowskeje a Jaseńskeje wosady.

W Grodku samym drje je jara mało Serbow bydlacych*), a kotřiž tam bydla, so wězo jako Serbja nječuja. Za to pak je Grodkowska wjesna wosada hišće nimale cyle serbska, runjež so ji wjacjy serbski njeprěduje wot smjerće diakona Müllera († 1874); jenož přeni džen rěčnych časow so tam hišće popoľdnju na něšporje serbski čita. — Do Grodkowskeje serbskeje wosady slušuju wsy: Słomjeń (nic Słomen [Smol.], n. Slamen) z 1414, Dubrawa (Trattendorf) z 369, Železna (Sellessen) z ca. 400 wob., Kochanojce (Kochsdorf), Chojanj (Kantdorf), Wjaska (Wesko)

*) Po jonej powěsći mjez 10000 wob. 15 swójbow z ca. 75 dušemi, štož pak drje je tola přenizko ličene.

a Mukrow — wšě 4 małe wjeski po wokoło 200 wobydlerjach — a nowiša fabrikska kolonija Heinrichsfeld. Poslědnša wjes je nimale cyle němska; prajachu drje mi, zo tam tež někotři Serbja mjezy bydla, ale njebudže jich to wjele. Runje tak je Słomjeń wjetšu połojcu němski resp. přeněmčeny přez wjele němskich džělaćerjow, kiž su so tam zasydlili a prjedy mału holansku wjes tak powjetšili. Po jara wěrliwej powěsći je w Słomjenju na 700 němskich a zněmčenych wobydleri, kotřiž móža stari a młodzi jenož němski; k tomu móžetej a rěčitej zwjetša dvě třěćinje němski; w šuli je wučba jenož němska. W Dubrawje je, štož tón samy swědk wobkruća, 20 Němcow, kotřiž kaž tež jich džěci jenož němski rozumja. Serbske swójby drje trochu němski rozumja, tola ze swojimi so jenož serbski „rozgranjaju“. W Kochanojcach a Chojanach su stare burske a khěžkafske swójby serbske, je pak tam tež něšto němskich džělaćeri přičahło. W Mukrowje je 5 Němcow; Wjaska a Železna staj do čista serbskej. Wučef Lehmann w Železnej je drje rodzeny Serb, wučer pak němski, jenož z „tymi maškimi, kenž do ceła němski njerozměju, tek třešku serski pójeda“. — Mukrow je do Železneje zašulowany.

Serbja khodža wokoło Grodka wšitecy w serbskej drasće: žónske maju swój wosebity Grodkowski-Mužakowski nastroj. Spomnić tu jenož chcu, zo so w Železnej młode holcy a žony přez to wuznamjenjuja, zo maju wone skoro wšě čefwjene rubiščo, wjetši džěl cyle jenajkeho mustra, nad štařtom.

XXXIV. Lěšćańska wosada.

Lěšćańska wosada wobsahuje tři wsy: cyrkwinsku wjes Lěšće abo Lěšći (Horno) z 530 wob., němskich swójbow 10 (džělaćerjo w brunicyowych podkopych a korčmarjo); Bóšojce (Bohsdorf) z 330—50 wob., němskich swójbow 10 (piwarc a džělaćerjo w brun. podkop.); Zakreje (Wadelsdorf) z 200—225 wob., němske 3 swójby (inspektor, młynk, kołodzej) z 11 wosobami, po druhim swědčenju jeničcy młynkec swójba. — Serbja tuteje wosady rěča domach a wonkach serbski, mjez sobu a z džěćimi. Namakachmoj na wječor korčemu poľnu ludzi, kotřiž so wšitecy serbscy rozmoľwachu.

W „Lěšćoch“ so kóždy njedźelu němski a serbski předuje, liturgija a kěrlušy so serbski spěwaju. Hišće před krótkim běše po swědčenju k. fararja wob lěto w třoch cyklach trójcy serbska a dwójcy němska spowědz, nětko je na wopak dwójcy serbska a trójcy němska, a za cyte lěto je w přerězku 500 serbskich a 1300 němskich spowědných ludźi. Tola to tak prawje njetrjechi z nadrobnymi datami, kotrež smědzach sebi z dowolnosću k. fararja z cyrkwiných knihow wupisać a kotrež tu dospójnje podawam dla jich zajimawosće.

W l. 1864 běše w jenym ($\frac{1}{3}$ lětnym) cyklu:

K serbskej spowědzi 126 + 159 + 56 = 341 dušow;
k němskej spowědzi 113 + 139 + 56 = 308 dušow.

Po tajkim bě 33 spowědných wjacj k serbskemu hač k němskemu Božemu bliđu.

W lěće 1871 bě k spowědzi:

Serbskej 17 (Estom.) + 138 (Invoc.) + 79 (Laet.) + 79 + 102 + 44 + 131 + 82 + 15 = 805 ludźi; němskej 116 (Rem.) + 70 + 226 (Čichi pjatk) + 175 + 181 + 245 + 103 = 1118 ludźi.

Po tajkim bě 9 serbskich a 7 němskich spowědzow a 313 dušow wjacj na němskich.

W lěće 1879 bě:

K serbskej spowědzi 71 + 54 + 89 + 52 + 11 + 61 = 338 ludźi; k němskej spowědzi 25 + 127 + 119 + 233 (Čichi pjatk) + 121 + 198 + 99 + 10 + 3 + 202 (Smjertnica) + 177 + 51 + 13 = 1380 ludźi.

Po tajkim w l. 1879 bě 14 němskich a 6 serbskich spowědzow a 1042 němskich spowědných ludźi wjacj hač serbskich.

W lěće 1880 hač do kónca julija bě:

Na serbskich spowědzach 79 + 50 + 84 + 75 = 288 ludźi;
na němskich spowědzach 91 + 123 + 78 + 215 (Čichi pjatk) + 4 + 123 = 634 ludźi.

Po tajkim dvě němskej spowědzi wjacj a 346 serbskich spowědnikow mjenje.

Čehodla tu ze Serbowstwom a serbskim začucom tak zlé stoji, hdyž je tola wosada faktisey hišće cyła serbska, njech wujasnitej dvě wuprajeni, kotrež tu po možnosći po słowje podam. K. faraf praješe: „Es liegt in den Sünden der Geistlichkeit, das

wendische Volk so recht schön ins Deutsche hinüberzuleiten.“ A to je jara wěrne słowo, po kotrymž so we wjetšim dźěle Delnjeje Łužicy wot lětstotkow skutkuje! Jena žona na polu dźělaca pak džeše ke mni na moje naprašowanja: „Te stare hyšće nic nimski njamogu, te młodsje su teke serske, ale teke nimske rozměju. Kuždu nježelu jo nimska a serska namša gromaže, a na nimsku teke take luže chójže, kótarež balder nic nimski njerozměju, doch nimski jo bólej „fajn“; pó nimskej namšy pón tek nejžwěcej serskich luži přeje gnajo a na serskim jano te starke a něco drugich wóstanjo, kenž maju chyle.“

Běše před krótkim, kaž dale wot k. fararja zhonich, naprašowanje wyšnosće na fararjow Grodkowskeho wokrjesa přišlo, kelko Serbow ma kóždy we swojej wosadze — w kotrych wosadach so hišće serbski přěduje — kak husto — hač je wučba paćerškich dźěći hišće serbska — a podobno wjac. Wón mysleše, zo je to naprašowanje wušło na namjet Grodkowskeho superintendenta a zo je wotpohladanje wyšnosće nětko ze zahnaćom Serbowstwa pokhwatać a gwałtne srědki natožeć, mjez tym zo je dotal so z měrom jeho smjerć woćakowala, dokelž běchu na podobne naprašowanja wyšnosće, jako bě Falk ministerij kulta a zjawneho wučěnstwa dostał, wšitey fararje wotmołwili, zo Serbowstwo mrěje. Hač wón we wšěm tym cyle prawje sudži, njecham rjec, tola zda so mi, zo je to naprašowanje wot wyššeho konsistorija w Barlinje wušło, kotraž je so wobhonjeć chceło, hač dha je hišće trjeba so za serbskich kandidatow starać, wo čož běštej zhromadźiznje fararjow Khoćebuzskeho (delnjoserbskeho) a Wojerowsko-Rózborskeho (hornjoserbskeho) wokrjesa w Barlinje a Wrótsławje prosyłoj. Tuto naprašowanje pak drje je wěsće rezultat měto, kaž wono pod Falkom, zo trjeba njeje, dokelž so po mojim wědženju dotal ničo za wosyroćene serbske wosady z wonej strony stało njeje.

Rozwučowanje paćerškich dźěći běše w Lěšćoch wot l. 1864 serbske a němske poruno sebi, tola před krótkim wosadna cyrkwinska rada wobzamknu, zo ma to přichodnje jeno němske być.

Reformacija bu w Lěšćoch wokoło l. 1555 zawjedžena, a Lěšćansey fararjo běchu wot toho časa: 1) Jurij Arcularius † 1585; 2) Jan Clemens † 1630; 3) Jurij Sartorius † 1664; 4) Wjacław Sartorius † 1689;

5) Jan Kerstan — 1725; 6) Křesťan Berger † 1740; 7) Jan Landvoigt † 15. hapr. ?*); 8) Mag. Jan Bohuměr Förster † 8. meje ?*); 9) Karl Bje-drich Kunrady † 1808; 10) Bohalub Benjamin Dürre † 1820; 11) Křesťan Ellis † 1839; 12) Křesťan Knocha — 1868 († 1875); 13) Žwělow wot 1864.

Šula za wosadu je tež w Lěšćoch, a wučer bě 1880 Senff, z rodu Serb. W l. 18^{63/64} dyrbjese wón bibliske stawizny hišće serbski přednošować a bibliske hrónčka a Bože kaznje w maćernej řeči wučić. Potom nastá „allmählicher Übergang“. A nětko hižo so ničo wjacj serbski njewučí, hdyž tež sebi wučer druhdy hinak radzić njewě, hač zo při wukładowanju serbsku řeč k pomocy bjerje. Šulskich džěci je w tón čas z razom 120.

Při kwasach, na přazach a při póstnym a jutrownym wobkhažde młodžiny na wsy so serbski a němski spěwa, při serbskich pohrjebach jenož serbski. — Žónska a wjetši džěl tež mužska drasta je hišće narodna. Žony maju kapički Mužakowskim podobne.

XXXV. Łojowska wosada.

Tuta wosada wobstoji ze wsow: Łojow (Gross-Luja), Łojojc abo Łojejc (Kl.-Loitz), Zakrjow (Türkendorf) a Bageńc (Bagenz); na němskich khartach je Bageńc wopaki jako cyrkwinska (filialna) wjes woznamjenjeny, ale njeje tam ženje ani kapaly było.

W Łojowje přěduje so kóždu njedzělu němski a serbski, ale na njedzělach ze spowědžu je jenož pak němske pak serbske kemšenje, za tym hač je spowědz němska abo serbska. Na serbskich kemšach so serbski spěwa, to pak je hakle wot nětčišeho fararja Lehmana, rodž. z Bórkow, tak zarjadowane; prjedy so jenož němski spěwaše. Serbska spowědz ma so dwójcy, němska trójcy za třecinu lěta, po tajkim wob lěto 6 króć serbska a 9 króć němska, k tomu hišće je serbska mjenje wopytana nježli němska. Tež tu je mi móžno nadrobne ličby z cyrkwinskih knihi podać.

W lěće 1877 bě:

Při serbskej sp. 51 + 111 + 105 + 58 + 98 + 70 = 493
ludži; při němskej 195 + 95 + 143 + 161 + 91 + 143
+ 0 + 0 + 250 = 1078 ludži.

*) Tudy je kruč łopjena w cyrkwinyh knihach wotetlał.

Po tajkim 6 serbskich a 7 němskich spowědźow a na němskich 585 dušow wjacy.

W lěće 1879 bě:

Při serbskej sp. 68 + 63 + 95 + 41 + 13 (hrozne wjedro) + 93 = 373 ludźi; při němskej sp. 171 + 96 + 202 + 230 + 104 + 93 + 233 + 128 + 25 = 1282 ludźi.

Po tajkim 6 serbskich a 9 němskich spowědźow a na němskich 909 spowědných wjacy.

Wězo hdyž so tajke data wyšnosći na jeje naprašowanje bjez wukładowanja přičiny podadźa, dyrbi sebi ta myslić, zo tam žani Serbja skoro wjacy njejsu, a tola je hišće nimale cyła wosada, stari a młodzi, kaž sym so sam přeswědčić, do čista serbska. Přičina tajkeho zrudneho postawa serbskeje narodnosće pak je tu kaž druhdze ta, zo so ani ze strony cyrkwy ani ze strony šule ničo za Serbowstwo njezanje, ale skerje a husto přećiwo njemu a zo so w ludu, kiž je přede wšěm w Grodkowskim wokrjesu mócnje wot materialneho wětra našeho časa wobduty a předuty, zrudna a za jeho duchowne byće škódna mysl zbudźuje, zo je maćerna řeč, maćerna pobožnosć a narodne wašnje něšto hubjene, špatne, zkrótka — za stare žony! Njech tež tu jena młoda serbska žona z Łojowa řeči, kotruž so spodźiwany prašach, čehodla dla woni na němsku spowědź khodźa, hdyž su tola Serbja a lědna němski što rozumja. Wona cyle khutnje džeše: „Nimska spojěž, a nimska namša jo bólej „fajn“, togo dla tež jich wjelej jano na nimsku namšu chójži, kótarež balder nic nimski njerozměju: serska spojěž a namša se jano za stare baby žaržy!“

Šule su w Łojowje (kantor Matuska [Matschke], Serb), Bageńcu (němski wučer wot l. 1878) a Łojojcu (němski wučer wot 1861). Šulska wučba je we wšěch třoch šulach dospołnje němska po swědčenju k. fararja a to dla bojósće njewobstaća w pruhowanju před k. wokrjesnym šulskim inspektorom a superintendentom; jenož Łojowski wučer hišće, dokelž sebi hinak pomhać njewě, z woprědka z małymi dźěćimi tež serbski řeči a ma z tym po wuprajenju k. fararja lóžše dźěło nježli druhaj dwaj (němskaj) wučerjej, tola wuknuć tež wón ani słowěka serbski

njeda. Hišće hač do smjerće wučerja Kowala († 1866) džěci z najmjenša serbski čitač nawuknuchu, nětko je z tym swjatok! — Pačerska wučba je tež jenož němska, dokelž w šulach hinak njeje, ale, kaž k. farať praješe, hač runje džěci němski rozumja, wuprajě so tola němski njemóža.

Łojowska wosada ličeše 1879 runje 1124*) dušow a to Łojow přez 250, wot kotrychž 5 swójbow (džětačerjo z cuzby) serbski njemóže. Džěci to mjez sobu a ze staršimi serbski rěča. Zakrjow ma ca. 250 serbskich wobydleri, jenička wobsedźerka ryćefkubła, stara knježna, je němska. Je tam wjele bohatych burow, wo kotrychž so khwali, zo su porjadni a změrní, ródni a zdžětaniši hač druzy we wokolnosći. Łojojc liči ca. 300 ludźi, mjez nimi 12 němskich wosobow (wučerjowa [5] a knježkowa [7] swójba). Tež tu rozumja a rěča wšě džěci serbski, šulske powědaju pak druhdy tež mjez sobu němski, dokelž je hižo dołhe časy němski wučer we wsy. — Bageńc ma nimale 400 wob., mjezy 30—35 Němcow (zastojujicy při železniskim zastanišću a na ryćefkuble, korčmaf a wučer); druzy su wšitcy Serbja, kotrychž domjaca rozmołwa je jeničcy serbska.

Na přazach a na wsy w posće so jenož serbski spěwa. Wjele młodeho ludu z wosady khodźi do Grodkowskich fabrikow na džěto.

XXXVI. Syjanska wosada.

Do Syjanskeje wosady słušeju wsy: Syjk abo Sywik (Graustein), Błobošojce (Bloischdorf), Ruši (do Ruši, w Rušach, n. Reuthen, serbski słyšiš tež skepsane: Rušo a Riše), Hórlica (Smol. Wórllice, něm. Horlitz) a Prašywica (Schönheide, słyšach tež skepsane wurjekowanje: Prašwyjca a Naprašyjca, w staršich časach pak je wjes pječa Prašym rěkała po swědčenju cyrk-winskich knihow).

Cyrkej je w Syjku, w Błobošojcach pak je při knježim dworje katolska kapala, jenička, kiž je so po cyłych Delnych Łužicach z předreformacijneho časa zdžeržala.

*) Kónc 1. 1883 měješe tuta wosada jenož hišće wokoło 1000 wosobow. Najsketšo je džělba cuzych džětačerskich swójbow zaso přeč čahla. Spis.

Syjanscy evang. fararjo su: 1) Siegismund Friesing 1666—76; 2) Martin Bober 1676—78; 3) Christian Bolze 1679—95; 4) Handrij Měškan (Mischkan) 1695—1716; 5) Jan Ernst Reich 1716—46; 6) Jan Abraham Boogius (Bog) 1746—69; 7) Jan Bohukwał Becker, rodź. Serb, 1770—89; 8) Jan Pomhajbóh Lindner, rodź. Serb, 1789—1819; 9) Jan Ferdinand Eccius, rodź. Němc, 1819—28; 10) Kito Jakubaš z Dešna 1829—76; 11) Herman Preekwinkel z Brandenburga, Němc, 1877—83; 12) Město je vakantne.

Syjanska wosada, kiž měješe 1880 wokoło 1100 dušow,*) je hišće do čista serbska, wo čimž so přeswědčich, předuje pak so ji wot l. 1878 jenož němski, dokelž so ji po smjerći wobstarneho far. Jakubaša žadyn serbski faraf njedosta a wona susodneho serbskeho, kotryž so ji poskićeše, někajkeje přičiny dla njerodžeše. Farskich dokhodow je 2400 hr., patronatstwo w cyrkwi a šuli ma fiscus.

Faraf Jakubaš hišće hač do smjerće 1878 kóždu njedzelu němski a serbski předowaše, spěwaše pak so hižo za jeho časy jenož z němskich spěwařskich. — Cyrkwina šula je w Syjku a pódlanska w Rušoch; w přěńšej je z wučerjom k. Krawc, rodź. Serb z Łojojca, kiž 141 samych serbskich dźěci wučil, w posłědńišej wot l. 1878 Němc z mjenom Winkelmann. Mjez tym zo je po tajkim w Rušoch šula dospołnje němska, Syjanski wučef tola mańke dźěci z pomocu maćernej rěče rozwučuje. Njewučil pak so tež tu ničo serbski, ani čitanje. Sywik ma ca. 400 wob.; wšitke swójbje z wuwzaćom dweju (faraf a kowaf) su dospołnje serbske, zo někotři hišće němski njerozumja; fararjej k woli je 8 swójbow započalo trochu němski w domje powědać, to pak so tak prawje nješlachći. Syjanske ryćefkubło su burja w swój čas pokupiwiši mjez sobu rozdźělili. — W Błobošojcach (z ca. 200 wob.) su wšě swójbje serbske nimo ryćefkubleřskeje, tola tež knjeni ryćefkublerjowa powěda serbski. — Ruši z ca. 320 wob. maju lědma 20 Němcow (ryćefkubleř, zastojnicy, wučef). — W Hórlicy je w 10 domach mjez ca. 75 ludź. jenička Němcowka. — W Prašywicju z ca. 150 wob. je jeničcy němski wózka ze swójbju.

*) Kónc 1880 měješe wosada na 1050 wosobow. W l. 1883 narodzi so tu 34 dźěci a wšě běchu mandželske. Spis.

We wšech tych wsach su kaž w Sywiku hišće ludžo, kiž němski lědma što rozumja.

W posće młode holcy serbske kěrliše spěwaju a w přazy serbske pěsnički, tola tež někotre němske „gassenhauery“ znaju, štož je njemylacy dopokaz kultury, kotruž młodži pacholjo z cuzby sobu přinjesu. — Žónska drasta je serbska.

XXXVII. Jaseńska wosada.

Do Jaseńskeje wosady słušeju wsy: Jaseń (Jessen), Lutobof (Pulsberg), Terp (Terpe, namjezna wjes), Gózdź (Sm. Gózd, n. Gozda), Prožym (Proschim). Jako hóstne wsy maju prawo w Jasenju kemš a spowědź wopytować: Ruje (Roitz), słušacy do Sřadowa, a Zabrod, hornjołužiska wjes, słušaca do Blunja (Blun) pod Wojerowske diakonatstwo; za to pak je na wopak wotležacy Prožym hóstna wjes wot Blunja a Wjelceje.

Zabrod je cyle serbski, toho runja Terp z 550 wob., Jaseń (444 wob.) z wuwzaćom 5 swójbow a Prožym (400 wob.) nimo dweju swójbow. W tutych wsach so domach a wonkach jeno serbski rěči a šulske džěci so při hrajkanju na wsy serbski zabawjeju. Po swědčenju k. far. Lehmana z Łojowa su w Jaseńskej wosadze hišće mnozy ludžo, kotřiž ani słowěčka němski njerozumja, při wšěm tym pak maju němskeho duchowneho! Po mojim samsnym nazhonjenju je najbóle a do čista serbska wjes Terp. Po mjenje wěry hódnej powěsći wot němcowafskeje wučerjoweje mi podatej je pak w Prožymje pjećina wobydleri němska t. j. němcowafska. — Dla wjele cuzych džělaćerskich wobydleri z džěla němskej staj wsy: Gózdź, kiž ma ze skleńčerskej koloniju Heidemühl na 720—730 wob.; wšo wobydletstwo do skleńčefnje słušace je pak česke pak němske a je to počojca; druha počojca Gózdžanow je runje tak dobra serbska kaž w druhich wsach; Lutobof ma 350 wob., z nich su 200 cuzbnicy a nic Serbja; přěńši su džělaćerjo w brunicowych podkopakach a Grodkowskich fabrikach. Z Rajca (z ca. 200 wob.) roboći podobno počojca wobydleri, kotřiž su zwjetša z cuzby, w Grodku; tež wot Serbow su so tam někotři zněmčili.

Serbske přədowanje je w Jasenje přestalo z fararjom Bětkarjom (Böttcher), kiž wokoło l. 1865 khorowatosće dla z duchowneje

služby stupiwši do Khoćebuza začahnu. Po nim bě so dobry serbski duchowny ze smilnosću za wuzwolenje poskićil, ale kolatorknježk běše wosadu nuzował němskeho fararja wuzwolić, po tym zo bě wuzwoleny faraf Pachaly jej zjawnje slubił, zo chce serbski nawuknuć a přédować. Swój slub pak njeje wuwjedł. Jeho naslědujcy faraf Wiedner (?), tež Němc, je sebi dał wot Terpjańskeho wučerja 4—5 króć přédowanje do serbskeho přeložiť, zo by je potom předčítował. Tola wón runje kaž Pachaly bórzy zaso při dobrej skladnosći dale čehnješe, spóznowši drje, zo je na njeprawym městnje. Jeho naslědnik w zastojnistwje sebi ani tu prócu wjacj njebjerješe, zo by druhdy serbske přédowanje čitał; jenož tón abo druhí wučef z wosady smě hišće hdys a hdys na něšporach serbske přédowanje wučítać, „um dem Bedürfnis nachzukommen“, hdyž so faraf próstwam a žadanjam wosadnych za serbskim přédowanjom zminuć njemóže. — Fara ma 2550 hr. dokhodow.

Šule namakaju so 1) w Jasenju (za Jaseń, Gózdź, Lutobof), 2) w Terpu, 3) w Prožymje, 4) w škleńčefni Heidemühl. Jenož w posłědnjej je wučef z rodu Němc; serbski pak so w žanej wjacj ani njewučí ani (nimo Terpjańskeje) njerěči. — Paćefska wučba bě pječa hižo pod Bětkarjom němska. — Jutrowne kěrluš, kotrež so w tutej wosadze wot jutrow hač do Božeho stpíca spěwaju, su w Jasenju němske, w Terpu, Prožymje a Gózdze serbske.

... Na přazach spěwaju w Jasenju a druhich wsach serbski a němski, w Terpu jenož serbski. — Žónska drasta je w Jasenju a Gózdze z džela němska, w Terpu a Prožymje jenož serbska.

XXXVIII. Wjelcańska wosada.

Wjes a wosada Wjelcej z 246 dušemi (1884) ma staru cyrkej a je ze starych časow wot Střeńcojskich fararjow w Drjewku zastarana, kotřiž tu kóždu njedzelu němski a serbski popřěduja. Tež při serbskim kemšenj so němske spěwafske trjebaju a jenož při spowědźi so tež něšto („audj etwas“, wučef) serbski spěwa, najskejšo kěrluš, kotrež móže wosada z hlowy, dokelž so w šuli serbski čitać njenawuknje. Wučef, rodź. Serb a hižo 12 lět w Wjelcej skutkuje, wobswědčowaše, zo so wot

dawnych časow w šuli ničo serbski wučiko a wukło njeje. Jako hosćo khodža do Wjelceje ke mši Serbja z Lěskeje Žarnowskeje a z Prožyma Jaseńskeje wosady. — Ludžo su tu wšitcy serbscy, někotři pak počínaju ze šulskimi džěćimi němski powědać, by-runjež to špatnje što, dokelž sebi mysla, zo jim z tym wuknjenje w šuli polóža. A w šuli so džěći pječa hanibowachu wučerjej wotmołwić, jako so je prašeše, što „Gans“ serbski rěka. Hač tež to sebi pódla njemyslachu na znate džěćace wudmowanje: „Ty głupa gusi!“ — a wjacy drje so je wučer potom prašał njeje! Wón pak mi wobkrućeše: „Die hãuſliche Sprache iſt im Ort burghweg wendijch!“ Lětsa (3 lěta pozdzišo) piſaše mi tón samy wučer na moje naprašowanje, zo je we Wjelcej mjez 55 jenož 18 serbskich swójbow; to pak so njehodži z přenišim jeho swědčenjom a mojim samsnym tehdyšim nazhonjenjom hinak zjednočić, hač zo su z tymi 18 swójbami te mjenjene, kotrež stajnje domach a wonkach jeno serbski rěča; přetož zo tam tež cyle dobre serbske swójby što wě komu k woli pak stajnje pak z časami němcej, je bohužel zrudna wěrnosć, hdyž tež tych hišće do Němcow ličić njesměmy, dokelž su serbskeje rěče hišće móćni a po cyłym hewašim wašnju Serbja. Jutrowne kěrlušy spěwaju młode holcy na wsy pječa němske — dokelž serbske w šuli njenawuknu. — Pola šofty, hdžež běhmój zastupiłoj, so z džěćimi serbski powědaše, haj šoftic swójba běše ze samsneho prócowanja serbski čitać nawukła. Ludžo, z kotrymiž so na wsy rozmołwjach, rěčachu jara derje, čisće a rad serbski bjez hani-bowanja před namaj cuzbnikomaj.

XXXIX. Sřadowſka wosada.

Tuta wosada ma cyrkej w Sřadowje (Sm. Zw. Třadow, kaž lud wupraja, n. Stradow) a filialu w Klěšniku (Klěšnik, n. Wolkenberg). Do Sřadowa zafarowanej stej wsy: Radojza (Radeweise) a Rajc. Rajčenjo pak zwjetša do Jansenja ke mši khodža. Do Klěšnika su zafarowane: Paprotna (Papproth), Jazorki (Smol. Jazork, n. Jehserig), Górk (Görigk), Chusej res. Fusej (po prawym Chwóšcej, n. Kausche), Gribona (haj-nistwo) a Dolan (wudwoł z 6 domami do Klěšnika słušacy).

Před něšto létami hišće nětčiši wobstarny faraf Schmidt, rodź. Němc, kiž je potrjebny dla serbski nawuknuł, kóždu druhu njedzela po němskim tež serbski předowaše, nětko pak hišće je jenož šěsć raz za léto serbska Boža služba a to kóždy króć po serbskej spowědźi, kotraž ma so po tajkim tež šěsć raz za léto; nimo toho přěduje so hišće serbski na tak mjenowanych poł swjatyh dnjach, kotrychž drje wjele njeje.

W filiali Klěšniku je tež kóždu njedzela kemš, serbski pak jenož kóždu šestu njedzela wot l. 1877/78 a hewak hišće na poł swjatyh dnjach, do hromady wob léto 10—12 króć; na poł swjatyh dnjach so jenož serbski přěduje; na serbskej spowědźi, kotraž so trójcy za léto měwa, wobdźěli so wjetši džěl 50 ludźi, mjenujey tajkich, kotřiž su po wuprajenju Klěšańskeho wučerja „stockwendisch“.

W Střadowskej a Klěšańskej šuli serbskaj wučerjej jenož němski wučitaj. W Střadowje po jonej powěsći wósmny džěl małych džěci wjacj serbski njerozumi, tola dyrbi wučef hišće druhdy w šuli dla njedorozumjenja serbskich džěci maćefnu rěč nałožowac. Někotre šulske džěci na wsy so stróžichu abo hanibowachu, hdyž počach z nimi serbski rěčeć. Jedyn stary mužik mi skoržeše: „mójom casu před 50 létami hyšći smy my rownje tak derje serski a nimski lazowaš se nahucyli, ako něnt naše žiši jano nimski mogu. To jo njegluka! Ale serski hyšći mogu wšykne žiši.“

Dorostli ludžo su w Střadowje a Radojze (ličbu wobydlerjow njejsym dotal zhonił) hišće wšitcy serbscy, runjež wjele Střadowčanow w Grodkowskich fabrikach džěta. Haj, wot staršich hišće nět kotři, štož jena žona wobswědčeše, němski njerozumja, a cuzy němscy džětaćerjo, kotřiž su so w Střadowje zasydlili, tež serbski rozumja a „tamaju“. Najskeřšo je w Střadowje tych Serbow, kotřiž hišće němski njerozumja, wokoło 30, dokelž na listne naprašowanje (1884) zhonich, zo je tam jeno 30 Serbow, štož pak tola woprawdže wěrnó njeje.

12. Jutrowne kěrlušy w Střadowje hižo wot nimale 20 lét němski spěwaju a na přazy trjebaju so tež němske pěśnički, kotrež su z Grodkowskich fabrikow importowane.

W Klěšniku njesu mjez 354 wob. ani 30, kotřiž bychu serbski njemóhli; němskich je jeno 11 wosobow, mjenujcy swójbny hajnika, wuđerja a šosať. Džěci su hišće wšě serbske, jenož někotři starši dla šule tež němski ze swojimi džěcimi powědaju; tola štož su džěci w šule serbski pozabyte, pozdžišo při džěle zaso wot staršich nawuknu. Mjez tym zo džěci a młodzina mjez sobu zwjetša němski, ze staršimi pak serbski rěči, powědaju tola hišće 180 starši ludžo stajnje mjez sobu serbski; runje tak ma so w Paprotnje (51 wob.) ze Serbowstwom; němskaj staj tam hajnik a jeho žena. W Paprotnje słyšachmoj džěci serbski powědać. W Jazorkach su mjez 128 wob. jeno 3 rodzeni Němcy (kubleť, šosať, kucharka), wot Serbow pak jenož hišće 38 serbscy rěča, 18 družy rozumja a w 2 swójbomaj so stajnje serbski powěda, mjez zbytnymi knježi němška rěč. W Chusej (216 wob.; 200 rodž. Serbow, 16 rodž. Němcow) móže 100 ludži hišće serbski powědać, 50 hišće serbski rozumi, ale jeno w 3 swójbach starši wšědnje serbski powědaju, z džěcimi pak němski; němška rěč tu serbsku wobknježi a hišće bóle w Górkach (112 wob., mjez nimi 10 rodž. Němcow), hdžež jeno 20 wosobow pječa hišće serbski rěči, serbski rozumi pak drje jich počojca. — Klěšański wučer swědčeše, zo su wšě wsy Klěšańskeje wosady serbske kaž Klěšnik t. j. zo lědma džesaćina serbski njerozumi z wuwzaćom Górkow, hdžež pak tež wšitcy Serbja a z rodu hišće serbski rozumja.

XL. Bukowska wosada.

Do Bukowskeje wosady słušeju wsy: Bukow (Gr.-Buckow), Bukojc (Kl.-Buckow), Běta (Byhlow).

Wšě tři wsy su hišće dospołnje serbske, serbski přědować pak je so zastało ze smjerću k. far. Rychtarja († 1869). K. far. Swora z Ranja, kiž so po nim wo to město zamołwješe, nje-dosta je pječa, dokelž bě Serb (?); wuzwoli so Němc. Franke, kotryž, dokelž pólski rozumješe, z najmjeńša paćeńske džěci bibliske hrónčka a kěrlušy serbski wuknuć daše, sam pak serbski nawuknuť a přědowať njeje. Rychtať je hišće kóždy njedzelu serbski a němski přědowať, nětko pak jenož trójcy za lěto susodny (Střadowski) duchowny do Bukowa přińdže, zo by

serbsku spowědź wukonjał, na kotruž so stajnje přez 100 ludźi zeńdže.

Bukowscy evang. fararjo běchu: 1) Lazan wot 1570; 2) Praetorius 1671—1706; 3) Fischer 1706, čehnješe do Drjewka; 4) Kołozej 1706—34; 5) Dürre 1734—72; 6) Gallus-Kokoš 1772—74; 7) Krygač 1774—79; 8) Alberty 1779—81; 9) Dalica 1781—89; 10) Becker 1789—1803 †; 11) Křesćan Ellis 1803—24, woteńdže do Lěšow; 12) Kubica 1824—42 †; 13) Schadow 1842—52, rodź. z Myšyna, je hišće faraf w Dobrynju; 14) Nowka, 1852—60, rodź. z Kózlow p. Khoćebuza, přeni redaktor Bramborskeho serbskeho Casnika, † w Łukowje 1863; 15) kand. Lehmann 1860—62 jako vikar, nětko z fararjom w Łojowje; 16) Rychtač, 1862—69, z Dreje p. Pienja, † tu; 17) dr. Franke, 1870—77, rodź. Němc z Jehofen w Thuring-skej, †; 18) Schulz 1878—83, rodź. Němc z Rothmühle p. Wittstock, čehnješe dale; 19) Bockhaus, wot 1884, z Pomorskeje.

Za čas Rychtarja smědžachu šulske džěci hišće katechismus serbski wuknuć! Faraf Sch. je pječa raz do šule přišoł a džěćom zjawnje a kruće mjez sobu serbski řečć zakazał. Při wšěm tym pak je wučer Pjatar, kiž wězo tež ničo serbski njewučí, tola hišće husto we wyššej rjadowni nuzowany při rozwučowanju serbsku řeč na pomoc brać, dokelž su wot małych do šule přikhadzacych džěci přeco někotre do čista serbska („stockwendisch“); druhí wučer, kiž ma tute małe džěci rozwučować, je Němc! Domjaca řeč je w cyłej wosadze sama serbska, a z wjacorych stron bu mi wobkrućene, zo mnozy stari a starši ludžo „hyšći nimski ani njerozmeju“.

Bukow ma 663 wob., mjez nimi 26 rodź. Němcow (ryčef-kubler ze swójbu, čeledzu, džětačerjemi, 1. a 2. wučer, korčmar), wot kotrychž 6—8 trochu serbski rozumja; tu řeča stari a młodži jeno serbski.

Pičey w korčmje a malke džěci na wsy zabawjachu so serbski. Jena žona mi praješe: „Přěza jo jan serska, šula jano nimska! Žowča jatrowne kjarliže jano serski spiwaju; při zakopowanju*) su žěwča teke přcej serski spiwali, něto za tym fararjom pak wšo jano nimski spiwaju.“

*) Je mjenujcy we wšelakich delnjoserbskich wsach wašnje, zo dorostle holey, kiž w swojej přazy wěsty zwjazk (korporacyju) tworja, při přewodzenjach smjertne kěrluše město abo pódlu šulskich džěci spěwaju před kašćom kročicy.

Bukoje ma 250 wob. a to samych Serbow; 10 wosobow je „stockwendisch“ t. r. w našej rěči, zo němski z cyła njerozumja. Tež dorostła mladosć, kotrež so w Delnjeje Łužicy tola husto trochu zdawa, rěči jeno serbski, dokelž mlode holcy nimale bjez wuwzaća a tež z džěla mlodži pacholojo němski rěčeć njemóža.

W Běłej (223 wob.) su wšitcy wobydlerjo serbscy, jenož cyzy wobsedźef nowonatwarjeneho młyna a papoweje fabriki z někotrymi cuzymi džělaćerjemi we nim a korěmaf z razom 15—20 ludźi, přislušeju němskej narodnosći. — Klěšański wučef počesći Bukowsku wosadu z praedikatom „stockwendisch“!

J. Serbowstwo wokolo Khoćebuza.

Cyły Khoćebuski wokrjes je dospójnje serbski, hdyž hłowne město Khoćebus (delnjos. Choćebus) wotličimy, kotrež je wot Němcow jako město wobsydłene wězo tež němske zwostało wjele bóle hač naša hornjołužiska stolica Budyšin. Pri wšěm tym ma Khoćebus po swědčenju muža měšćanske wobstojnosće tam derje znajaceho tola mjez swojimi 25.589 wobydlerjemi wjacy hač 4000 Serbow a to na 3000 serbskich čeladnikow a džělaćeri a na 250 serbskich swójbow, kotrež pak drje so zwjetša k Němcam maju. W předměsće Žandowje, hdžež je na 200 Serbow, so w někotrych swójbach tež z džěćimi serbski powěda. Na hasach w Khoćebuza móžeš stajnje dosć serbscy zdrasćenych (potajkim serbskich) služobnicow widzeć, a na wičnych a njezdělskich dnjach slyšiš tam wjele serbski powědać, tehdy ma město serbski raz, hewak pak němski. — Pölitz, Erdbeschreibung, III, 385 piše w l. 1810, zo so ličba Serbow w Khoćebusu postajíe njehodži, dokelž je wjele swójbow w předměstach a tež w někotrych wsach (?) měšanych, a přistaji: „Doch befließigen sich mehrere Dorfbewohner mehr als sonst (?) der teutschen Sprache und lassen zahlreich (?) ihre Söhne und Töchter in der Stadt in der deutschen Sprache unterrichten“, a str. 386: „Das hiesige Lyceum (gymnasij) behauptete den Vorrang vor anderen und wurde die Universität der Wenden (!) jako wudmo?) genannt.“ Je-li to tak wěrnó, kaž Pölitz piše, je so wěc khětro přeměniła; přetož delnjoserbscy burja hižo dlějši čas swojich synow jara rědko a hišće rědšo

swoje džowki do města na šule sćełu. Je pak na tym jeno wolkudnjenje serbskich burow wina?! — Na Khoćebuzskim gymnasiu maju wězo hišće džensa wjacj serbskich hodžin hač na Budyšskim, nawukuu pak na wonym lědma što wjacj hač na tutym; z cyła tam zwjetša jenož němscy šulerjo do tych serbskich hodžin khodža; tola by směšno było, nětko jedyn tuteje wustawow universitu Serbow mjenować.

Podam tudy nětko krótkce powěsće wo jednotliwych wosadach tutoho wokrjesa, kotrež hišće w prjedawšich stawach wopisał njejsym.

XLI. Khoćebuzska serbska wosada.

Do tuteje wosady słušeju wsy: Strobice (Strobitz) z 1127, Rogeńc (Branitz) z 610, Chmjelow (Schmellwitz) z 309, Zaspj (Saspow) z 363, Škodow (Skadow) z 323, Rogozna (Wilmersdorf) z 315, Žylowk (Merzdorf) z 308, Łakomej (Lacoma) z na 300, Dešank (Dissenchen) z na 300 wobydlerjemi. Nimale wšě tute wsy su do čista serbske. Strobice pod samym městom ležace su kaž mi jedyn měsćan praješe, hišće „stockwendsch“. Rogeńc bě mała a cyle serbka wjes, doniž tam wječeh Pückler wulki a wulkotny park njezałoži; nětko je tam traš položca wobydleri němska: ludžo wokoło hrodu bydłacy a do hrodu słušacy, kiž z cuzby přišedši so husto wotměnjeju. Stari wobydlerjo su serbscy wostali, hdyž tež přez wobkhađ z hrodowskimi wobwjertnišo němski rěča nježli druzy. Šula je hrodowskim k woli cyle němska a wučer sam z rodu Němc. Młode holčo z Rogeńca praješe: „Wšykne luže w Rogeńcu powědaju serski“, mjenješe drje wšitkich po narodu serbskich. — Blizko Rogeńca je nowa kolonija Karlshof (serbski „Wolšyna“), džěłaju tam Němcy a Serbja. Khoćebuzska serbska wosada liči kulojto na 4000 dušow (Steglich-Broniš). — Reformaciju w Khoćebuzu je najprěńši přědował bosak (mnich) Briesemann na „brošnje“ t. j. dnju dokhowanja Božeho ćěla l. 1527; wón pak dyrbyeše na to z města twochnuć. Tamne jeho přědowanje je 1839 w Khoćebuzu z nowa wudate. Při serbskej cyrkwi skutkujetaj faraf (w t. č. Broniš, Serb) a kapłan (w t. č. z Laný, rodž. Čech); wokoło 1800 běštaj tam serbskaj: archidiakon a diakon, faraf pak běše při němskej

cyrkwi přistajeny. Tehdy měješe Khočebuz tež hišće serbsku šulu (Pölitz, Statistik III, 387) najskerje za někotre blizke serbske wsy (abo předměsta?).

XLII. Módlańska wosada.

Do tuteje wosady liča so wsy: Módlejš (Madlow) z 565, Kibuš (Kikebusch) z 316 a Knorawa (Sachsendorf) z 725 wobydlerjemi. — Kónc lěta 1883 měješe Modlańska wosada 1614 dušow. Wosada je hišće serbska, ale ze strony šule a cyrkwe khětro poněmčena. Z lětom 1873 su tam ze serbskim přědowanjom cyle zastali; hač do toho lěta je tam k. faraf lic. theol. Sauer, rodž. Němc, hišće spowědž druhdy serbski wukonjať, za tutón zaměr serbski nawuknuwši. Najwjětšu winu na zaničenju serbskeje narodnosće ma tež tu šula. Wot spočatka tuteho lěstotka běše tam wučef Pjataf, rodž. Serb, po samsnym wudawanju pak Hispančan (pia atra!): tuta (anima) pia-atra je kóžde džěćo za kóžde serbske słowěčko, kotrež je w šuli pikło, z pjenježkom khostala. Tuto zakhadženje je tak daloko dopomhało, zo džensa w Modlejši hižo jenož mačka ličba šulskich džěći serbski rozumi, druzy pak su hišće serbscy. Za to je Kibuš do cyła serbska wjes njemějicy ani jeneje němškeje abo zněmčeneje swójby abo wosoby. Knorawa běše ze spočatka cyle němške sydlišćo, kotrež bu před 100 lětami (1783) wot Bjedricha Wulkeho založene a kolonistam ze Sakskeje — tohodla n. Sachsendorf — přepodate; z časom pak je so tam tež něšto Serbow zasydliło, kotřiž su sebi, runjež ze swojimi němskimi sobuwjesnjami zwjetša w Khočebuzskich němskich fabrikach džěťaju, swoju serbsku narodnosć zakhowali.

XLIII. Gogolowska wosada.

Tuta wosada wobstoji ze wsow: Gogolow (Smol. Gogolow, n. Gross-Gaglow) z 462, Gólynk (Smol. Gólink, n. Gallinchen) z 375, Gogol'owk (nie Gogolowk, n. Kl. Goglow) z nimale 300 a Hajnk (Smol. Hagnow, n. Hähnchen) z 320 wobydlerjemi. — W Gogolowje je cyrkej sobu za Gólynk a w Hajnku filiala sobu za Gogolowk. Poslědni serbski faraf bě Bětkaf, kiž 1882 zemrě. Wosada žadaše zaso po serbskim duchownym, je pak 1883 něm-

skeho z Cybalina dostała. Derje mytowane město ma 3600 hr. dokhodow. W cyłej wosadze so hišće serbski rěči, runjež so někotři Serbja k němcowanju khileju. W Skjarbošću mi prajachu: Wobkhadna rěč w Gogolowskej wosadze je serbska, haj, před 20 lětami tam sami fabriksey dželačerjo serbscy rěčachu. W Gó-
 łąnku so we wšěch domach z džěćimi stajnje serbski rěči.

XLIV. Gółkojska wosada.

Do Gółkojskeje wosady słušeju: cyrkwinska wjes Gółkojce (Kolkwitz) z 1269 wob., ze wsami: Glinsk (Glinzig) z 388, Dalic (Dahlitz) z 126 a Pódgola z 177 wob., a filiala Gółbin z Cazowom (Zahsow); posłědnjej wsy matej kóždy něšto niže 300 wobydleri. Gółkojska wosada je do čista serbska, wothladamy-li wot něšto mała Němcow, kotřiž su so tam zasydlili a tež nimale wšitcy serbski rozumja a rěča. Prěduje so kóždu njedzelu němski a serbski a w šulach so tež trochu serbski wučí.

XLV. Popojsko-Křišowska wosada.

K Popojskej cyrkwi słušeju wsy: Popojce (Papitz) z 514, Górna (Milkersdorf) z 245, Kosobuz (Kunnersdorf) z 225, Bobow (Babow) z 355 wob., k sotrowskej Křišowskej cyrkwi pak: Křišow (Krischow) z 497, Dubje (Eichow) z 548, Limbark (Limberg) z 300, Naseńce (Wiesendorf) z 126 a Kokrjow (Kackrow) z 124 wob. Němcow je mjezy w Popojcach 12, w Górnej 4, w Kosobuzu 6, w Bobowje 8, w Křišowje (ze zastanišćom) nimale 40, w Dubjem (wulke kubło) 35, w Limbarku 8, w Naseńcach a Kokrjowje hišće mjenje nježli 8. Tući Němcy wšitcy nimo knježkow na ryčefkubjach tež serbski rozumja a z wjetša tež rěča; jich džěći móža serbski tak derje kaž němski. Prěduje so w Popojcach jenu njedzelu němski a serbski a druhu (popođnju) jeno serbski, w Křišowje pak kóždu njedzelu němski a serbski. We woběmaj wosadomaj je za lěto 12 króć serbska a trójcy němška spowědz; spěwa so w Popojcach při serbskich Božich službach stajnje serbski, w Křišowje němski na serbskich kemšach, serbski pak při spowědzi, wěrowanjach, křćenju a přewodzenjach.

Wot Popojskich fararjow je přede wšěm mjenować Kornec swójba: 1) 1654—1706 Jan Korn, syn Kalawskeho primariusa Davida Korna, 2) 1706

—1732 Kito Korn, syn Jana, 3) 1732—1788 Jan Korn II, syn Kita, 4) 1788—1823 Jan Korn III, syn Jana II. Wot druhich su mi znaći: Markus († 1. meje 1880) a nětčiši Hadank, rodź. z Parcowa, wot 1882.

W šulach Popojskej, Bobowskej, Dubjańskej so z wjetša z pomocu serbskeje rěče wuči a serbski so tež wuknje, w Křišowskej šuli pak knježi jenož němska rěč, runjež je tam tež Serb z wučerjom.

Přazy a jutrowne spěwanja, drasta a wašnja su w tej wosadze serbske, n. př. je tam hišće wašnje na jutry a jaja kulaš (jutrowne jejka kuleć), podobno kaž na Hrodzišću pola Budyšina.

XLVI. Bórkowska wosada.

Bórkowy wjes a wosada liča 4406 wobydleri, wot kotrychž je po wěstym swědčenju lědma dźesaćina (wok. 440) němska (němscy kolonosći w Burg-Colonie) abo němcowaca, tola ludźi, kiž serbski njerozumja, je tam lědma wjele wjacy hač 100.

XLVII. Wjerbjańska wosada.

Ze wsow tuteje wosady ma: Wjerbno (Werben) 1684, Myšyn (Muschen) 392, Rubyn (Ruben) 240 a Brama (Brahmow) 164, wobydleri. Němcow je mjez nimi jara mało; woni su z němskich stron přičahli a nimale wšitcy tež serbski nawukli, tak zo je tam lědma 10 ludźi, kotřiž serbski njerozumja.

XLVIII. Brjazynska wosada.

Ze wsow tuteje wosady liča: Brjazyn (Briesen) 519, Strjazow (Striesow) 415, Góry (nic Górow, [Smol.] n. Guhrow) 510 wob. Dotalny wótčinscy zmysleny a česćowny 78lětny faraf Mucha je so słabosće dla 1883 emeritować dał, zo je nětko farske město vakantne. — Wosada je do čista serbska nimo někotrych přičahlych Němcow, kotřiž pak su tež serbski nawukli.

XLIX. Filiala Prjawoz.

Prjawoz (Fehrow) z 419 w. je po prawym filiala Ochozskeje wosady, do Prjawozskeje cyrkweje slušatej pak wsy Brjazynskeje wosady Smogorjow (Sm. Smogorow, n. Schmogrow) z 708 a mała kolonija Zakazń (Sakasne) z 70 dušemi. Toho-

dla su w Prjawozu Bože služby tak naprawjene, zo přenje tři njedzele za sobu Brjazynski faraŕ předuje a to jeno serbski, štwórtu njedzelu pak Ochozski faraŕ serbski a němski. Spěwa so na serbskich kemašach serbski. Hižo z toho naprawjenja spóznaješ, zo je Prjawozska sotrowska wosada runje kaž Brjazynska dospołnje serbska. A nětko ani Ochozka ani Brjazynsko-Prjawozska wosada duchowneho nima!

Šuli staj w Prjawozu a Smogorjowje (sobu za Zakazn) a wučerjej kk. Bauer a Tinius, kotraž tež serbski wučitaj: nabožina so w maćernej rěči přednošuje a wukładuje, w nižšej rjadowni wjacj nježli we wyššej, někotre bibliske hrónčka a znate a trěbne kěrlušy — póstne dla spěwanja na wsy a pohrjebne dla spěwanja při přewodźeŕskej hosćinje — so serbske z hlowy wuknu, a džěci wyššeje rjadownje kóždy sobotu ze serbskeje biblije ewangelije čitaju.

W Prjawozu je jeničy hajnik němski, jeho džowčko pak je serbski nawukło, w Smogorjowje su tři němske swójby, kotrež pak tež serbski powědaju, a w Zakazni njenadeńdžeš ani jenoho Němca.

Rozmołwa w domach a wonkach je serbska; žónska drasta je serbska błotowska; w Smogorjowje pak troja so někotre džowki mnohich tam bohatych burow, kotrež dla nabyća wyššeje žónskeje zdźělanosće w Khoćebuzskich holěich pensionatach pobychu, tež po „bergafsku“, kaž tam lud praji, powědaju pak nic mjenje serbski hač wšě druge. Podobne „zdźělane“ młode Serbowki sym tež w Wjerbjanskej a Bórkowskej wosadze nadešoŕ. Tuto spuśćenje pyšneje a přistojneje narodneje drasty pak je tu kaž tam jenož wuwzaće. Z cyła sebi lud w tutej strouje kaž w cyłych Błotach swoju serbsku narodnosć, rěč a drastu česći a waži, a zradowachu so stari kaž młodzi, hdyž mój cuzbnikaj z nimi w jich maćeršćinje so rozmołwjachmoj. Lud je tu sprawny, strowy, čerstwy a rjany, haj namakaš w Błotach husto krasne a samo klassiske žónske wobliča. W Zakazni mějachu skoro w kóždym domje nimo wšelakich druhich nabožnych knihow Tešnarjowje „bjatowafske knihy“. Žedža pak ludžo tu kaž druhdze, štož časćišo słyšach, za serbskimi powědančkami ze swětnych a cyrkwinskih stawiznow, a tuto žadanje dyrbjeli delnjoserbscy spisowacełjo přede wšěm dopjelnjeć pytać.

L. Dešaňska wosada.

Dešaňska wosada wobstoi ze wsow: Dešno (Dissen) z 815, Žyłow (Syłow) z 1092 a Debsk (Döbrick) z 634 dušemi.

W Dešnu je wosadna cyrkej a fara, w Žyłowje filiala a w Debsku starolutherska kapala. Wosada je do čista serbska a předuje so w cyrkwjach zwjetša jenož serbski. W Dešnu je stary wótěinscy zmysleny česěchódny faraf Pank, kiž běše w swój čas dołholetny redaktor „Bramborskeho serbskeho casnika“.

Wuběh k stawam 44—50.

Na listnu próstwu mi k. faraf B. Krušwica w Wjerbnje wo předstojacych wosadach přečelnje tule zajimawu rozprawu (²⁴/₃. 84) pòsła:

Wjerbjaňska wosada ma nimale 2500 dušow. Čisće něm-
skich, kiž serbski njerozumja, je 1 %; tajkich, kiž serbski derje rozumja a z džěla tež składnostnje rěča, 4 %; Serbow wot rodu 95 %; Serbow, kiž pak na němske pak na serbske kemšenje kho-
dža, 10 %, a tajkich, kiž w cyrkwi so jenož k Němcam dzerža, 5 %. Jeničcy k Serbam we wšěch duchownych naležnosćach dzerži so 80 %. Te procenty su kóždy króć wot cyłego wobydle-
stwa wzate. — Dešaňsko-Žyłowska, Brjazynska a Po-
pojska wosada nimaju hišće telko Němcow jako Wjerbjaňska. W Gótkojskej wosadze je wot 1800 wob. (přenizko, M.) 10 % (přewysoko, M.) čisće němских a 20 % Serbow (přewysoko, M.), kiž so we wonkownym žiwjenju a tež w cyrkwi k Němcam dzerža. Gólbinska (filialna) wosada ma mjez 400 wob. 1—2 % Němcow. Bórkowy liča w tych třoch „gmejnach“ z 4400 du-
šemi 10—12 % Němcow a to 10 % we „wejsaňskej“, 2 % w ty-
maj druhimaj („kupafskej“ a „prizaňskej“).

W Bórkowach, Wjerbnje a Brjazynje staj serbska a něm-
ska Boža služba džělenej, w Bórkowach ma so, njeje-li něm-
ska spowědz, serbski kemš prjedy, w Wjerbnje stajnje posledy něm-
skeho; tola chcedža Wjerbjenjo „tu slědnu namšu“ měć, do-
kelž jich „ženske njamgu k tej ranej gótowe hordowaš“. Póstne
předowanja a něšpory su tudy jenož serbske, kaž wjetši džěl we
wšitkich delnjoserbskich cyrkwjach, kiž maju hišće serbskich
duchownych. W Brjazynje maju Serbja jeno po serbskej spo-

wědźi serbske kemšenje jako přenje, hewak je přeco němske přjedy serbskeho (!). W Dešanskej, Žylowskej a Prjawozskej cyrkwi su němske přédowanja jara porědko, snano kóždu štwórtu njedzelu. W Popojcach su w poslednjeje wakancy po serbskej spowědźi tež hnydom serbsku Božu službu wotbywać započeli, přjedy bě po serbskej spowědźi najpřjedy němske a potom hakle serbske přédowanje.*)

W Dešnje, Bórkowach a mi so zda tež Gółkojcach spěwaju na samych serbskich kemšenjach hłowny kěrluš němski, přédowanje pak, započatk a kónc Božej služby maju so serbski. Je-li w Dešnje raz němske přédowanje, ma so te po němskim hłownym kěrluš a do serbskeho přédowanja. Tajke zjednocowanje a měšenje serbskeho a němskeho kemšjenja je wosebje pomoc a podpjera za přeněmčowanje a zakoleba wutroby do duchowneje womory. Hdžež kaž w Dešnje (dla přemateje ličby Němcow) so porědko němski na (po prawym serbskej) Božej službje přěduje, tam to hišće tak njepytnu; a hdžež je trochu žiwíše duchowne hibanje, kaž we Wjerbnje, tam je wosada sama tajki njedostatk přeměniła přez to, zo hakle po wobzamknjenju němskeho přédowanja z wulkeju wjetšinu Serbja so do Božeho domu čišćachu, tak zo je na to wašnje so po času serbska Boža služba jako samostatna tež officialnje wuwita.**)

Wosady, kiž hłowny kěrluš na serbskej Božej službje němski spěwaju abo kiž maju jenož jeničku Božu službu z dwěmaj přédowanjomaj, maju mało nadźije, rjane nowe serbske spěwafske přijec a dostać. — Spowědź wotbywa so wob lěto:

	serbska:	němska:		serbska:	němska:
w Wjerbnje	18 króć,	4 króć,	w Dešnje	12 króć,	3 króć,
w Bórkowach	20 „	6 „	w Žylowje	12 „	3 „
w Popojcach	9 „	3 „	w Gółkojcach	9 „	5 „
w Křišowje	8 „	5 „	w Gółbinje	6 „	2 „
w Brjazynje	12 „	2 „			

*) Z tym su tola serbsku pobožnosć wuley spytowali!! Štóž to njewustanje, je tola zawěsće pobožny!

**) Bohužel wšak wšudže wbozy Serbja tak khrobli a rozumni njejsu, tajke zjawne njedostatki, kotraž sebi druhdže žana cyrkwina wosada njeby lubić dała, sami wotstronić, hdžž je jich duchowni njewidža abo traš widžeć nochedža.

LI. Liškowska wosada.

Tuta wosada wobsedzi cyrkej w Liškowje, filialu w Mósće a kapału w Klincy a wobsahuje wsy: Liškow (Gross-Lieskow) z 521, Liškowk (Klein-Lieskow) z na 195, Słychow (Schlichow) z na 250, Třawnica (Tranitz) z na 250, Grožišće (Gretsch) z na 241, Barbuk (Bärenbrück) z 256, Móst (tež Mósty, Heinersbrück) z 632 a Klinka (Klinge) z 376 dušemi.

Cyła wosada je hišće dospołnje serbska po swědčenju dotalnego fararja k. lic. theol. Sauera; z jeho erta a ze samsneho nazhonjenja wšě powěsće wo tutej wosadze podawam. Patronatstwo w cyrkwi a šulach ma knježeřtvo. Porjad Božich službow je tónle: Dwě njedzeli za sobu přěduje so w Liškowje němski a serbski, kóždu třecu njedzeli pak w Mósće němski a serbski a w Liškowje jenož serbski, kóždu štwórtu njedzeli pódla porjadneho přědowanja w Liškowje hišće w Klinkowskej kapałcy němski. W Mósće čita na njedzelomaj, hdyž faraf njeprěduje, a w Klincy kóždu třecu njedzeli wučer serbske přědowanje z „prjatkářskich knižkow“. Kóždy měsac ma so 2—3 króc serbska spowědz, němka pak 6 króc za lěto. Wob lěto nańdže so w přerězku serbskich spowědných ludźi 3500, němskich 300, kotřiž su wjetši džěl z Klinki. W Mósće je kóždu 3. njedzeli, hdyž je serbske přědowanje, tež serbska spowědz, za lěto dwójcy pak tež němka, na kotruž so ani 20 ludźi njezeńdže. Spěwa so při serbskej Božej službje w Liškowje a Mósće serbski, w Klincy němski a to tak: Hdyž je němski a serbski kemš, spěwa so najprjedy němski kěrluš, potom faraf němski přěduje, na to w Mósće hnydom serbske přědowanje slěduje, w Liškowje pak so srjedz wobeju přědowanjow cyły serbski kěrluš wuspěwa po naprawje fararja Sauera, zo móhli mjez tym němscy kemšerjo abo serbscy, kotrymž je so wostudziło, bjez mylenja wuč, w Mósće zwjetša nihtó njewuńdže; tuž tež kěrluš srjedz němskeho a serbskeho přědowanja trjeba njeje, za to pak so na kóncu kemša jena abo dvě serbskej štučcy wuspěwatej.

Při pohrjebach sebi w Liškowje zwjetša serbske a němske wotprošenje a čelne přědowanje žadaju a smjertne kěrluš so w Liškowje zwjetša němske, w Mósće pak serbske spěwaju.

Šulow ma wosada pjeć: 1) w Liškowje za: Liškow, Liškowk, Trawnicu; 2) w Barbuku; 3) w Grozišću; 4) w Mósće; 5) w Klincy. Słyehowske džěci pak wopytuja šulu w Dešanku, kotraž do Khoéobuzskeje wosady słuša. Wšitecy wučerjo nimo Klinkowskeho wuča z pomocu serbskeje rěče němski, dokelž su spóznali, zo so hinak z cyła ničo docpěć njehodži, tola so we wyššej (2) rjadowni tak mało kaž móžno serbska rěč nałožuje. Faraf Sauer kežbujje na to, zo wučerjo cyle serbske džěci katechismus, bibliske hrónčka a najnužniše kěrlušje serbski wuknuć dadža. Tomu přećiwo pak Liškowscy burja powědachu, zo wučerjo wote wšěch džěci a tež najmjeńšich žadaju, zo dyrbja katechismus, bibliske hrónčka a kěrlušje němski wuknuć, a zo je jenož stary Mósćanski wučef hišće wjela serbski sobu wučit. Ja sebi po tutech dwojakich swědčenjach tu wěc njewěm hinak wuktaś, hač zo maju knježa wučerjo žadanje k. fararja jeno za „pium desiderium“ abo zo z cyła žane cyle serbske džěco mjez swojimi šulerjemi njenamakaju. — Na paćerjach duchowny džěci tak rozwučuje, zo jim wažne sady křesćanskeje wučby z němskeho do serbskeho přetožować dawa a to tak dołho, doniž njejsu němske sady po zdaću zrozumile. — Džěci khodžeše 1880 do Lišowskeje šule 164 serbskich, 3 němske, do Mósćanskeje 118 serbskich, 2 němskej, do Grozišćanskeje 32 serbskich, žane němske. Tute 5 němske móža pak tež runje tak derje serbski.

Němskich swójbow maš w Liškowje 3 z 10 stawami, w Mósće 2 (wućef a hajnik) z 8 stawami, w Słyehowje z knježim dworom 3 z mjenje 20 a w Trawnicy z knježim dworom 3 z nic přez 20 stawami. Tući Němcy móža pak skoro wšitecy tež serbski, nimo knježkow. Wsy Barbuk, Liškowk, Grozišćo nimaju ani jednoho Němca. Hdyž pak w Klincy trochu němski duch wěje, tam tola serbski nimale wšitecy rozumja a tež samo w korčmje rěča, haj sam wobsedźef ryćefkubla. Je tu radna ličba bohatsich burow, kotřiž z džěla swoje džěci dla wyššeje zdźělanosće do města sćełu: tajcy wyšše zdźěłani Serbja potom zwjetša němčinu bóle lubuja hač swoju maćerščinu a rad němcuja, hdyž tež serbski runje tak derje rozumja a powědać wuměja; němscy pak su hewak nimo 4 swójbow, kotrychž džěci tež serbski rěča, jenož někotři džětaćerjo w

blizkich cyhelničach. Tuž je Němcow a němcowarjow z najwyšša na 50. — Wot Liškowskich Serbow móžetaj so lědma dvě třećinje tež z Němcami někak zrěčeć, druzy pak jara špatnje. *) — W Mósće su skoro sami a wjetši džěl zamóžići burja; ryčerkubło, kiž tam bě, su mudrje w spočatku tutoho stolěca hromadže pokupili a mjez sobu rozdžělili polěpšo z nim swoje namrěte statoki.

We wšěch wsach nimo Klinki spěwaju so modlitwy k blidu, kěrluš na wsy w posće a k jutram a pěsnički w přazach jenož serbski. W Klincy pak, dokelž stej tam šula a cyrkej bižo dawno němskej, spěwaju pječa młode holey na přazy zwjetša němske abo žane spěwy a w posće na wsy wot l. 1877 němske kěrluš. — Liškowske džowča póstne a jutrowne kěrluš na wsy serbski, jutrowničku pak do farskeho dwora pričahnuwši swojemu fararjej k česći tež někotre němske kěrluš spěwaju; ale k. faraf Sauer dyrbyeše wuznać, zo su jemu tute němske kěrluš do čista nje-rozumliwe wostaće z wuwzacóm słowa: Alleluja!, a zo wbohe spěwatki cyle wěsće njewědža, što spěwaju.

Kruće džerža žónske w Barbuku, Mósće, Grozišću, zwjetša tež w Liškowje, Liškowku a Słychowje, mjenje w Klincy na swojej namrětej serbskej drasće, kotraž je tu rozdžělna wot Błotowskeje a Picańskeje a trochu podobna na Mužakowsku, hdyž tež ma swoje wosebitosće. W Mósće khodža wudate žony w čornych pufatych kožuškach (pjezlach), kotrež su z bělej kožušinu wobrubjene, a jenož tam žela hišće we wulkich bětych rubach (płachtach), w druhich wsach pak zwjetša we mjeńšich (płachóčkach) abo w čornej drasće. — Stari mužscy khodža hišće we svojich serbskich dohlich kabatach („kapach“). Młodžina mužska pak drasći so „modern“ a ma w tajkim stroju husto směšny a zrudny napohlad, kaž mój swědk sam přispóznawaše.

LII. Korjeńska wosada.

Do Korjeńskeje wosady slušuju wsy: Korjeń (Kahren) z 772, Hažow (Haasow) z 358, Dubrawka (Frauendorf) z 250, Kopańce (Neuhausen) z ca. 200, Kopac (Coppatz) z ca. 300 a Kotłow (Smol. Koltow, n. Kathlow) z ca. 250 wobydlerjemi.

*) A tutej cyle serbskej wosadze chcedža někó (1884) po wotkhadže fararja Sauerera někotři škerjedžakowje němskeho duchowneho přinuzować.

W Korjenju je cyrkej a w Kotłowje kapala, nic pak w Kopańcach, byrnjež to na němskich khartach stało, kaž tež je susodny Słychow na němskej a na Smolerjowej kharće mylnje čas cyrkwinskeje wsy dostał.

Korjeńska wosada je do čista serbska. Němcow maš: w Korjenju nimo hajnika bišće na 15 we wsy rodzenych, kotřiž pak tež runje tak derje serbski powědaju; w Hažowje dweju železniskeju dohladowarjow; w Dubrawcy najeńka a 3 zastojnikow, kotřiž pak tež serbski rozumja; w Kopańcach knježka; w Kotłowje hajnika a někotrych železniskich zastojnikow, lědma 10 ludźi; w Kopacu žanoho. W tutej wosadze, přede wšěm w Dubrawcy, móža stari ludźo lědma što němski rěčeć, młódsi hóley pak so rad za Němcow dzerža, hdyž tež domach jenož serbski powědaju a z džěla wjele němski njerozumja. — Drasta a spěwanja w přazy a na wsy su wšudze serbske.

W Korjenju so kóždu njedzělu němski a serbski přěduje, na serbskich kemšach so serbski spěwa. Něšpor je stajnje serbski, zwjetša wot kantora měty, kiž něšto serbski čita. W Kotłowskej kapalecy ma so kóždu 3. njedzělu popołdnju něšpor a to jeno serbski, a kóždy štwóré lěta serbski kemš ze serbskej spowědźu; hakle wot l. 1876 je w Kotłowje za štwóré lěta raz němski něšpor.

Šule su: 1) w Korjenju z 125 džěćimi, mjez nimi 5 němskimi, kiž tež serbski rozumja; 2) w Hažowje z na 70 dž. (2 něm.); 3) w Kotłowje z 55 dž. (wšě serbske); 4) w Kopacu z 62 a 5) w Kopańcach z 36 dž.; w tutymaj su tež wšě džěći serbske, tola maju so někotre same za němske a wuknu jenož němski, a w Kopańcach, do kotrychž je Brjazynka zašulowana, bě tež hižo raz khwilu němski wučef. Nětko su zaso we wšěch šulach serbscy wučerjo a rozwučeju z pomocu serbskeje rěče; w Korjenju wuknu džěći w nižšej rjadowni z džěla bibliske hrónčka, wóčenaš a kaznje serbski, we wyššej pak sobotu ewangelije serbski čitaju. „Druzy wosadni wučerjo podobno činja, serbske čitanje pak drje přeč wostaja“ (Korjeński wučef).

Patronatstwo nad cyrkwu a šulach maju wjesne knjejestwa. W Kotłowje je wěsty „von Schöning-ski wustaw“, z kotrehož so kapalecy w Kotłowje a Žargonju dzeržitej a wokhudnjeni zemjenjo podpjeraju.

LIII. Górrjonowska wosada.

Górrjonowska wosada wobstoi ze wsow: Górrjonow (Sm. Gurjonow, Komptendorf) z 398, Rogozna (Sm. Rogozno) z 261, Žargon (Sergen) z 512, Jabłoń (Gablentz) z 277, Garej (gen. Garje; abo Garij, gen. Garije; Sm. Gara, Zwahr Gary, něm. Gahry) z 271, Matyjojce (Mattendorf) z 256, Trebejce (Trebendorf) z 365, Drěžnice (Sm. Drježnice, Drischnitz) z 275, Kózle (Kasel) z 219 a Libanojce (Laubsdorf) z 348 wobydleri.

Prěduje so w Górrjonowje kóždu njedzelu němski a serbski, w Žargonju pak kóždu třeću njedzelu jenož serbski, kěrluše spěwaju so pólla serbske. Rozwučowanje paćefskich džěci je němske a serbske, wobnowjenje křćeńskeho sluba w cyrkwi pak — spodzijiwnje! — jenož němske. — Šule su w Górrjonowje, Žargonju, Gareji, Trebejcach, Drěžnicach, Libanojcach a Rogoznje. We nich so džěci w přěnich lětach w jonej wjacu, w druhej mjenje z pomocu serbskeje rěče rozwučeju; njewučí pak so ničo serbski z wuwzaćom kazni. Tola čitać pječa džěci z džěla serbski nawuknu. W Gareji a Libanojcach staj němškaj wučerjej; přěšiš serbski njemóže, posłědliši je někak nawuknuł, ale drje z džěćimi lědma wjele serbski rěči.

Nimale wšitcy wosadni su hišće dospołni Serbja, starši a džěci, kiž so domach a wonkach serbski rozmołwjeju. Němscy su w Górrjonowje knježk, piwarc, a někotři podružnicy (wok. 15), w Žargonju knježk, aktuar, palencpalef, hajnik, zahrodnik a džěci (15—20) spomožerskeje khěže (do hrom. wok. 35 wos.), w Trebejcach knježk, hejtman a zahrodnik (5 wos.), w Drěžnicach jenički hejtman, w Kózlem jenož knježkowa swójba (9 wos.), w Libanojcach knjejstwo, inspektor, hajnik, wowčef, hejtman (na 30 wos.), w Gareji knjejstwo, inspektor, wučef, korěmar (na 15 wos.); žanoho Němca nimaju wsy Rogozna, Jabłoń, Matyjojce. — Tež w Libanojcach a Gareji starši z džěćimi a džěci mjez sobu serbski rěča, runjež wučef jenož němski wučil, a němske džěci nawuknu bórzy wot serbskich tež serbski. W Žargonскеj korěmje ludžo serbski mjez sobu powědachu.

Garej leži na Smolerjowej kharće hižo z wonkach serbskeje mjezy a Andree je k tomu hišće Matyjojce přitowarił; wobě wsy pak hišće džensa, kaž je widžeć, do serbskich słušatej.

Žónska drasta je serbska a hižo jara na Mužakowsku podobna, wot mužskich pak jenož stari hišće w serbskich „kapach“ khodža.

W přazach a na wsy před jutrami spěwa so serbski. Jutrowne kěrlušy pak njesu ze spěwařskich wuwzate, ale wot stareho Drěžniškeho wučerjy Kowala († 1866) zbasnjene a runjež so po rhytmu a woprijěću mało wuznamjenjeju, je sebi spěwafki tola jara waža.

K. Přidawk.

(Přispomnjenja. Porjedženki. Dodawki.)

1) Serbowstwo wokoło Lubina. Po powěsći k. wyšš. far. Rochi z Wětošowa běchu wokoło lěta 1840 hišće Serbja we wsach Slopišćach, Křušwice (Krausnick), Niwice (Niewitz) a Lubolicach, tola wón dwěluje, hač tam džensa hišće žani su.

2) K dopokazej, kak mało zdźělani delnojužiscy Serbja sami swój serbski kraj a lud znaja, móže služić powěsć, kotruž dostach, wo Serbowstwje Lubnjowskeje wosady. Na moje naprašowanje mi jara wěrohodny Delnojužičan zdźěli, zo maju wsy Bobolice, Lědy a Lipje mjez wokoło 600 wob. lědma 150 Serbow, zo je w Lubnju (Gr. Lübbenau) mjez 358 wob. jenož hišće 1 Serb a zo we wšěch wsach k wječoru wot Lubnjowa žanoho Serba wjacj njenamakaš!

3) Na listne powěsće wo postawje Serbow móžeš so druhdy mało spušeć, hdyž sam wobstojnosće njeprěpytuješ, dokelž ći ličbu Serbow z kajkežkuli přičiny tak nizku hač móžno postaja; tak n. př. na listne naprašowanja zdźelene dostach, zo ma Wjelcej 25, Stradow 30, Klěšnik 30, Lutobof 40, Jemjelica 100 Serbow atd., a tola pak ze samsneho přepytanja pak z powěsćow druhich swědkow wěm, zo je znajmjeńša hišće 200—264 Serbow we Wjelcej, 300 w Klěšniku, 100 w Lutoborju, 190 w Jemjelice atd.

4) Porjedženki k Andreejowym „Wanderstudiam“. Hdyž Andree wudawa, zo we wsach Bobolicach, Lědach a Lipjem p. Lubnjowa žani Serbja wjacj njesu, so wón myli, kaž sym horjekach pokazal. Wězo tam ludžo wjele němćuja, tola móža a rěča runje tak derje tež serbski. Zo pak tam němćuja, na tym staj němška šula a cyrkej wina. — Tak tež Andree cyle njeprawje wsy Woškalawu (Kahnsdorf) a Chórice (Göritz) a niže Wětošowa Brjaze, Naseńce, Huštan Tornojck, Brodkojce a Njamorojce do přeněmčenyh liči, jenož Radowašojce (162 wob.) p. Drjewka ma wón (str. 181) za hišće skoro do čista serbsku wjes, kotraž pak je nětko po swědčenju k. far. Góslawa jeno hišće po $\frac{1}{8}$ džěle serbska; jena tuteju powěsćow dyrbi wopažna być. — Dale płowaju pola njeho z njeprawom w němskim morju hišće cyle serbske wsy wokoło Komorowa: Wórlca, Brězk, Łuta a z najmjeńša k polojcy serbski Šejkow. K polnocy njejestej přeněmčenej, ale znajmjeńša w třěćinu abo štwóćinu serbskej wosadže Nowa Něwa a

Střupe, a k ranju su nimale cyle serbske hišće wsy Husoka, Garij, Matyjojece, Bóšojce, a w poloju serbske: Gózd, Dubrawa, Jaty, Žimorojce, Smaržow a Wulki a Mały Kólsk.

5) Tež w Delnich Lužicach wokolo (Zleho) Komorowa so hišće byrnje porědko, dokelž je tam burski lud w našim stolěće jara wokhudžil, wulke serbske kwasy swjeća, kaž pola nas w Hornich Lužicach wokolo Khróscic a druhdže. — Tajki wulki serbski kwas běše hišće před póstnicami 1834 pola bura Plundra w Bukojnje pod Komorowom, kiž pječ dnjow traješe. Při tym su kwasarjo a tajcy, kotřiž so při tajkich skladnosćach sami připrošuja, zjedli: 2 howjadže, 6 ćelatow, 4 swinje, 9 centnari tykancow a 12 centnari khlěba. Zo pak su tež třebny kwantum pódlu wupili, je wěste, hdyž tež so wo tym njepiše. Kwas plaćeše wokolo 4000 mark. To bě wězo homeriska hosćina! — Džělo pak so při tajkich dolhich kwasach zwjetša tak rozdželi. Přeni dzeń je wěrowanje. K wěrowanju jědže nawožjenja na reblowanym wozu wobdaty wot pobratřa abo „pobrjaški“ (braški) wulcy wupyšeneho a wjesele piskacych hercow; za nim jědže na druhim reblowanym wozu njewjesta sama z družkomaj. Za wozom nawoženje jěchataj jeho towarisěj pyšnaj na pyšnymaj konjomaj. Po wěrowanju je kwasna hosćina z hudźbu hercow a potom maš reje hač do ranja. Druhi, třeci a štwórty dzeń staj wšědnje dwaj wobjedaj, při přenim pije so Komorowske wino, při druhim piwo; někotři, kotrymž jednore piwo sylne dosć njeje, pija tež palenc. Hudźba a spěw porjeńšujetaj hosćiny. Pódlu traja wjesole reje wot ranja do ranja. Při wobjedach jě kóždy po spodobanju a štož njeje, smě sobu domoj brač, dokelž kwasowarjo ze wsy zwjetša na nóc domoj lehnuć khodža, jeli zechce so jim spać. Pjaty dzeń přewozuje so nje-wjesćinska nadaba do noweho statoka.

6) Wot k. wučerja Nowotneho w Radušcu dostach nadrobne data wo někotrych wsach jeho wokoliny, kotrež tu podam přispominajo, zo so wšě z mojimi nazhonjenjemi přědku podatymi bóle a mjenje njetrjechuja. Po tym ma w Šćeńcojskej wosadže: Šćeńce 160 wob., incl. 23 rodž. Němcow; 61 Serbja rěča, 20 rozumja serbski, džěci su němске. Domašojce 141 wob.; 31 rěča, 9 rozumja serbski; su tu sami młodži hospodarjo, tohodla tak mało Serbow. Psowe Górkki: 45 Serbow, 12 rěča a 8 rozumja serbski. — Wicelańska wosada. Wiki: 575 wob., incl. 43 rodž. Němcow; 8 rodž. Serbow rěči tam hišće serbski a k tomu wučer a jeho mandželska, kotraž so do Němcow ličitaj; kěłko jich tam serbski rozumi, njemóžeše wuslědźić. Lindow 84 wob., incl. 11 Němcow (na ryćefkuble); 3 Serbja rěča, 8 rozumja serbski. Bobošojce 438 wob., incl. 16 rodž. Němcow; 24 rěča, 30 rozumja serbski, 2 rěčitaj jenož serbski, rozumitaj pak tež trochu němски. Wołobuz 198 wob., incl. 7 Němcow 70 rěča, 7 rozumja serbski. W cylej wosadže džěci wjacj serbski njerozumja. — Lubošćań-

ska wosada: Lubošć 231 wob., incl. 34 Němcow; 66 Serbow rěči, 73 rozumi serbski. Gólsow 134 wob., incl. 8 Němcow; 25 rěča a 37 rozumja serbski. W Lubošću rěči so tež z wonkach hišće serbski, hewak powědaju stari serbski, młodzi němski, Gólsow je trochu hóle zněmčeny nježli Lubošć. — Lážyny maju 81 wob., 12 rodź. Němcow, 23 rěča, 5 rozumja serbski, džěci z cyła ničo. — Górkki 20 rěča, 6 rozumja serbski.

7) Grodk ma 15 serbskich swójbow a wěsće z najmjeńša přez 200 serbskich služobnych a drje hišće wjacy serbskich džělaćeri; tola hodži so tu liěba čezko postajić.

8) W Radušu p. Wětošowa su před jutrami 1883 přeni króć tež němski na wsy spěwali a to tak, zo młódše spěwaŕki najprjedy němske a potom starše serbske kěrluše přednošachu (Fahlisch, Leipz. Tagebl.).

9) Fahlisch w swojim hewak dziwnym nastawku „Das Schwinden des preussischen Wendenthums (Voss. Zeitung a Leipz. Tageblatt, 1883, Nr. 230)“ podawa tele spomnjenja hódnje wěcy wo Serbowstwje wokolo Lubnjowa: „Najbóle džělaču wot srjedže zašleho lětstotka (1750) na zahubjenju Serbowstwa, kaž je ze słowow wyššeho fararja Hellwiga w Lubnjowje widžeć, kiž přejaše, zo by so ze zahubjenjom serbskeje rěče pomalšu a šlowjescy zakhadžalo: „Es ist unbarmherzig, den armen Wenden, die durch vorzüglichen fleißiges Kirchengehen sich vorteilhaft auszeichnen, und die, auch wenn sie über die Gegenstände des gewöhnlichen Lebens sich deutsch ausdrücken können, doch nicht im Stande sind, einem zusammenhängenden deutschen Vortrage zu folgen, gewaltsam und auf einmal die Freude zu rauben, die Predigt des Evangeliums in der Muttersprache zu hören.“ (Tuž je wón to homeopathiscy činił, kaž je to Fahlisch w swojej „Chronik der Spreewaldstadt Lübbenau“ a Jenč w tutym časopisu wopisał). Započatk wutupjenja Serbowstwa je so na wsach ze založenjom šulow wokolo 1700 činił. Na Lědach bu 1719 přeni katechet, Marcin Müller, postajeny. Tutón bu wot swojeje wosady pola Lubnjowskeho patrimonialneho sudnistwa wobskorženy, zo džěci pola njeho dosć njenawuknychu. W swojim wusprawjenju je Müller prajil: „daß er den Kindern sowohl den deutschen als den wendischen Katechismus lerne, wiewohl mit diesem Unterschied, daß er diejenigen Kinder, so wenig zur Schule kämen, mehr an den wendischen Katechismus als an den deutschen gewöhne. Im Übrigen gäbe es ja die Erfahrung, daß die Kinder insgesamt in Lehnre ziemlich deutsch könnten, und wäre daher offenbar, daß sie solches von ihm gelernt haben müssen, weil sonst Niemand im Dorfe sei, der der deutschen Sprache mächtig wäre.“

10) Čhu tudy zestajeć, štož Pölitz, Statistif bez Königreichs Sachsen, 1810 spomnjenja hódnego wo Delnich Serbach powěda: Zwjazk II, 87: „Delnjołužiski Serb je z cyła mjeńši hač hornjołužiski a njeje tak sylny a kóejaty kaž tamny. Powětr a woda staj na tym předewšěm wina. Hornjołužiski Serb pak je „ein kraftvoller, munter und kühner Mensch“. — Bóh daj, zo by to wšudže byl!

Zwjazk III, 363: Die meisten weiblichen Gemeinden sind im Gubener und Spremberger Kreise. Tehdy pak běštaj wobaj wokrjesaj wjetšej a wobsahowaštaj džěle Žarowskeho a Khočebuzskeho wokrjesa. Wo Serbach w Kalawskim wokrjesu ničo njespomni, jenož str. 148, zo su wobydlerjo Komorowskeho suda (Amt), kiž tehdy do Mišonskeho wokrjesa slušeše, nimale přez cyło serbskeho rodu.

L. Statistiski přehlad.

Dokelž nadrobnu delnjoserbsku statistiku, kotruž sym zestajał, a přirunanje z druhimi dotalnymi wobličowanjami delnjolužiskich Serbow dla brachujeho časa a městna w tutym zešiwku podač njemóžu, wozjewju ju, da-li Bóh, w přichodnym hromadže ze statistiku wo hornjolužiskich Serbach, na kotrejž runje džělám a ke kotrejž wo přinoški našich knjezow duchownych a wučerjow nanajnaležnišo při tejle składnosći prošu. Tudy pak čeu jenož jako najnužniše wozjewić přehlad delnjoserbskich cyrkwinskih a šulskich wosadow, kotryž na zakładže tutoho wopisanja a tamneje statistiki zestajach, zo by kóždy čitař hišće raz summariscej widzał, kajku duchownu nuzu woprawdže Serbjo w Delnich Łužicach čerpja.

1) Duchowna statistika delnjoserbskich wosadow.

A. Wosady, w kotrychž je serbskich Božich službow trjeba.

I. Kalawskeho wokrjesa: 1. Łuta-Košyna, 2. Komorow-Sedliščo (2*), 3. Rań, 4. Žarnow-Lěskej, 5. Maliń, 6. Sćeńc, 7. Huštań (filiala wot Łaza), 8. Kałkojce (dla Woškalawy a Chóric), 9. Wětošow (2), 10. Lubnjow. K tomu Lubošć (Lutolska filiala).

II. Lubinskeho wokrjesa: 1. Nowa Něwa, 2. Střupc.

III. Gubinskeho wokrjesa: 1. Rogow.

IV. Žarowskeho wokrjesa: 1. Dubrawa (filiala wot Nosydojce), 2. Třešojce (dla Jat a Žimorojce), 3. Wusoka (filiala wot Małksy), 3. Kólsk, 4. Jabłońc (na hornjolužiskich mjezach).

V. Grodkowskeho wokrjesa wšě wosady: 1. Grodkowska serbska (wjesna) wosada, 2. Lěšći, 3. Łojow, 4. Sywik, 5. Jaseń, 6. Střadow-Klěšnik, 7. Bukow. K tomu Wjelcej (Sćeńcojska filiala).

VI. Khočebuzskeho wokrjesa wšě wosady: 1. Khočebuzska (serbska) wjesna (2), 2. Picń (2), 3. Skjarbošć, 4. Lutol-Lubošć, 5. Dobryń-Wóseńk, 6. Módlej, 7. Gogolow-Hajnk, 8. Gólkowce-Gólbín, 9. Popojce-Křišow, 10. Bórkowy, 11. Ochoza-Prjawoz, 12. Janšojce, 13. Wjerbno, 14. Brjazyń, 15. Dešno-Žyłow, 16. Liškow-Móst-Klinka, 17. Korjeń, 18. Górnjonow.

B. Duchowne zastaranje tutych wosadow w l. 1884.

I. W Kalawskim wokrjesu maju:

a) Serbskich duchownych: 1. Rań, 2. Maliń, 3. Sćeńc, 4. Wětošow, 5. Lubnjow; wot nich přěduja serbski porjadnje jenož 1) Wětošowski, raz za měsac, 2) Sćeńcojski, nic wjacy; 3) Rański, Maliński, Lubnjowski.

b) Němskich duchownych: 1. Łuta-Košyna, 2. 3. Komorow-Sedliščo (2), 4. Žarnow-Lěskej, 5. Huštań, 6. Kałkojce.

*) Jeli wjacy hač jedyn serbski duchowny trjeba, je liěba přistajena.

II.—IV. Wšě serbske wosady Lubinskeho, Gubinskeho a Žarowskeho wokrjesa maju samych němskich fararjow nimo 1) Jabłońca, hdžež je wakanca.

V. W Grodkowskim wokrjesu maju:

a) Serbskich duchownych: 1. Lěšći, 2. Łojow, 3. Sřadow-Klěšnik a 4. filiala Wjelcej; porjadne (njedzelske) serbske Bože služby su w Lěšćoch, Łojowje, Wjelcej, za $\frac{1}{4}$ lěta 2—3 króć w Sřadowje-Klěšniku.

b) Němskich duchownych: 1. Grodk, 2. Bukow, 3. Jaseń.

c) Žanoho duchowneho w tón čas nima: 1. Sywik.

VI. W Khoćebuzskim wokrjesu maju:

a) Serbskich duchownych: 1. 2. Khoćebuz, 3. Picń (1), 4. Dobryń-Wóseńk, 5. Gólkojce-Gółbin, 6. Popojce-Křišow, 7. Bórkowy, 8. Janšojce, 9. Wjerbno, 10. Dešno-Žyłow; wot nich předuja wšitcy kóždu njedzelu serbski.

b) Němskich duchownych: 1. Picń (1), 2. Skjarbość, 3. Lutol-Lubość, 4. Gogolow-Hajnk.

c) Žanoho duchowneho w tón čas nimaju: 1. Ochoza-Prjawoz, 2. Brjazyń, 3. Liškow-Móst-Klinka, 4. Módlej. NB. Liškowskej wosa-dže chcedza runje někotre sobustawy cyrkwinskeje rady němskeho duchowneho přinuzować a Módlański farań so w tych dnjach přeč hotuje!

F. Resultaty:

I. Delnjoserbskich wosadow, kotrež hišće serbskich duchownych trjebaju, je 42; serbskich duchownych je trjeba 46.

II. Serbskich duchownych maju 17 wosadow, a to 18.

III. Porjadnje serbski předuje so jenož w 14 wot 42 wosadow a druhdy serbski so hišće předuje w 2 wosadomaj.

IV. Wakancow je w tón čas (jutry 1884) do cyła 6: Jabłońc, Sywik, Ochoza-Prjawoz, Brjazyń, Liškow, Módlej.

V. Serbskich duchownych brachuje do cyła w Delnich Łužicach 28!

2) Wučěrska statistika w serbskich Delnich Łužicach.

I. Wučěrske města su zwjetša wšě wobsadźene z wučerjami, kiž su pak rodźeni Serbja pak serbskeje rěče móćni a to w Khoćebuzskim wokrjesu nimale bjez wuwzaća, štož drje maju so tamni Serbja swojemu wokrjesnemu šulskemu dohladowarjej k. fararjej Bronišej w Gólkojcach džakować.

II. Z pomocu serbskeje rěče wuči drje so nimale jenož w Khoćebuzskim wokrjesu, tola nic bjez wuwzaća, a to w jonej šuli wjacj w jonej mjenje po dobrozdaću wučerjow.

III. Serbski z hlowy wuknje pak drje so lědma što w polojeć tutych šulow. Runje tak ma drje so tež ze serbskim čitanjom.

IV. W druhich 4 wokrjesach nimo Khoćebuzskeho naložuje serbsku rěč při wukładowanju jara mala horstka wučerjow, serbski z hlowy wuknuć a čitać pak lědma hdže žadyn što da!

V. Serbski pisać so w žanej delnjoserbskej šuli njewuči.

Doslówo.

Kak je w Delnich Łužicach přećiwo Božej woli mnohi jeho služobnikow w cyrkwi a šuli dla zdačneho wužitka abo samsneho polóženja po swojej zaslepjenosći abo njeswědomosći hrěšili zrudny sebi stajo pomnik, widzi z předstojaceho wopisanja kóždy njestroniski sudnik. A što ze zdžělaných hornjołužiskich Serbow chcył tutu dwělnu slawu jemu zawidžeć abo sebi priswojić runje abo podobnje skutkujó? Přichod budže tež wo tym njestroniscy sudzić. Ale hižo rowjeńkowje, su-li sprawni, dyrbja wo tym sudzić a postaw delnjołužiskich Serbow wobžarować, kaž tamny 78-lětny, w čas žiwjenja swěru za swój lud džělawy duchowny šědźiwce z Grodkowskeho wokrjesa, kiž piše: „Žalósć je přihladować, kak so tu ze Serbowstwom zakhadza! Nihdže njeje žana serbska šula, žane serbske přědowanje wjacy! Młodžina ani wjacy serbski čitać nje-móže. A njewidžu nihdže žaneje pomocy, zo by što chcył tajkemu hubjenstwu wotpomhać!“ A jedyn druhi duchowny žalósć: „W Grodkowskim a Wojerowskim wokrjesu stója wěcy tola zrudnišo dyžli sym sebi hdy džec dał; samowólnosć čepje tam strowemu rozumej do wočow!“ Wěsće pak tež z toho kóždy jasnje spóznaje, z kajkim prawom smědžiše Richard Andree na kóncu swojich „Wendische Wanderstudien (str. 191)“ rjec: Zwaang wendet (Niemand) dabei an: (man) lässt sie (t. j. Serbow) ruhig einschlafen, (man) beschleunigt den Auflösungs-Process nicht künstlich, der in nicht allzuferner Zeit beendet sein dürfte.“ A k tomu, kak mnohi syn delnjołužiskeho Serbowstwa docpěwši wyššu zdžělanosć je kolebowal a koleba do duchowneje womory a zasparnosće swój lud, z kotrehož je za jeho wjednika a zepjeru spłodženy, zo je we wšelakich stronach hižo dawno swój samsny rozsud zhubiwši na džěćacu njezamóžnosć a duchownu njeplódnosć spadnul! Njewěřiš-li to, přirunaj jeno raz duchowny postaw delnjoserbskich burow z našimi hornjoserbskimi w Sakskej. Pó čnje namakaš tu hoberski rozdžěl. Lědna hdy zamóže syn delnjoserbskeho bura wobstać na wyšších šulach a studować, dokelž so jeho rozum w šuli njeje naturscy z pomocu zrozumliweje maćefneje řeče rozwił, ale dokelž je wón dyrbjal wšo kaž škórcy bjez rozuma a zrozumjenja wuknuć a kaž mašiny wospjetować! Tak su z časom nimale cyły delnjoserbski lud z wuwzaćom něšto małko stron Khočebuzskeho wokrjesa do duchowneje zaprahnitósće a njemocy zastorečili. Po serbskich Delnich Łužicach skoro jeničcy synowje duchownych a wučerjow studować zamóža, mjez tym zo wot hornjoserbskich studujucych znajmjeńša počójca z burskich domow pokhadza. Tuž je tu přeco brachowalo a brachuje hišće tak wulcyšnje, kaž je z mojeho zapisa horjekach widžeć, na serbskich duchownych, a němscy, kotřiž serbske farske města dostawaju a přijimaju, nimaju wjacy za nuzne serbski wuknuć, kaž su to w přjedawších časach swěru a swědomiče či-

nili Wille, Hauptmann, Fabricius, Schindler, Haussig a druzy! Tamni duchowni dzeržachu so zasady, zo su woni na swojim městnje dla wosady a nic wosada dla nich po słowach našeho zbóžnika: „Pas moje wowcy!“

Hdžež lud serbski čitać njenawuknje, tam na serbskich kemšach němške kěrłuše spěwa, kotrež, jeli z cyla, jeno po słowach, nic po wopřijeću zrozumja. Serbski po tajkim nječita, dokelž njemóže, a němški tež nječita, dokelž to njerozumi. Kak je potom duchowne rozwiće a postupanje móžne? Nawopak w tych někotrych stronach, hdžež lud serbski čitać nawuknje, kaž w Popojcach, Wjerbujce, Smogorjowje atd., tam tež woprawdže rad serbski čita a duchownje bjez wšeho dwěla wjele wyše stoji nježli we tych druhich stronach. Nanajhóřšo pak je wšo začuće a zapřijeće za wyšše čłowjeske kubla morjene a wutupjene a wša móžnosć k duchownemu postupej wzata a wotrězana w stronach, kaž wokoło Drjewka, hdžež starši mjez sobu serbski, ze swojimi samsnymi dźěćimi pak němški reča, činu hubjenišo čim lubšo. W tajkich stronach je so z najmjeńša hižo wot dweju rodow we šuli ze wšej mocu na přeněmčenju dźělalo. Starši maju tam hófke začuće, kak zlé je jim było, hdžyž su jako dźěći we šuli wšo jeno němški slyšeli a wuknuć dyrbjeli ničo wote wšeho njezrozumicy, kak su husto kóžde serbske słowčko z pjenježnym a čelnym khostanjom wotpo-kućić dyrbjeli; tuž choedža swojim lubuškam młode žiwjeńčko we šuli ložše sčinić nježli su sami měli, při swojim nizekim rozsudže njewědźicy a njewidźicy, kajku křiwdu z tym na duchu swojemu rodej činja, z kajkim njeprawom swojim dźěćom swjate kublo wot wótcow namrěte sami rubja a kajku chinesisku murju swójbne žiwjenje kažo mjez sobu a swojej samsnej křiwju tworja. Hdže na swěće, haj samo w bjezrozumnej stwórbje so tajke něšto hewak stawa?!

Tola tež w Delnich Łužicach lěpše spóznaće switać počina mjez duchownymi wodźerjami ludu, hdžyž tež jara pomałku a sporadisce. Ze sobuželnosće z ludom su 1880 serbske knihowne towarstwo jako wotrjad Maćicy Serbskeje založili, kotrež zbožownje skutkuje při swojich tak snadnych srědkach. Zo pak delnoserbški lud, hdžež ma hišće samsny rozsud, tajke prócowanja připóznawa a z lubosću přijimuje, widziš z toho, zo tuto towarstwo w swojim 1. lěće přez 200 sobustawow z burskeho stawa dosta, wězo najwjetši dźěl z Khočebuzskeho wokřesa. Tež spytuja delnoserbšcy fararjo duchownej nuzy wotpomhać zběrajcy mjez ludom pjenjezy za podpjeranje delnoserbških nastawacych duchownych, kotřiž su w tón čas štyrjo, ale rozpróšeni, jedyn (kand. Bieger z Drjenowa) z dobrowólnikom w Khočebuzu při wójsku, druhu (Lehmann z Njabožkoje) z domjacym wučerjom w Póznańskej, třeći (Riese z Radjoja) w Pešće we Wuherskej a štwórty (Tilko) studujucy w Barlinje. To pak je mała a snadna dotal pomoc, a bojazne a ľahodne

su to pospyty samsneho zespóznawanja a zwocućowanja. Hakle w njemnochich zdźělanych Delnjolužičanach je so to spóznaće předobyle, zo ma tež delnjoserbski lud po Božej woli prawo existency a zo maju tohodla jeho powołani wjednicy swjatu přislušnosť, na podložku jeho wot Boha jemu dateje rěče a jeho přinarodźeneho wašnja za jeho duchowne rozwiće so starać. Samotnje a na samsnu ruku pak móže tam hišće lédma štó što docpěć! Tuž dyrbi so založić konferenca delnjoserbskich duchownych, kajkuž maju hornjoserbscy w Sakskej hižo dawno, a k tomu z pomocu cyrkwineje wyšnosť za rozwućowanje delnjoserbskich studentow duchownistwa a němskich, kotřiž chcedža serbske farske města přijěć, serbski předašski seminar, kajkiž je w Hodźiju za hornjoserbskich, zo móhli woni pozdžišo swoje zastojnistwo w Serbach z wužitkom za lud a z lohkosću za sebje zastać.

Toho runja maju tež serbscy młodźency, kiž so na wučerstwo přihotuja, při seminarijach w Starej Darbnje a Nowej Cali, kaž bě to hižo raz za pruskich hornjolužiskich při wučerskim seminariju w Rychbachu, wot wučerja serbskeje rěče mócného rozwućowanje w maćernej rěči dostawać, jeli dyrbja z lohkosću a swěru swoju přislušnosť w serbskich šulach dopjelnjejo woprawdže być wučerjo swojeho luda. Nětko stawa so husto, zo wučer wot dźěći, kotrež ma wučić, najprjedy, je-li swědomity, jich rěč wuknje, njerědko pak hubjenišo serbski rěči hač wone. Po wjacyróćnej prikazni pruskeho ministerstwa kulta a zjawneho wučěnstwa najposlědy z l. 1881 ma so serbskim dźěćom nabožina serbski wukładować a tež serbski čitać nawučić. Štóž pak chce a ma wučić, dyrbi to tež najprjedy nawuknuć a sam móc, štož so wo wšěch rjec njehodži. Druzy pak drje zaso móža, ale nječinja! Tola sprawnosť a runosć před zakonjom we wšěch padach je bjez dwěla najsylniša zepjera krajow a wyšnosťow a z prawdu so wjacy docpěje hač z přemocu. Zo pak so swěrnosć a přikhilnosć delnjolužiskich Serbow njepomiža, hdyž so jim jich natureske prawo dostanje, ale skerje hišće powjetša a wobtwjerdža, dyrbi kóždy rozumny přidać. Dotal su woni swěrní a poslušni byli ze začucom a njespóznacom kaž dźěći, potom budža to kaž mužowje z přeswědčenjom a rozsudźenosću, a woni njebudža so kazyć a hinuć na duchu, ale so rozwijeć a zakóćwac. Daj to Bóh Wjersny w njebju!

ČASOPIS
MAĆICY SERBSKEJE

1884.

Redaktor:

Michal Hórník.

Lětník XXXVII.

Zešiwk II.

(Cyłeho rjada čisło 70.)

Budyšin.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Delnjołužiske Serbowstwo w léće 1880.

Druhi dźěl.

Dodak dr. *Ernst Muka*.

Po wozjewjenju spisa wo „Delnjołužiskim Serbowstwje“ w 1. zešiwku 37. lětnika Časopisa M. S. sym z nowa po Delnich Łužicach pućował a hdyž tež z wjetša po přeněmčenyh stronach khodžo powěsće hromadźach, kotrež pozdžišo wozjewju, sym tola tež někotre nowe wěcki resp. porjedženki wo nětčišich serbskich stronach sobu nazhonił, kotrež chcu tu hišće dodać, prjedy hač nadrobnu serbsku statistiku podam, dokelž budu so we njej tež na powěsće tu wozjewjene dyrhjeć zepjerac.

I. K čisłu XI. Město Drjewk.

W Drjewku su na moje naprašowanje Serbow ličili a jich 50 naličili; kaž so mi zda, buchu z tym jeno Drjewčenjo-měšćenjo serbskeho rodu ličeni bjez mnoheje serbskeje čeledže a runje tak mnohich měšćanow němskeho rodu, kiž němski a serbski jenak derje rozumja a powědaju, tak zo ma tuto městko z najmjeńša na 400 serbskeje rěče wědomych wobydleri; zafarowana wjes Rakow liči mjez 136 wobydlerjemi 85 Serbow. — Po powěsći Engelhardta (Erdbeschr. v. Kurs. X, 162) měješe Drjewk 1818 wšo do hromady 736 wobydleri, kotřiž běchu wjetši dźěl němskeho rodu, ale nimale wšitcy tež serbscy powědachu; jara wjele hinak wšak tam to tež džensa hišće njeje.

II. K čisl. XII a XIII. Wosadže: Lutol a Skjarbošc.

Do Lutola móžachu po wotkhadže Broniša w l. 1875 zaso serbskeho duchowneho dostać. Knjez faraf Kwiek w Nazějecach (Nehsdorf) p. Grabina, rodź. Serb, běše so, kaž mi to sam po-

wědaše, wo to město zamołwjał, ale kollator da jo radšo kandidatěj jemu znatemu, kiž bě tam něhdže we wokolnosći na knježim dworje z domjacym wučerjom był. — Bóle hač Lutolska je hišće džensa susodna Skjarbošcańska wosada serbska. Tola je w Skjarbošcu wot l. 1881 serbska spowědź cyle přestała; prjedy běše so přez někotre lěta na zeleny štwórtk, na kotrymž so hewak žana Boža služba nima, a podobne dny kładła; na tajkich dnjach pak so mało spowědnych zeńdže a tuž móžachu ze serbskej spowědźu cyle zastać. Lud k wšemu apathiscy přihladuje. — Podobno dyrbi so w Gogolowje, hdžež je wot l. 1883 němski faraf, hdys a hdys hišće wot jenoho susodnych serbskich fararjow serbska spowědź wukonjeć a chcedža ju pječa, hdyž budže raz khwile, na wšědnj džen połožiť.

III. K čištu XVI^b. Kaškojska wosada.

W Kaškojskej wosadze su wsy, kotrež bliže k Błotam leža, bóle a dlěje, hač druge, serbske wašnje a serbsku rěč zakhowale, mjenujcy Woškalawa, Chórice a Kósojce; wone maju hromadže 630—633 wobydleri: starši ludžo rozumicy hišće wáitcy serbski, rěča tež z wjetša serbski a khodža z džěla do susodneho Wětošowa na serbske kemše. Najbóle su sebi swoju narodnosć hišće zdžerželi Woškalawjenjo dla blizkeho mjezowanja a wšelakeho swójbneho zwisowanja z Radušanami. Tuž je jow tež młodžina hišće z wjetša serbska. Po tajkim maju wšě 3 wsy hromadže znajmjeńša hišće na 300 serbskeje rěče wědomych wobydleri. — Druhe wsy wosady su po swědčenju Kaškojskeho fararja nětko nimale cyle němske, hdyž tež tam hišće někotři Serbja bydla, w Kaškojcach samych n. př. 6, štož pak su pječa tajcy, kiž hakle z Błotow přičahnuchu abo so zaženichu. Někotři wobydlerjo maju tam hišće jako relikwije stare serbske spěwafske knihi. Drasta, přede wšěm žónska, je hišće džensa zwjetša serbska, Błotowska. We Woškalawje khodžitej jeničcy dvě žónskej po němsku drascenje: wučerjowa a blidarjowa. — Ke Kaškojcam słuša wot l. 1855 filialna wosada Wótrowce (Bischdorf) z tuteje jeničkeje wsy wobstojaca; ta pak je prjedy přeněmčena, dokelž do l. 1855 k Třukomskej wosadze jako filiala słušeše. Serbski móža hišće 3 ludžo, kiž su z Raduša přičahli. Žónska

drasta pak je tež tam hišće zwjetša serbska; tola je widjeć, zo Wótřowčanki prawy šik, so rjenje po serbsku trojić, wjacy nimaju; tež khodža wšědnje při dźěle bóle po němsku, kemši a njedzelu pak zwjetša wšě po serbsku, a to při wysokich swjatyh dnjach — 1. dzeń ročnych časow, na pokutnu srjedu a smjertnu njedzelu — w čornej, druhi swjaty dzeń a njedzelu w cyle pisanej drasće, kaž Błotowčanki. — Swójbne mjena su w Kałkojskej wosadze hišće nimale wšitke cyle serbske ze serbskim wukónčenjom, kaž Radochla, Nowka, Cerna, w Wótřowskej pak bóle zněmčene z němskimi wukóncami, kaž Murre, drje = Mudry abo Mudra. — Serbske přědowanje je w Wótřowcach před 100 lětami přestało, w Kałkojcach pak z lětom 1851 ze smjerću stareho fararja Hartinga, kiž bě tam wot l. 1799—1851 z duchownym. Harting je hač do swojeje smjerće kóždy njedzelu najprjedy němski a na to hnydom serbski přědował; na serbskim přědowanju zwjetša jeno Woškalawscy, Chóřicańscy a Kósojscy kemšerjo wostawachu, Kałkojscy, Młodžańscy a Dubrawscy pak po němskim cyrkej wopušćachu. — Po smjerći Hartinga je so tu po mojim zdaću pak wot naslědujceho fararja Šimjenca, kiž traš běše bratr Komorowskeho diakona Šimjenca (hl. I, str. 7), pak wot jenocho ze susodnych serbskich duchownych za te 3 serbske wsy druhdy hišće — wězo na krutu žadosć serbskich wosadnych — serbska spowěď poskićała, snadź w započatku kóždy 8. njedzelu, kaž Bogusławski piše, ale z časom wězo přeco porědšo po homoeopathiskim recepće, doniž skónčnje wokoło lěta 1860 tež ta cyle njeuwosta. — Šulska wučba je w cyłej wosadze z najmjenša wot lěta 1830 cyle němska była.

Kałkojscy fararjo běchu: Bog—Boge 1694, Klinkot—Klingut, Hempel 1744—56, Ohnesorge 1756—62, Fryco—Fritz 1769—71, Słomka—Schlomke 1771—99, Harting 1799—1851, Šimjene—Schimenz 1855—63, Menzel 1864—78, Schlegel 1879—82, Reuscher 1882.

W cyłej wosadze ma so hišće póstne a jutrowne spěwanje, wězo pak nětko wšudze němske. — Stare słomjane twarjenja, kotrychž je tu hišće mnoho, maju dospołnje staroserbski raz, kaž w cyłej dalšej wokolnosći; jako jich wosebitosć hodži so wobhladować, zo je w swislach srjedź znateju konjowemu hłowow w kónce kózłow hišće drjewjana wjelerózkata hwězka a zo su po hlinjanych scěnach křiwyje so wijace čary čohnjene.

IV. K číslu XX. Třupčánska wosada.

Farář Viebeck, kiž w Třupcu serbsku řeč z cyrkwe wuhna, je 1839 wumřel, ale wokoło 1830 hižo ničo wjaey serbski nje-předowaše; wón běše rodzeny Němc a džělaše swoje serbske předowanja husto z pomocu Běfogórskeho stareho wučerja Klinkota, kotrehož tohodla k sebi kazaše. Po tajkim tež njemóžeše wulku lubosć k serbskej řeči a wosadže měć. Wokoło 1820 bě hišće serbske kemšenje, a khodžachu tehdy pilnje na nje wšitcy dorosceni ludžo. Merkel (Erdbeschr. X, str. 203) praji wo Třupčanach, zo su zwjetša Serbja, ale hižo jara na němske wašnje a němsku řeč zwučeni (Referat Viebecka?). — W Běłej Górcje bě wokoło lěta 1840 hišće wjele staršich ludži, kotřiž skoro słowěka němski njerozumjachu, a nětko rozumi mało ludži niže 30 lět serbski: serbski móže pak tam wot 850 wobydleri z najmjeńša počojca, a hišće wjetši džěl wobydleri w Běłej Górcy a na Řězakach.

V. K číslu XXI. Luborazska wosada.

Wsy Luborazskeje wosady, kotrež kpołodnju na Picń a Ochozu leža, su hišće džensa z džěla serbske: Mochow, Wulke a Małe Libice (Gr. u. Kl. Liebitz), Hohlbrunnen (serbski?) a Münchehofje (serbski?); we nich rozumja — a řeča tež z džěla — nimale wšitcy stari ludžo hišće serbski, kaž mi w Lutolu (Gross-Leuthen) swědomiwy a wědomy swědk zdžěli. Wokoło 1850 powědachu tam nimale wšitcy mlódsi ludžo hišće serbski. W Luborazu samym rozumi dosć ludži hišće džensa tak někak serbski dla wobkhada, kotryž maju z Błotowskimi Serbami; na wikach slyšiš tam wjele serbski řečeć a wikowace žónske widziš tam nimale wšě w serbskej drasće a tež mužskich dosć we jich dohlich módrych kabatach.

VI. K číst. XXII a XXIII. Picń a Ochoza.

W Picańskej wosadže je po tym, zo su tam farske město z Němcom wobsadžili, cyrkwinske zarjadowanje tola při starym wostało, kaž běše za časy dweju serbskeju duchowneju (fararja a kapłana); tuž měwa so, hdyž je na fararju rjad předować, w Picańskej wosadneju runje kaž w Turjanskeju filialnej cyrkwi cyła

Boža služba němska; jeno kapłan dźerži, hdyž je na nim rjad, hišće serbske kemšenje. Na tule njerunosć skoržachu jara Turjanscy a Turnowscy Serbja, z kotrymiž rěčach. Při wobsadženju farskeho města protestowachu wjesni serbscy zastupjerjo w cyrkwinej radže přećiwo wobzamknjenju měščanskich němskich zastupjerjow a njechachu němskeho fararja, ale žadachu sebi susodneho Ochozskeho duchowneho, kiž bě so tež zamołwił; wyšši konsistorij wobroći so we tej zwadže na wuběrk wokrjesneje cyrkwineje synody z prašenjom, hač je serbski faraf w Picnju hišće nuzny a ta je pječa zwadu rozrisała z rozsudom, zo njeje wjacny nuzny! — Sčěhwk z toho wšeho bě, zo bu tež Ochozska fara vakantna; tutu wosyročenu serbsku wosadu zastarowaše Picański němski faraf jako vicarius perpetuus hač do 1. julija 1884, hdžež so wosadže serbski zastupnik dosta w kand. duch. Riese z Radojzy. — Tež mjěchachu w Ochozy wot něšto časa na město 2. wučerja Němca; je pak tam w tej rjadowni, kotruž mjěše 2. wučef rozwučować, jeničke šulske džěćo, kotrež woboje serbski a němski rozumi, wšitke druhe němski njerozumja; tuž sebi wučef, serbskeje rěče njewědomy, hinak radzić njewědžeše, hač zo tuto jeničke němsko-serbske džěćo za medium swojeje wučby trjebaše; wón jemu němski powědaše a to džěćo jeho słowa swojim serbskim towaršam a towarškam do maćefneje rěče přeložowaše; hač je pak tuto medium tež wotmołwjenja serbskich džěći wučerjej tołmačiło, zhonił njejsym: ale to tež wony němski wučef spózna, zo džěći tak ničo njenawuknu; tuž je so dať dale přesadzić! — Ale tež nětko tam pječa hišće žanoho serbskeho pomocneho wučerja dostać móhli njejsu. — W serbskimaj Drejcám susodnymaj wsomaj Barklawje a Grabkowje su po nowišich powěsćach hišće někotři stari ludžo a přičabli mlódši serbskeje rěče wědomi, do hromady wokoło 10—20 wosobow.

VII. K čišću XXXVIII. Wjelcańska wosada.

Tu so njeprěduje kóždu njedzelu serbski, ale jeno kóždu štwórtu njedzelu; předawši faraf Broniš je hač do kónca 1877 hišće kóždu njedzelu němski a serbski předował. W spočatku 19. lětstotka pak předowaše so we Wjelcej kóždu njedzelu najprjedy serbski a potom hakle němski a na serbskim kemšenu

so ze serbskich spěwaŕskich spěwaše. (Přirun. Merkel, Erdbeschr. zw. X, str. 162.) — Před 25 lětami móžeše we Wjelcej lédma što němski powědač, nětko pak dorostła mužska młodžina jara rada němcuje.

VIII. Wšelake zajimawki.

1) Nowe delnjoserbske spěwaŕske knihi su jeno w Popojskej a Wjerbańskej wosadze cyrkwine předstojičerstwa officialnje zawjedle, w drubich wosadach su je jeno mjenje a bóle pódla kupowali, a přečiwo jich zawjedženju su so we wšelakich stronach wšelake škerjedy činiše; w jenej wulkej nimale cyle serbskej wosadze su přede wšěm němcowacy wučerjo přečiwo nowym serbskim spěwaŕskim skutkowali a cyrkwinu radu šéuwali, kotraž bě hižo přikhilena, je officialnje zawjesć. Nimo wšěch tajkich zadžěwkow je přeni nakład nowych spěwaŕskich tola hižo dospołnje rozpředaty a čišći drje so nětko hižo druhi.

2) Němscy fararjo so husto bóle wo wosyročene serbske farske města staraju, hač serbscy. Serbske wuprózdnjene farske města susodni němscy duchowni w času wakanow radži jako zastupnicy zastaraju; tak běchu w poslednich lětach a su z džěla hišće němscy wikarowjo w Ochozy, Liškowje, Parcowje, Jabłońcu a traš hišće druhdže. — Jako jedyn němski duchowny, kiž bě dlějši čas w serbskej wosadze jako faraf skutkowaš, dale na lěpše město čehnješe, staraše so wón swěru za to, zo so wuprózdnjace město hnydom zaso z najmjeńša z němskim kandidatom wobsadži; tež w jenej druhej serbskej wosadze běše němski so wotsalacy faraf sobu za to so postaraš, zo tam wakanca nastala njeje, ale zo je tam hnydom zaso nowy němski faraf přišoš. To dyrbjeli sebi tola wšitcy naši serbscy duchowni za dobry přikład wzaš!

3) Kak dziwne nahlady maju hišće džzensniši džěń někotři našich duchownych wo serbskim přédowanju, za to tónle přikład. Jedyn faraf dosć zdžělany a wótčinscy derje zmysleny ma wašnje, zo swoje serbske přédowanje z němskimi bibliskimi hrónčkami pyši podawajo wšitke dopokazma z biblije w němskej řeči, tak zo je jeho serbske přédowanje čim wjacj hrónčkow ze swjateho pisma trjeba čim bóle z němskimi šwjerčemi přetykane kaž dobra zajeda pječeš. Lud pak dyrbi sebi wězo pódla myslić, zo

serbski přežožk biblije k ničemu abo tola tak wosebny njeje kaž němski, hdyž je duchownemu samemu tak w hódź. Runje tak je tam kaž tež w druhich serbskich wosadach serbski cyrkwinski spěw ze wbohej syrotu, kotraž so do swjatnicy Božej zwažić njesmě před swojim němskim wšu wolu wužiwacym bratrom, a tola su někotři tych duchownych sami pomhali serbske spěwařske porjedžeć a z nowa wudać! Kajke je to tam duchowne žiwjenje Serbow! Z tatyh wobstejenstwow móžeš sebi tež tónle dziwny podawk wujasnić, zo so serbscy wosadni husto njezwaža ze swojimi serbskimi fararjemi serbski rěčeć, ale zo we jich wobkhažće němski komment knježi, šło-li tež, kaž dže. W tajkich stronach maju ludžo krutu wumysl, zo je hrěch ze zdžělanym abo wosebnišo (?) po němsku zwoblekanym Serbom po serbsku rěčeć. Tak měješe n. př. dobry serbski duchowny w službje do čista serbsku kruwarwu, kotraž z nim ženje hinak hač němski njerěčeše, z kruwomi pak stajnje serbski. Jako ji farar porokowaše, čehodla tež z nim serbski njepowěda, wona džeše cyle khutnje: „Ja sebi myslu, zo su kruwy jeno serbski wukle!“ Hakle dokładne powučenje ze strony knjeza fararja je tu holeu skónčnje zamóhlo, zo tež nětko z nim serbski rěči. Podobno praja Lipjenjo, hdyž chcedža so khwalić, kak derje němski móža: „Mär hunt'n naner räd'n dajč, habyr mit hunze kije räd'n mär wendš; t. j. my mjez sobu powědamy po němsku, ale z našimi kruwomi rěčimy serbski.“

P ř i d a w k .

I. Što pisaštaj wokoło 1800 stawiznarnej Merkel a Engelhardt wo Delnjołužiskich Serbach?

We wulkim stawiznisko-topografiskim džěle „Die Erdbeschreibung Kursachsens“, kotrež sakski stawiznik Merkel w kónc zańdženeho 18. lětstotka wudawać započa a K. A. Engelhardt w započatku tutoho 19. lětstotka pak z nowa wuda pak dowuda, namakaju so w 10. zwjazku, kiž wo Delnjej Łužicy jedna, ale dokelž mjez tym tuta krajina na druhe knježerstwo přeńdže, njewudaty wosta, wšelake zajimawe prawe a njeprawe wěcki wo

Serbach, kotrež su hódne, zo je tu z nowa wočišćane sobu zakhowamy. Tuž je naš mlódy Serb stud. theol. Jan Góľ z Rakec prócu na so wzal z woneho 10. zwjazka wšo, štož tam wo Serbach stoji, přeložíc, ja pak sym k wopisanju K. A. Engelhardta někotre přispomnjenja postajił, zo bych porjedzil, štož tam wón widomnje wopačne wo nas powěda. Přispomnié hišće chcú, zo Merkel a Engelhardt jeno wo tym džěle Delnjeje Łužicy pisataj, kotryž k sakskemu kurwjerchowstwu słušeše, zo po tajkim na najbóle serbski Khočebuzski wokrjes njedźiwataj.

Strona 51—58. Bjez toho, zo je w Friedlandže jenička židowska wosada, su wšitcy Delnołužičenjo z džěla Němcy z džěla Serbja, kotřiž so pak wjele mjenje, hač w Hornjej Łužicy, mjez sobu džěla; wjele bóle rozumja wšitcy Delnołužičenjo němcy, někotři z cyła wjacy serbski njerozumja;¹⁾ jeno w mało cyrkwjach je Boža služba hišće serbska (to nadeřdžeš najbóle hišće wokoło Komorowa a w susodnych stronach) a Serb kbila so z časom přeco bóle k němskim naprawjenjam a wašnjam.

Delnołužiski Serb je — snano dla mokrišeho powětra, mjehšjeje wody atd. — zwjetša mjeńši, mjenje sylny a kóějaty, nježli jeho hornjołužiski bratr; tola je wuwzaćow dosć, a tamny nima krótsheho žiwjenja nježli tutón. Tak wumřě w l. 1709 w Třešojcach (Tschudschdorf) pola Baršća Serbowka 112 lět stara; přetož wona běše do swojeje žiwjeńskeje niće, kajkuž maju tam Serbja, wot 20. lěta sukala a 87 sukow nasukala, jako 5 lět do smjerće sukać zasta. Runjež su Serbja Hornjeje a Delnjeje Łužicy ze wšelakich serbskich splahow (Łužičanow a Milčanow), runaju so tola z wuwzaćom někotrych njewažnych wěcow w rěči, nałožkach a wašnjach jara.

Serbska rěč w Delnej Łužicy, kotraž so pak hižo rědko nałožuje, ma so za najsurowišu mjez wšitkimi narěčemi mnohich słowjanskich splahow a tež za jenu z najkonsequentnišich, naj-

¹⁾ To je zmylk a hodži so jeno wo tehdušich namjeznych stronach wokoło Kalawy, Lubina, Gubina a Baršća rjec, přetož hišće džensa rozumja woprawdžići delnołužicy Serbja lědma lěpje, ale skerje mjenje němski hač hornjołužicy; tola su woni — bohužel — hišće džensa mjenje narodnostnje a powšitkownje zdžělani dyžli hornjołužicy.

jednorišich a najswjomyslnišich mjez wšitkimi znatymi rěčemi.²⁾ Žane prawidło nima wuwzaća a dokelž Serb myslí, zo dyrbi kóždy wěcownik, kotryž so ze sobuzynkom kónči, mužského rodu być, praji wón: der Mutter za die Mutter. Z napřeća móže so Delnjołužiska rěč, dokelž so na same prawidło, kotrež hodža so wsudže nałožować, zapjera, lóhko nawuknuć³⁾ a je tež wužitna dla mnohich słowow a idejow. Najčisćiša je rěč wokoło Khočebuza a Baršća, tola jara z němskimi słowami naměšana.⁴⁾ Wšitcy wučerjo maju w krajinach, hdžež je tež wjetšina wobydlerjow serbska, we woběmaj narěčomaj rozwučować⁴⁾ a často njerozumja rodzeni Serbja, wosebje pak Serbowki do cyła swoju rěč.⁵⁾ Před 100 lětami njeběchu hišće žane delnjołužiske knihi,⁶⁾ tehdy pak wobstara wjacjy předarjow a knjejstwo přeložki biblije, zběrki hrónčkow a katechismy w tamnej narěči; wosebje dachu delnjołužiske krajne stawy wot archidiakona Dumiša w Komorowje knihi J. Siracha, powědančko wo Belu w Bablu (čehodla — te?!), hróněka Salomonowe a modlitwu Asarijinu do delnjoserbskeje rěče přeložić a w šulach rozdžělić. — Serbja maju tu, kaž w Hornjej Łužicy, jara wšelake podrěče, často w blizkosći mało hodžin. — Štož je w 9. zwjazku str. 52 ssl.⁷⁾ wo wašnjach hornjołužiskich Serbow prajene, hodži so tež na Delnjołužičanow nałožować. Tola je to a tamne wašnje pola nich hinaše, nježli w

²⁾ Je to rozsud čłowjeka (najskejšo jenožo tehdušeho delnjołužiskeho fararja), kiž delnjoserbsku rěč, jeje twar a wašnje do cyła pytnuť ani spóznať njebě abo kiž jeje rjanosć z wotpohladom připóznať njechaše. Přetož bjeze wšeho dwěla je delnjoserbska rěč wjele cuniša a melodiosniša hač hornjoserbska a stoji w napohladže něžnosće z pólsčinu mjeze wšemi słowjanakimi rěčemi na přenim skhodženku: wona so wuběrnje za spěw hodži, štož kóždy připózna, kiž je jeno jónu delnjoserbscy spěwać słyšať. — Štož so tu dale wo konsequentnosći, jednorosći a swjomyslnosći delnjeje serbsčiny baje, njeje wězo ničo nježli bajka rěčniscy njezdžětaneho bajaka.

³⁾ Tež to su wšo zwjetša prózdne fantasije njekompetentneho reportera.

⁴⁾ Ale jara husto to we swojej samopašnej a hordej mysli nječinjachu, za čož sym přědku wšelake přikłady podať.

⁵⁾ Je bjeze wšeho dwěla zmylk a dyrbi na wopak rěkać, zo do cyła němski njerozumja, kaž móžeš to hišće džensa we wšelakich strouach nazhonić.

⁶⁾ Je zaso wopaki, přirunnaj Jenč, Čas. M. S. 1880, zeš. II.

⁷⁾ Podam pozdžišo sobu w nastawku wo „serbskich Hornich Łužicach“.

Hornich Serbach, wosebje při kwasach. Z woprědka skhowa njewjesćina mać swoju džowku do kuta w domje, hdžež ma ju pobraška (abo pobratř) pytać. Tutón, kotryž ma při tej składnosći žorty hrać, přikhadža z nawoženjowymi darami, debjeny z rosmarinowym kłobukom a z pisanym bantom, z rubiškom wokoło žiwota a zwjetša tež z tesakom na boku; wón so praša, hač žadana holčka tu bydli, a hrozy, dokelž kruće přěja, zo chce dom přepytać, a to so jemu skónčnje dowoli. Namakawši dowjedže ju wjesoły do jstwy a dźerži w jejnym mjenje k staršim a bratram a sotram dla rozžehnowanja prostu džaknu rěč a swjatočne wotprošenje za wšě zmylenja. Ta sama rěč (wotprošenje) stawa so před khěžnymi durjemi hišće raz k wšitkim wjesnym wobydlerjam z wosebitym pomjenowanjom ryćekublerja, předarja a wučerja. Nětko čehnje so do cyrkwje (přir. zw. 9. str. 65) pod wjedženjom njewjesty a pobraški, kaž tež nawoženje z jeho towarišemi, kotřiž su podobnje kaž pobraška zdrasćeni. Njeje-li nawoženja wudowe, ma wón tež rosmarinowy wěnc z lećacej židu (fliegende Seide??) na nahej hłowje. Z cyrkwje ducy domoj nawjeduje nawoženja čah. Před khěžu maju hišće wšitcy hosćo zbože přeč a pobraška započina njewjesćinsku reju, kotruž dyrbyja wšitcy mužscy z njewjestu rejować, jenički nawoženja pak dyrbi na tutym dnju přihladować. Mjez tym kryje so nutřkach wó jstwjje blido, a poskićuje so stajnje tale kwasna jědž: piwowa poliwnka, hroch (z počom abo brunej butru), howjaze mjaso z khrěnom, swinjace, husace abo skopjace mjaso z korjenjemi, swinjace abo husace mjaso z jušku wot krwě a pječenych krušwow, w mlócy jahły (z cymtom, cokorom a małymi różynkami, pječene kořbaski bóle z hejdušku, nježli z krwju a mjasom pjelnjene) a tykanc, druhdy tež pječeny krowjacy twarožk. Hdýž so w mlócy jahły na blido noša, powitaju wšitke holiča njewjestu z nabožnymi kěrlušemi a zbožopřećemi. Jě so zwjetša wšo wustudnjene a pije so při tym mužnje palene a piwo; za tutaj napojej ma so njewjesćiny towariš starać: zaplaćenje dostawa wot hosći. Po jědži so zaso rejuje a tak wotměnja so woboje druhdy hač do 6 dnjow pospochi, tola ma so druhi džeń jedyn z nawoženjowych towarišow za wšo starać. Je-li knjejstwo we wsy, rejuja zwjetša druhi džeń wšitcy hosćo khwilu před hrodem, za čož so jim piwo a palene poskićuje.

Kwasne dary (zwjetša z pjenjez wobstojace) dawaju so jeno při wulkich kwasach, kotrež so ze swjatočnym kemšihódom („perobusch“ t. j. pjerpuś = pjerwy puś) a z rejowanjom w korčmje (Šrug) skónča. Wokoło Baršča wobrónjeju so při započatku swjedenja wšitecy mužscy hosćo z kachlowymi widlicami, z hlebijemi a z kohoćemi a zestupaja so před njewjesćinskim domom, kaž zo bychu nawoženi wobarać chcyli do njeho zastupić, doniž tutomu pobratř (M. pobratschko) z nahim mječom puć njeruba. Hdyž so njewjesta z domu wjedže, mjeta so z lěšnymi worješkami a stara mazana babka čisnje kij do přihláđowarjow; trjechi-li wona do młodeje holcy, mysli tuta po starej přiwěrje kruće, zo budže hišće w tym samym lěće z njewjestu. Wokoło Lubina jěchaše so hewak při kwasach wo wosuški a mějachu wšitecy mužscy z konjemi hońbu, na čož dobywał wosušk abo wulki tykanc dostawaše; nětko stawa so to jeno hišće porědko, dokelž bóle palencowy duch njezli žadosć za česću konje honješe a na tajke wašnje wjele njezboža nasta. — Křćeńske hosćiny maju so tu po jara khwalobnym wašnju hakle, hdyž je njeźelniča swój kemšikhód měla; wokoło Baršča a druhdže dlíja so z nimi drje tež hač po žnjach, haj samo do přichodneho lěta. — Wašnja pola pohrjebow runaju so wašnjam w Hornjej Łužicy, tola tu a tam su něšto wšelake. Hdyž so čěto do druheje wsy k rowu přewjeze, čisnje so při wjesnych mjezach rěbjel z čělneho woza; dokelž pak so jeho nichtó njedotka, nahromadza so na někotrych městnach cyłe hromady tajkich rěblow. Na pohrjeb slěduje zwjetša hosćina a to mjenuje so přepečće žatoby (Seidvertrüben).

Spěwanje je radosć a powšitkowne wuměłstwo Serbow. (Přir. zw. 9. str. 68.) Wokoło Khoćebuza spěwaju młode holcy 4—5 njeźel do jutrow wječor přez wjes čahajo čerpjeńske a džakowne kěrluš. Přeni swjaty dzeń rano w 1 hodźinje přidaju so k nim tež młodzi wjesni holcy; čahaju přez cyłu wjes a spěwaju knjejestwu počesćowanski khěrluš; to wospjetuje so popołdnu, na čož knjejestwo pjenjezy, tykanc a palenc spěwarjam dawa; tuto jutrowne spěwanje skónči so hakle kóžde lěto na młode jutry z prawje swjatočnym čahom. W tym samym Lubinskim wokrjesu maju tež bursey wotročey druhi swjaty dzeń jutrow wulku, tola tež strašnu konjowu hońbu, při čimž z runeho rjada na date

znamjo do postajeneho kónca ze všemi mocami jěchaju. Štóż tam přeni dojěcha, rěka knjez, druhí słužobnik abo kat, dokelž dyrbi poslednjemu hłowu wotčéć (t. r. na hłowu stajeny horne); na to hromadža jězni w swjatočnym čahu po wsy pjenjezy, kotrež potom w korěmje přečinja. — Jutry waleju zwjetša džěci z wobli jejkami, štož po němским „baš Bašleien“ t. j. jejka walenje abo kulenje rěka, a to tak, zo so jene jejo do džěry položi a z druhim za nim kula. Wašnje hry je to same, kaž při pjenježkowanju (Anschlagen mit Bahlpennigen), spittelirowanju (Spittelfieren?) wokoło Lipska a bobkowanju (Bonnstüms t. j. Bohnenstieben) w Rudohorach atd.

Drasta delnołužiskich Serbow je po wšelakich krajinach jara wšelaka, zwjetša pak přeco, kajkaž je so w zw. 9. str. 70 s. wopisala, tola pječa khudša a njerodniša nježli w Hornjej Łužicy.⁸⁾ Do samownosćow Serbow słuša hišće, zo džěćo porědko mjeno svojeho nana znaje; přetož tutón dyrbi zwjetša mjeno kubla přiwzać, do kotrehož jeho knjez sadzi.⁹⁾ Něšto wosebite bě tež, zo serbsey duchowni hač do započatka 18. lětstotka měnjenja mēsačka z klětki wozjewjachu; přetož protyki běchu tehdy tak žadne w Delnjej Łužicy, kaž džensa hišće w Šlezyskej a Pólskej.

Str. 103—105. Hižo w lěće 1737 wobaraše Lubinska měšćanska rada žadławym njekazanstwam (!) w tak mjenowanych

⁸⁾ Džiwnuški to wasud! Bjeze wěcho dwěla je drasta Serbowkow wokoło Khočebuz a bohata, jara ródna a rjana, haj sto króć ródniša a rjeniša hač pola žanych Hornjołužičankow; a drasta w druhich stronach kaž wokoło Grodka, Komerowa a Mužakowa je wopravdže z najmjeńša runje tak rjana a přistojna kaž drasta našich katolskich Serbowkow w Sakskej; naše sakske ewangelske Serbowki su bohužel z wopieěj lubosću cuzeho wašnja nimalo wšitke staru rjanu přistojnu drastu svojich čestnych wowkow zapřeće a troja so husto kaž šerjenja do kału, bjez dwěla pak hroznišo hač jich modelle w Kumwaldze, Wjazońcy, Porchowje atd.

⁹⁾ Zo burske kublo jako wěsty, so njeměnjacy statok mjeno svojeho založerja, přenjeho wobsedzerja abo jenoho z jeho so wuznamjenjacych wobsedzerjow přiwoznje a wobkhowa a zo so jeho pozdžišo mějićelje po nim mjenuja n. př. Malink na Budyšynoje, je hišće džensa nie jeno w Serbach, ale tež w dawno (přez 200 lět) přeněmčenyh a cyle němских stronach (n. př. we Westfalskej) wašnje; a zo džěćo swójbne mjeno nana njezaaje, namakaš tež druhdže a njerědko slyšiš wot němškeho džěsća, hdyž so je prašeš, čje je: „Vatersch“ abo „unse!“

hodownych mšach (Christmetten) a přazach, hdžež dyrbjachu džěci wot předarja prikazane hróněka a kěrluše bjez rozuma — jene džěćo po druhim powědajo — z hlowy wuknuć.¹⁰⁾ 1790 wotstroni so woboje přez prikazaju wyššeho wokrjesneho knježerstwa w cyłej krajnje.

W cyrkwinskim dohladowanju běchu hišće před krótkim a su drje hišće džensa tu a tam daloko wróćo; hišće před 30 lětami mješe we wsy K wučet kóždolětnje na kemšach jeja w měše hromadzić, kotrež husto so we nim rozrazychu a žadławje smjerdzachu; runje tam tež molachu před 40 lětami bože služby kury a hołbje, kotrež ludžo fararjej jako dar zady woltarja sadzachu, runje kaž cyrkwjenc w 18. stolěće we wšelakich stronach mjez kemšemi do cyrkwineje móšnički kołbasy, khlěb a podobne wěcki hromadžeše.¹¹⁾

Tež we šulskich wobstejnosćach běchu wulke, čězke a khwalobne polěpšowanja, kotrež su so přez krajne wustawy wot něšto přez 30 lět zawjedle, nuzne, dokelž bě tu wšo jara hubjene.¹²⁾ Wjele wsow mješe město šule jeno z drjewa hromadže zbitu budu a za wučerja pak sudniskeho služobnika pak druhy tež staru žonu, haj samoho jenoho čěkanca z rakuskeho wójska a jenoho dla wopitstwa wotsadźeneho šulskeho dohladowarja. Wjele polěpšowaše hižo zarjadowanje wjesnych šulow wotkrajnych wustawow džeń 20. februara 1790 wudate a zawjedženje nowych draždžanskich spěwarskich knihi do šulow, kotrež drje so w samnym lěće započa, tola hišće wšudže do skutka stajić njehodžeše atd. Najwjetše zaslůžby pak mješe wyšši krajnoknježerski přäsident z Trosky, kotryž w l. 1808 wumrě, přez to, zo so za polěpšowanje katechisacijow w cyrkwjach staraše, zo šule z nowa zarjadowa a zo we Łukowje wučerski seminar založi, za což wšo mamy so jemu přede wšem džakować. W Lubinskich hamtskich

¹⁰⁾ To tola žane njekazanstwa njejsu! Hišće džensa je přaza w Delnich Łužicach bjeze wšeho dwěla lěpše kulturne městno hač korěma a podobne městna.

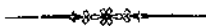
¹¹⁾ W zgermanisowanych stronach Delnich Łužic tón a drubi podobny nałožk hišće džensa wotstronjeny njeje; we wšelakich wosadach tam ma n. př. cyrkwinski wučet jutry z měchom z domu do domu kholdzić a za sebje a fararja jeja zběrać!

¹²⁾ A druhdže w němskich stronach runje tak hubjene!

wsach dawaše kral žito za wučerjow a drjewo za nowotwarby šulow a wokoło Hródkka so hamtman Vollarđ wot l. 1782 jako dobry přećel šulow wopokaza a staraše so za to, zo so w Železnej a Dubrawje nowa šula natwari. Při tej składnosći móže so tu naspomnić, zo je wašnje, po kotrymž so wokoło Hródkka w serbskich tak mjenowanych přazach biblijske hrónčka hižom wot 50 lět sem a hišće dlěje wuknu, hjez dwěla najwažniša wěc Bell-Lancasterskeje wučomneje metody, kotraž pak drje jeno mačo khwalby zasłuži.

Str. 150. Wjes Ukrow něhdy k Hrodzišću (Sonnenwalbe) słušaca je tohodla pomjenowanja hódna, dokelž so tu w lěće 1548 přećiwo Francej z Minkwitz, kotryž nowe dawki žadaše, burja spjećichu, hdyž tež jich krajny hetman hnydom z móčneje ruku skluđzi. Burja, zwjetša Serbja, běchu sebi hižo (němskeho) kejžora, (čěskeho) krala atd. wuzwolili a posłědniši hrožeše, zo chce zleho zemjana (swojeho knjeza) k měru dowjesé. Na tutón podawk zložuje¹³⁾ so hjez dwěla bajka, kotraž so tež tu a tam wěri, zo skradžu serbscy kralowjo dale knježa. Po nej stoja lužiscy a braniborsey Serbja pod jenym kralom skradžu wuzwolenym, kotremuž tež skradžu mały dawk dawaju; a powěda so dale, zo je so Bjedrich Wilhelm I. něhdy z tajkim serbskim kralom, młodym burom, rozrěčował, kotrehož pak je pódla stojacy stare po tym, zo je pytnuł, zo tamny na njeho tuka, klesnuł, zo by Wilhelma I. tak na druge mysle zwjedł.

Str. 199. W lěsach wokoło Luboraza, wosebje při Khoćebuzskej drózy, namakaš tu a tam zbytki rozdžowych hromadow, kotrež su přez to nastate, zo na te městna, hdžež bě što přez morjenje abo njezbože swoje žiwjenje njejabcy skónčil a so pohrjebał, kóždy, kiž nimo džěše, haľuzu čisnu, zo njeby duch wotemrěteho na njeho přišoł. Tuta přiwersa¹⁴⁾ wšak wjacj njeje, přetož runjež so tam w nowišim času někotři sami morichu, tola žane tajke hromady nastate njejsu; mjenuja pak so tajke městna hišće často, kaž n. p. pola morweho muža, pola morweho žida, pola morweje žony atd.

¹³⁾ Na tutón jedyn fakt po mojim zdaću nic.

¹⁴⁾ Tuto wašnje namakaš hišće džensa pola južnych Słowjanow.

Naše participia na -acy.

Podal dr. *Pful*.

Njedawno je prašenje nastalo, hač su podžělniki na -acy prawje abo wopaki tworjene. Wotmołwu na tole a na druge formalne prašenja dawa nam stary indiski sanskrit (resp. zend), kotryž ma mjeze wšitkimi indo-europejskimi sotrorěčemi najstarše a tehodla tež najpřewidniše twórby sklonjowanja a časowanja. Duž pohladajmy sebi přede wšitkim na nastupacu twórbu w sanskritu (resp. w zendu). Při tym dđeržmy so wosebje słowjesa *bhar-* (sansk. *bhar-āmi* [njesu], grich. *fer-ōmi* a historisey *φερό-ω*, lačanski histor. *fer-o*, gothiscy *bair-āmi* a histor. *baira*, pola nas *bjer-āmi* abo pozdžišo *bjer-umi* a histor. *bjer-u* abo *bjer-jem*), kaž tež wotwodžowaneho słowjesa *kupu-j-u* (substant. *kupū* = *kauf*; přir. lač. *caup-o* a gr. *κάπηλος*, mały 'wikowaf').

§ 1. *a)* Participium Praesentis Activi wukónčá w sanskritu na -ant, žónscy na -antí (w zendu -atí) abo na -at: n. př. *bhar-ant* (nomin. *bharat*), ž. *bhar-anti* atd. Mužska twórba -ant je w předhistoriskich časach 'anti' abo (z nominativowym znamjenjom), '-anti-s' rěkała.

b) W gothiskej rěči pokazuje so -and-s: n. př. *bair-and-s*. Pola nětčišich Němcow je něhduše -and so na -end zestabilo: n. př. *trag-end*.

c) We grichiskim a lačanskim wustupuje -ant (resp. -nt-s) a -ent: n. př. *fer-ant φερό-ων φερό-οντος* (do-nt-s *δούς δό-ντος*), *fer-ent-s ferents ferentis*.

§ 2. We słowjansčinje rozeznawa so překhodnik (transgressivus modus) a podžělnik. Posledniši dostawaše něhdy we wšitkich słowjanskich narěčach kóncowku *ji* abo *j*, kotraž so kručym abo definitnym adjektivam přidawa (n. př. *dobrū-i* *dobruj*, *dobry*). Překhodnik je so nětčijej słowjansčinje adverbialiski sčiniť, podobnje trjebany kaž we lačanskej rěči gerundium na -do z předložku 'in' (n. př. *in sumendo*, *beim nehmen*).

§ 3. Něhduše -ant je so, dokelž starša słowjansčina ani 't' ani 'n' na kóncu słowow njeznjese, hač na jednore 'a' přiokrótčilo: n. př. *bera*, *nesa*. Tónle překhodnik na -a so wosebje jeno w Čechach naložuje.

§ 4. a) We staroboharščinje je so -ant najprjedy na nosowane 'ongt' abo 'ungt' přetworilo a potom wot zynka \mathfrak{z} hač na polhłosnik -ũ wostabło, po čimž je so tudy kaž pola adjectiwow kóncowka 'j' přistajila: n. př. ber-ũ-i beruj. To plačeše za konsonantiske kmjeny.

b) Po vokalach přetwori so -ant do nósnička \mathfrak{z} (äng), před kotrymž so 'j' pokazuje, potajkim do \mathfrak{z} , we lačanskim pismi -ję: n. př. kupu-ję (kupujo).

§ 5. W ruščinje naložuje so za \mathfrak{z} jótowany hłosnik \mathfrak{z} (-ja, -je), a to tež po konsonantach: n. př. купы-я (kupujo), бер-я, плеря (plečo), нес-я (njeso).

§ 6. a) W hornolužiskej serbščinje zastupi za \mathfrak{z} tež po konsonantach zmjehčene -jo (kotrehož 'j' so zdžela za fonetiske a zdžela za etymologiske džerži): n. př. kupu-jo, bjer-jo.

b) Hžez je zmjehčene hižo wkonsonantismje poznamjenjene, tam so do pisma njestaja: n. př. sčel-u — sčel-o; wjed-u — wjedž-o; mjet-u — mjec-o; pjek-u — pječ-o; přad-u — předž-o. (Wo překhodniku na -icy, n. př. bjer-icy, budže so dale deleka jednać.)

c) Po syčawkomaj 'z, s' je 'j' so wustorčilo: n. nř. wjez-o (něhdy 'wjez-jo'), njes-o (нес-я).

d) Překhodniki z twerdym 'o' tworić by njewěc byla. Přetož 1. nihtó ženje prajił njeby 'bjer-o, sčel-o, mjet-o, přad-o, pjek-o' atd. Potom 2. njemóžemy so na česke 'ber-a, wed-a' a p. powolać, dokelž so žane druhe we wukóncu stejace česke 'a' na 'o' znižilo njeje. Naposledku 3. nam tež stbšiske. 'ber-ũ-i' ničo njepomha, dokelž by z teje twórby pola nas 'bjer-y' wukhadžalo abo (chcemy-li pronominalny žiwjoł 'i' wotčisnyć ['ber-ũ']) jenosylbne 'ber' so wuwilo.

e) Kaž je w staršej słowjanščinje historiskeho časa singuláriske akkusativ runy nominativej, tak móže tež nominativiska twórba překhodnika (kiž bě něhdy adjectiwiske) w dobo za akkusativ plaćić: n. př. wostaj jeho ležo (laß ihn liegen). Tajki překhodnikowy nominativ a akkusativ počahuje pak so, dokelž je ze sklonjowanych słowow wustupił, po wašnju adverbjow potom tež na wšitke rody (genera a ličby: n. př. wšitcy mužojo stejo wostachu; wšitke žony sedžo plakachu; wón je jeju ležo wostajił;

wón je holcu sedžo wostajit. Połne participio trjeba so tudy pola nas Hornolužičanow jenož tehdy, hdyž mamy přećiwku (antithesu) abo hewak akcentowany wuraz w myslach: n. př. wčera wostajich jeho ležaceho, džensa pak namakach jeho sedžaceho.

2. Něhdy su adjectiviscey brane překhodniki adjectiviske wukónčenja -u, -a, -o měte, a nominativ tajkeho překhodnika je potajkim při počatkach słowjansćiny na -ant-ŭ, -ant-a, -ant-o wukhadzał. To póznawamy z našeho wuraza šita jehla (uňh-nadel), něhdy 'šijita jehla' (štož by po našej nětčišej rěči 'šijata jehla' rěkało). Nominativ participialiskeje twórby 'ši-j-ant' (lač. 'su-ens') je něhdy tajkile był: Šijant-ŭ — šijont-ŭ — šijunt-ŭ — šijut-ŭ, -a, -o, resp. -ty, -ta, -te.

§ 7. Tak wjele wo překhodniku z něhduseho -ant wutwo-rjenym. Druhi překhodnik (resp. podžělnik) wotwodźuje so wot přijimaneho maskuliniskeho -anti a wot faktiskeho femininalneho -anti, kotrež so na polu słowjansćiny měšatej. Duž přetwori so -anti (resp. -anti) najprjódcy na -ongtji abo -ungtji, kotrež so potom zaso wšelako spřeměnja, kaž nětko hnydom wohladamy.

§ 8. Stbłhske. -ongtji přetwori so najprjedy na -ongtši a potom z přestajenjom na -ongšti: n. př. ber-ašti a ber-aštij, a-ja, e-je.

§ 9. Ruske (-ungtji) -utji přetwori so na (utši) -учи a z přestajenjom na (-uštij) -ущи: n. př. бер-учи, a particip. бер-ущи, ая, ее (čit. eje).

§ 10. Južnosłowjanske -utji přetwori so na (-utši) -uć, ući: n. př. ber-uć, part. ber-ući, a, e.

§ 11. Pólske -ongtji přetwori so na (-ongtsi) -ać, аcy: n. př. bior-ać, partic. bior-acy, a, e.

§ 12. a) Česke -útji přetwori so na (-útsi) -úć, -úći, a tole potom na -íc, íci: n. př. ber-úć, kupu-j-íc, particip. ber-úći, kupující.

b) Česki překhodnik na -úć, íc nałožuje so wo žónskim rodže.

§ 13. Delnolužiske -utji přetwori so na (utsi) -uci, -ucy: n. př. ber-uci, kupující, partic. ber-ucy, kupující, a, e.

§ 14. a) Hornolužiske -utji přetwori so na -ucy, a tole potom za wšě pady na -icy: n. př. bjer-icy, sćel-icy,

předž-icy, mjeć-icy, pi-j-icy, wuknu-ucy wuknucy wuknucy, słyši-j-icy słyšicy, pali-j-icy paljicy palicy, spě-wa-j-icy spěwajey, kupujicy kupujey. Jeničke d-ucy (wot 'd-u', ich gehe) je zastarske -ucy wobkhowało, a to bjez dwěla tehodla, dokelž 'u' tudy pod akcentom steji.

b) Hornołužiske twórby na (-ucy) -icy njejsu participia (njejsu adjectiviske), ale su transgressivy (su adverbialne). Participia tejele twórby su dawno zastarjene: hižo ani Jakub Ticinus ('Principia linguae wendicae' 1679) ani Jurij Matthaei ('Wendische Grammatik' 1721) samsnych njeznaje. Posledniši rěka tym twórbam gerundia, je pak wšo do wšeho jenož tři tajke zapisał (str. 93, 109, 125): mjenujey dzielajuze (čit. džělajuci), wesuczi (čit. wjezuci), wotewrizi (štož njeje twórba z luda). To su (hdyž tež słowa same Hornej Łužicy přisłušeju) zjawnje delnołužiske wukónčenja: štož so z teje wobstejnosće wujasnja, zo bě Matthaei jako něhduši Khołmčanski farář w kraja namjezneje rěče žiwy, hdžež jemu delnołužiske twórby na -uci napřećiwo stupachu.

c) Poznamjenjena namjezna rěč wokoło Mužakowa a niže Wojerec ma tež participia na -ucy, kajkichž w cyłej nawoprawskej Hornej Łužicy njeje, a kotrež dyrbja, dokelž so na delnołužiske -ucy (a nie na hornołužiske -icy) wukónčeju, delnołužiskej narěči přisłušeć. Z teho stejišća móže namjezny Serb n. př. wuraz 'kupujucy muž' trjebać; my zbytni Hornołužičenjo pak njesměmy 'kupujicy (kupujey) muž' prajić, dokelž bychmy hewak adverbialiske a substantiviske słowo hromadu stajili, štož so tak mało hodži, kaž hdy by něchtó we lačanskim 'in emendo vir' za emens vir abo 'bene vir' za bonus vir nałožił. My dyrbimy po duchu hornołužiskeje serbsčiny twórbu kupowacy trjebać, wo kotrež budže so bórzy rěčeć.

d) Překhodniki na -jo a na -icy su so něhdy (štož mohło so z nowa spytować) po mužskim a po žónskim rodze rozdžělale: n. př. hólc dóndže khwatajo, der bursche kam eilends an; holca přiby khwatajey, das mädchen erschien eilends. Nětko trjeba so wokoło Lubija a Budyšina překhodnik na -jo (n. př. hólc wotěndže spěwajo, entfernte sich singend), na wječornej a pońóčnejskej stronje pak twórba na -icy.

e) Překhodnikaj ducy a mjenujey staj swoju verbalnu móc do čista zhubiloj, tak zo při wurjeknjenju samsneju nichtó wjacy na słowjesy 'du (ich gehe)' a 'mjenuju (ich nenne)' njepomysli. Wonaj staj so poňnje do adverbioiw přewobročiloj: mjenujey wotpowěda němskemu 'nämlich'; a ducy je tak wjele kaž 'unterwegs', abo kaž 'flugs, gleich' (přir. ex itinere, gleich). Nawoprawski překhodnik słowjesa 'mjenuju' rěka mjenujo (in nominando, beim nennen); překhodnik słowjesa 'du' pak měł, chcemyli jón tworić, džo abo džicy klinčeć (n. př. z města džicy sebi něšto zaspěwa). 'Ducy z města' wotpowěda poňnje a jeničey němskemu 'auf dem wege aus der stadt, unterwegs aus der stadt'.

§ 15. Zjednoćenje zynkow -i-ungtji abo -jungtji přetwori so, kaž je při zmjehčenjach zhromadnje wyšše a rade za hłubše a zastupilo, we wěstych padach na -jängtji — jeći — jecy.

a) Južnosłowjanske příklady: moliti (so modlić) — part. moli-jeći — moljeći — moleći, transgr. moleć; žiwiti — žiweći — žiweć. W ruščinje wotměnja so -учи (-ючи) a -ащ.

b) Delnołužiska serbsčina ma w 3. a 4. rjadu zynk 'e': n. př. sluš-eci, slušecy, gron-jeci (redend), gronjecy.

c) Pola nas hornolužiskich Serbow su tajke na 'z, s' wukhadzace kmjeny, kiž jenokróćne trajace činjenje poznamjenjeju, za participium kóncowku -jecy přiwwažale, najskerje dokelž jednorej syčawcy 'z, s' něhdy jótowane přiwwješki lubowaštej, runjež nětko jako tak mjenowanej twerdej syčawcy mjehki přidych scěhowa-ceho vokala wustorkujetej, tak zo potajkim tudy wot něhdušeho -jecy jenož -ecy zawostanje: n. př. wjez-u (veh-o), njes-u (ѣвѣж-ѣш) — part. wjez-ecy (we wulkim cyłku identiske z łaćanskim 've-hens'), njes-ecy (za 'wjez-jecy, njes-jecy'). Z tym widžimy, zo je naša hornolužiska serbsčina za -ucy sebi tudy -jecy — -ecy wuzwoliła, a zo bychmy wopaki činili, hdy bychmy jej twórbu na -ucy oktroyować pytali. Transgressiv wjezycy, njesycy pisa so takle z analogije twórbow na -icy (kaž n. př. bjer-icy); dokelž pak tudy žaneje přičiny za zynk 'i' nimamy, je prawišo, hdyž transgressivej jeho 'e' wostajimy, tak zo transgressiv tudy runje tak klinči kaž participium (wjezecy, njesecy).

d) Wo słowjesu du (ich gehe) njech so dospołnosće dla tudy hišće naspomni, zo samsneho participium praesentis, na kotrehož nastaje pozdžišo sobu pohladnjemy, porjadnje džacy rěka; z najmjeńša twori so aoristiske participium přińdžacy, resp. dóńdžacy. Što ma aorist na sebi? Praesento praji, zo pomjenowane verbalne činjenje so čini, zo samsne so nětko wuwjeduje, 'so rozwiwa' (n. př. palić, palu); aorist pak praji, zo verbalne činjenje so s-čini, zo samsne hdyžkuli (druhdy 'snadž') a eventualnje tež přichodnje raz wustupi 'so stanje' (n. př. zapalić, zapalu). Aoristiski wuraz 'wšě do prašenja přińdžace (resp. dóńdžace) wobstejnoscě' wotpowěda potajkim němskemu 'alle irgend wann in frage kommende (alle etwa in frage kommende, alle in frage kommen könnende) umstände'. Praesentiske wurazy su tajkele: do prašenja dokhadžeć (gegenwärtig in frage kommen), do prašenja stupać (i. fr. 'treten'), do prašenja padać ('fallen'). Do teho dokhadža zo, do teho přistupuje zo, dazu kommt, dass (do teho dóńdže zo, přistupi zo, dazu kam, dass). Na něšto dokhadžeć, auf etwas ankommen: n. př. na to wjele dokhadža, darauf kommt viel an; to dokhadža na to, hač móžeš, das kommt darauf an, ob du kannst.

§ 16. Tajke su pola nas spřeměnowanja stareje indiskeje nosowaneje twórby 'antī (anti)'. Nětko pak pohladajmy sebi na identiske zendiske wukónčenje 'atī' a na sanskritisku pódlansku tworbu 'at'.

a) Kóncowka 'atī' přetwori so po zakonjach słowjansčiny na -atjī a pozdžišo na (atsī) -aci resp. -acy.

b) Kóncowka at dyrbješe so, maskulinisce brana, na słowjanskej zemi na -at-ū podlějšić, po čimž so porjadnje tež -aty wutwori.

c) Hdyž mjez substantivo 'kupū' a infinitivisku kóncowku '-ti' vokal a zasunjemy (kotryž po počnosći swójeho zynka jako adverbialny wuraz počnotu abo wobšěrnosć a wospjetowanje verbalneho činjenja poznamjenja), wutwori so nam infinitiv kupu-a-ti, kiž potom w historiskich časach kupowati (kupowac) rěka. Runje tak je imperfekto kupu-ach abo kupu-a-ach so na kupowach přewobročilo. A po tym samym zakonju přetwori so 'kupū' z kóncowku -aci abo -aty na kupowaci (resp. kupowacy) abo

kupowaty. Z tym je dopokazane, zo stej twórbje 'kupowaci (kupowacy) — kupowaty' porjadnje a prawje tworjenej z dziwanjom na tamne starozastarske časy indiskeho swěta, z kotrychž so tež nosowane twórby słowjanskeho participia wujasnjeju.

§ 17. a) W rěči wuherskich Słowakow je 'kupujući muž' tón, kiž nětko kupuje, a 'kupowací muž' tón, kiž hdyžkuli kupuje. Runje tak rozdžěla so 'napisující a napisowací' muž atd.

b) Někotre česke słowniki podawaju kupowací a podobne twórby jako 'adjectiva verbalia'.

c) Pódlu participia piš-ucí abo pišící znaje Słowak a Čech tež twórbu pis-ací (psací): n. př. pisací péro (pisace pjero, schreibfeder).

d) Tak widžimy, zo twórby na -ací, njech samsne adjectiva verbalia abo participia mjenujemy, Słowakam a Čecham cuze njejsu.

§ 18. My hornolužicy Serbjo rozeznawamy twórbu na -acy a -aty, z tym rozdžělom, zo je 'kupowacy muž' tón, kiž nětko kupuje, a 'kupowaty muž' tón, kiž hdyžkuli kupuje. Pijacy muž nětko pije, pijaty muž pak hdyžkuli abo přeco pije. Powědaca žona nětkole něšto powěda, powědata pak přeco powěda. Spěwacy ptak, ein singender vogel, spěwaca drózna, eine singende drossel; spěwaty ptak, singvogel, spěwata drózna, singdrossel (zippe).

§ 19. a) Kaž maju grichiske verba na *μι* hinaši ród participiow, tak su po mojim zdaću něhdy tež wšitke vokaliske verba na -mi we słowjanšćinje swoje participia praesentis activi na hinaše wašnje tworile, kajkež pak su so pozdžišo z pomjenšowanjom ličby słowjesow na -mi wjacjy abo mjenje zastariše. Naše participia na -ací (acy) słušachu dha z woprědka do pjateje, ze zynkom a wuhotowaneje słowjesneje rjadownje (n. př. dawa-ací — dawaci — dawacy) a přecišćowachu so potom bórzy tež do šesteje, hdžež so jim tehorunja vokal a poskićeše (přir. 'kupow-a-ti' pódlu 'dawati').

b) Naposledku su pola nas participia na -acy a -aty do wšitkich słowjesnych rjadownjow přejšte, a samsne pokazuja so za konsonantom runo předkhdnikam wšudže jótowane (zmjehčene): n. př. bjer-jacy a bjer-jaty, sćel-acy a sćel-aty, předž-acy a předž-aty, mjeć-acy a mjeć-aty (n. př. mjećaty

khléb), wukn-jacy a wukn-jaty, rěč-acy a rěč-aty, pal-acy a pal-aty.

c) Hdžež so wospjetowanje činjenja derje myslić njeda abo hdžež so samsne hižo hinak poznamjenja, tam so twórby na -aty njenałožuja ale jeno tamne na -acy: n. př. móž-u, pjer-u (ich haue), wjed-u (ich führe ein einzelnes mal), d-u — móž-acy (könnend), pjer-jacy, wjedź-acy (einmal führend), dž-acy (einmal gehend, das gehen einmal ausführend); ale: khodź-acy (wiederholt gehend) a khodź-aty (zu verschiedenen malen wiederholt gehend), wodź-acy a wodź-aty.

d) Třasć (schütteln) ma w participiu třas-ecy, hdyž so wo jeničke třasenje jedna; hewak pak da so tak derje třas-acy kaž tež třas-aty myslić: n. př. lěs třasece wětry — lěs třasace wětry — lěs třasate wětry.

§ 20. Ze wšeho smy póznali, zo naša hornolužiska serbsčina zastarskej kóncowcy 'ati' a 'at' (kiž so na indiskej zemi bjez rozdžěla měšatej, kaž tež 'anti') jara derje rozeznawa: a blisko leži, zo je naša rěč kóncowku -ucy ze zamysлом pušćila, abo zo je wjele bóle ju zastorečila, dokelž žaneho nałožowanja za samsnu njeměješe. Přećiwo tajkemu nastajenju našeje rěče wójawać by podarmo było; my dyrbimy te twórby participiow, kotrež je wona nam jako prawe přepodała, wobkhować a připóznawać.

15. meje 1884.

P.

Zběrki ludowych pěsničkow J. P. Jordana.

Podal *M. Hórnik*.

Hdyž je lětsa Smolerjowa krasna zběrka serbskich ludowych pěsničkow štyrcećilětny jubilej po jutrach swjećić měla (předstwo druhého zwjazka je „w měrcu 1844“ pisane), smy so dopomnić dyrbjeli jako na prócu našeho Smolerja tak tež na prócu jeho předkhadnikow a pomocnikow.

Smolef sam powěda w předstowje přenjeho zwjazka, zo su na wupisane myto zhorjelskeho towarstwa wědomosći (1836—37) štyri wšelake zběrki ze zhromadnje 200 pěsnjemi so wotedałe, ale zo žana njeje wšitke wozjewjene wuměnenja dopjelnila, čehož

dla je so třom najlėpším akcessit přizwolił. Mjez wuznamjenjenými běše „slawist Jordan z Prahi“, kotryž za to swoju zběrku mjenowanemu towarstwu přepoda (Smol. I, str. 7).

Zběrka Jana Pětra Jordana je potajkim wot Smolerja a Haupta, tehdy sekretarja towarstwa w Zhorjелеu, sobu wužita, hač runje so w zběrey samej (I.) jenož při jeničkej pėśničcy přidawa na stronje 70: Přez k. J. P. Jordana.

Wězo je Smoleř sebi jednu a tu samu pėseň na wšelakich stronach a wjacj króć spěwać dał a tohodla njeje potom poznamjenil, kotre pėsnje su tež w Jordanowym rukopisu byle. Přede wšitkım běchu to pėsnje, kotrež so w katolskich serbskich wsach tehdy spěwachu. Wón je napisuje w tej podrěči, w kotrež je slyšeše, mjez tym zo Smoleř tež w pėsnjach z katolskich serbskich stronow po budyšsku piše: -eho, -emu, -i za kónčne z.

Zo bě dr. J. P. Jordan pilny zběrač pėśničkow, můžeme z jeho přenjeje zběrki w Časopisu českeho musea z lěta 1840 zhonić. Tam hižo podawa František Doucha, jedyn z přěních přecelow mlodeje serbskeje literatury, lužiske narodne pėsnje w originalu a přeložku z Jordanoweje zběrki a piše: „Lonského roku 1839 seznámil jsem ze s jedním z horlivých mladých Slovansků lužických, panem J. P. Jordanem, kterýž se mnou sdělil — a hojnou (t. j. bohatu) sbírku písní národních, z kteréž mně písně i zde kladené v opisu daroval.“ Tutech „darowanych“ pėsní je tam sydm: 1) Hólčik přěni raz zakłapa; 2) Hnał je wowčěř swoje wowcki won; 3) Předał je hólčik konje a wóz; 4) Šta je Hilžička trawu žnjeć; 5) Wosrjedža Čorneho (t. j. Hornjeho) Wujězda; 6) Wuńdz won, moje holičo; 7) Sy-li moja lubka mi stajnje swěrna, z přidatym variantom: Mi je so džens w nocy zedžalo.

Varianty*) spomnjenja hódne tuteje w Čechach wozjewjeneje zběrki su při jednotlivych pėsnjach tajke.

1) Hólčik přěni raz zakłapa. Wón slubi zaso příně, najprjedy hdyž budže wino za deščik hić (!), potom hdyž budže topol rózički króć. Tola praji so dale lěpje serbski: Wino za deščik njepóndže, mój luby ženje wjac njepřínđže. Topol pak rózički njekčěje, mój luby atd. Na to z krótka a derje: Hólčik tón třeći króć zakłapa:

*) Wocíšěnu je „in continuo“, dokelž móža so strofy po Smol. póznać.

Wstań a wotčiń, moje holičo! Holičo lédma dozrozými, zo to jeje luby sam je. Z lěwey jemu ručičku wotčińješe atd.

2) Trochu hinak rěka takle: Hnał je wowčer swoje wowcki won do hajka zeleneho, hdyž wšitcy ludžo číše spachu a w swojich domach tčachu. Dosahnył sebi jehnjatko ze swojoh' stadleška, a njesł je k swojej holičocy, swojej lubcy do loža. „Ja tebi njesu jehnjatko wot mojih' stadleška!“ „Jehnjatko ja tebi njebudu pjec, hdyž rubiško njekrydnu!“ „Ach rubiško či njesměm dać, to by mje swariła stara mać!“ „Hdyž njesměš mi rubiško dać, z jehnjatkom ja njerodžu!“ „Ja chcu tebi dać rōžički wšelakich barbow' rōžički, wot tych budžeš sama za so wzać!“ „Što mi pomhataj wěncaj dwaj, hdyž luboh' njekrydnu?“ „Budź pak ty z měrom, holičo, ty mje krydnýc budžeš!“ „Hdyž će ja krydnýc budu, kajke či mam dać rōžički?“ „Haj wšelakich barbow' rōžički: Jene łopješko rjane zelene, a druhe łopješko rjane čerwjene, a jene łopješko tak rjane lesne, kaž te twoje wašničko je!“

3) Předał je hólčik konje a wóz, a sam je čahnył na wójnu tři sta mil za wodu, a štyri a štyroeci za Prah. Swoju je wón lubku poručil swojom' mlódšom' bratřikej, zo ju wón dyrbi wobstarać, kaž so to najrjedlišo zaleži. Wón pak ju špatnišo wobstara, zo so to lěpje zaleži. Luby je čahnył z wójny dom po tej mi holi drježdžanskej, na tej mi drōzy šěrokej. Holčo jom' napřečo běžeše: Ja mam či skorzić skorženje na twojih' mlódšoh' bratřika! Wón je mje špatnišo atd. Na kóncu je sem njeslušacy přistawk: Prjedy hać luby doběža, skhilila so jědleńka, zarazyła lubeho. (Smol. I. str. 78.)

4) Šła je Hilzička trawn žnjeć tři štundzički do běloh' dnja. Knjej je tam přišoł mały Hołdrašk atd. Čeža je jenož pjeršćeni a potom žiwjeńčko. Za twojim žiwjeńčkom sym dawno šoł, nětk wuběraj smjeró sej, kajkuž chceš. Nječiń mi toho, Hołdraško! Ja mam doma bratřikow dwěj. Taj staj mi w korčmičcy na piwje: Ach pójtaj mi pomhać, lubaj bratřikaj! Hołdrašk chce mi wzać te žiwjeńčko. Bratřikaj do hajka čerještaj, a Hołdrašk Hilzičcy hłowičku sća. Što tu ty činiš, Hołdraško, zo sy sej mječik tak wokrwawil? Ptačkam sym ja te hłowički sćał. A hdže sy te ptačatka wostajil? Po hajku sym atd. „Jimaj jeho“ atd. so wuwostaja.

5) Wosrjedza Hornjeho Wujězda. Rubakoj staj so dwaj młodaj nadobnaj. W 5. strofje: A to je so stało twojedla, moja lubka najlubšiša! Hdyž je so to stało mojedla, tak chcu ja jeho žalbować. Měla je holička šórcuškaj dwaj atd. Žalbuj mje abo nježalbu, ja chcu wumrěć twojedla! Na to so přidawa z druheje pěsnje (Smol. I, str. 85): Hdyž chceš ty wumrěć mojedla, tak chcu ja wumrěć twojedla. Tuž choemoj so dać zahrjebać na puće rozpuće, hdžež atd.

Na njej je zrostla rósmarjowa haľka, na nim pak čerňowjy kefk. Na tym mi kefku lisčičku tajke bĕ drobne pismičko: zo wonaj trjeba zbĕznaj staj, zo wobaj wo tym raju staj.

6) Pola Smolerja njestojacy spočatk je tudy tajki: Wuńdu won, wuńdz won, moje holičo! Třoje hona wot dwora! Wuńdu abo njewuńdu, swojej tola njeb'dzemoj! Wzaloj staj so za ručki, wjedľoj staj so přez lučki; přez lučki staj so přewjedľoj, tam staj so dele sydnyľoj atd. jako Smol. I, str. 99. Přir. Časopis českeho musea 1830, str. 380.

7) A runje nutř do Šolčie nowoh' dwora. Šolčina po dworje (nic: po dwori) khodzĕše w linder tej sukni hač do zemje. Pomhaj Bóh atd. Smol. I, str. 89 (II, 92). Tři króc wón wokoľo wob-jĕzdzi a kózdy króc na rowje pozasta atd. Na wutrobje leži mi čezki kamjeń, na nohomaj je zeleny dorn, wóčcy stej z pjeršču zasypanej, židžane rubiško mam ja w zemĭ, cyľ mam toľef we přilopku, a pjerščej mam slĕborny na porsčiku, a toľe ty ničo wjac njekrydnješ! Hólčik tón zawróci swojoh' konja, přeco wón čerješe z ketchowa won. Konik tón wjesele zarjehota, hólčik tón zrudnje poplaka! Tak so kónči a wo mačefcy so wjac njespomina.

Druha Jordanowa zbĕrka je čišćana jako wosebita knižka: Serbske Pësníčki zezbĕrane a Serbskim hólcam a hólcam řzivejeleńu wubate wot Čjĕschřanřich Wičřazec Pĕtra. Budyřřitĕ 1841. str. 30. Tuta předkhadnica Smolerjoweje zbĕrki woprijmuje jenož džowječ ludowych pësnĭ a jenu „nowu“ wot Borščana t. r. Zejlerja: „Zezady hunow w zahrodři“, toľa z wuwostajenjom poslednjeje strofy. Z luda su:

1) Jĕdlenki tam rubachu, řĕbjelki sej džĕľachu, do woknjeřkow stajachu a po nich horje ľazachu. Wřitko čĭše atd. jako pola Smol. str. 29. Nĕtk powĕz, powĕz pacholo, hdze pan a panja spitaj atd. Njechař-li nam powĕdzeč, tak chcemy my čĭ hólčĕku sčĕč. W přenjej nowej komorje, tam su kľuče pod wjefehom; w druhej — pjenjezy, w třečej — drobne džĕci, w řtwórtĕj — pan a panja. Pana zarubachu, panju sobu wzachu atd. Předposlednja njĕtrĕbna strofa so njepodawa.

2) Chcyľ je hólčik wĕdzeči atd. Byľa sy moja lubčĭčka, nĕtk budzeř řonuřka.

3) Šľa je Hilčĭčka trawičku řnječ atd. do 6. strofy jako pola Smol. str. 27, nic jako w Časopisu českeho musea. Praji so: nihdze čĕ toľa njenamakak. Nječĭř mi toho atd. jako horjeka. Ach kak so mi toľa tak hubjenje dze, maľy Holdřař chce mi řiwjeňko wzač. Wóľ pijĕtaj, hrĕjetaj, wjesolaj staj, na swoju Hilčĭčku njespomnitaj, wo jeje zrudoby njewĕstaj. A druhi króc

Hilžička zawoła: pójtaj mi pomhać, lubaj bratřikaj. A bratřikaj z korěmy won wuběžeštaj, tak žalostnje jara so prašeštaj: Što so w tym hajku atd. A bratřikaj k hajkej čěrještaj, a konikaj zrudnje rjehotaštaj. Prěni króć atd. Třeći króć . . . makoh' tam Hołdraška wuhladaštaj. Stadło je hołbikow přilećalo atd. Pjefka sym do wětra rozpušćal. Hdžeha sy Hilžičku zwostajal? A Hilžičcy tej sym ja hłojčku sćal. Jimaj joh' atd.

4) Słužił je hólčik panikej atd. Smol. str. 75. W čefwjenej tujawcy zwottujana, z čefwjenym powježkom zwobwijana, z čornymaj wočkomaj zwotładana, z běłymaj ručkomaj zwotnošena.

5) Skhilila so jědleńka, z njeje je wušło holičo rjane běle čefwjene. Přjedy hač atd. (Smol. 57) z mjeća na konja. Choemoj mój jěći w cuzy kraj, w cuzy kraj a starej maćeri dom. Što dha starej maćeri dom? Jej lišći pjelc hač do zemje, zo budže atd. Što dha staremu naněj dom? Tomu fajfku dobroh' tobaka, zo budže w heli sydować, a stare rajchty (!) wukładować. Što bratřikej? Jemu rzyz konja a swětly mječ, zo budže na nim zjězdźować a z mječikom sej zejhrawać. Što młódšej sořičcy? Sunkju hač do zemje, zo budže so ju woblekać, a na swoju sotru spominać. Što budžemoj atd. so njepridawa.

6) Na wotawcy (nic: wotawku), rjana Hanka, spi džensa ty. Na wotawcy jara zyma, wodžěwaj so, luba Hanka atd. Tamny refrain so njepridawa.

7) Hólčik přeni raz zakłapa atd. jako Smol. 76. Holičo lědoma dorozymi, zo je to jeje luby sam.

8) Wyše mi Hornjeho Wujězda jako Smol. str. 37. W 5. strofje so praji: ty šlundrija šlundriski!

9) Štó tu khodźi po mojim rowje? Po słowach: „W tym ja ženje njezhniju“ rěka: Młody pan po dworje khodžeše, žalostnje jara wón plakaše, swojej bělej ručcy lamaše. Młoda pani z woknom dele hladaše, tak so jeho jara prašeše. Čohodla ty plačeš, młody panje, lamaš swojej bělej ručcy tak? Kak dha ja plakać njedyrbju, hdyž sym p'la twojoh' njeboh pana był! Ty dyrbiš jemu nowy kitel šić atd. Štwórtek je jón wječor zašila, pjatk je jón wječor došila, sobotu je jón tam njesła. Štó tu khodźi atd. Khodžu tu khodžu młoda pań, zhibuju trawu zelenu. Ja njesu druhi kitel či, hdyž w tym ty ležeć njemóžeš; hdyž w tym tu sedžeć (!) njemóžeš, hdyž w tym ty nihdy njezhniješ. Štup so ke mnje do rowa, wostaj te kluče před rowom. To twojim džěćom k wužitkej a druhim ludžom k pomjatkej a k stajnom' wopomnjeću. Tak so derje kónči. Pola Smolerja je njepristušacy kónč.

Jako so z titla tuteje Jordanoweje knižki widźi, je wona tež swojeho prawopisa dla zajimawa. Tam je hižo prawe słowjanske

woznamjenjenje: c, čj (cĵ), čj (čĵ), è (jako pola katholskich Serbow a tež pola Delnojoŕužičanow, nic je, kotrež je nam jako zmjehčene trěbne), ě, ſ, ž. Wotkhaďza wot nowišich katholskich serbskich spisow jeno we woznamjenjenju mjehkosće z čarkowanjom tež před vokalemi. Jordan bě na prawym puću k zjednočenju Serbow w prawopisu hižo tehdy! Škoda, zo jeho druzy njejsu posluhać chcyli a radšo hubjeniši prawopis kruće wobkhowali, tak zo je tež wón potom za swoju Jutničku hišće wězo nakhwilnje je za stare je (ě) nałožował, jako ze slědowaceho wozjewjenja (Přichipowěbanie) na kóncu jeho „Serbskich Pěsničkow“ wiďizimy, štož njech je pokazka prawopisa.

Z nowym lětom započĵinamy my wubawačž wo našej serbskej rĵĵi pišmo z menom: „Sutrnicežka, nowiny za Serbow“. Róždy tydŕen wuńďže wošym stronow (pól listna habó bogenta); a tu dóstańesč za dwaj krosčkaj ceŕu hromadu nowinkow wo swojej rĵĵi: jako powědančžka, pěsničžka, rozwučžena wot hospodarskich, rólnych, a druhich za bura wužitnych wĵecow a toho ruńa. Tež najnowšje podawki, wójny a bitwy z celoho swĵeta; a njěštožkulĵ druge, ſčtož čji trěbne a wužitne byčž móže, budže čji wopowědowane. A to wsčitko za dwaj krosčkaj, kóždu sobotu po nie, Budyšćine wo jeŕjowej hašy.

Drobnostki z luda.

Napisal dr. Pful.

1.

Baje, baje bachu —
 Štyri kozy hnachu: *)
 Jena skoči sucha
 Do młynkowoh hrocha;
 Jena skoči přez plót,
 Zo bě hrozny wrjeskot;
 Jena skoči do blóta,
 Hdžež bě knježa robota;
 Jena skoči do hata,
 Hdžež so tepi nohata (rohata).

*) Baj, baj basničku —
 Štyri kozy na štryčku.

2.

(Delanscy.)

Džensa jo mi sobota,
 Našoh' knjeza robota.*)
 Zarjezachu kokota,**)
 Powjesychu na wrota:
 Tšileća tam džiwi hus,
 Popadny tem tučny kus,
 Lěćešo z nim do lesa,
 Wuruba sej koleša,
 Doje z nimi na wiki,
 Kupi sebje naliki;
 Naliki jom' zhinychu,
 Korjenje jom' zańdžechu:
 Njezmě nic!

Naša mać a waša mać
 Dyrbitej te kozy huać.
 Naš nan dže z Čiska:
 Ducy dom sej piska;
 Naš nan dže z Bórka:
 Ducy dom sej šwórka. -
 W Hornej Kini
 Derje čini,
 W Delnej Kini
 Džiwje swini.
 W Dobruši
 Łaža po bruši.
 W Bórku
 Jědža skórku.

3.

Naš prošeř rano zahe stany, džěše k burej pod wrota, prošeše sej wowsne zorno. Wowsne zorno chcemy swinjeću dać, swinjo dyrbi seršće dać, seršće chcemy šewcej dać, šewc dyrbi črije šić. Črije chcemy njewjesće dać, njewjesta dyrbi wěnc dać, wěnc chcemy lipje dać, lipa dyrbi lisće dać, lisće chcemy kozy dać, koza dyrbi mloko dać, mloko chcemy kóccy dać, kóčka dyrbi myše kójic.

4.

Před městowymi wrotami kóejachu štyri pjećróžkate kožane kamjenje: a na tych štyrjoch pjećróžkatych kožanych kamjenjach wurośćeštaj dwaj štomaj, jedyn třěšnjowy štom a jedyn krušwowy štom. Ja zalězech na tón slowkowy štom a chcych sebi někotre truki wotšćipać. Dha přińdže tón muž, kotrehož te konopje běchu, a chcych mje z teho kału won wuhnać. Ja pak so přestupich, padžech dele a rozsypach sebi wšitke swoje worjechi. O! to běchu winowe kitki, kajkichž ja hišće čas žiwjenja žanych jablukow jědł njejsym. Čapla — hapla — z dubowoh pjeńka — z wólšowoh keřka: sama rada ryby žerje, swojim džěcom kosće sće.

Hdyž džěco porsčik (atd.) boli z tymle hrónčkom zapraji: 'Santra — pantra — džěrawa plahta: njeby džěco w słomje ležało, njeby jo porsčik (atd.) bolał.'

*) Variant: Khudoh' muža robota.
 Zarjeza sej khapona,
 Přibi sej ho na wrota,
 Přileća tón džiwi ptak,
 Wottorhny tón lěpši čwak.

***) Kokot je honak, honač.

Lěćeše z nim do lesa,
 Wurěza sej koleša,
 Jědžeše z nimi na wiki,
 Kupi holcam naliki.

Hišće něšto wo delnich Serbach.

Podał dr. *Ernst Muka*.

K „Přidawkej“ na str. 103—110 cheu hišće někotre drobnostki podać.

I. Něšto z knihow Merkel-Engelhardta.

Dale wopisujetaj Merkel a Engelhardt pod powěsćemi wo Wětošowskim knjejestwje tutón serbski nałożk:

Něhdy a hišće w přenjeje štwórcinje 18. lětstotka měwachu so wo Wětošowje na torhošću kóždy lěto wot serbskeje čeledže Wětošowskeje krajiny zjawne reje, ke kotrymž bě so raz jeno samo 1080 služobnych holcow w čerwjonych suknyach zešlo. Knježi hajnik měješe při tym balu přenju reju, smědžeše pak tuto swoje prawo tež druhemu předać, za čož dyrhješe jemu tón tolef pláćić.

Tež je so tam pječa kóždy lěto čeladny hermank měl,¹⁾ při kotrymž wobsedžeše Luborazske knjejestwo prawo přenjeho wotnajeća, móžeše pak so, hdyž chcye, toho tež wzdać. (Pfir. Berghaus, Mark Brandenburg, III, str. 571.)

Skónčnje podawataj hišće tute drobne a z džěla wopačne powěstki wo Serbach:

a) Wokoło Trěbulow (Triebel) žadyn čłowjek wjacy serbski njerěči. — (To drje je prawda.)

b) W Grodkowskim wokrjesu ličeše so wobydleri, kotřiž z džěla²⁾ hišće serbski rěča, w lěće 1791: 7119, w lěće 1815: 8266; ze wšitkich wsow maju jeno Lěšće (Horno) wjacy nježli 400 wobydlerjow.

c) Wobydlerjo Błóto w su z wjetša serbskeho rodu, runjež wšitecy němscy³⁾ rěča (str. 23).

¹⁾ Tajke čeladne hermanki maju so hišće džensa na kóždy nowe lěto w Draždžanach.

²⁾ Je wopaki: tehdy tam wězo nimale wšitecy wjesni wobydlerjo jeno serbski rěčachu, kaž džě tež džensa hišće z wjetša.

³⁾ Je zaso wopačna powěsć; přetož hišće džensa rěči wjetši džěl wobydleri Błóto w serbski; jeno wobydlerjo Delnich Błóto wokoło Lubina su nětko přeněmčeni, rěčachu pak tehdy (wokoło 1800) tež hišće zwjětša serbski.

d) Zlý Komorow rěka němski w starych listinach „Sümphenburg — Sumphtenburg, z čehož je Senftenberg po času skepsane.⁴⁾ — Serbska cyrkej w Komorowje so „zum geistlichen Schafstall“ mjenuje.⁵⁾ (Přir. Berghaus III, 557.)

II. Što pisaše němski spisowačel-pučowaf Schmidt wokoło 1780 wo Delnjołužiskich Serbach?

Wokoło l. 1780 bě sebi wěsty wučeny němski spisowačel Schmidt we Wittenbergu nadawk stajil, Hornju a Delnju Łužicu přepučowac a potom swoje nazhonjenja, kotraž pak z wjetša jenož w městach činješe čahajo z jeneho do druhého, w listach wopisac. Tuž wuda wón dvě małej knižcy, najprjedy jenu wo Hornich a potom jenu wo Delnich Łužicach; posleđniša ma napismo: Briefe aus der Niederlausitz. Z tuteje knižki chcemy tu podac, štož wón we njej wo Delnich Serbach pisac wě; wězo bě wón jara mało Delnjołužiskich Serbow, kiž tola na kraju za njeho wobćežnym sydlachu, zeznał a hišće mjenje jich položenje a wobstejnoscě spóznał; tola je jeho wopisanje sobu zjawny dopokaz za to, kak tehdy němscy spisowačeljo wo Serbach sudžachu.

Str. 182. Wjetši džěl je lud na kraju tak hlupy a wupjeraty, kaž jeho zemja pěskojčna a njeplódna, a dyrbi trochu kruto džeržany byc, a pokazuje přez to na swój njewólniski ród, dokelž z wjetša z wotročkow (Leibeigenen) a hač k Nisy ze Serbow wobsteji. Tola su Serbja krući, wutrajni, po tajkim dobri wojacy, a džělawi, tež namakaš mjez nimi, přede wšěm mjez wobydlerjemi Blótow wjele derje zmyslenych ludzi, kotřiž z wěstěj wutrobnoscú (Szerzlichkeit) na tebi wisaju, hdyž sy sebi raz jich dowěrjenje dobył. Při swojej spokojnosći a zwučenosći wot najmlódsich lét k najćežšemu džětu a najhubjensej žiwnosći nježadaju woni ani, kaž naša sakska čeledž, wšědnje mjaso, poč a butru, ale su ze swojej najwšědnisej jědžu, běrnami (Erbsirnen)

⁴⁾ Wěsće wot bahnišćow, kiž su wokoło města byle a z džěla hišće džensa su. — Serbske pomjenowanje „Komorow“ pak by němski rěkač dyrhjało „Mückenburg“ abo „Schnackenheim“.

⁵⁾ Najskerje je tuto njelubozne wudmo wot Komorowskich Němcow tohodla dostała, dokelž je jara stara, bjez wěže a poruno pódlá stojacej němskej měšćanskej cyrkwi jara khudobna. (Přir. Knauth, Kirchengesch., 239.)

a kulkami (Partoffeln) spokojom.⁶⁾ Hewak pak je přede wšěm Serb polny přiwěrkow a předsudkow a přiwisuje wěrje do najwjetšich dźiwow a je njepřećel wšěch nowotafstwow, samo tych, kotrež k jeho lěpšemu služa.⁷⁾ K tomu towašši so husto sklawiska njedowěra přećiwu wyššim (gegen seine Oberen), wšitko počinki, kotrež wšelake polěpšowanja w hospodaftwje a hewak zadžěwaju.⁸⁾ Tola hdyž pomysliš, kak hubjene je rozwučowanje luda, njesměš so njewědomosći a přiwěriwosći tuteje čłowjeskeje rjadownje dźiwać. Lutherowy katechismus a biblija, kajkaž tam je, staj přeco hišće jeničkej knizy, z kotrejuž młodźina abejcejowac, čitać a myslić wuknje, a to pod wjednistwom wučerjow, kotřiž móža sami lědma čitać.⁹⁾ Šula měwa so jeno w zymje, katechismus a wulka hromada biblijskich hrónčkow so bjez wuběranja a rozuma z hlowy wuknje a cyły kusk pomjatkoweho čapora (Gedächtnißwerk) so w lětnich měsacach, w kotrychž dyrbja dźěći tak rjec z čětom a dušu (mit Leib und Seele) so skotej a jeho pasenju poswjećić (dem Gtüblich und dessen Gütung widmen), zaso wupoći (!). Z toho wšak so jara lohko wujasni njewědomosć bura často čí nadpadowaca, kotryž nima mocy ani wot najlózšich a jeho rozumej a myslam nanajbóle připrawjenych předowanjow (von den populärsten oft in Plebejerton gehaltenen Br.) něšto k swojemu natwarjenju a polěpšenju (Verädlung) nałożowac a zwužitkować.

Str. 190. Něšto wosebite je, zo so mjena burskich kubłow w zjawnych sudniskich knihach ženje njeměnjeju, byrnjež so tam 20 wšelakich wobsedzerjow za sobu zwotměnjało, štož ma pječa wosebje w dokhodnych naležnosćach wulke wolóženja.

Str. 206. Serbske wurazy we rěc němskeho luda namakaju so po Delnich Łužicach mjez druhimi tele:

Liebauchene = junge Gänse (t. j. libjata). — Byk = junger Bulle. — Watschel = Ente. — Julinka und Kolej (Colle) =

⁶⁾ Džensniši dzeń ma čeledź pola serbskich burow, z najmjeńša w Hornjej Łužicy, z wjetša lěpšu žiwnosć hač pola susodnych němskich ratarjow.

⁷⁾ K tomu wšak su husto swoje dobre přičiny měli.

⁸⁾ To wšak tola tež w najwjacorych němskich stronach wonkach na kraju tehdy lěpje njeběše a njeje zawěsće wina Serbow.

⁹⁾ Tak bě tehdom tež w němskich wsach!

Šněřich (t. j. julinka a kólij; mjenje picowneju rostlinow). — Trautfchmann = Brautführer (t. j. družba). — Trautfche = Brautjungfer (t. j. družka). — Krober = Bockpfeifer, kózleř, kajkehož maju Serbjja při kwasnych čahach. — Wurgeien = lieblosen. — Waleien = Überrest der alten Osterpiele (t. j. jejka waleć). — Gromada (t. j. hromada abo zhromadźizna), je ze serbsčiny do burskeje rěče so začišćało a znamjenja zhromadźenje burow pola šofty abo rychtarja.

Stareho nosyć je serbske wašnje a ma so tak: Posledni snop žita, kiž je na lěto womłóčeny, so wot služobnych holcow do mužskeje podoby zwjaza, z pisanyimi powjazami wudebi a z wyskanjom na dwór njese; při tym wšitcy wołaju: „Tu njesemy stareho!“¹⁰⁾

Str. 207. Serbjja, kotřiž z wjetša stronu wot sakskeje hranicy (t. j. sakskeje provincije) hač k Nisy wobsyďla, rěča hišće swoju staru rěč, kotrejež narěč pak wot hornjołužiskeje so pječa jara rozdźěla, tak zo so čezko zrozumja. Z najwjetša su nětko wšitcy nuzowani němsku rěč wuknuć,¹¹⁾ tola zwoleju so jeno njeradzi do toho a naložuju ju přeco jeno tehdy, hdyž je nuzno. Dla přiwisnosće tutoho srjedź Němcow samotnje stojaceho ludu na svojich starych wašnjach, naložkach a drastach atd. směće drje hišće wjacore generacije k tomu słušeć, přjedy hač so přeněmči a přez to na tón skhodženěk zdźělanosće¹²⁾ dowjedže, kotrehož powšitkowne rozšěrjenje je přeće a starosć kóždeho rozjasnjeneho a wutrobniweho (cordaten) Delnjołužičana!

¹⁰⁾ Je to trochu hinaša podoba staroserbskeho wašnja wuhnaća smjerće a witanja nalěča. To wašnje bě hišće před 20 lětami w mojej narodnej wsy Wulkim Wosyku a namaka drje so w Serbach hišće džensa tu a tam.

¹¹⁾ W 18. lětstotku wuńdžechu wšelake zakazy serbskeje rěče, z pomocu kotrychž bu wot fararjow a wučerjow we wulkim dźěle Kalawskeho, Lubinskeho a Žarowskeho wokřesa serbska rěč potłóčena.

¹²⁾ W pozdźišim zešiwku změju husto składnosć dopokazać, zo wotnarodnjenje přeněmčenym Serbam njeje zdźělanosć, ale wjacj njezdźělanosće, nic rozswětlenosć, ale sytu čěmnotow, nic počinki, ale kopicu njepočinkow přinjěsto.

Statistika Serbow.

Zestajal dr. *Ernst Muka*.

Po tym zo je Richard Boeckh l. 1869 epochisku knihu „Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet“ wudał, w kotrejž sobu wo wšech narodnosćach, kiž mjez Němcami abo mjez kotrymiž Němcy sydla, po tajkim tež wo nas Serbach nadrobno jedna, je w poslednich 15 lětach so wjele wo Serbach, jich ličbje a woteběranju w němskich a njeněmskich nowinach a časopisach pisało. Wšě tute pozdžiše dlějše a krótsje, lěpše a hubjeńše nastawki zapjeraju so, štož ličbu Serbow hač do woneho lěta nastupuje, na pomjenowane Boeckhowe džěło, haj sam dra. Richarda Andree-a znaty a přewaženy statistiki spis „Das Sprachgebiet der Lausitzer Wenden“, Prag 1873, kiž je njeprěměnjeny z nowa sobu wočišćany w jeho wobšěrnišej a wšudže znatej knižcy „Wendische Wanderstudien“, Stuttgart 1874.

Wot lěta 1861 so w Pruskej wjacy po narodnosćach při ludličěnjach njeliči, a jeno hišće w sakskich ludličerskich listnach praša so w poslednjeje rubricy tež za tym, hač je štó Serb („Wende“). Hdyž je po tajkim tu za tych, kotřiž so po kóždym nowym ludličěnju powołani čuja, wo ličbje Serbow a jich woteběranju pisać, přez officialne data z ludličěnja dobyte wěsta mjeza stajena, so woni w nastupanju pruskich Serbow (Hornich a Delnich) na polo konjekturalneje statistiki podawaju, a město toho zo bychu sebi prócu, kiž wězo mała njeje, wzali a pak sami Serbowstwo přepučujo ličili pak wot swědomitych ludži sebi ličić dali, pušća tu swojej njemałej fantasiji wotežki, a resultat jich přepytowanjow je, zo wbozy Serbja, kotrychž z dziwnej sobuželnosću mjenuja, jeni w nastupanju narodnosće „eine ethnographische Kuriosität“, druzy w nastupanju rěče „eine antiquarische Kuriosität“, hišće druzy „einen im Sterben liegenden, edlen Greis“ atd., z kóždym lětom z tysacami woteběraju a wuměraju; haj, w najnowišim času nam, z najmjeńša pruskim Serbam, hižo wjacy 50 lět časa k dowumrěću njewostaja, kaž za čas reformacije a pozdžišo, ale podobno wjesołym namrěwcam njedočakliwje

žiwjenje Serbowstwu wo 20 lět přikrótsiwiši jeno na 30 lět hišće jeho traće postaja želniwje prajicy: Ein fleissiges, betriebsames, braves Volk wird dann zu Grabe gegangen sein, das ein und ein halb Jahrtausend unser Gast (tak!) war (Vossische Zeitung, August 1883). Naš jara měrnje sudžacy stawiznař K. A. Jenč je k tomu přistajil: Qui vivra, verra! A ja mam za to, zo je kóždého swěrneho syna serbskeho (a to tež delnjoserbskeho) naroda swjata winowatosé za žiwjenje a wožiwjenje, tyće a kěćece swojeho naroda, do kotrehož je jeho Bóh po swojej woli stajil a kotryž ma tak khwalobne počinki, kaž samo wone němske nowiny připóznowaju, swěru po swojich mocach džětać, nic pak jón zacpěwać a jemu do rowa pomhać bywajo tak z jeho tótku (rowarjom) a katom. Přichod budže prawje a sprawnje sudzić skutki a njeskutki kóždého!

Při tutym konjekturalnym wobličenju pruskich Serbow nastupuja tamni spisowaceljo drje wšelake puće, zo by so jim radžilo požadane a witane woteběranje Serbow wo telko a telko tysac dušow za tak a tak krótki čas dopokazać, z wjetša pak slěduja při tym Andree-owe stopy, kiž je jim na posleđnjiej stronje swojich „Wendische Wanderstudien“ najlěpši a pódlá najlózši puć pokazal takle wobličejo: Po officialnych datach pruskich ludličenjow ll. 1849 a 1861 bě so ličba Serbow wo 8989 dušow, po tajkim za 10 lět wo 7500 dušow ponižila; dokelž pak so z toho časa Serbja hišće khwatnišo přeněmčeja (na kajke wašnje?), je jich wot l. 1861—71 zaso z najmjenša 7500 do němskeho morja splunuło: tych wotěhń wot ličby 83443 ludličenja l. 1861 a maš za l. 1871 jeno hišće 75943 a tak wotěahuj dale, doniž za nimale 90 lět žanych pruskich Serbow wjacj njezměješ! Wěsće je tajka statistika jara lohka, ale zo je wona njewědomostna hrajka a we swojich resultatach jara njewěsta a njedospolna, drje tola kóždy spóznaje. Hišće dziwnišu praktiku we wobličenju smjerće cyłego Serbowstwa ma dopisowar Barlinskeje „Vossische Zeitung“ l. 1883; wo tutej porěču nadrobnišo dale delkach při přirunanja cuzych resultatow z mojimi.

Ale tež ličenja Serbow, kajkež maju so porjadnje při ludličenjach w sakskim kralestwje, čerpja pod njedostatkami z džěla

ze strony ličomych samych, z džěla tež ze strony ličerjow. Mnozy wot ličomych Serbow njewobkedźbują abo přewidźa rubriku, hdžež maju swoju narodnosć zapisać, mnohe słabe duše boja so dla wšelakich džiwnych přičinow ju wuznać abo su tak hlupje hordeje mysle, zo swojeje serbskeje narodnosće so hanibuju do Němcow so liča. Z druheje strony husto ličerjej abo revisorej ličeřskich listnow ničo na tym njezaleži, hač so Serb tež woprawdže jako Serb zapiše, hdyž je jenož hewak wšo w rjedže, haj, w městach a wjetších wsach wón (Něme) z cyla tež wědžeć njemóže, hač je štó Serb abo nic; su pak tež pady a nie tak ředke, zo ličeř sam njecha, zo by so tón abo tamny jako Serb zapisał abo zo sam jeho zapisuju z wotpohladom jeho narodnosć njepřipiše, n. př. knježa w nastupanju svojich služobnych a džělačerjow. Přikłady k tomu podam w zawodže k statisticy sakskich Serbow.

Tele a podobne njedostatki dotalnych ličenjow spóźnawši wobsamknuch raz sam Serbow ličić, podach so na puć do serbskeho kraja a khodžach wote wsy do wsy wěste ličby zběrajo a to najprjedy po Delnich Łužicach. Při tym nałožuju wěsćišu, wot dotalnych wotkhažacu methodu, přepytowach a naprašowach so wšudže pola ludźi, kotřiž wšěch wobydleri swojeje wsy derje znajachu, kelko je tam rodzenych Němcow a kelko tajkich Serbow, kotřiž wjacy serbscy njerěča; tutu zwjetša mjeńšu ličbu wotcahnuch wot ličby wšěch wobydleri a namakach tak po mojim zdaću wěstu a woprawdžitu ličbu Serbow. Hdžež pak běch sebi tola někak njewěsty, sym so z nowa při wobdžělanju svojich zapiskow listnje naprašował wěrnosćiwych a z wobstejnosćemi jednotliwych wsow derje znatych swědkow a dostach tak husto wobkrućenje ličbow, kotrež běch sebi sam napisal. Do Serbow sym ličit nie tych, kiž su serbskeho rodu, ale jeno tych, kiž serbski rěčeć wuměja a rěča (a to přede wšěm domach we swójbje), do Němcow pak wšěch rodzenych Němcow, hdy bychu tež serbski někak rozumili, jeli runje wšědnje ze swojej hewak serbskej swójbje serbscy njerěča, štož so druhdy tola stawa w měšanych mandželstwach na wsach, hdžež hišće serbska rěč powšitkownje domach a wonkach knježi; do Němcow pak sym tež tych rodzenych Serbow ličit, kotřiž su přeněmčeni, n. př. džěći serbskich

starších Kalawskeho a Grodkowskeho wokrjesa, kotrymž je přez njerozum samych starších šuli a wučerjam k woli maćeřna řeč wzata.

Dla wjetšeje přehladnosće njejsym wsy jeno po wokrjesach, ale po jednotliwych wosadach, do kotrychž słušeju, rjadowať, zo by so hnydom widžalo, kajka je w kóždě wosadze poměra njez Serbami a Němcami. Zady kóžděho wjesneho mjena pak sym najprjedy ličbu Serbow, na to ličbu Němcow a skóněnje ličbu wšěch wobydleri stajiť. Při tym hišće sym někotre znamješka trjebať. Znamješko — před ličbu (n. př. — 300) pokazuje, zo je ličba za nim stojaca nanajwyše t. j. skerje přewysoko nježli přenizko wobličena; znamješko + (n. př. + 300) před ličbu pak pokazuje, zo je ličba za nim stojaca nanajniže t. j. skerje přenizko nježli přewysoko wobličena. Prašněčko ? po ličbje (n. př. 300 ?) ma znamjenje, zo cyle wěstu ličbu zhonić njemóžach. Hwězka * zady wjesneho mjena znamjenja, zo ma wjes ryčefkubło, kotrehož wobsedzeť je němski, křížik † pak, zo ma wjes ryčefkubło, kotrehož wobsedzeť je serbski, a znamješko § skóněnje zady wjesneho mjena stojace pokazuje, zo su na wjesnych ležownosćach pak brunicowe podkopki pak wjetše fabriki z cuzymi džělaćerjami abo zo su we wsy howak někajke němske wustawy ličbu němskich wobydleri wurjadnje powyšace.

Nimo mojeho ličjenja sym tu tež z nowa wšě druge dotalne wobličjenja Serbow, starše a nowše, officialne a njeofficialne, kelkož bě mi přistupnych, podať, dokelž so mi zda za nas wažne być, zo změjemy raz cyły dotal rozpróšeny material bromadže a přewidnje zřadowany. Potom móža so přichodne statistiki lóže wuwjesć a skerje hodzi so pokazać, hač, hdže a čehodla je Serbowstwa woteběrało abo přiběrało. Hdyž pak so z přirunowanja mojich a wonych wobličěnjow dopokaže, zo je ličba Serbow faktiscy wjetša hač je so dotal naličila a wudawała, dha pak so tola přec njehodzi, zo dyrbjala w poměrje k přiběranju ludnosće we Łužicach tola hišće wyšša być, hdy budžechu so tež w našim lětstotku mnozy Serbja njezhubili a to w Delnjej Łužicy přez woprawdžite přeněmčěnje wšelakich namjeznych wosadow, w Hornjej Łužicy pak zwjetša

přez wučahowanje do wukraja abo přeahowanje do susodnych němских krajínow, hdžež jeli nic wučahowarjo sami tola z wjetša jich potomnicy swoju maćefnu řeč a wótcowske wašnje spuščichu a zabychu.

Ličba delnjołužiskich Serbow.

Delnjołužiscey Serbja wot dawnych časow mjenje narodneho žiwjenja wopokazujej běchu přećiwo wotnarodnjenju mjenje sylni a krući nježli jich hornjołužiscey bratřa, hač runje pola nich hišće džansa wšelake strony namakaš, kotrež su runje tak dobre serbske po řeči a wašnju kaž najlepše hornjoserbske, haj samo někotre, kotrež maju hišće wjele wjacj stareje serbskosće, hač žanažkuli hornjoserbska wosada, dokelž je tam organiske rozwiće a zdžěłanje w narodnym duchu hižo z najmjeńša wot reformacije přetorhnjene na starym postawje zawostało; štož ma tam lud narodneje zdžěłanosće, ma jeno ze sebje samoho a wot sebje samoho bjez pomocy svojich synow, wjetšeje zdžěłanosće docpěwšich, kotřiž so z mało wuwzacemi wo njón a za njón njestarachu, haj njeporědko přećiwo njemu skutkowachu. Tuto wotrjekowanje zdžěłanych Delnjołužičanow pak měwaše dale te zrudne scěhwki, zo z kóždym lětdžesatkem někotre serbske wosady do rukow němских duchownych přendžechu a so tak z časom wotnarodnjachu, dokelž němscy duchowni, přede wšěm na mjezach serbskeho kraja, hišće mjenje pokhilnosć začuwachu, k duchownemu wužitku swojeje wosady serbsku řeč nawuknuć a wužiwać; haj sami duchowni ze serbskeho rodu, synowje serbskeju staršeju natožowachu, zo bychu sebi zastojnistwo po zdaću wolóžili, nje-křesćansku praktiku, zo po času přeco mjenje a porědšo serbski předowachu, doniž cyle njezastachu. Wučerjo pak, dobri pomocnicy, wučachu tam serbske džěći hižo dawno bjez zrozumjenja a rozuma wšo němski; wšako mějachu k tomu příkladow dosć, spóznaća a samsneje zdžěłanosće pak husto zrudnje mało.

Nimo wšeho toho pak so w tajkich wosadach často přez wjele generacijow serbska maćefna řeč w domach hišće zdžerža a džerži, ale do Serbow jich fararjo a wučerjo, so wě, hižo swoje dla njeličachu a njeliča, wšako rozumja a řeča woni z nimi něm-

ski a to dosaha, jich za Němcow wudawać. My pak dyrbimy, štož so samo wě, tež tutych po jich domjacej rěči do Serbow ličić, kaž n. př. wobydlerjow Rogowa p. Gubina, Ranja p. Komorowa, Lipjeho p. Lubnjowa. Tuž drje njebudže so nichto džiwać, zo so w Delnich Łužicach po officialnych a nowinafskich wobličenjach stajnje wjele mjenje Serbow naliči, hač jich woprawdže je, a zo budže jich ličba po mojim wobličanju wjetša hač wšě dotalne. Z tym pak njejsym na žane wašnje dopokazať, zo je Delnje Serbowstwo snadź wot lěta 1861 abo 1871 so po kraju dale wupřesćerało, ale jeničcy 1) zo je delnjoserbska ludnosć * we swujich starych sydłach nimale po samych procentach kaž němska na wsach lěto wot lěta přiběrała a 2) zo je so při dotalnych ličenjach wjele woprawdžitych Serbow do Němcow ličilo.

Mjez tym zo mi na jenym boku njebě tak ćežko w kóždej wsy ličbu rodzenych Němcow abo tych, kotřiž serbscy rěčeć njemóža, z wěsta nazhonić a napisać, mějach tola na druhim boku wjele wjacj wobćežnosći, zhromadnu ličbu wšěch wobydleri kóždeje jednotliweje wsy dostać; na naprašowanja zhonich pak ličby z ludličenja 1875, pak ličby po samsnych wobličenjach swujich spowědarjow, při čimž woni wězo druhy něšto wosobow wjacj abo mjenje naličihu. Njestarach pak so runje wo tute zhromadne ličby tehdy tak naležnje, kaž wo druge, dokelž so z wěsta nadžach, zo je po bórznym nowym ludličenju 1. dec. 1880 w prawym času něhdže wozjewjene namakam. W tym pak so myłach; přetož jeno ličby wsow Khočebuzskeho wokrjesa, kotrež mějachu přez 300 wob., buchu pozdžišo w „Bramborskich Nowinach“ wočišćane a tež hišće te, kaž nětko přirunanje z dostatyimi officialnymi pokazuje, nic wšě diplomatiscy prawe a wěste, najskerje z wjetša dla njekorrektnosće wonych Nowin, kotrež so stajnje přez syłu čišćefskich zmyłkow wuznamjenjeju. Jako so skónčnje nazymu 1883 na wopisanje Delnjołužiskeho Serbowstwa dach, spytowach drje woprawdžite ličby dostać, ale wobročach so — škoda — njeznajo wěste wobstejnosće na wopačne městna. Tuž njedostach žanych a dyrbjach ličby wozjewić, kajkež běch sebi při pućowanju w léu 1880 znapisał wědžo wšak, zo wšě wšudže woprawdžite a wěste njejsu a być njemóža.

Dla toho spóznaća pytach, jako ehcyh tutu statistiku spisać, z nowa za tamnymi zhromadnymi ličbami wobroćo so mjez druhim skónčnje ze swojej próstwu na kralowske landratstwa,*) a dyrhju ze slušnym džakom wuznać, zo sym wote wšěch z wulkej přećelniwosću wšě požadane zhromadne ličby z jich jednotliwych wokrjesow dostať, tak zo móžu nětko k swojemu wjeselu tež tute wšě autentiske po ludličanju 1. dec. 1880 wozjewiĆ. Z toho pak so tež wujasni a spóznaje, čehodla so tele autentiske ličby ze zbhromadnymi ličbami we wopisanju „Delnjołužiskeho Serbowstwa w l. 1880“ podatymi husto na wšós njetrjechuja. Tuž budu, hdžež sym tam tehdy woprawdže wopaćnu abo njedospoľnu ličbu wobydleri jeneje abo drugeje wsy podať, to w slědujcej statisticy na swojim městnje naspominać. Tři wjetše znylki resp. njedospoľnosće pak ehcu tu hnydom porjedzić a wudospoľnić, mjenujey w nastupanju Rańskeje (Delnj. Serb. str. 17), Malińskeje (str. 20) a Kólskeje (str. 56/57) wosady.

We wsach Rańskeje wosady bě dla ehcyh džěłaćeri w fabrikach a podkópkach srjedz Rowneje a Ranja jara čezko wěstu ličbu wobydleri wuslědzić. Wěc pak ma so tak: Wone fabriki z džěłaćerjemi njelića so, kaž bě mi spowědane, do Ranja, ale do Bukowki, kotraž měješe po tajkim l. 1880 nimo ca. 150 burskich (serbskich) wobydleri wokoło 350 džěłaćeri předa wsu w fabrikach, potajkim w hromadze 500 dušow; Rań pak njemějo wjacj telko cuzbnikow, kaž 1875, ličeše jeno 290 (z wjetša burskich) wobydleri, Rańk pak z wjetšeje ličbu ehcyh džěłaćeri hromadze 324 a Smogrzow 221. Hewak pak bydli wjele džěłaćeri z tutech fabrikow a hewjerjow z podkópkow hišće w Rownej, hdžež bě l. 1880 hromadze z wokoło 175 burskimi ludźimi 732 wobydleri.

W nastupanju Serbow Malińskeje wosady je we tym njedospoľnosć, zo su jeno či jako Serbja ličeni, kotřiž stajnje serbscy rěča, nic pak tež či Serbja, kotřiž serbskeje a němškeje rěče móćni woboje pak serbski pak němski rěča. Tuž ma w D. S. str. 21, al. 3 rj. 2 rěkać: W Malinju rěči (město móže) atd. Zo je w Malińskej wosadze wjacj Serbow hač sym tam podať, dopokaže so hižo z toho: 1) zo stej po wěstym swědčenju w Njamorojcach $\frac{2}{3}$ wob. serbskej; 2) zo maju wšě wsy susodnych wosadow k počnocy, ranju a połudaju wjetši procent Serbow; 3) zo běchu Radowašojce 1873 „faft noch ganz mendlich“ (Andree, W. Wanderst. 181); 4) zo we

*) Ličby z Khoćebuzskeho a Grodkowskeho wokrjesa běch wot tuteju landratstwow mjez tym hižo přez k. wučerja Kubu w Žargonju dostať, za což jemu tež tu swój džak wuprajam.

wšech 3 cyrkwjach wosady 1880 k serbskemu Božemu bliđu hišće 11—17, 10—12, 5—10 Serbow přižadžeše (D. S. str. 20). To pak su woprawdže jeno najstarši ludžo, kotřiž njemóža němšcy pak z cyła nic pak nic derje; po tajkim je tam wěšće z najmjenša trójcy telko Serbow, tak zo maju Radowašojsce $\frac{2}{3}$, Maliń $\frac{1}{4}$, Bukowina $\frac{1}{10}$, Rašyny $\frac{1}{4}$, Lubochow a Lask $\frac{1}{3}$ abo wjacjy serbskich resp. serbskeje rěče mócných wobydleri. Młodosć niže 20 lět je wězo nimo Radowašojsce a Njamoroje we wšech z wjetša dospołnje zněmčena. — Cyle podobny je postaw Serbowstwa w susodnej Wicelańskeje wosadze, a ličba jeje Serbow (Deln. Serb. str. 19 a 90) je ze samsneje winy ptenizka podata.

Dokelž na woprawdžitosći mi podatych ličbow wobydleri wsow Kólskeje wosady dwělowach, wobhonjach so z nowa listnje pola Kólskeho gmejnskeho předstojičerja a na landratstwjje Žarowskeho wokrjesa a namakach, zo běch tu woprawdže přez džiwné njedorozumjenje do čista wopacne ličby dostał. Běchu mi mjenujcy město wobydleri wsy Wułkeho Kólska sameje (689 dušow) ličbu wobydleri cyłaje wosady (1400 d.) podali; Derbn pak, wjes z podkopykami a fabrikami a w nastapanju ličby wobydleri dla husto přibywacych a wothywacych džělačerjow mojim spowědarjam mjenje derje znata, měješe 1880 jeno 484 wobydleri, dokelž je so najskerje wot lěta 1875 ličba džělačeri ponižiła. Ličbu Serbow postaji Kólski gmejnski předstojičej Zaroban 1884: we Wułkim Kólsku mjez 855 wob. na 215, w Małym Kólsku mjez 140 na 85, w Kósmejcach mjez 190 jeno na 20 a w Derbnu mjez 474 na 20. Poslědnjej ličbje 20 trjechitaj so spodziwnje z ličbomaj mi 1880 wot W. Kólskeho wuěrja (hl. D. S. str. 57) podatymaj a staj drje z toho sameho žórja. Z podatej ličbu Serbow Wułkeho a Małeho Kólska wobkruća pak wón cyle moje 1880 činjene nazhonjenja, zo ma přeńša wjes $\frac{1}{3}$, poslědnja $\frac{2}{3}$ wobydleri serbskich.

To jako porjedženka k wopisanju Rańskeje a Kólskeje wosady; na mjeńše njerunosće a předewšěm na tajke, kotrež so na differencu ličbow wobydlerstwa mjez ludličenjomaj l. 1875 a 1880 załožuja, pak wěšće njetrjebam a njemóžu pokazować; wsako móže je kóždy, hdyž tule statistiku z wonym wopisanjom přirunuje, sam lohko namakać a sebi wuklasć.

Skóněnje hišće čehu přispomnić, zo w napismach statistiki laćanski ličbnik w spinkach srjedz rjadowaćeje ličby a mjena jednotliwych wosadow, n. př. 2. (I), znamjenja rjad samostatneje serbskeje wosady nadstojaceho wokrjesa, zo pak němski ličbnik w spinkach zaďy mjena jednotliwych wosadow, n. př. (41): wróćo pokazuje na rjad, w kotrymž sym při wopisanju „Delnjołužiskeho Serbowstwa w lěće 1880“ wo tutech wosadach jednał.

A. Statistika Delnojohuziskich Serbow lěta 1880.

Ličba Serbow po jednotlivych wosadach.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
I. Khoćeubuzski wokrjes.			
1. Khoćeubuzska němska wosada (J):			
Město Khoćeubuz	+ 4000	21584	25584
Předměsto Žandow	+ 200	2995	3195
Předměstko Brunšwik (ryčefkubło)	100	230	330
z razom	+ 4300	24809	29109
2. (I.) Khoćeubuzska serbska wosada (41):			
Strobiec	1123	3	1126
Rogeńc * §	405	205	610
Chmjelow	309	—	309
Zaspy	364	—	364
Škodow	324	—	324
Rogozna	316	—	316
Žylowk	300	8	308
Łakomej ¹⁾	123	—	123
Dešank	291	7	298
Cazow ¹⁾	185	—	185
z razom	3740	223	3963
3. (II.) Gólkowska wosada (44):			
Gólkojce	+ 1198	— 70	1268
Pódgola (kubło)	170	7	177
Glinsk	388	—	388
Dalic	126	—	126
Gólbín	290	2?	292
z razom	+ 2172	79	2251
4. (III.) Popojska wosada (45):			
Popojce*	502	12	514
Górna*	259	4	263
Kósobuz*	201	6	207
Bobow	346	— 8	354
z razom	1308	30	1338

1) Porjedź tak w Delnj. Serb. str. 77 a 79.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
5. Křišowska wosada (45):			
Křišow *	+ 457	— 40	497
Dubje *	513	35	548
Limbark *	292	8	300
Naseńce *	101	6	107
Kokrjow	136	4	140
zrazom	+ 1499	— 93	1592
6. (IV.) Bórkowska wosada (46):			
Bórkowy ²⁾	+ 4106	— 400	4506
7. (V.) Wjerbańska wosada (47):			
Wjerbno *	1687	16	1703
Myšin *	388	5	393
Rubyn *	240	—	240
Brama *	165	4	169
zrazom	2480	25	2505
8. (VI.) Brjazynska wosada (48):			
Brjazyn *	510	9	519
Strjazow	415	1	416
Góry	510	—	510
zrazom	1435	10	1445
9. (VII.) Dešańska wosada (50):			
Dešno	815	—	815
Žyłow (filiala)	1095	—	1095
Debsk (starolutherska)	633	—	633
zrazom	2543	—	2543
10. (VIII.) Ochozka wosada (23adod. I, 6):			
Ochoza	1038	— 100	1138
11. Prjawozska filialna wosada (49):			
Prjawoz	418	1	419
Smogorjow	701	6	707
Zakazń	71	—	71
zrazom	1190	7	1197
12. Picańska němska wosada (22):			
Picń a Otašojce ³⁾	+ 850	3294	4144
Louisenruh	63?	60?	123
zrazom	+ 913	3354	4267

²⁾ Ličba, D. S. str. 80 podata, je čišć, zmylk Bramborskich Nowin.

³⁾ Delnj. Serb. str. 39, rjadk 3 wot delka ma rěkač: město Picń z před-městkami z wuwzaćom Otašojce, kotrež mějo same 454 wobydleri samo-

	Serbow.	Němcow.	z razom.
13. (IX.) Picańska serbska wosada (22 a dod. I, 6):			
Drjenow	690	—	690
Prilug	396	—	396
Tornow *	828	8	836
Us	364	6	370
Nowa Wjes	283	2	285
Turej (filiala) §	805	20	825
z razom	3366	36	3402
14. (X.) Janšojska wosada (24):			
Janšojce	768	24	792
Radojz ⁴⁾	121	—	121
Friedrichshof * ⁴⁾	10	4	14
Drejce (filiala)	520	10	530
Šejnhejda a Turjańske Mazniki ⁴⁾	178	2	180
z razom	1597	40	1637
15. (XI.) Liškowska wosada (51):			
Liškow	511	10	521
Liškowk	195	—	195
Słychow *	+ 230	— 20	250
Třawnica *	230	— 20	250
Grožišćo	241	—	241
Barbuk	256	—	256
Móst (filiala)	624	8	632
Klinka (kapala) † §	+ 326	— 50	376
z razom	+ 2613	— 108	2721
16. (XII.) Korjeńska wosada (52):			
Korjeň	772	1	773
Hažow	355	2	357
Dubrawka * ⁵⁾	211	4	215
Kopac ⁵⁾	255	—	255
Kopańce *	203	1	204
Kořow	243	— 10	253
z razom	2039	— 18	2057

statnu gmejnu tworja, atd. Louisenruh je kralowska nuknica k ranju před Pienjom; kelko je tam serbskich džěłačerjow, njemóžach dotal zhońić; wěšće pak je jich wjac y serbskich, hač němskich.

⁴⁾ Po tym maju so w D. S. str. 48 njedospołne ličby porjedźić. — Friedrichshof je kubło přede wsu z němskim wobsedźerjom a serbskej čeledźu.

⁵⁾ Tu porjedź ličby w D. S. str. 86.

	Serbow.	Němcow.	z razom.
Transport	412	— 50	462
Gótynk	375	—	375
Hajnk (filiala)	301	— 20	321
Gogolowk	233	— 10	243
z razom	1321	— 80	1401
22. (XVIII.) Módlańska wosada (42):			
Módlěj *	465	— 100	565
Kibuš	316	—	316
Knorawa §	250?	474?	724
z razom	1031	574	1605
23. Malińska filiala (8):			
Njamorojce *	100	52	152
24. Nosydłojскеje wosady (27):			
Gózd *	+ 60	— 128	188
~~~~~			
II. Grodkowski wokrjes.			
25. Grodkowska němska wosada (33 a přid. str. 91):			
Město Grodk	+ 375	11119	11494
Heinrichsfeld (kolonija) §	12	170	182
z razom	+ 387	11289	11676
26. (I.) Grodkowska serbska wo- sada (33):			
Słomjeń §	958	700	1658
Dubrawa ^{§)}	390	— 20	410
Železna	338	—	338
Wjaska ^{§)}	401	—	401
Mukrow *	102	5	107
Chojany §	280	— 80	360
Kochanojce § ^{§)}	+ 160	— 301	461
z razom	+ 2629	— 1106	3735

^{§)} D. S. str. 63 rj. I wot delk. wumaž słowa: wšě 4 małe — wo-
hydlerjach. — Kochanojce hospoduja ze wsow Grodkowskeje wokoliny
potajkim poměrnje najwjacy cuzych džělačerjow. — Dubrawa 1885 ani je-
noho Němca njeměješe (hl. přidawk); tuž drje su šć 20 Němcy l. 1880
rodz. Serbja, kotřiž, dokelž su němскеje řeče někak wědomi, rad němcyja.

	Serbow.	Němcow.	z razem.
27. (II.) Lěšcańska wosada (34):			
Lěšće * §	441	— 50	491
Bóšojce * §	321	— 50	371
Zakreje *	180	11	191
z razem	942	— 111	1053
28. (III.) Łojowska wosada (35):			
Łojow	246	— 20	266
Łojoje * ⁹⁾	217	12	229
Zakrjow * ⁹⁾	202	1	203
Bageńc * § ⁹⁾	268	— 35	303
z razem	933	— 68	1001
29. Dubrawska wosada (30):			
Dubrawka *	+ 25	269	294
Ćisej * ¹⁰⁾	+ 30	227	257
Čersk * §	+ 35	597	632
Friedrichshain * §	+ 10	448	458
z razem	+ 100	1541	1641
Čersk do Żarowskeho wokrjesa —	+ 35	597	632
	+ 65	944	1009
30. (IV.) Syjanska wosada (36): ¹¹⁾			
Syjk	379	5	384
Błobošojce *	213	2	215
Ruśi *	363	— 20	383
Hórlica *	65	1	66
Prašywica	127	4	131
z razem	1147	— 32	1179
31. (V.) Jaseńska wosada (37):			
Jaseń *	389	22	411
Terp	525	— 20	545
Prožym	405	— 15	420
Gózdź * § ¹²⁾	312	269	581
Lutobof * § ¹³⁾	150?	452?	602
z razem	1781	— 778	2559

⁹⁾ Wyšše ličby w D. S. str. 68 su drje z lěta 1875 a maju so porjedzić; tak tež porjedź w přispomn. tuteje strony lětnik 1883 do 1880.

¹⁰⁾ D. S. str. 58 podata ličba dźiwaše jeno na wobydleŕstwa wsy bjez ryčerkubka.

¹¹⁾ D. S. str. 69 přispomn. porjedź 1050 do 1150.

¹²⁾ D. S. str. 70 je mi přewysoka ličba Gózdźanow zdźelena, jeli tam 1875 telko dźelačerjow wjacj w škleńčernjach njebě, štož je loko možno; za to pak je so ličba wobydlerj w Lutoborju wo wjacj nježli telko dušow powjetšila. — Ličby Serbow a Němcow jednotliwych wsow tuteje a někotrych wsow susodneje Grodkowskeje a Stržadowskeje wosady je mi Zabrodski wučer k. Unger podać.

	Serbow.	Němcow.	z razom.
32. Wjelcańska wosada (38 a dod. I, 7):			
Wjelcej †	242	—	242
33. (VI.) Sřadowska wosada (39):			
Sřadow *	350	23	373
Radojza *	163	5	168
Raje * §	175	178	353
z razom	688	206	894
34. Klěšanska wosada (39):			
Klešnik *	318	11	329
Jazorki * ¹³⁾	+ 66	— 57	123
Paprotna *	51	2	53
Górki * ¹³⁾	+ 60	— 67	127
Chusej *	150	70	220
z razom	+ 645	— 207	852
Chusej do Kalawskeho wokrjesa —	150	70	220
	+ 495	— 137	632
35. (VII.) Bukowska wosada (40):			
Bukow	635	26	661
Bukoje ¹⁴⁾	308	—	308
Běla §	197	— 20	217
z razom	1140	— 46	1186
36. Slepjanskeje wosady (32):			
Lěsk * ¹⁵⁾	200	— 48	248
37. Sćeńcojskeje wosady (11):			
Sřuskojce *	86	11	97

¹³⁾ Dla wulkeju ryčerkubłow z wjetšej ličbu cuzych džětačerjow poměrnje mjenje Serbow hač w susodnych wsach: Jazorki ryčerkubło 64, wjes 59 a Górki ryčerkubło 96, wjes 31 wob. — Powěsće w D. S. str. 74 a 91 su w tym njedospołne, zo w nastupajuju Serbow jeno na wobydlerstwo wsow, nic pak kubłow džiwaju.

¹⁴⁾ Zda so, zo je so tu wobydlerstwo wo 1875 wot 50 dušow prisporilo (přir. D. S. str. 74).

¹⁵⁾ D. S. str. 60 rj. 2 wot delka ma rěkač: něhdže 10 rodzenych něm-skich hospodarjow.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
III. Kalawski wokrjes (serbska strana).			
38. (I.) Komorowska měščanska wosada (2):			
Město Komorow ¹⁶⁾	+ 310	2298	2608
Předm. Nowe Městko	260	30	290
Předm. Wjeska	402	— 50	452
z razom	+ 972	2378	3350
39. (II.) Komorowska krajna wosada (2):¹⁷⁾			
Bukojna	286	8	294
Kožynka	247	—	247
Rěpišćo § ¹⁸⁾	200?	216?	416
Sedlišćo (filiala)	538	— 25	563
Brězk	216	— 30	246
Wórlca a Wórlčan Winicy §	254	— 100	354
Rowna § ¹⁸⁾	+ 125	607	732
z razom	+ 1866	986	2852
40. (III.) Łutowske wosada (1):¹⁹⁾			
Łuta	468	2	470
Košyna (filiala)	440	1	441
z razom	908	3	911
41. (IV.) Žarnowska wosada (6):			
Žarnow	409	— 30	439
Zasrjew	154	—	154
Łěskej (filiala) *	244	10	254
z razom	807	— 40	847
42. (V.) Rańska wosada (5):			
Rań *	220	70	290
Rańk § ²⁰⁾	120	204	324
Bukowka § ²⁰⁾	120	380	500
Latus	460	654	1114

¹⁶⁾ Deln. Serb. str. 7 rjadk 6 wot delka wumaž: z předměstkami.

¹⁷⁾ Hornjołužiska serbska wjes Komorowskeje wosady Němješk tu sobu ličena njeje.

¹⁸⁾ Wulka ličba Němcow (abo lěpje Njeserbow) tuteju wsow ma swoju přičinu w mnohich cuzych fabrikskich džětačerjach a podkopnikach; Rowna je w běhu 5 lět 1875—80 zaso wo přez 200 cuzych ludźi nabyła (přir. D. S. str. 10).

¹⁹⁾ Hornjoserbske wsy Łutowskeje wosady Hózna, Lipoj a Tornow tu sobu ličene njejsu.

²⁰⁾ Wysoka ličba Němcow (abo Njeserbow) wukhadža z wulkeje syły tam bydlačych cuzych džětačerjow. Přir. zawod statistiki.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
Transport	460	654	1114
Smogrjow	150	71	221
Suchy Gózd *	150	147	297
Wóskow	36	157	193
z razom	796	1029	1825
43. (VI.) Wicelańska wosada (7 a přid., str. 90): ²¹⁾			
Wiki * §	+100	299	399
Lindow *	31	59	90
Wołobuz (filiala) *	+77	131	208
Bobošojce *	154	270	424
z razom	+362	759	1121
44. (VII.) Malińska wosada (8): ²²⁾			
Maliń *	+100	307	407
Bukowina	+35	183	218
Radowašojce ²²⁾	116	57	173
Rašyny (filiala)	+40	119	159
Lubochow	+50	109	159
Ljask *	35	70	105
Njamorojce *	100	52	152
z razom	+476	897	1373
Njamorojce do Khoćebuzskeho wokrjesa —	100	52	152
45. Drjewkojska wosada (11 a dod. I, 1):	+376	845	1221
Drjewk (městačko)	+300	1002	1302
Rakow	85	47	132
z razom	+385	1049	1434
46. (VIII.) Sćeńcojska wosada (11 a přid. str. 90):			
Sćeńc *	+100	— 79	179
Giškojce * ²³⁾	129	19	148
Střuskojce	86	11	97
Psowje Górki	+20	11	31
Domašojce *	+40	— 115	155
Radušc	+98	— 47	145
z razom	+473	— 282	756
Střuskojce do Grodkowskeho wokrjesa —	86	11	97
	+387	— 271	658

²¹⁾ Přirunaj zawod statistiki.²²⁾ Přirunaj D. S. str. 89 a zawod statistiki.²³⁾ Tući 19 Němcy su na ryčerkuble (po powěsći k. wuč. Nowotneho).

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
47. Lubošcańska wosada (12 a příd. str. 91):			
Lubošč * ²⁴⁾	172	85	257
Gólašow	62	94	156
Žiwize	+ 150	75	225
Kóšnojce ²⁴⁾	106	54	160
z razom	+ 490	308	798
48. (IX.) Huštaňska (filialna) wosada (15):			
Huštaň *	99	35	134
Brodkojce *	89	29	118
Brjaze *	74	36	110
Tarņojce *	+ 200	— 107	307
z razom	+ 462	207	669
49. Wětošowska němska wosada (16):			
Wětošow (město)	+ 450	2016	2466
Hrodowski wotdžěl (Schlossbezirk)	1	163	164
Wóškalawa (Schönbeck)	90	79	169
Erpna	20?	169	189
Łobožice *	10	82	92
Pšynje * ²⁵⁾	30?	321	351
Jažyń *	—	66	66
z razom	+ 601	2896	3497
50. (X.) Wětošowska serbska wosada (17):			
Raduš	854	15	869
Střadow *	400	14	414
Njabožkojce	359	—	359
Długi	128	2	130
Wusoka	411	1	412
Zušow	179	8	187
z razom	2331	40	2371
51. Lubņjowska němska wosada (18):			
Lubņjow (město)	+ 150	3655	3805
Lubń (filiala) *	— 10	405	415
Cerkwice (filiala) etc.	20?	—	—
z razom	180?	4060	4220

²⁴⁾ W Lubošcu je samo 34 rodž. Němcow dla wulkeho ryčekubła. — Kóšnojce dzerža so z wjetša do bližšeje (maćernejše) cyrkwyje w Lutolu.

²⁵⁾ D. S. str. 29 podata ličba 300 je z l. 1875.

	Serbow.	Němcow.	z razom.
52. (XI) Lubnjowska serbska wo- sada (18):			
Bobolice	474	152	626
Lědy ²⁶⁾	196	70	266
Lipje	244	62	306
z razom	914	284	1198
53. (XII) Kałkojska wosada (16 a dod. I, 3): (Serbske wsy.)			
Wóškalawa	+ 200	64	264
Chórice	+ 60	118	178
Kósojce	55	151	206
(Přeněmčene wsy.)	+ 315	333	648
Kałkojce	6	?	?
Bělošín (kublo) *	5?	?	?
Wótrowce (filiala) *	3	?	?
z razom	+ 329	333	648
54. Hogrozno-Gólinška wosada (16):	+ 20	—	—
55. Łazowska wosada (15):	+ 40	—	—
56. Pricańska wosada (9):	30?	—	—
57. Starodarbinska wosada (10): ²⁷⁾	+ 50	—	—
58. Klěšišćańska wosada (3):			
Šejkow § ²⁸⁾	+ 100	475	575
Murjow	21	316	337
Sowjo §	+ 15	285	300
+ 136	1076	1212	
Druhe 3 wsy K. Z. P.	+ 25	—	—
z razom	+ 161	1076	1212
59. Wosada: Wormlag-Załuž-Wó- trów (4):	+ 55	—	—
K tomu: Drochnow (4)	5	—	—
z razom	+ 60	—	—
60. Wjes Lejnjańskeje wosady (2):			
Škodow †	142	—	142

²⁶⁾ D. S. str. 33 rj. 18 wot delka wumaž słowa: z ca. 350 wobydł.

²⁷⁾ Su tu sobuličeni serbscy wučomcy na wučefskim seminariju w St. Darbnje.

²⁸⁾ D. S. str. 89 rj. 3 wot delka přistaj zady „k polojcy“ słowa: bur-
skich swójbow.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.
68. (V.) Jabłońska wosada (32): (Delnjoserbske wsy.)			
Žewink *	152	— 15	167
Kromola †	134	— 20	154
Jemjelica * §	+ 200	— 170	370
z razom	+ 486	— 205	691
69. Zněmčene wsy wokoło Baršća (26): Rjasnik 15, Glinsk 8, Krje 10, Boroj 25, Bóžemysl + 5 ³²⁾ =	63	—	—
70. Dubrawskeje wosady (30): Cefsk *	+ 35	597	632
~~~~~			
V. Gubinski wokrjes.			
71. (I.) Rogowska wosada (25): Rogow	593	13	606
72. Wótrowskeje wosady (dod. I, 6): wsy Barklawa-Grabkow	+ 15	—	—
~~~~~			
VI. Lubinski wokrjes.			
73. (I.) Střupcańska wosada (20 a dod. I, 4):			
Střupe * §	+ 150	1127	1277
Bélin *	+ 25	348	373
Běla Góra ³³⁾	+ 450	400	850
Běla Górká	44	30	74
Rězaki	39	30	69
z razom	+ 708	1935	2643
74. (II.) Wosada: Nowa Něwa (21):			
Nowa Něwa	+ 200	847	1047
Stara Něwa	+ 200	356	556
Wózwjerch	189	183	372
z razom	+ 589	1386	1975

³²⁾ Po powěsći předposlědnjeho fararja je tam hišće wjaey (starych) Serbow.

³³⁾ Po tym porjedź w D. S. str. 36 ličbje přemizkej 500 a 200.

k woli wšelacy starši, runjež sami wjele njemóhli, z džěćimi němski rěča, abo šulske džěći na jich serbske prašenja němski wotmołwjeju, tak zo mój spowědař sam wzdajo so wšitkeje nadžěje přihłosuje znatemu staremu wěšćenju, zo w tamnej stronje za 25 lět nichtó wjacy serbscy móc resp. powědać njebudže.

Mjena wsow.	1. Kelko wobydleri hromadže?	2. Kelko je z nich ro- dženych Serbow?	3. Kelko Serbow móže a rěči serbski?	4. Kelko Serbow nje- móže němski rěčeć?	5. Kelko je rodženych Němcow?	6. Kelko rodženych Němcow rozumí tež serbski?	7. Smě so w šuli serb- ski wučić a stawa so to tež?
Jaseň-wjes	347	322	322	256	25	12	ně!
Jaseň-ryčefkublo ¹⁾	119	67	67	—	52	—	—
Terp	502	492	492	472	10	10	ně!
Prožym ²⁾	500	455	455	160	45	5	ně!
Gózdž ³⁾	638	318	312	5	320	—	ně!
Lutobof ⁴⁾	246	76	76	42	170	—	ně!
Střadow	375	350	350	20	23	1	ně!
Raje	337	168	168	52	169	6	ně!
Klěšnik	346	340	340	40	6	—	ně!
Dubrawa	406	406	406	386	—	—	ně!
Chojany	363	281	230	58	82	—	ně!
Kochanojce	432	152	152	73	280	—	ně!

Rjad cyrkwinskih wosadow po procentach němskich a serbskich wobydlerjow.

I. Kelko procentow Němcow je w serbskich wosadach?

a) 0—1% Němcow maju: I. Kh. W. 1) Dešaňsko-Žy-
lowska (0%), 2) Kórjeňska (1/10%), 3) Prjawozska (7/11%),

¹⁾ Po tajkim wobstoi tu cyły přirostak wob. wot 1880—84 w Něm-
cach (55) a ei 12 Němcy we wsy Jaseňu, kotřiž tež serbscy rozumja, su
po mojim zdaću najskeje z rodu Serbja, kiž radzi němcaja.

²⁾ Prožym je wot 1880—84 wo 30 Němcow přibyl, štož su najskeje
cyzy džělaćerjo, kiž do Gózdžaňskich škleněbnjow na džělo khodža.

³⁾ Po tajkim je so Gózdžaňske wobydlerstwo wot 1880—84 wo 50 fa-
brikskich džělaćerjo přisporilo. Zo móža tam z wjetša wšitcy Serbja tež němski,
wukhadža drje z jich wobkhada z tak mnohimi němskimi džělaćerjemi.

⁴⁾ Tu je jeno wobydlerstwo wsy, nic pak ryčefkubla podate. Ryčef-
kublo měješe l. 1880 wobydleri 305, štož su přez položcu cyzy džělaćerjo.

4) Brjazyńska ($\frac{3}{4}\%$); II. Gr. W. 5) Wjelcańska (0%), III. K. W. 6) Łutowka ($\frac{1}{3}\%$) wosada.

b) 1—5% *Němcow* maju: I. 1) Picańska serbska (1%), 2) Wjerbańska (1%), 3) Wósenk-Dobryńska ($1\frac{1}{3}\%$), 4) Jaňšoj-ska ($2\frac{1}{2}\%$), 5) Popojka ($2\frac{1}{2}\%$), 6) Gótkojka (3%), 7) Górze-njowska ($3\frac{1}{2}\%$), 8) Liškowska ($3\frac{3}{4}\%$); II. 9) Syjańska (3%), 10) Bukowska ($3\frac{5}{8}\%$), 11) Žarnowska ($4\frac{9}{10}\%$); III. 12) Wě-tošowska serbska ($1\frac{2}{3}\%$); V. G. W. 13) Rogowska ($2\frac{1}{6}\%$) wosada.

c) 5—10% *Němcow* maju: I. 1) Khoćebuzska serbska (5%), 2) Gogolowska ($5\frac{7}{7}\%$), 3) Křišowska ($5\frac{2}{3}\%$), 4) Bór-kowska (9%), 5) Ochozka (9%); II. 6) Łojowska ($6\frac{4}{5}\%$), 7) Lěšcańska (10%) wosada.

d) 10—25% *Němcow* maju: I. 1) Skjarbošcańska (18%); II. 2) Sťradowska (23%), 3) Klěšańska ($23\frac{3}{4}\%$); III. 4) Lub-njowska serbska (24%) wosada.

e) 25—50% *Němcow* maju: I. 1) Lutolska ($29\frac{1}{3}\%$), 2) Módlańska (37%); II. 3) Grodkowska serbska (30%), 4) Ja-seńska (30%); III. 5) Huštańska (30%), 6) Komorowska serb-ska (34%), 7) Sćeńcojska (35%), 8) Lubošcańska ($38\frac{1}{2}\%$); IV. Ž. W. 9) Jabłońska (29%), 10) Małksańska (35%) wosada. — (Po prawym jeno $29—38\frac{1}{2}\%$.)

f) 50—75% *Němcow* maju: III. 1) Serbski džěl Kałkoj-skeje wosady (52%), 2) Rańska ($57\frac{1}{8}\%$), 3) Malińska (64%), 4) Wicelańska (69%); IV. 5) Dubrawska filialna (55%), 6) Kól-ska (67%), 7) Trěšojka (73%); VI. L. W. 8) Něwańska (69%), 9) Sťrupcańska (72%) wosada. — (Po prawym $52—73\%$.)

II. Kelko procentow *Serbow* je w němskich resp. přeněmčenyh wosadach?

a) 30—20% *Serbow* maju: I. 1) Picańska němska abo měščanska (20%); III. 2) Komorowska němska abo měščanska (29%), 3) Drjewkojska němska abo měščanska ($29\frac{9}{10}\%$); IV. 4) Rjašcańska (22%) wosada.

b) 20—10% *Serbow* maju: I. 1) Khoćebuzska němska abo měščanska (15%); III. 2) Wětošowska němska abo měščan-ska (18%), 3) Klěšišcańska (11%); VI. 4) Južne wsy Luboraz-skeje wosady (20%).

c) 10—5% Serbow ma: II. Dubrawska wosada ($6\frac{1}{2}\%$).

d) 5—1% Serbow maju: II. 1) Grodkowska němska abo měščanska ($2\frac{1}{3}\%$) a III. 2) Lubnjowska němska abo měščanska ($3\frac{1}{3}\%$) wosada.

III. Wosady ze serbskich a němskich resp. pošněmskich wsow wobstojace.

Zo su města w delnjoserbskim kraju ležace němske, njeje nadpadujee hižo tohodla, zo su jako tajke wot Němcow w swój čas založene. Tola tež w někotrych wjesnych wosadach samo w srjedźiznje delnołužiskeho Serbowstwa je na přeni wokomik nadpadujcy wysoki procent Němcow. To pak so wujasnja z toho, zo su w nich wěste wsy, kotrež wulku ličbu Němcow wobsahuja, dokelž su w nowišim času wot Němcow jako džělaćeřske kolonije a fabrikske sydlišća pak cyłe nowe založene pak powjetšene. Pola tajkich wosadow namaka so hakle prawa poměra mjez Serbami a Němcami, hdyž je do jich serbskich a do jich němskich resp. pošněmskich wsow džělomy.

	Serbow.	Němcow.	zrazom.	Němcow.
I. W Khočebuzskim wokrjesu:				
1. Khočebuzska serbska wosada:				
a) serbske wsy	2358	18	3353	$\frac{1}{2}\%$
b) pošněmska w. Rogeńc	405	205	610	$34\frac{1}{2}\%$
2. Módlanska wosada:				
a) serbske wsy	781	100	881	11%
b) němska kolonija Knorawa	250	474	724	$65\frac{1}{4}\%$
II. W Grodkowskim wokrjesu:				
1. Grodkowska serbska wosada:				
a) serbske wsy	1511	105	1616	$6\frac{2}{5}\%$
b) pošněmskej w. Słomjeń a Kochanojce	1118	1001	2119	$47\frac{2}{5}\%$
2. Jaseńska wosada:				
a) serbske wsy	1319	57	1376	4%
b) pošněmskej wsy Gózdź a Lutobof	462	721	1183	61%

	Serbów.	Němcow.	zrazom.	Němcow.
3. Střadowska wosada:				
a) serbskej wsy	513	28	541	4 ^{3/4} %
b) poňněmska wjes Raje	175	178	353	48 %
III. W Kalawskim wokrjesu:				
1. Komorowska serbska wosada:				
a) serbske wsy	1541	63	1604	4 %
b) němske a poňněmske wsy Rěpišćo, Rowna, Wórličan Winiicy	325	923	1248	74 %
2. Raňska wosada:				
a) serbske wsy	520	288	808	36 %
b) poňněmskej wsy Raňk a Bu- kowska a zněmčena Woškow	276	741	1017	73 %
IV. W Žarowskim wokrjesu:				
1. Maľksaňska wosada:				
a) serbska filiala Husoka	500	132	632	20 %
b) zněmčena wjes Maľksa	12	139	151	70 %
2. Jabłoňska wosada:				
a) serbskej wsy	286	35	321	11 ^{2/5} %
b) poňněmska w. Jemjelica	200	170	370	40 ^{1/3} %

Zhromadne wobličenja a přehłady.

I. Ličba serbskich a němskich wsow (a městow) po serbskich Delnich Łužicach.

1) Khoćebugski wokrjes ma 2 měsće a 93 wsow; wot poslednišich je 1 (Gózd) naněmčene, 2 wsy (Rogeńc a Knorawa) staj na poł němskej a 90 wsow je serbskich; z nich nima ani jenožo Němca 28, niže 1 % Němcow ma 10, na 1—10 % Němcow 43, na 11—25 % Němcow 6 wsow a wyše 25 % Němcow 3 wsy.

2) Grodkowski wokrjes ma 1 město a 42 wsow; ze wsow stej 2 (Dubrawka a Čisej) poněmčenej, na poł němskich dla fabrikow atd. je 7 a serbskich 33; z poslednišich nimaju ani jenožo Němca 4, niže 1 % Němcow matej 2, na 1—10 % Němcow ma 20, na 11—25 % N. 4 a přez 25 % N. 3 wsy.

3) Kalawski wokrjes (serbska strona) ma 4 městačka a 73 wsow; z nich je naněmčenych a so přeněmčujcych 23, na poł němskich dla fabrikow 5 a serbskich 45; z tutych serbskich wsow nimaju žanoho Němca 3, niže 1 % Němcow maju 3, na 1—10 % N. ma 10, na 11—25 % N. 10, na 25—50 % N. 16 a přez 50 % N. 3 wsy.

4) Žarowski wokrjes (serbska strona) ma 22 wsow; woť nich je 17 w přeněmčowanju, jena (Jemjelica) je na poł němska a 4 (Husoka, Dubrawa, Žěwink a Kromoła) su hišće serbske.

5) Gubinski wokrjes ma jeničku serbsku wjes Rogow.

6) Lubinski wokrjes ma na 17 wsow, w kotrychž su hišće Serbja; z wjetša serbske pak su jeno 3 (Běła Góra, Běła Górka a Rězaki), druhe su pak w přeněmčowanju, pak přeněmčene.

7) Summa. Po tajkim su Delni Serbja po Delnich Łužicach zasydleni w 7 městach a 248 wsach a to w 176 hišće serbskich a 72 pońěmskich (fabrikskich) abo so přeněmčujcych; čistoserbskich (100—99²/₃ % S.) je 50, nimale čistoserbskich (99—90 % S.) pak 78 z tutych wsow.

II. Ličba Serbow a Němcow po wokrjesach.

	Serbow.	Němcow.	z razom.	Serbow promille.
1. Khoćebuzski wokrjes:				
a) w serbskich wsach	38689	1640	40329	960
b) w serbsko-němskich wsach (3)	715	807	1522	476 ² / ₃
c) w městomaj (Khoć.-Pień)	5213	28163	33376	156
z razom	44617	30610	75227	593
2. Grodkowski wokrjes: *)				
a) w serbskich wsach	8528	643	9171	935
b) w serbsko-němskich wsach	1832	3014	4846	387
c) w měsće Grodka	375	11119	11494	30
z razom	10735	14776	25511	423
3. Kalawski wokrjes:				
a) w serbskich wsach	9682	1815	11497	844
b) w serbsko-němskich wsach	1985	5898	7883	245
c) w městačkach (4)	1210	8971	10181	119
z razom	12877	16684	29561	437

*) W spočatku tutoho lětstotka měješe tónle wokr. 8266 wobydl. (hl. str. 125).

	Serbow.	Němcow.	zrazom.	Serbow promille.
4. Žarowski wokrjes:				
a) w serbskich wsach . . .	866	220	1086	827
b) w serbsko-němskich wsach	1220	3072	4292	290
z razom	2086	3292	5378	394
5. Gubinski wokrjes:				
a) w serbskej wsey . . .	593	13	606	988
b) w přeněmčenyh wsach (2)	15	?	15	—
z razom	608	13	621	—
6. Lubinski wokrjes:				
a) w serbskich wsach . . .	533	460	993	590
b) w přeněmčujucyh so wsach	954	3342	4296	226 ¹ / ₂
z razom	1487	3802	5289	285
7. Zhromadne ličby Serbow a Němcow we wšěch 6 (serbskich) wokrjesach:				
a) we wšěch jich serbskich wsach	58891	4791	63682	927
b) we wšěch jich serbsko-něm- skich resp. so přeněmčuj- ucyh wsach	6721	16133	22854	296
c) we wšěch jich (7) městach	6798	48253	55051	123
8. Summa summarum wšěch Serbow a Němcow we wšěch 6 (serbskich) wokrjesach .	72410	69177	141587	511

III. Ličba Serbow nutřkach a wonkach delnjo- serbskeho kraja.

Ličba Serbow w delnjoserbskim kraju bě po tajkim 1. dec. 1880 z najmjeńša 72 410 dušow. Hdyž pak chcemy woprawdźitu ličbu wšěch delnjolužiskich Serbow wobličié, dyrbimy hišće na tych sobu džiwać, kotřiž z wonka nětčišich delnjoserbskich mjezow bydla, tak daloko hač su serbskeje maćeřneje rěče móćni, štož je přeco wjetši džěl. So wě, zo so tući na wosobu wobličié njehodža, tola přez přirunanje móžemy z najmjeńša jich wěrnozdačnu ličbu namakać. Hornjolužiskich Serbow bě mjenjcy 1. dec. 1880 z wonka hornjoserbskich mjezow po Sakskej roz-

próšených 3314, a tak wysoka, jeli nic wyšša, bě tež wěsće ličba Delnjołužičanow z wonka wóteneho kraja žiwých z džěla w susodnych Bramborskich krajinach (1000), z džěla w hłownym měšće Barlinju (1000), a z džěla we wójsku (1000), a to čím skerje, dokelž je wězo hišće na serbskej hranicy ta a druha wjes wote mnje njemjenowana, w kotrejž hišće wšitey stari Serbja wotemrěli njejsu, přede wšěm wokoło Lubina, Kalawy a Baršća, kaž sym so sam před krótkim přeswědčil. Při ludličěnju l. 1861 je so po Pruskej officialnje 1238 tajkich z wonka serbskeho kraja rozpróšených Serbow naličilo; tola nimo serbskich wojakow w pruskim wójsku su drje druzy zwonkowni Serbja, předewšěm mnozy barlińscy, wjetši džěl njeličeni wostali. Zo pak je w Barlinju wjele Delnjołužičanow tam słužacych, džěla- cych a bywacych, spóznaješ z toho, zo je so hišće před krótkim jedyn delnjoserbski duchowny tam z myslu nosyl, podobno Drježdžanskim serbskim kemšam tež tajke serbske Bože słužby za barlińskich Delnich Serbow založic. Skóněnje so tež zapomnič njesmě, zo runje kaž hornjołužicy tež delnjołužicy Serbja radzi do wukraja wučahuja, a tajkich delnjoserbskich wučahowarjow w Americy (Texasu) a Australiji je z wěstosću z najmjeńša přez 500 dušow. Po tajkim je

a) w susodnych Bramborskich krajinach	+ 1000	D. l. Serbow
b) w hłownym měšće Barlinju . . .	+ 1000	" "
c) we wójsku stojacych	+ 1000	" "
d) we wukraju	+ 500	" "

z razom + 3500 D. l. Serbow.

Summa:

1) Delni Serbja z nutřka serbskeho kraja . .	72410
2) " " z wonka " "	3500

Summa summ. wšěch Delnich Serbow 1880 75910

Přidawk II.

Starše wobličěnja delnjołužiskich Serbow.

Dospołnosće a lóžěho přirunanja dla podawam ta skóněnje hišće w přidawku wšě starše statistiske wobličěnja Delnich Serbow, kotrejž su

województwa a mi přístupne. Kajku płaciwość a wérohodność mamy jim přiepěć, sym hižo we zawodze rozestajał.

A. Officialne wobličenja pruskich ludličenjow.

(Wojewjone w Richard Boeckh, Der Deutschen Volkszahl, str. 104 a R. Andree, Wendische Wanderstudien, str. 185 sl.)

Wokrjesy.	L. 1843	L. 1849	L. 1858	Ludlič. lěta 1861.			
	Serbow.	Serbow.	Serbow.	Serbow.	Němcow.	z razom.	Serbow pro mille.
Khocebuszski wokrjes	33703		34220	33582	24867	58449	425
Grodkowski „	9183		9049	8518	9309	17857	469
Kalawski „	12563		10103	6987	39910	46897	149
Žarowski „	3277		10116*)	784	200523	201307	4
Ĝubinski „	451		518				
Lubinski „	1048		12427*)				
Łukowski „	41		—				
Po cytej Delnjej Łužicy	60266	60797	76428	49871	274609	324510	154

B. Fahlischowa statistika z l. 1883.

Jako curiosum a dopokaz, kak dziwnje někotři nowinafscy statistikowje ličbu delnołužiskich Serbow ponižeju, zo móhli jim najbližšu smjereć wěšćić, čen tu na kóncu hišće z krótka najnowiše tajke mi znate wobličenje P. Fahlischa přistajić, kotrež je w augusće 1883 barlińska nowina „Vossische Zeitung“ a po njej Lipsčanska „Leipziger Tageblatt“ (18. aug. 1883) wozjewiła.

Fahlisch takle liči:

1) L. 1843 ličba pruskich Serbow	135700
L. 1861 jenož hišće	83441
Deficit w běhu 18 lět	52259

Pro anno w přerězku nimale na 3000 Serbow mjenje.

*) Z połnym prawom Boeckh str. 104 na to pokazuje, zo stej tutej wysokej ličbje sěhwk njedorozumjenja, dokelž su tehdy w tamnymaj wokrjesomaj nic Serbow serbscy rěčacych abo serbskeje rěče mócných, ale wšěch „potomnikow Serbow“ ličili, potajkim tež tych, kiž běchu přeněmčeni. Tola pak je wěšće we woběmaj wokrjesomaj l. 1858 hišće raz telko serbscy rěčacych Serbow było, kelkož bě l. 1880.

2) Po šulskej statisticy ministra kulta z l. 1882 ličachu šulske džěci „skoro runje“ 22 % cyleho wobydleŕstwa pruskeje monarchije. Mjez tutymi šulskimi džěcimi bě 6600, kotrež jeno serbski rozumjachu, a 6000, kotrež serbski a němski rěčachu. Po tajkim bě 1882 z tutymi džěcimi bromadže 30 000 čistych Serbow a 27 273 tajkich, kotřiž hižo tež němski rozumjachu, z razom pak kulojće 57 000 Serbow: wot 1861—82 wob 21 lět wo wjacy dyžli 26 000 wosobow mjenje.

3) Kalawski wokrjes měješe:

1843 hišće 12563 Serbow,

1861 jeno 6987 „

1883 „ein verschwindendes Minimum“.

Lubinski wokrjes měješe:

1843 hišće . . 1048 Serbow,

1861 jeno hišće 17 „

1883 „nicht einen mehr“.

4) Facit Fahlischowy: Wob 1 lěto z najmjeńša 1000 Serbow zhinje! Za 30—50 lět njebudže ani jeneje serbskeje duše wjacy w pruskej monarchiji!

5) Zo je tajke wobličowanje cyle njewužitne a wopačne, drje je kóždemu jasno. Jenó na to cheu pokazać, zo Fahlisch — hač z wotpohladom abo z njewědomosću? — přeco ličby Delnich Serbow z ličbami wšěch pruskich (Delnich a Hornich) Serbow měša; na to wašnje dostanje wón n. př. pod 1) deficit Serbow wo 52 209 dušow, mjez tym zo po ličbach officialneje statistiki, na kotrež so Fahlisch tola zložuje, deficit Delnich Serbow w tych 18 lětach jenož 10 395 dušow wučinješe t. r. jenož tych Serbow, kotřiž su so jako Serbja ličili abo ličić dali. — Ad 3) cheu pak hišće přispomnić, zo l. 1880 w Kalawskim wokrjesu „hinjace minimum“ woprawdžitych Serbow tola hišće 12 877 a w Lubińskim 1487 dušow wobsahowaše!

Někotre serbske słowa z Altenburga.

Podal dr. *Pful.*

§ 1. Loni wuńdžeštaj dwaj wot němskeju wučeneju při wyššich wučernjach pisanaj programmaj, kiž so ze serbskim a resp. słowjanskim rěčespytom zaběrataj: 1) 'Die slawischen Ortsnamen des Königreichs Sachsen von Dr. Hey, oberlehrer. Döbeln, druck von J. W. Thallwitz. 1883. Progr. no. 504', a 2) 'Dr. O. Weise: Die slawischen ansiedelungen im Herzogtum Sachsen-Altenburg, ihre gründung und germanisierung. Eisenberg. Hofbuchdruckerei von Hermann Schnorr. 1883. Progr. no. 620.' Wobě wučenej pojednani stej wulcy zajimawej a wšeho připóznaća hódnej, hdyž tež so z jenej abo druhej tych etymologijow spřecelić njemóžeš: štož na př. wot mjenow 'Mišno (Meissen)' a 'Zschopau' plaći, kotrejš sym ja binak wułožił we 'Bautzener Nachrichten' 1884 sonntagsbeilage no. 4. Na kóncu Weisowehe nastawka steji zapis něhdušich serbskich wsow Altenburgiskeho kraja, a na str. 14 je tam sobu prajene, zo 'Explicatio nominum Sorabicorom pagorum praefecturae Altenburgensis 1697 von M. Abr. Frencelius, Pastor von Schönau in der Oberlausitz', so w rukopisu na knihowni w Altenburgu khowa.

§ 2. Póđla serbskich wjesnych mjenow su so tež někotre stare serbske appellativne wurazy hač na džensniši dzeń zakhowałe, a to a) w rěči altenburgiskich burow, b) w starych aktach teho kraja, c) w rěči burow na wječorneje Thüringiskeje, w krajinje Ruhla, kiž we wšědnym žiwjenju die Ruhl rěka, t. j. Rola. Weisowy programm na str. 13 a 14 sóšhowace wurazy poskića: a) 1. klenzegórden, vogtländisch kland, im Lüneburger Wendlande klanzej, ein kleiner garten vor dem hause; 2. quaaß = russ. kwas, convivium, und wend. kwas, hochzeit, örte für ländliche schmäuse; 3. hormet, die benennung der früheren festtäglichen kopfbedeckung der Altenburger jungfrauen, welche die gestalt einer runden schachtel ohne boden hatte; 4. spenzer, ein jackenartiger halboberrock, von alters ein wesentliches stück der Altenburger tracht; b) besonders bezeichnungen für masse, aus alten lateinischen urkunden, wie vom jahre 1196 ein biermass; 5. pruschitzin (cerevisiae); 6. störnitz, ein honig-

mass, von altslavischem strūdū, honig; 7. im dialekt der sächsischen stadt Meerane mäckerchen, mässchen, von mēra; 8. das beim leinzins in alter zeit gewöhnliche mass zwit, das man mit wendisch switk (ein schwietel, gewinde feingehechelten flachses, kloben, flachskloben) zusammengestellt hat; c) 9. i du bögen! = du mein Gott!; 10. beste ketschen! = schwere Not!; 11. bäschen! = schlechtes weib!; 12. bruinschnetzen oder braunschnitzen = böhm. brusnice, russ. brusnica, Preisselbeere.

Weisowym spodobnym wukładowanjam mamy my někotre słowa přistajíc.

a) 1. Klenzegórden (z akcentom na 2. sylbje) je poł serbske a poł němske, kaž so kóždy lóhko sam dohlada. Klenze pak, abo poprawom 'klanze', je chlanica = chladnica (schattiger ort, laubengang), pola nas 'khlódnica' (laube); połobjanska twórba klanzei dyrbi plural byé, runjež trochu njeporjadny; twórba kland naposledku pak je stare, w historiskim času jako infinitiv trjebane substantivo chlaniti = chladniti (beschattung), abo snadź substantivo chlanidlo (beschattungsmittel); zynk d so před zynkom 'n' lóhko wutlóči: n. př. panyé = padnyé; r. wjanutj = wjadnutj za zastarske substantivo chlaniti pak rukuje nam naša zastarska twórba powěsć (nachricht), kotraž so druhy hišće tež jako infinitiv nałóži (= powědžec).*)

2. Słowo kwas wotpowěduje najprjedy němskemu 'gahre' a zwisuje se słowjesom kúis-ati = kis-ać, hdyž tež so tudy wo korěmu abo někajke drube městno za hosćinu (za kwasowanje) jedna.

3. Die hormet abo das hormt (hurmt) rěkaše něhdy hormada = hromada (přir. Wartislaw = Wratislaw). Delnolužiski hup-ac pokhadža wot słowa 'hup-a', kiž je identiske z němskim 'haufe'; naša borta pokazuje nas na słowjeso 'bjer-u (ich nehme)' abo wjele wjac na zastarski wěcnik bor (das nehmen, heirathen); z adjektiviskeje twórby wudžěła so 'borita pycha', za čož so naposledku jednorje borta praješe. (Přisp. red. Drje = cornet, barretum & baretta.)

*) We wsy Lössnitz pola Draždžan je blisko Łobja městnota, kiž so 'die Klanze' mjenuje, hdžež drje je njedawno hišće lěs był.

4. Spenzer rěkaše něhdy spinicař, t. j. pošuknja ze spinicami abo (kaž my prajimy) ze spinkami (mit hefteln); je potajkim kruće přilěhowaty džěl drasćenja, napřečiwo stajeny šěršej ropatej (fałdatej) sukni. (Přisp. red. To je jendźelske słowo.)

5. Pruschitzin. Poslednja sylba słowa je němska pluraliska kóncowka -in; singular samsneho rěkaše brušica abo brjušica, t. j. někajka brjuchata wěc, brjuchate sudobje a t. r.

6. Störnitze rěkaše něhdy stord-nica — stornica — störnitz, wot zastarjeheneho wuraza strūd-ŭ abo stord (měd), kaž by pola nas 'měd — mědnica' tworil.

7. Mäckerchen je tele rozwiwanske skhodžeńki přeběžało: Měra, měrka — měrkachen (z němskej deminutivnej kóncowku) — mörkachen (ze zwučenym zastupjenjom němskeho 'ö' za starše słowjanske 'ě') — mökarchen — mäckerchen.

8. Zwit ma so po prawopisu srjedźneho wěka kaž swit wuprajíc. Twórba 'switk' je w Delanach hišće trjebana (w hornym kraju rjeknje so 'horstka'). Wuraz je zestajeńka: S-wity = z-wity. Němcy su sebi schwietel wutworili.

9. 'I du bögen' wotpowěda Lipšćanskemu jara trjebanemu I Gottchen! a našemu 'Božko!' abo 'mój Božko!' (při spoždiwanju). 'Bögen' (z dohlim 'ö') dyrbjalo poprawom 'bögen' pisane byé; sylba -ken (= -chen) je deminutivna kóncowka.

10. Beste ketschen = pezde kótchin (ketchin) = pjezda kočina, i. e. cunnus felinus.

11. Bäschken (za 'peschken = pesch-chen') je deminutivna twórba pjezdka (pjezka).

12. Prusnica abo pruslica ma swoje mjeno wot swojeho jěreho (herbe) słodu abo (kaž su něhdy naši wóteojo tu wěc poznamjenili) wot par-jenja ust (wot parjenja huby): Par-ústnica — parústnica — perústnica — prusnica — pruslica. Poslednja twórba nam pokazuje, zo dyrbjeli Němcy tule pola nich serbscy pomjenowanu jahodku poprawom 'preusselizbeere' abo tola 'preusselsbeere' pisać. (Přisp. red. W druhich słowjanskich rěčach ma to słowo „b“ w spočatku.)

Prirunowanje serbskich ludowych pěsni.

Podal dr. *Sigmund Vašátko*.

Předspomnjenje redaktora. Naše ludowe pěsnički su z nowa kežzbnosé někotrych słowjanskich wučenyh na so zložile, wosebje hdyž je Časopis wšelake hornjo- a delnjoserbske dodawki poskičil. Najwjetšu prócu je na nje a wosebje na jich prirunowanje naložil k. dr. Sigmund Vašátko, rěčnik we W. Meziříči na Morawje, sobustaw našeje Maóicy Serbskeje. Wón je wšitke dotal wudate zběrki a dodawki kežzbnje přehladał, prirunujo naše texty a melodije najprjedy mjez sobu a potom tež z druhimi słowjanskimi. Tak bě swěru, kaž mi pisaše, wopomnił a dopjelnił moje přeće, kotrež běch při wobzamknjenju swojeho wudawka Markusoweje zběrki napisnył: „Snadž pohnuje to někotrych k studijam wo serbskich pěsničkach a druhich k zestawjowanju hudźbneho přewoda k jednorým hłosam.“ We wobojim nastupanju dostach wot k. dr. Vašátka wobšěrnny rukopis z čišćanymi přidawkami, z kotrehož najprjedy prirunowacaj pokazowarjej serbskich podobnych pěsničkowych textow a melodiji tudy po serbsku zredigowanaj zdžěluju — za dalše studije.

I. Pokazowař podobnych textow.

Jordan **5**. Markus 52, Smolef II. 75; Kóždy gólc dej jednu měš, Smolef II. 143, Muka 19. **10** (Fryjarje). Markus str. 53, Smolef I. 229. **12**. Smolef I. 14, Časopis 1883 str. 23. 36. **18**. Podobnu ma Erben-České národní písně str. 500; Sušil-Moravské nár. p. 30; Kolberg-Lud VI. 446. **19**. Smolef I. 118, II. 17. **20**. Arija = Kollár II. 13; Wacław z Oleska 226. 495; Hołowackij I. 48. 114, Sm. I. 226. 297. **22**. Markus 53, Muka 18. **24**. Smol. I. 106, II. 20, Časop. 1883 str. 45 mel. 12. **29**. W zběrey Slavije. **31**. Smolef II. 116; Smolef II. 66, Markus 40, Časopis 1883 melodija 48. **37**. Smolef I. 214, Muka 16, Markus 22. 31. 16, Časopis 1883 str. 12. **41**. Markus 52, Smolef II. 65.

Muka (zběrka I. 1877) **12**. Anka służy = Erben 380, Sušil 621, Kollár II. 69, Kolberg VI. 213. **13**. Smolef I. 97, Markus 69. **14**. Prirunaj Smolef II. 61. **17** a **39**. Přir. Smolef II. 55. **24**. Markus 33; Domoj kšěł hyš, Smolef II. 32. **36**. Markus

71, Smolef I. 246, II. 129. **38.** Smolef I. 275, Sušil str. 19. **42. 23.** Markus 24, Smolef I. 51, II. 63. **45.** Sušil 91. 778. **46.** Smolef I. 281, Sušil 25. **47.** Smolef I. 170. **56.** Jordan 21, Žěchmoj mój tam na špacir. **59.** Přir. Smolef I. 87.

Markus **1.** Přir. Sm. I. 159. **22.** Třešu postať do rzykow, Časop. 1883 str. 12. **39.** Sm. II. 33. I. 33, Erb. 483, Sušil 177, Kollár II. 5. 55, Erb. 481, Suš. 103. **57.** Sm. I. 123, I. 132. **67.** Smolef II. 4, Sušil 164, Kollár II. 38; Carne creje, Muka 18. **81.** Smolef I. 205. **83.** Smolef II. 169, I. 177; strona 52: Žož ta woda, Sm. I. 238; str. 54: Zrudna wutroba, Sm. I. 104, Časopis 1883 str. 12; Na jeje nana zagrože, Sm. I. 104, Čas. 1883 str. 12.

Časopis 1883 str. 18: Wochoženjo, Erben 463, Sušil 718; str. 28: Naši jědza, Smolef I. 207; str. 40: Wjele króć, Smolef I. 210.

II. Pokazowaf podobnych melodiji.

A. Markus (Hórnik) a Muka.

1. Markus 27. Přirunaj Smolef I. str. 72, II. 27, Časopis 1883 str. 5. **2.** Přirunaj Sm. II. 71, I. 162, Jordan č. 42. **3.** Mark. 28, Smol. I. 144, II. 62. **5.** Mark. 29, Smol. II. 49. **6.** Mark. 32, Smol. I. 107, I. 297 (Wowčef), Časop. 1883 melodiya 83 a 25. **7.** Mark. 66. 35, přir. Časop. 1883 mel. 19: Mój ten luby, Muka 20. **10.** Mark. 62, ta sama: Časopis 1883 mel. 82, Smol. I. 113. **11.** Mark. 63, přir. Smol. I. 79, Časopis 1883 mel. 28b, 29b. **12.** Mark. 64, přir. Sm. I. 82, II. 52. **14.** Mark. 68, přir. Sm. I. 78, Časopis 1883 mel. 80. **16.** Mark. 31, přir. Sm. II. 112. Ta sama mel. Smol. II. 111. Hanka groni. **18.** Mark. 23, přir. Sm. I. 116. **21.** Mark. 63. Ta sama mel. č. 81, Časop. 1883. **22.** Mark. přir. Sm. II. 20, I. 106. **23.** Mark. 67, přir. Sm. II. 17, Časop. 1883 mel. 66. **30.** Mark. Ta sama Sm. II. 115. **32.** Mark. 59. Ta sama Smol. 43. Płakaťa Hanica. **33.** Mark. 49, Smolef I. 134, Muka 18, Časopis 1883 mel. 9b. **34.** Mark. 53, Jordan 22, Časopis 1883 mel. 9b, Smolef I. 134. — Distinguendum: Mark. 53 strofa 3: Na wójnu ja něnt pojědu: Sm. I. 38, II. 15, Muka 18. **36.** Mark. 55, přir. Sm. I. 40. **37.** Mark. 51, Jordan 28, Časopis 1883 mel. 62. **38 a 85.** Mark. 52, přir. Smolef II. 75, Jordan 5, Zdrebuj kónik. Distingue: Mark. 52: W Kulowje jo wěrowana; Jordan 5: Kóždy gólc dej

janu měs; Smolef II. 143: Řědny dej jadnu měs. **39.** Mark. 41, Muka 25. **40.** Mark. 71, přir. Smol. I. 246, II. 129, Muka 36, Časopis 1883 str. 56. **42.** Mark. 15, přir. Sm. II. 79, I. 99, Časopis 1883 str. 17. 50, mel. 6b. **44.** Mark. 22, přir. Smolef I. 214, Muka 16. 31, Časop. 1883 str. 12, mel. 47b, Jordan 37. Distingue: Markus 22 str. 10, Časopis 1883 str. 12, Jordan 37. Muka 22. **46.** Mark. 43, přir. Smolef II. 23, Jordan 14. **47.** Mark. 39, přir. Smolef I. 33, II. 33, Časopis 1883 str. 25. **68.** Muka I. 34, Smolef II. 104. **70.** Mark. 61, Muka 7, Časopis 1883 mel. 9. **71.** Muka 59, přir. Smolef I. 87: Surowy bratr. **73.** Muka 38, Smol. I. 275: Sušil-Moravské nár. písně str. 19, Časopis 1883 mel. 53b. **74.** Muka 41, přir. Sm. I. 284, Jordan 2. **76.** Muka, přir. Sm. I. 281, II. 149? Časopis 1883 mel. 2b. **78.** Muka 46, Smolef I. 281. **79.** Muka 45. Sušil-Mor. nár. písně str. 91. 778.

B. Smolef, Časopis Mačicy S. a druzy.

8. Sm. I. 231. Melodija = Smol. I. 100: Hólčik jědže. **16.** Časopis 1883 str. 23, Smol. I. 43, Jordan 12. **20.** Časopis 42b, Časop. 1883 str. 24, Sm. I. 88. **27.** Přirunaj 46b. 74, Jordan 2. **33.** Přir. Sm. I. 206. **39.** Muka 12, Erben-České nár. písně 380. Sušil 621, Kollár II. 49, Kolberg-Lud VI. 213. **47.** Mark. 22, Smol. I. 214, Muka 16. **54.** Smol. I. 275, Muka 38, Sušil 19. **57.** Mark. 64, Smol. I. 42. **58** a **59.** Mark. 82, Smol. I. 215, přirunaj Sm. I. 214: Hólčik jědže z Kulowa.

Hišće přispominam, zo su někotre melodije w Časopisu dwójcy podate a zo wšelake serbske pěsnje njejsu hišće derje do notow zestawjene. Při narodže tak wot Němcow wobdatym a z nimi změšanym njemóžemy so dźiwać, zo je něštožkuli z němskeje hudźby přijať, hač runje je to mały procent. Zda so, zo je so zběraćelam pěsni a spěwarjam samym němski předtakt (Auftakt) slubiť, kotryž so přećiwja słowjanskej hudźbje a trochaiskemu přiznykej nawječornych Słowjanow. Serbske spěwy hodža so lohko wot tajkeje njeprawidłownosće wočisćić. Na pokazku sym někotre pěsnje po swojich nahladach přeporjedzał, štož njebě čezke, přetož słowjanska powaha pokazuje we wšitkich melodijach. Z wotstronjenjom předtakta je so tež stało, zo so melodije do prawidłownych dźělow po přirodženych prawidłach hudźby dźělić dadža.

Myslŭ, zo někotry dospofny znajef wašeje narodneje hudźby k mojemu mŕnjenju pristupi a derje přepytawši, kak waš lud spěwa, snadź hišće lŕpše porjedženki wuwjedže dyžli te, kotrež wam tudy sŕču.

Khěrlušowe knižki Gregorija D . . . . z lěta 1590.

Podawa *H. Jordan.*

Njedawno dostach wot bura S. ze Smogrjowa hubjenje zešitu zběrku serbskich a němskich khěrlušow a wšelkeko drugeho woprijeća in 8°, kiž hižo po swojim wonkownym napohladže jara natorhana na wysoke starstwo pokazuje. Wosebje zajimawe běše mi hnydom, zo tak stary hornolužiski rukopis tudy w Delnej Łužicy nadeńdžech. Je mjenujcy přeni a najstarši, a najwažniši džěl cyłeje zběrki, hornolužiska serbska khěrlušowa knižka z lěta 1590 a wopřimuje 8 khěrlušow, a je wona wot wěsteho Gregoriusa D. tehdyšemu tachantej Gregoriusej Leisentrittej (1589—1596) w Budyšinje poswjjećena.

Hewak wopřimuje spomnjena zběrka ze Smogrjowa wšelaku lékařsku radu a recepty k zahojenju skotu a ludži. Tón pozdžiši džěl je němski, jenož přenja a předposlenja strona z mało jasnym textom je delnoserbska. Staju tu někotre smužki z tajkeje lékařskeje rady: „Stań pětk zajtscha do sluntza a melschizi a wezmij trochu solj a zej jadno selone blomeschko, á wucin z twójim pschawym welim palzom jadnu samzenu kschizu a stup do teje sameje a trij se steju solu doloj po tim zelim schele a schij (žij) melschizi sasse pscheic a newogleduj se tam duzej danisch sassej duzi.“

Dale wopřimuje němska zběrka džesać čišćanych spěwow, wot kotrychž su přenje wot Nürnbergskeho Hansa Sachsa a bjez lěta, poslenje su 1647 čišćane a wopisuja wšelake z třicečlětneje wójny. Skónčnje ma ta zběrka někajku protyku, hdžež je němscy napisane, što dyrbi dobry hospodař w kóždym měsacu na lukach, polach a zahrodach džělać. Poslenje strony pokazuja nutrnu laćansku próstwu khudeho čłowjeka*) na předstajeného knjeza.

Kaž hižo prjedy prajach, su Gregoriusowe khěrlušy za nas to najzajimawše w cyłej zběrcy. Tola so mi zda, zo wšitke wot Gregoriusa njejsu, dokelž maju dwoji prawopis; te přenje tři su ze šwabachom pisane a poslenje pječ z laćanskimi pismikami. Lóhko móžno tohodla, zo je Gregorius D. přenje tři hižo namakař a te druge potom sam přetožič abo z drugeje zběrki wotpisař.

*) Čítam: Petrus Freybergius, olim ecclesiae scholaeq. Echisdorffiensis (P) minister. Red.

Serbska řeč je dosć spodobna a woprijeće by tež do nětčišich spěwafskich so hodźiło. Škoda jeno, zo je rukopis na rózkach a na někotrych łopjenach tak wotštapany, zo kóždy słowo wučitać njemóžemy.

Prawopis je, kaž to drje w tym času hinak być njemóžeše, jara njewobstajny a khabłacy: Tak namakamy: „štworicela, šfublaš, bječ, wobarnowafš“, tak za pismik é porjadu: ež, e, tz, sch. Pismik é nadeńdzemy porědko, za to so piše: wercim, hrechj (hrěchi), naljnej (na lěwej), ale tola: „spěwajmy; wot 4. khěrluša je ê = ě“. Samo so rozumi, zo su pismiki: e, z, s, ž, š, č, w započatku našeho pismowstwa pisarjam wjele hlowy łamanja a mjerzanja načiniłi; tak namakamy pola Gregoriusa: fiž = kiž, fo = so, zo = so, naš = nas, fužďj = kužďy, zaš = čas, našej = našeho, wecne = wěčne, žišteie = čisteje, Źotće = wotće, wudbu = wučbu, šem = zlem, czinic = činić, slofse = zlosć, denca = džensa, nejrudilj = njezrudźili, kziz = křiž, atd. Jotowanje namakamy pola Gregoriusa porědko, a hdžež je, tam je dypk abo smužka na samozynku a nie na sobuzynku, tak „dná“ = dnja. Spodźiwne je wšelke trjebanje pismikow: i, j, y, na přižad: „cyr-fcy“, „prawj“ = praji, „ludj“ = ludzi, „gdiž“ = hdyž, „becymj“ = běchmy, „šhubenj“ = zhubjeni, „decj“ = džěci. Za pismik dz namakamy najbóle d, druhdy a to wosebje we lačanskim pismje tež d. Spodźiwne je, zo mjezy tež „d“ steji, tak w słowje „Radšdžiz“ = na křižu. Raz widźimy tam za pismikaj „ti“ wosebite znamje: „Źecj“ = třěci.

Samo so rozumi, zo we tak starym rukopisu so tež wšelke słowa a twórby namakaju, kiž su nětko khětro pozabyte, abo kiž su jenož hišće we namjeznej narěči, abo w delnej serbsćinje abo w českej řeči trjebane a žiwe. Tak čitamy: „Twoje swate pac rany“ = twoje swjate pjeć rany, Mužakowska narěč ma hišće: „pjać“. Namakamy tam prajene: „S wilkeju bolosséu“ = z wulkej; wilki, a, e, praji so hišće džensa w namjeznej Wojerowskej narěči, a twórba z wjelikeju wurjekuje so po cyłej Delnej Łužicy. Namakamy tež: „hned ho fsmercie neda, k Herodafsyj ho possla“; fsmercie = smjercić, praji so hišće džensa delno-łužiscy „wusmēršiš“ za morić. „S petym (pjatym) słowom“, delnoł. pětym; Janeiji (Janej), delnoł. Janoju, „feg“ (kiž), delnoł. kenž. Ze starych twórbow chcú někotre naspomnić: sswu = swoju,

sadrža = sarža, dobre = derje, twu ssmere = twoju smjeré, proz = prjodey, w meho (čěski) wotca dome = mojeho, ssweho ducha, schoste slowo = šeste slowo, skonane = dokonjane, ludskej sbožnossci = ludowej zbóžnosći, ssodnym sslowom = sedmym, ktož buzu matru we tej ma = chtož Božu martru we česći ma, o wotozo teje smjlossce = o wotče teje zmilnosće atd.

Najlěpje pak móže kóždy to póznać, hdyž tudy nimale cyły rukopis wočišćimy:

Ein Bändisch .... geschrieben 159? Gregorius D.... Reverendo dignitate, p.... sapientia et eruditione — D. Gregorio L.... Episcopatus Misnensis Marchionatus superioris ac inferioris Lusatiae Administratori, Capitulj Budissensis ad s.. Petrum Decano, Dom.. amico suo charissimo. (Podpismo mějičela, pastora?)

Der Glaube.

My Werimy doienoho Boha nebeš Seme Stworiceła kž So Je mam Dal Awotcemi, Zo bychmy Jeho Decj byl, Won ce naš Rusj Zaš Stublaz Celo Duschu wobarnowasch neŠbo Zu schemu Wobarac, Zana flojc So nam nima stac Won so Sanaš Stara Paše Wachuje Šcho Jeho bozej mozy Je.

My Werimy Tez do Jesom Chrifta, Jeho ssyna našeho Aneša, Kez Wecne Podla Wotca Je, Tez Rowneie Žefce mocny Boh, Wot Marie Žisteie Anezny Werny clowel narodeny Bšches Wateho Ducha Tej Were, Sanaš kž bechmj Šhubenj, Načšchizu Wumrel Je, Stanul Wot šmerce Pecj den Šboškeie moce.

My Werjnj Do šwateho Ducha, s wotcom Ssynom Wecneho Boha, Kez Šchiffich srubnych Trošhtar Je, s daramj Kražne Wobdarunie, šchitko kšestianstwo na semj Deržj rušie Senej Wolj, hew budu Wotdate šche hrechj, zělo bude hore Stacj, Šo tem Žiwenu, Je nam Šhotowane, Tej Wecžnoscj To Žiwene.

Das Bitter Uxer.

Wotće našč ketz sšy nebešsch a nam šchiffim Bšchifal sšy bratram byez, k tebe šo modliez Ty cesč Wot naš modlenty byez daj Zo Lon . . . neprossy Pomhaj Zo Poide s wutrobj.

Wošwecone byd' meno Twe, s derž naš Bšchi twem Prawem sslowe, Žo bychmy našče Žiwene, Tež Šo nom wedlj dostoine, swarnuj naš Bšchesleiu Wudbu, a Pomhaj Dwoiemu lubu.

Wšchid Twe kralestwo tu Zaŕne, a na wonem sstwece twezne, Ton sswati duch bydl Boda naš, sswojimj baramj Kuzdj zaš, Satanowy hneu á moc slama, Wšchid nim tu cyrkej sachotwaj.

Twoja wola sso stan tudy na semj Sač tam na nebij, da j nam scerpene tem Wšchizu, a Wokluschnosse tom slem Zassu Schej hrejshnej wolj wobaraj slosse nam ezinie nepšchidaj.

Našch šchedny chleb da nam denca, a šchitko, šchtož nam ie nusa, swarnuj naš Kneže Wšchid Woimu, Wšchid morom a Wšchedrohotu, sberž naš, Starose lašomstwo zmj wot naš.

Wodaj nam Kneže sche Winty, Jo by naš dlej nestrudilj, Sač my tež tu wodawamy našchim winikam Zich Winty, o sezim naš šchitkich hotowych, Prawej Lubossey Služobnych.

Nawed naš sle spytowane, hdyž naš ton sly duch Spytanie, Kalswej á Prawej Strone, Te t Pomotžy nam Wopstaj stajne, Prawej Were šhotowanym S wathym Duchom trošchtowanym.

Wot šcheho sleho Wymož naš te dny ssu šle a tež ton czaš, Wymož wot wec neie smerce naš. Trošchtuj požlenej nudy wobrad nam zbožne stonczene, smij našche dušche ktwaj hnade.

Amen, to wessec werno je, Possylnuj nass prawej Were, Jo bychmy necwifflowalj, na tom šchtož nět ssmy Prossyly, natwe sslowo twoiem menu Amen spěwajmy swutrobu.

Sey lob und ehre etc.

Byez chwala czeje bohu Wotcu, ssynu sswatemu Duchu, Sa taidu Jeho Dobrotu, Ton ehl Doppelnitz šhnadu, šchtož won we naš Sapoczal Je, Jo by mu to te trj Wšchischlo, byd' chwalone Jeho meno.

Wšchicz t nam tež Jeho kralejstwo, Jeho wola ta štan šo, Sač nanebj taš na semj, byd' nam dinc ton chleb šchedny, ehl nam našche Winty wodac, tem spytowanu nedai Stač, Wot Sleho wymož. Amen.

In Thon Patris sapientia.

Christus kiž nass wosbozi, nie sleho neschezinj by hokolo pol noce sa nas hrěsnych jaty psched slych Ludj wedeny falschné wopskorženy raneny á smescheny jack to pissmo prawj.

Prěnej schtunde teho dná, dyz won tačk besprawa psched pilatussa weden Jack . . . . woskorže won ho praweho posna,

hned ho ssmercie neda k herodaseyj ho possla, kotrysch ho smémé-
schie da.

Tej czecej schtunde won by Jare kschudowany, A scernoweju
kronu na hlówé sedrany, bity sapluwany, k smechu wobleczonej
A ton kschiz k sswoiej smerej ssam derbasche nessej.

Schestej schtundé won tez by sa kziz powescheny, modlasche
sso swutroby, schak by schpotowany, Janeiji won poruczj protk
sstac sswejj maćerj, sslonco sswu Jassnosc S'hubj schitko snim
srudne by.

Jesus wolasche . . . . ssom wopussceny, déwatej schtundé
won by zóléu napojeny, ducha ssweho won tu sda, A ta sema
sadrza Rowj sso woteurachu, A skaly torbaehu.

Dyż ton den be skonany, by won skschizá swaty, dostojne
wobalony a tez zalbowany do rowa polozeny, A sasiglowany debre
wobarnowany, Tack to pismo prawj.

Pomhaj nam ssyno bozi dla twojeje martry, zo bychmy ej
sluzilj, A possluschnj bylj, Twu smere a jeje winu plodne wo-
pomnelj, sa to ac my sslabj smy, dak cj woprowalj.

Da Jesus an dem Kreutze.

Hdyż Jesus na kschizú stasche á jare raneny bésche tak
s wilkeju bolosséu te ssydym sslóu kéž won dasche wopomny ty
s nutrnoséu.

Naj proz dasche won sslotkoscej, Ach Wotce polny ssmil-
nosej, wodaj ty yjim yich winy, wonj nesnaju sswych ssloscj,
kotrež czjna nademnu.

Snowó wopomn smilnosc jeho, kotruž ton schachar tam kryđo,
Jesus mu Reknu hnadne, sawérné ty smějesch radosc, dénc meho
Wotca dome.

Szczecjm won poruczj swoju lubu mać, Janeyj Reknu to je
twoja mac, Ju . . . . ranu ksebij smj, hlaj zó jej budež protk stacz.

Na schtworte sslowo merkujée, won reknu ka sso mj pic ce,
Sa ludскеju sbožnosseu, teje won sswérne žadasché, swiljkeju
bolosséu.

S petym sslowom sso wopskorzj won wođ bóha wopussceny,
Reknu ach ty moj bóžo, ka ty mé nět wopussčil ssy, zo mj je
scho pschecjwne.

Schoste sslowo bĕ k prandosej, A schim hreschnikam zbožnossej, won reknu skonane je, po pisme k ľudskej zbožnossej, nĕt me laschke cerpene.

Ssodnym sslowom wĕn poruczj sswoj duch do božeje Ruki, s tym da won nam tu wucbu, zo by sso mu porucalj nĕt a poslenem czassu.

Ktož bozu matru we tej ma, A tych, ssydym sslow spomina werny bohu sluzi, won ce mu dac ssweho ducha nĕt a schej jeho nusy. Amen.

Christe q. lux es etc.

Christe kež ssy den á swetlosc, ty kneže wesch schu potajnosć, Ty wotcowe jásne rosswecene wuc nass ton bozj pué prawe.

My prossymy twoje pomoce, swarnuj nass kneže tej noey, wymoz nass wot scheje sslossce, o wotczo teje smjlossce.

Saicz kneže — — — zo nam ton Ssatan nesskodel, zo čĕlo mu nepschiwoli, nass pschettobu newopskorzj.

Tu chwilu gdiž te woczi spá, nech wachuje ta wutroba, swarnuj nass bŕža prawica, wymož nass stych hrĕchow jastwa.

Pomocnike kschestainstwa, twoja pomoc byđ nam hotowa, pomhaj nam kneže schej milosći pschess twoje swate pac Rany.

O kneže na nass spominaj, A naschemu čĕlu pomhaj, tej duschj, kotrusch wymol ssy, pschjd Jesu Christe kpomocy.

Czesc chwala byđ temu Wotcu, A Jeho ssynu Lubemu, sswateho ducha dobroce, nĕt a teŕ ac do wecnossce.

(Also heilig ist der Tag.)

— — — — — tak sswaty den, nemože ho nide nichtŕ schwa- — s'chwalu napelnic, jeno ton jeden ssyn božj, kiž je helu slamal, teho sleho Lucibara swasal, twerde pschiwazal, stym je won wymol kschestianstwo, to je by ssam Christus. Kyrieleis.

Christ lag in Todes Banden.

Christus bĕ smertne jaty sa nasche hrĕchj daty, won wospet hore stal je, nam pschinessl to zjwene, steho sso nĕt wessemly, A bohu sso dakujmy, Alleluja spĕwajmy. Alleluja.

Ssmere knezoji . . . — — je niemŕzachmy — — to scho schczinil bĕ, žana moc tam nebe, smere krydo moc nadnamj, bĕchmy jej potczissnenj, wot neje ja . . we deržanj. Alleluja.

Jesus Christus ssyn božj, do t—'aso položj, te hrěchj je won wot nass wsal, sstym je tej ssmerci pobral zahadlo sprawo — ssmeré nima moce žaneie satamaé dusche werneje. Alleluja. —

N. B. Dalše (7) strofy su natorhana. Přir. A. Mollera. Red.

Nekrolog XXIII.

Jan Ernst Smolef,

čestny předsyda Mačicy Serbskeje, komthur ruskeho rjada sw. Hany, redaktor Serbskich Nowin a wobsedzeř serbskeje knihišćefnje w Budyšinje, dopisowacy sobustaw university w Charkowje, ruskeho archaeologiskeho towarstwa w Pětrohrodze, wučeneho Društwa serbskeho w Bělohrodze a musea starožitnosćow we Wilnje, čestny staw lužiskeho předařskeho towarstwa w Lipsku, towarstwa lubowarjow ruskeje literatury w Moskwje a akademiskeho čitařskeho towarstwa w Praze, woprawdžity sobustaw archaeologiskeho towarstwa w Moskwje, blagotworitelneho towarstwa w Pětrohrodze atd.

* 3. měrca 1816 w Łuču. † 18. junija 1884 w Budyšinje.

Jěra smjeré je našemu Serbowstwu w tutym lěće najćežšu a najbolostnišu ranu nadyřila a je jemu muža wzala, wot kotrehož so z polnym prawom prajić hodži, zo bě přeni mjez sławnymi mužemi a zasužbnymi wótčincami našeho naroda. Naš Smolef, nawjedowar a wótc našeho luda, wjacy mjez nami njeje a z bolostnymi začućemi so posynjemy, słowjanskemu čitařstwu z tutym jeho žiwjenjoběh napisać.

Naš njebočički Jan Ernst Smolef narodži so 3. měrca 1816 w Łuču, w małej cyrkwinskej wjescy pruskeje Hornjeje Łužicy a bě starši syn tamnišeho cyrkwinskeho wučerja Jana Khorle Smolerja*). Dom jeho staršeju bě serbski, dokelž bě tež mać w nim serbska, kiž radšo serbscy ryčeše, hač němscy a tak ryčeše tež naš młody Smolef wot swojeho najzažnišeho džěcatstwa serbscy. W lěće 1823 přindže won ze swojimaj staršimaj do Łaza, dokelž bě jeho nan čestne powołanje jako cyrkwinski wučer do tuteje wsy dostał. Jako bě jow někotre lěta pola swojeho nana přenje rozwučenje dostał a do šule wukhodžil, poda

*) Smolef starši, kiž je 1848 w Łazu wumrjel, bě sam sprawny a dobry Serb a je po založenju serbskich Nowinow w lětach 1842—47 wjele nastawkow do tutych pisał.

so do Budyšina a wopytowaše w lětach 1830—36 gymnasij. Na trochu spodziwne wašnje bu wón jow w lěće 1834 k temu nabajeny, so bóle ze swojej serbskej maćefnej ryču zeznawać. Jedyn jeho němskich wučerjow, tehdomniši konrektor gymnasija, Mag. Hoffmann, kiž bě při swojich grekskich studijach něšto wo tym słyšať, zo ma tež serbska ryč kaž grekska dual a aorist, wobhonješe so za tym pola swojeho wučomca Smolerja, wo kotrymž wědžeše, zo bě rodźeny Serb. Smolef, kiž tehdom ryčnicu swojeje maćefneje ryče hišće z cyła njeznaješe, jemu na to žane spokojace wotmolwjenje dać njemóžeše a duž napominaše jeho tamny wučef, zo by za tym tola dale slědźił. Tajke napominanje pola Smolerja njebě na njeplódnu rolu panyło. Wón poda so k diakonej Handrijeje Zejlerjeje do Klukša, kiž bě tehdom hižo jako dobry, serbskeje ryče wědomny Serb znaty a bě 1830 serbsku ryčnicu wudať, a wuprosy sebi wot toho dališe rozwučenje, kiž zo jemu tam tež dosta. Na to prócowaše so Smolef dale swoju maćefnu ryč bóle a bóle po jejnym grammatikalnym twarje přeco lěpje spóznać a zahori so při tym čím bóle za tu samu, čím bóle bě počať jejne wosebnosće česćować. Tež swojich druhich serbskich towařow na gymnasiju wědžeše wón na to za jich dotal tak njewobkedźbowanu a zacpětu maćefnu ryč zahorić a založi z nimi bórzy po tym (drje hišće 1834) přenje serbske towařstwo na budyskim gymnasiju, kiž z nim 14 sobustawow ličeše a kotrehož wodźef bě wón*). W tutym towařstwje wučeše wón swojich towařow serbsku ryč hlubje póznać, čitaše z nimi wšelake serbske knihi a daše serbske nastawki a přełožki pisać, kotrež potom porjedžowaše. Wono zdźerža so hač do jutrow 1836. Tehdom wopuše Smolef po wobstatym maturitatnym pruhowanju Budyšin a poda so z někotrymi swojich serbskich rojenkow (Wjelanom a t. d.) do Wrótsławja, zo by na ewangelske duchownstwo studowať. Tam zezna so po času ze wšelakimi druhimi słowjanskimi studowacymi młodźencami a wučenyimi Słowjanami a bu přez to hišće bóle za swoju serbsku ryč a za Serbowstwo zahorjeny. Tehdom studowaše we Wrótsławju tež wjacjy dyžli hewak serbskich młodźencow z pruskeje Łužicy, kaž

---

*) Přirunaj: Časopis 1865. I. str. 254.

tež wjacori němscy, kiž mějachu wosebitu lubosć k wótenej Łužicy, k jeje ludej a stawiznam. Z nimi založi Smolef w lěće 1838 „akademiske towarstwo za lužiske stawizny a ryč“, kotremuž hnydom při jeho založenju 14 Němcy a 6 Serbjo přistupichu. Posleniši zwučowachu so pod Smolerjowym nawjedowanjom we wosebitym serbskim wotdžělenju, w kotrymž swoje serbske nastawki přehladowachu a rozsudžowachu a serbske pěśnički, bajki a přistowa hromadžachu. Lěpše wot nich buchu do knihow zapisowane, kotrež mějachu po přikładze lipsčanskich mjeno „Serbska Nowina“. Wosebje pilny bě w serbskim wotdžělenju Smolef; wón pućowaše w prózninach po Serbach a hromadžowaše serbske pěśnički a bajki a wšelake druge duchowne wupjody serbskeho luda a prócowaše so serbski kraj a lud po wšěch stronach zeznać. Přeco nowy nastork k temu dosta w prózninach tež wot našeho njezabyteho Zejlerja, kiž bě wot 1835 w jeho domjacej wsy, we Łazu, farať a tam tehdom hišće khětro njeznaty na pozběhnjenju serbskeje ryče džěłaše. Štož bě Smolef w prózninach nadobyť a nawuknyť, to zdžěli potom w Wrótsławju svojim serbskim towaršam a započa tam tež listowanje njez serbskimaj towarstwomaj w Lipsku*) a w Budyšinje, kajkež poslenše bě so w lěće 1839 z nowa založilo. Přez njeho a jeho dopisy pjelnjachu so bórzy tak derje rukopisne serbske Nowiny, kajkež mějachu lipsčanscy Serbja hižom wot lěta 1826, jako tež nowozaložene rukopisne Nowiny budyških gymnasiastow, ze serbskimi pěsničkami a druhimi swědčenjemi serbskeje kultury. Hižo w tutym času swogeho studowanja prócowaše so Smolef w nawuknjenju pólškeje a českeje ryče a bě potom wosebje k. professorej Dr. Stenzelaj při přeložowanju českich a pólskich lisćinow w šlezynskim archiwje pomocny. Hdýž bě Smolef polštwtworta lěta we Wrótsławju studował a so w duchownskich wědomnosćach po móžnosći wudoknjať, wróci so awgusta 1839 domoj do Łaza, zo by na swoje duchownske pruhowanje so přihotował. Tola Bože puće běchu za njeho hinaše. Hižo we Wrótsławju bě so wón z knjezom baronom ze Stillfried zeznać, kiž bě pozdžišo wyšši ceremoniski mištr pru-

---

*) Serbske předařske tow. w Lipsku wuzwoli jeho tehdom hižom dla jeho zaslůžbow we serbsku ryč za swogeho čestneho sobustawa.

skeho krala Bjedricha Wylema IV. Jako Smolef při skladnosci holdowanja tutemu kralaj we Wrótsławju (1840) spomnjeneho k. barona, kotremuž bě někotre listiny přefoził, wopyta, radžeše jemu tutón, zo by so při swojim rozumjenju wšelakich słowjanskich ryčow tola cyle na studowanje tajkich položil a so na jenu professuru tutech ryčow w Pruskej, kajkež chcychu tehdom založić, přihotował. Smolef bě k temu rad zwólniwy. Dokelž pak jemu k temu nuzne pjenjezy pobrachowachu, wobstara jemu k. baron ze Stillfried stipendium pola krala Bjedricha Wylema IV. sameho. Smolef dostawaše nětko z kralowskeje chatulle kóždolětne 400 toleri a to na 4 lěta tak, zo móžeše rjany čas cyle studowanju słowjanskich ryčow poswjećić. To wón swěru činješe, wróci so 1841 do Wrótsławja a bu tam potom najpilniši posluchač profesora Čelakowskeho, kotrehož bě pruske knježefstwo 1842 za profesora słowjanskich ryčow powołało. We Wrótsławju pak skutkowaše hižo prjedy hišće druhi rodzeny Čech, sławny professor fysiologie Dr. Purkinje, we kotrehož domje měješe Smolef wšědny přistup a přez kotrehož bu tehorunja za słowjansku ryč mócnje zahorjeny a při swojim studowanju wótcowscy podpjerany. Při tym njezabu wón na swoju serbsku ryč, ale naložowaše tež na nju wosebitu prócu a wustupi hižom w léce 1841 jako serbski spisowar na zjawnosć. Jeho přenje serbske knihi běchu jeho Mały Serb, abo serbske a němske rozmłowjenja. Jako bě so w scěhowacym léce ze „Serbskej Jutničku“ serbske nowinařstwo z nowa založilo, bě wón pilny dopisowar do tuteho noweho serbskeho časopisa, kaž tež pozdžišo do „Serbskeje Nowiny“, kiž bě wot julija 1842 na město zańdženeje Jutnički stupila. Lěto pozdžišo wuńdže jeho „Němskoserbski słownik“, kiž je dotho mladym studowacym Serbam při rozwučowanju wo serbskej ryči službu wopokazał. W tym samym léce 1843 dokonja wón swoje wulkojne džěto, na kotrymž bě wot swojeje přenjeje mladoscě džělał a přez kotrež bu jeho mjeno nic jenož cyfemu Słowjanstwu, ale tež druhim kulturnym ludam najprjedy znate a wot kotrychž so z połnym prawom prajić hodži, zo su epochu činjace za serbsku literaturu a zo je sebi Smolef z nimi slawu dobył, kiž zašla njeby, byrnje wón pozdžišo ničo wjacy za serbski lud njeписаł a njeskutkował. Hač runje na titulu tutech knihow, kiž w lětach

1841/43 po zešiwkach wukhadžachu, Smolerjowe mjeno na přemim měsće njesteji, ale mjeno zhorjelskeho diakona Leopolda Haupta, wěmy tola, zo je Haupt při wudaću tutych knihow a při zhromadženju w nich wotěšćanych serbskich pěsničkow najmjenje činił a zo je po prawym jenož metriske zestajenje pěsničkow, kotrež bě Smolef jemu słowo wot słowa do němskeje ryče přeložil, a kritiske poznamki zady pěsničkow wobstarał. Kak bě Smolef tehdom na to přišoł, serbske pěsnički wudać, wo tym je nam w lužiskim magazinjce powjedane. Hornjo-lužiske towarstwo wědomosćow w Zhorjalcu bě pjanježne myto za najlěpšu zběrku pěsni hornjo- a delnjołužiskich Serbow w lětomaj 1836 a 37 wupisało. Štyri zběrki prócowachu so wo tuto čestne myto (100 toleri). Běchu to zběrki wot Smolerja, wot Dr. Jórdana w Prazy, wot fararja Broniša w Jasynje, z kotrymž bě so Haupt, kiž bě jenu staru zběrku delnjołužiskich pěsničkow w knihowni towarstwa wědomosćow w Zhorjalcu namakał, zjenočil a zběrka wot kandidata Markusa ze Zakrjowa. Třom najlěpšim tutych zběrkw, hjez kotrymiž bě Smolerjowa najdospołniša, bu wot towarstwa nic cyłe myto, ale wěsty accessit přisudženy z tym wuměnjnjom, zo dyrbjachu so towarstwu wotstupić. To so Smolerjej njechaše, wón wobkhowa tehodla swoju zběrku sam za so a zjenočil so pozdžišo na Hauptowe wabjenje z tutym k jeje wudaću*) po tym, zo bě ju hišće wo wjele přisporił a tež Bronišowu a Jórdanowu zběrku při tym přirunać a sobu wuzić móhł. Po wudaću swojich pěsničkow skutkowaše Smolef dale za Serbowstwo a jeho zbudjenje přez dopisowanje do serbskich a słowjanskich nowinow, kaž tež do „słowjanskich lětopisow“, kotrež Serb Dr. Jórdan wot lěta 1843 w Lipsku w němskej ryči wudawaše. Při nalětněj skhadžowancy młodych Serbow, kiž so wot tutych w lěće 1845 na Winicy pola Budyšina wotdźerža, staji wón namjet, zo by so tola po přikładze českeje Maticy tajka tež wot Serbow za wudawanje dobrych knihow za serbski lud a wučeneho Časopisa založila. Namjet so wot přítomnych z radosću přijá a mamy so tak Smolerjej džakować, zo je nam z našeje Mačicy,

*) Z džakownosće poswjeći wón te same jeho majestosći kralej Bjedrichej Wylemej IV., wójwodže Serbow a t. d. Pozdžišo dosta wón za jich wudaće zlotu medaillu.

kiž bu dvě léce pozdžišo dozatožena, tehdom centrum za cyle Serbowstwo a za wšě naše wědomostne prócowanja wo serbsku ryč a wo naš narod nastalo.

W léce 1846 bě Smolef swoje studowanje słowjanskich ryčow we Wrótsławju dokonjał. Na přeprošenje Dr. Jórdana, tehdy hižo profesora w Lipsku, poda so wón na to do tuteho města a zastupi tam sobu do redakcije „słowjanskich lětopisow“. Tam wón skhori a to na suchočinu, kiž bě pola njeho přez nazym-njenje nastala. Samo ryč poča jemu čezko padać a khory wróci so wón 1847 do Łaza k swojimaj staršimaj. Bě mało nadžije na jeho wustrowjenje. A tola so tajke z Božej pomocu a při jeho wulkej zdźeržliwosci wot wšeho, štož budžiše jeho khorym płucam a dychawje dale škodzić móhlo, poradzi. Z nim so tak spodziwnje polěpsi, zo móžeše so w započatku slědowaceho léta 1848 zaso do Lipska wrócić a tam dale na wudawanju słowjanskich lětopisow, kaž tež jako korektor pola knihičisćerja Brockhausa skutkować. Dokelž pak tola čuješe, zo lipsčanski proch jeho khorym płucam njetyješe a dokelž běše jemu tehdom tež Dr. Jórdan dališe wudawanje słowjanskich lětopisow cyle wotstupił, wopuści Smolef swjatki 1848 Lipsk, hdžež bě w poslenim času tež akademiske towařstwo tamnišich serbskich a druhich słowjanskich studentow nawjedował, a přesydlili so cyle do Budyšina. Jow je wot nětka na 36 lět ze wšej horliwosću a swěrnosću za Serbstwo skutkował a k lěpšemu swojeho luda džělał. Wón wza w Budyšinje najprjódcy redakciju serbskich Nowinow, kotruž běštaj w poslenšim času kandidataj Wanak a Imiš w Budyšinje dobrowólnje wobstaraloj, cyle do swojeju rukow a wědžeše ji bórzy wjaey čitarjow wudobyć, hač bě dotal měla. Nowy čas, kiž bě tehdom kaž w cyłej Ewropiskej, tak tež w Serbach nastal, přinjese nowe nadawki za nawjedowarjow luđa a žadaše sebi cylych a krutych mužow. A tajki běše naš Smolef. Wón wědžeše serbski lud zbožownje nawjedować a před tym wobarnować, zo so na škódne wotpuće njezabludzi. Při wšěch duchownych hibanjach swojeho luda stupaše do přědka a pokaza prawy puć. Wón skutkowaše sobu při wuradženju wulkeje serbskeje peticije na knježerstwo w léce 1848, při wuwjedženju a zarjadowanju serbskich koncertow a ludowych zhro-

madžiznow, při založenju serbskich Božich službow w Dreždźanach a serbskich burskich towarstwow po cyłym serbskim kraju. W tutych towarstwach, kiž so po jeho radže wšitke pod wodženje serbskeho ryčenskeho towarstwa w Budyšinje podachu, wustupi husěišo jako ryčnik a ryčeše za konservativne interessy, pokazowajo na škodu, kiž by serbskemu ludej z teho nastala, hdy by so z njeměrníkami tamnišeho časa zjenočil. Tež w swojich serbskich Nowinach, kotrež wón w léće 1850 do swojeho samsneho naklada wza, pisaše w duchu měra a pokoja a jenož tehdom, hdyž so něhdže něšto přećiwo Serbowstwu sta, abo hdyž bě wo to činić zjawnu křiwdu a škodu w tutym nastupanju wotkryć, bě jeho pjero wótre a wón njepřelutowaše tehdom nikoho.*) Hdyž bě so w tym samym času serbska ryč na gymnasiju w Budyšinje jako wučěnski předmjet přijata, bu Smolef jako přeni wučef za tutu ryč wuzwoleny a je potom do léta 1859 tajku wučbu wobstaral. Tehorunja dosta so jemu w léće 1850 čestne powołanje, tehdomnišeho sakskeho krónprynca Alberta, nětčišeho krala, serbsku ryč wučić, jako bě so tutón na léto k wójsku do Budyšina přesadzić dał. W scěhowacym léće 1851 založi sebi wón swoju samsnu kniharnju w Budyšinje, kotraž hišće džzensniši džen wobsteji. W njej předawaše wosebje serbske a słowjanske knihi a započa tež w njej w léće 1852 z nowa słowjanske lětopisy w němskej ryči wudawać, kotrež běchu w léće 1849 na khwilu zašle. Zo by tutym swojim lětopisam, wosebje tež w Rusowskej čitařstwo dobył a zo by za nje tež wšitke w Ruskej wukhadzace nowe knihi a časopisy nawědžil, poda so Smolef w léće 1859 sam do Ruskeje; dyrbyše pak tam dlějši čas zawostać, prjedy hač so jemu w tutym nastupanju poradzi swoje wotpohladanja docpěć. Tehorunja wopyta wón Rusku druhi króc w léće 1867, jako bě w Moskwje ethnografiska wustajeńca wot ruskich Słowjanow zarjadowana a běchu so přeprošenja na jejny wopyt kaž na wjele druhich znamjenitych Słowjanow, tak tež na Smolerja staše. Tutu składnosć wuži Smolef, sebi Rusku hišće lěpje wobhladać a so z ryču a z ludom tamnišeho kraja

*) Z počnym prawom praješe k. faraf Domaška při jeho pobjebje w tutym nastupanju: „Hdžež što chceše Serbam škodzić, temu wobaraše Ty; štož so chceše za nich hodzić, za to pak so starał sy.“

bišće bóle znateho sčinić, hač bě so to w léće 1859 hodziło. Samo carej Alexandrej II, wot kotrehož bě w léće 1862 při 1000-lětnym jubileju založenja ruskeho carstwa dla zaslužbow wo słowjansku ryč rjad swjateje Hany dostał, smědžeše so wón při tutej skladnosći ze wšelakimi druhimi słowjanskimi wučenyimi předstajić a jemu swój najpokorniši džak za wopokazanu česć a hnadu wuprajíc. Dla tuteho swojeho pućowanja do Ruskeje je Smolef tehdom wjele čerpić mět, dokelž so nimale wšitke němske nowiny, kiž běchu wo tym něšto zasłyšate, na njeho walichu a jeho zdžěla wuměšowachu, zdžěla zjawnje přeradnika wóteneho kraja a strašneho agitatora mjenowachu, zapomniwši, zo dyrhjeli z runym prawom tež Němcy z Ruskeje abo z Ameriki, kiž su w poslenšich lětach spěwańske, turnańske a třěleńske swjedženje w Lipsku, Bremenje, Frankfurće a t. d. z črjódami wopytowali a so tam ze swojimi němskimi bratrami wjeselili, přeradnicy Ruskeje abo amerikanskeje unije rěkač.

Po swojim domojwróćenju z Ruskeje skutkowaše Smolef zaso w Budyšinje, hdžež bě bjez tym jeho compagnon Serb Jan Bohuwěr Pjech z Wuric tak derje knihańnistwo, kaž tež wudawanje Serbskich Nowinow dale wjedł, z nowej horliwosću za pozběhnenje Serbowstwa a sedžeše móht rjec wodnjo a w nocy při pisafskim blidze, pisajo Serbske Nowiny, słowjanske centralne łopjena, kotrež wot 1864 sem wudawaše, Łužičana a druhe serbske časopisy, abo porjedžejo wjele serbskich knihow, brošurkow a druhich serbskich wěcow, kiž so w Budyšinje čišćachu, bjez teho zo budziše so jemu za poslenše džěfo pjenježne myto dostało. Jeho tehdomnišemu prócowanju a pisanju mamy so tež džakować, zo je wot léta 1872 zaso dobry serbski zapóstanec na krajnym sejmje w Dreždžanach, knjez kublef Handrij Kefk z Rodec. Dla jeho znajomstwa ze wšitkimi słowjanskimi ryčemi bu wón nimale w tym samym času při wšelakich sudnistwach w Budyšinje za słowjanskeho tołmačerja postajeny. Dokelž Maćica za swoju knihownju a druhe zběrki w cyłym Budyšinje žadyn přihoodny lokal njeměješe a so nuza w tutym nastupanju přeco bóle a bóle začuwać dawaše, kupi wón, hač runje bě sam bjez pjenjez, w léće 1873 za Maćicu wulku ležomnosć w Budyšinje ze starymi twarjenjemi z tym wotpohladanjom, tam pozdžišo wulkotny na-

rodny dom za skhadžowanki a zběrki serbskeho luda natwarić, Pjenjezy k temu dyrbješe sebi wot dobrych přečelow w Budyšinje, po cyłych Serbach a w Ruskej požćić. Nětk založi sebi na posledku 1875 samsnu knihićišćefnju a to wosebje k čišćenju serbskich knihow a časopisow, dokelž za tajki čiše dotalne budyske čišćefnje přeco njedosahachu a běchu z džěla předrohe. Haj tež za čišćenje notow, kajkež Maćica dotal njebě w Budyšinje čišćeć dać móhła, přihotowa wón swoju nowu čišćefnju. Tež k temu dyrbješe sebi nuzne pjenjezy požćić, je pak te šame při swojej zlutniwosci hač do swojeje smjerće nimale wšitke zaso wotplaćić móhł. Jako bě so w léce 1879 w Budyšinje na namjet swěrneho přečela našeho serbskeho luda a jeho prócowanjow wo zdźerženje serbskeje ryče a narodnosće, knjeza ryčnika Parczewskeho z Kališa, nowe towarstwo pomocy k podpjeranju studowacych Serbow založilo, bu Smolef sobu najhorliwiši sobustaw a podpjeraf tuteho towarstwa. Wón měješe najćoplišu wutrobu za nuzu serbskich wosadow, kotrymž wosebje w Pruskej z kóždym lětom wjacy serbskich dušowpastyrjow pobrachować poča, a mysleše sebi wodnjo a w nocy na wotpomhanje tajkeje duchowneje nuzy. Dokelž bě sam khudy a bjez Serbami dosć podpjeru za tuto nowe towarstwo njenamaka, poda so we wyššej starobje hižom, w léce 1881 z nowa na dlějšu podrohu do Pólskeje*) a Ruskeje, zo by tam bjez swojimi zamóžitými literarskimi přečelemi podpjeru za naspomnjene towarstwo wudobył. W Pólskej nadeńdže wotewrjene wutroby za swoju próstwu, tamniši Polacy a tež někotři Němcy skladowachu bohate dary, tak zo móžeše nahladnu summu do Budyšina za towarstwo pomocy připósłać. W Ruskej běchu tehdom wutroby zamknjene**) za duchownu nuzu Serbow.

*) Hač do Warszawy ja Smolerja přewodžach a běch tam tydžeń z nim dobywajo z přečelskej pomocy k. A. Parczewskeho Polakow za podpjeranje našeho towarstwa Pomocy. Smolef pak wosta tam dla khorowatosće do februara 1882; potom běše dvě njedželi w Kijowje, dvě njedželi w Moskwje, na to něhdže tři měsacy w Pětrohrodze, potom w Nižnim Nowgorodze, a w Kazanju pobywši z nowa w Nižnim, na což so přez Mosku w nazymje zaso do Pětrohroda poda. Redaktor.

**) Přez přečelne posrědkowanje Polaka k. A. Wilhelma Boguslawskeho a Rusa k. A. Wasilewa je so tam zmyslenje lětsa přeměnilo a powěmy po formalnym skónčenju dolžneje naležnosće Maćicy Serbskeje, što je so w Pětrohrodze k jeje wužitku skutkowało a dokonaja. Redaktor.

Tam jemu samo jene světoznate słowjanske towarštwó ze zymnymi słowami na papjeru wobswědćenje da, zo njeje ničo dostať! — A tola so w tym samym času wšitke němske nowiny po cyłej liniji zaso na njeho walichu a mjenowachu jeho zaso strašneho agitatora a njeprěcěla Němcowstwa, jako by tehdom na powalenju a přeradže němskeho khěžorstwa we wukraju skutko-
 wať! „Ob ich denn Herr Schmalder nicht ichämt, im Muslande zu betteln“, tak přiwoľachu jemu tehdom do Pětrohroda dreždžanske Nachrichten, zaso zabýwši, zo tež missionske, gustav-adolfske a Bonifacijowe towarštwá abo Němcy w Parizu, w Americy a w Jeruzalemje husto dosć k wotpomhanju duchowneje nuzy wo dary křesćijanskeje lubosće bjez Serbami a bjez wšitkimi ludami proša a zo křesćijanska smilnosć žane mjezy krajow, ludow a narodow njeznaje a znać njesmě. — Hišće jedyn druhi zamysł měješe Smoleť w léće 1881, Rusku wopytać. Jeho jenička džowka je mandželska knjeza gymnasialneho wučerja Čocha, rodzeneho Serba, w Nižnim Nowgorodže a jeho mlódši syn studowaše tehdom na tamnišim gymnasiju. Wobej swojej džěsi po dlějšim džělenju wopytać, bě horce žadanje jeho nanowskeje wutroby. Duž wosta tehdom tež dlěje w Ruskej, hač bě sebi z woprědka wotmysliť. K temu přińdže hišće, zo bě tam husto khory. Tak so z jeho domojwrótom dlěješe hač do nalěca 1883. Khorowaty a po éčlnych mocach zlemjeny přińdže ze swojej mandželskej, kiž bě jeho na dalokim pućowanju přez wšelake strony ruskeho kraja přewodžala, zaso do Budyšina. Jow so z nim drje bórzy zaso polěpši, tak zo móžeše zaso pisać a swoje druge džěta wobstarać. Ale z časami dyrbješe tola khory ležeć. Jutry 1884 bě posleni króć na maćičnej zhromadžiznje a bu tam wot 60 přítomnych sobustawow česćomnje powitany. Bórzy potom z nowa skhori, tak zo svoje poslenje džěta, kotrež bě sebi wotmysliť a bjez kotrymiž běchu tež lužisko-serbske ryčespytne zapiski, kajkež chcyše w serbskej a němskej ryči po zešiwkach wudawać, dokonjeć njemóžeše. Po krótkim, ale čěžkim čerpjenju so dopołdnja 13. junija 1884 jeho woči za tutu časnosć zandželištej, jako bě svoje žiwjenje přinjeť na 68 lět 3 měsacy a 10 dnjow. Lědom so powjesć wo jeho smjerći po kraju rozšěri, dha pokaza so po cylych Serbach, kaž tež w susodnych słowjanskich krajach, w Pól-

skej a w Českej, w kajkej česći a lubosći bě njeboćički wšudžom stał a kak so wšudžom wo njeho džakowne wutroby rudžachu. Najhorliwiši wótčincojo ze wšěch Serbow hotowachu so na jeho pohrjeb, kiž so 16. junija na hrodzišku pola Židowa na jara swjedenšanske wašnje sta*). Pohrjebne ryče**), kiž so tam wot fararjow Dr. Kalicha, Domaški a Jenča w serbskej a němskej ryči dđeržachu a Božemje wuprajace słowa studentow Wałtarja a Handrika z Lipska khwalachu zjawnje jeho 50-lětne zaslužby wo Serbowstwo a swědčachu wo džaku, kiž je jemu serbski lud za jeho dołholětnu, njesebićiwu džělawosć za duchowne pozběhnjenje a zdđerženje serbskeho naroda winowaty. A tajki wuprajichu tež wšitke žarowanske spěwy***), kiž su so tehdom jemu k česći čišćale a wšě palmy a smjertne wěncy, kiž buchu wot Serbow, Čechow a Polakow na jeho kašć položene. A tajki džak wostanje tež wěsće žiwy we wutrobach wšitkich horliwych Serbow tak dołho, hač tajcy na zemi budža a Smolerjowe mjeno budže so w stawiznach našeje ryče a našeho luda hišće jasnje blyšćić, hdyž budža mjena druhich, kiž su přećiwo Serbam njepracelšy zmysleni byli a su přećiwo nim skutkowali, dawno zabyte.

K Smolerjowym wulkim zaslužbam wo serbsku ryč ma so naposledku naspomnić jeho porjedženje a polěpšenje dotalneho serbskeho prawopisa a zestajenje tak mjenowaneho noweho abo analogiskeho prawopisa z laćanskimi pismikami. Njewědźiwši wo tym, zo tež Dr. Jórdan w Prazy w tym samym času přnje pospyty w tajkim nowym prawopisu činješe, započa wón w nim w někotrym nastupanju stareho so dđeržo (je město ě) hižom w léce 1838 z wrótsławskimi Serbami pisać a nałoži tón samy přeni króc zjawnje w svojich serbskich pěsničkach 1841/43 a je so potom přez towafstwa studowacych Serbow swěru wo to starał, zo bu čim dale, čim bóle znaćiši a tež wudokonjany, tak zo so nětko k najmjeńšemu wot wšitkich wučenišich a zdžěłanišich Serbow a wot cyleje studowaceje serbskeje młodosće nałožuje.

*) Smolerjowy swjatočny pohrjeb je wopisany w 25. čisle Serbskich Nowinow 1884.

**) Ryče a khěrluše při Smolerjowym pohrjebje je wudał Dr. Kalich w knižkach: Žiwjenjeběh njeboh Jana Ernsta Smolerja atd. w Budyšinje 1884.

***) Zhromadžene wot Dr. Muki w čč.: 7, 8, 9, 10 Lužicy 1884.

Tři króc dosta so Smolerjej čestne powoľanje do wukraja, hdžež budžiše za cyte Słowjanstwo snadź hišće wjacý skutkować a tež swoje samsne domjace wobstejenja wo wjele polěpšić móhł. Sta so to we léce 1860, w kotrymž bu wabjeny, so jako wyšši gymnasialny wučel do Moskwy přesydlil, a w létomaj 1861 a 63, w kotrymajž bu jemu professura słowjanskich ryčow při universiće w Charkowje (?) a Warszawje*) poskićena, kóždy króc z 3000 rublemi lětnych dokhodow. Z lubosće k swojemu serbskemu ludej, při kotrymž cheyšo zawostać a hjez kotrymž cheyšo prjedy wšeho skutkować, wotpokaza wšitke tute čestne powoľanja a bě radšo pod khudobnišimi wobstejenjemi w Budyšinje žiwy.

Ženjeny bě naš Smolef dwójcy. Jeho přenja mandželska bě rodžena Teutscherec ze Židowa, druha pak rodž. Heincelmanec z Budyšina. Z přenjeho mandželstwa su hišće 3 dźeći žiwe, jena dźowka a dwaj synaj, wot kotrejuž je starši Marko S. jeho naslědnik w knihičišćefstwje a redakciji w Budyšinje, młódsi Jan S. pak na universiće w Pětrohrodže student filologije.**)

Smolerjowy žiwjenjoběh je husćišo wopisany, wosebje we wšelakich słowjanskich nowinach, kiž su z dźěla swojim čitarjam tež jeho wobraz podale. Tajke wobrazy a žiwjenjoběhi wo nim su na přikład přinjesle česke Květy a Světozor (text wot M. Hórnik), pólske nowiny Kłosy (1881 Nr. 824) a Tygodnik (1881 Nr. 275), kaž tež serbski Łužičan (1880/81 Nr. 13) a naposledku němske Illustrirte Zeitung (1884 Nr. 2141) a Humoristické Listy 1884. Tež su nam 4 brošurki znate, kiž jeho žiwjenjoběh wopisuja, dvě pólskej wot Bronisława Grabowskeho a Alfonsa Parczewskeho (z létow 1865? a 1883), jena serbska wot Dr. Kalicha***) a jena němska wot fararja Imiša, †) wobej z tuteho lěta 1884.

*) K dźakej za tajku přiwisliwosć k serbskemu ludej přepoda jemu wubjerk Maćicy na hłownej zhromadźiznje 1863 wosebity wot wyššeho wučerja Fiedlerja zestajany, rjenje čišćany a zwjazany serbski spěw.

***) Wón studowaše prjedy na zemjanskim gymnasiju w Nižnim Nowgorodže a dosta tam na Jana 1884 při swojim wotsalnym pruhowanju zlotu medaillu.

***) W nich je krótki žiwjenjopis za lud wot K. A. Jenča.

†) Der Banflabismus unter den sächsischen Barden. Anhang II. Aus J. E. Schmalers eigener Biographie.

Česki nekrolog, wot M. Hórniku spisany, podaštaj „Osvěta“ a „Slovanský Sborník“. Pólsku biografiju piše W. Bogusławski.

Knihi, brošury, jednotliwe pěsnje, wjetše nastawki a druhe literarske wěcy, kotrež je Smolef pak cyle sam spisał, pak jako redaktor abo jako přeložef wudał, su sčěhowace:

A. W serbskej ryči (cyle abo zdžěla):

1. Mały Serb, abo serbske a němske rozmłowjenja. 1841.
2. Pěśnički hornych a delnych Źužiskich Serbow. Dwaj džělaj 1841—43.
3. Němsko-serbski słownik z wułoženjom powšitkomneho serbskeho prawjepisanja. 1843. (Wułoženje serbskeho prawjepisanja je tež wosebje wudate.)
4. Čelakowskeho wothłós pěsni ruskich, 1846. (Sobupřeložef bě J. A. Wafko, kand. duch.)
5. Serbski lud a kraj (přeni staw w Jakubowych serbskich hornych Źužicach 1848, strona 1—17).
6. Časopis Małicy Serbskeje 1848—1852. Zešiwk 1.—10. (Sam spisa někotre nastawki.)
7. Serbske Nowiny 1848—84.
8. Přeložk 4 sakskich zakonjow z lěta 1848.
9. Mała serbska ryčnica 1850, 52 a 61.
10. Zakładny zakon Saxonije, krupobiće zawěšćaceho towafstwa 1850.
11. Kralodwórski rukopis. Serbski přeložk, wudaćo Wjacysława Hanki w Prazy 1852.
12. Přiručna kniha k lóbkemu nawuknjenju serbskeje ryče za najwšelakše poměry člowskeho žiwjenja 1850. (Jenož přeni zešiwk.)
13. Wučeńska kniha Źužisko-serbskeje ryče, po Dr. Ahnowym wašnjú zestajana. 1854. (Jenož přeni zešiwk.)
14. Faedrusowe basnicki z łatyńskeje do serbskeje rěcy dołojenych Źužycow přeložene přez Ch. Fr. Stempla. Hudawaf J. E. Smolef. 1854. (Předstowo je wot Smolerja w hornjo-serbskej ryči spisane.)
15. Kajka je wučba athanasianskeho symbola wo třećej wosobje w Bójstwje a kak su ju serbscy bohospowcy ryčnje zaprijeli? Stawiznisno-ryčespytne rozebranje. 1864.

16. Wo słowjanskich městnych mjenach w Hornej Łužicy a wo jich wuznamje. Swjedžeńske pismo 1867.

17. Łužičan, časopis za zabawu a powučenje. 1874—77 a lětnik 79—81.

NB. Tež Lipa Serbska wukhadžeše w lětach 1879/81 pod jeho mjenom. Smolef pak njebě jejny redaktor, ale stud. theol. Bart.

Tehorunja su wot Smolerja wšelake składnostne spěwy a wotivne tafle, kotrež je při jubilejach, kwasach a pohrjebach wažnych Serbow a druhich za Serbstwo wažnych mužow čišćeć dał, na přikład 1853 při kwasu jeho kralowskeje wysokosće prynca Alberta, 1855 při smjeróí Dr. Klina, 1861 při jubileju krajneho staršeho z Thielau, 1865 při smjeróí kanonika Buka a t. d. Někotre přeložene spěwy wot Smolerja su tež w serbskich wěncach, w serbskim spěwniku a w spěwnej radosći wotčišćane. Tež znaty spěw młodeho serbstwa: „Lećí sokoł z połnja dele“ je wot Smolerja, a wšelake druge ludowe spěwy ze staršeho časa je wón wjacykróć z nowa wudał.

B. W němskej ryči:

1. Slavische Jahrbücher. 1848 und 49. Neue Folge 1852—56.
2. Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. 1862 bis 1864. Zwei Bände.
3. Centralblätter für slavische Literatur und Bibliographie. 1865 bis 1868.
4. Die sprachlichen Denkmäler der Drevjaner und Glinjaner Ostslaven im Lüneburger Wendlande von Hilferding. Aus dem Russischen. Bausen 1857.
5. Bosnien. Reiseskizzen aus dem Jahre 1857 von Hilferding.
6. Geschichte der Serben und Bulgaren von Hilferding. 2 Bände. Aus dem Russischen. Bausen 1856 und 1868.
7. Die Schmähchrift des Schmiedemeisters Stosch wider die sprachwissenschaftlichen Wendungen, beleuchtet vom Standpunkt der Wissenschaft und Wahrheit. 1868.

Serbski spiw.

Pěsnič dr. *Jurij Sauerwein*.

My přece Serby dejmy wostaš,
Ak' stwórnjone wot Boga smy:
Cesć wjetšu njam'žoš dalej dostaš,
Ak' wot njogo raz dostał sy.

Daš młogi zlostnje žěla něto
A serbstwo kšěl by powrošís:
Maš naša serbska strona přeto
Dej' serbske žiši porožiš!

Daš wěťfy napřešiwu duju,
Daš na njebju stoj' mrokawa,
Daš přiřašele přiřlěduju,
Daš přeradnik nas předawa:

Ak' chójce zelenje se přece,
Tak lud naš młody wostanjo;
Ak' mőcne wólše how při rěce,
Tak nowu mőc wón dostanjo!

Žarž twarže, šerpješ přiřucone
Ty Serbstwo, jězyk twój jo twój!
Daš glupe laju rozscaknjone,
Žarž Ty jan rěc a twarže stoj!

Daš laju! a daš z gniwom pali,
Chtož staru rěc nam zabiš kco:
Z njej mamy, nany pokazali
Su Wóšca, kenž na njebju jo.

Tak přece Serby kcomy wostaš,
Ak' stwórnjone wot Boga smy:
Cesć wjetšu njam'žoš dalej dostaš,
Ak' wot njogo raz dostał sy!

Dovre w Norwěgskej, 30. okt. 1884.

Přispomnjenje redaktora. Tu samu pěseň je naš přečel, z časami
w serbskich Błotach přebywacy, tež w litwjanskej rěči wudał.

Lisť skutkowneho přečela Mačicy Serbskeje.

Zdžěliš *M. Hórnik*.

W nowšim času su wšelacy přečelowje serbskeho ludu „Mačicy Serbskeje“ a „Towarštwu Pomocy za studowacych Serbow“

materialnu podpjeru poskićili. Jich mjena wostanu pola nas w dobrym dzakownym wopomnjeću; přetož nam njemnohim samym je njemóžne všem potřebnosćam Serbowstwa w našim času dosć činić, wosebje nětko, hdyž so horliwosć ludu samoho husto pod wjelemócnym wliwom njeserbskeho a antiserbskeho ducha kazy!

Naše narodne potřebnosće su něhdžežkuli wopowědowane byle. Najnowše a najlěpše rozestawjenje podawa k. Eduard Jelínek w „Slovanskim Sborníku“ t. l. w 11. čísle pod napismom „Slovanské kapitoly, Lužická pomněnka“; wón přeje sebi „všimavost skutkovou.“ Snadž so tutón nastawk tež w druhich časopisach a w dalších krajach wozjewi, zo by wosebje našej lubej Mačicy dopomhane bylo.

Z někotrych słowjanskich stron mamy wopokazma „skutkownych přečelow Mačicy“, kotrychž připisy abo listy po času snadž wočišćimy. Tón króc dowolamy sebi, rjany česki list předpožitić, kotryž někotre njedžele před wozjewjenjom mjenowaneho nastawka w „Slov. Sborníku“ z Morawy dostachmy. Wón je wočišćenja jara hódný a rěka takle:

V Rajhradě dne 28. září 1884.

Důstojný Pane!

Jako stateční Srbové lužičtí, poslední to zbytky nešťastných Polabanův, zasluhujete zajisté všemožné podpory od veškerého Slovanstva, a jako katolíci lásky a podpory od nás katolíkův: a proto z lásky k Bohu i národu slovanskému, ke cti a chvále Panny Marie, svatých apoštolův našich společných ss. Cyrilla i Methoděje, i sv. Václava krále českého, zasílám tuto do pokladnice Matice lužicko-srbské v Budyšině státní papír důchodový rakouský s úroky v papíře č. 384,706 v ceně nominální 100 zlatých r. č., zároveň s kupony jdoucími od 1. listopadu 1884. Za to žádám uctivě, abych zapsán byl mezi zakladateli Matice srbsko-lužické. Prosim též národ srbskolužický za nábožné modlitby i věčnou paměť.

S všemožnou úctou i bratrským pozdravem

P. Method J. M. Halabala,
kněz benediktin v Rajhradě na Moravě.

Zlichowanje M. Š. w 37. léce (1883).

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.	VII. Z předawanja knihow.
Z léta 1882. . . hriwnow 121. 47.	Z cyla . . . 1856. 38.
II. Domwzate.	
Akcije S. Nowin . . . 90. —	VIII. Dobrowólne dary.
K. faraf Wjelan dwělětnu dań	
Maćicy jako herbstwo připowědženych 200 rubli . . . 32. 16.	
Dobytk při zaplaćenju přinoškow . . . 2. 53.	
K. Józef Lernet z Pardubic . . . — 96.	
Faraf Hórnik . . . 8. —	
<hr style="width: 100%;"/>	
43. 65.	
III. Dań z wupožčenych kapitalow.	
Z lutowanje 1. hapyrła . . . 62. 65.	Rekapitulacija.
Dań wot 500 hr. pola maćičneho domu . . . 22. 50.	Staw I . . . 121. 47.
<hr style="width: 100%;"/>	" II . . . 90. —
85. 15.	" III . . . 85. 15.
IV. Přinoški sobustawow.	
Wot 54 sobustawow . . . 232. —	" IV . . . 232. —
V. Předzaplaćenje.	
Z cyla . . . 140. —	" V . . . 140. —
VI. Doplaćenje.	
Z cyla . . . 222. 50.	" VI . . . 222. 50.
	" VII . . . 1856. 33.
	" VIII . . . 43. 65.
	<hr style="width: 100%;"/>
	Do hromady 2791. 10.

B. Wudawki.

I. Wupožčene pjenjezy.	Transp. 105. —	
Do lutowanje na knižki č. 36 300. —	Bibliske stawizny . . . 165. —	
II. Čestne myto.		
K. Janej Wehli za Křiž a polmésac . . . 30. —	Křiž a polmésac . . . 16. 50.	
III. Čiše a papjera.		
Genowefa (1000) . . . 158. —	Čitanka (300) . . . 54. —	
Papjera za Genowefu . . . 50. 35.	Genowefa (200) . . . 10. —	
Křiž a polmésac (1000) . . . 107. 50.	Časopis č. 67 . . . 13. —	
Papjera k tomu (a za wobwalki) . . . 39. 28.	Časopis č. 68 . . . 12. —	
Čitanka (1000) . . . 78. —	Słownik Linde'a za knihownju . . . 16. —	
Papjera k nej . . . 30. 30.	<hr style="width: 100%;"/>	
Časopis č. 67, 68, 69 . . . 631. 25.	391. 50.	
Notowy přidawk za Časopis (99 a 62) . . . 161. —	V. Wšelčizny.	
Protyka (5000 ex.) . . . 252. —	Statistika za protyku . . . 1. 70.	
Papjera za protyku . . . 171. 60.	Inseraty pola Monse . . . 4. 80.	
Wobrazy a pjenčk . . . 132. 65.	Inseraty pola Smolerja . . . 6. —	
<hr style="width: 100%;"/>	Wotpóstanje paketow . . . 6. —	
1806. 93.	Knihy za knihownju . . . 7. 82.	
IV. Wjazanje.		
Protyka . . . 75. —	Přinošk za adresu kralej Albertej . . . 20. —	
Spěwna radosć . . . 30. —	Zawěšćenje . . . 18. —	
<hr style="width: 100%;"/>	Prepisanje na sudnistwje . . . 5. 31.	
Lat. 105. —	Wotnajeński přinošk za knihownju . . . 90. —	
	Porto pola sekretarja . . . 3. 60.	
	" pola knihiskładnika . . . 18. 30.	
	" pola pokładnika . . . 6. 41.	
	Pječat za knihownju . . . 5. —	
	Formulary kwitowankow . . . 3. 50.	
	<hr style="width: 100%;"/>	
	196. 44.	

Rekapitulacija.		Přirunanje.	
Staw	I. . . . . 300. —	Wšitke dokhody . . . . . 2791. 10.	
	II. . . . . 30. —	Wšitke wudawki . . . . . 2724. 87.	
	III. . . . . 1806. 98.	Zbytěk w pokladnicy . . . . . 66. 23.	
	IV. . . . . 991. 50.	Zamóženje knižn. pokladnicy M. S.	
	V. . . . . 196. 44.	W krajnostawskej lutowafni	
	Do hromady 2724. 87.	w knižkach č. 36 . . . . . 1608. —	
		Na mačičnym domje . . . . . 500. —	
		Zbytěk pola pokladnika . . . . . 66. 23.	
		Z cyła 2173. 23.	

W Budyšinje, 13. hapryla 1884.

M. Mjeřwa, pokladnik.

Pokladnica za twarjomny nowy dom M. S.

A. Dokhody.

Zbytěk z předkhadźaceho lěta (hladaj w 68. zešiwku) hriwnow 211,31 (pjenježkow); přez k. Karla Michla w Slanym: mládenecký kruh 3,40; w hosćencu 6,80; w Sokolu 0,50; k. Bartuš z Krapowa 3; k. Pětr Makovický z Rožnowa 2,12; k. A. Petrów w Krasnoufimsku 2; k. Alfons Parczewski z Kališa 3; k. Fr. Chalupecký z Kolína 2,15; k. Zdzisław Kolakowski z Drěszewa 10; přez k. Wilhelma Boguslawského w Pětrohrodze 102,50 (w tym darichu kk. M. P. Požarskij 5 rubli, P. M. Požarskij 10 r., Hilžbjeta Požarskaja 3 r., Olga Požarskaja 3 r., Ržewskaja fabrika 3 r., Szukow 3 r., Swěčnikow 4 r., Jerofejew 6 r., N. 1 r., N. 3 r., A. Požarskij 1 r., Kuzmin 1 r., Roškowskij 9 r., B. S. 1 r.); šulerjo oktawy w Chrudimi 8,15; dr. Jan Karłowicz z Heidelberga 15; přez k. Alfonsa Parczewského w Kališu 48,80; dr. Laras w Karwinje 12; dr. Jurij Sauerwein z Bantelna 3,09; khudy wótzinc z Prahi 1,30; město Roudnice přez redakciju Národných Listow 169; přez redakciju „Čecha“ w Prazy 13,52; k. Dominik B. z Kowna 3,90; k. Robaczek z Kowna 3,90; k. Maximilian M. z Kowna 3,90; k. młynk Kubica z Rakec 1; k. Holík z Němskeho Brodu 3,36; k. professor dr. Pful w Njeswačidle 15; literarne towarstwo w Pardubicach 20,22; faraf M. Hórnik w Budyšinje 50; faraf Imiš z Hodzija 12; překupe M. Mjeřwa w Budyšinje 20; k. redaktor J. E. Smolef 10. Z cyła 761 hr. 22 p.

B. Wudawki.

Na dań do lutowafniskeje knižki č. 49,828 date 650; na wotplaćenje jeneje z hypothekow 100, porto 0,65. Z cyła 750 hr. 65 p.

Po tajkim je po wotčahu wudawkow pola pokladnika 10 hr. 57 p. A hdyž so tutón zbytěk k wupožženym 650 + 100 přiliči, mamy na twarjenje noweho domu 760 hr. 67 p. zamóženja.

W Budyšinje, 13. hapryla 1884.

K. A. Jenč, faraf, revisor.

M. Mjeřwa, pokladnik.

E. Mütterlein, zarjadowaf domu.

Dary za dom M. S.

Po 13. hapryla 1884 su darili w hriwnach: kkk. faraf Mrózak z Hrodzišća 20, pfekupe Jurij Faltin z Wojerec 10, kantor Bartko z Nosaćie 1, Alexander Petrów z Krasnoufimska 4, wučef Domašk z Bolbore 1, kant. Jordan z Popoje 10, kontrolerowa Lubjenska 2, pfekupe Rämš z Budyšina 4, A. Witkowski z Warszawy 2,06, kantor Smoła z Malešec 2, N. N. z Hodzija 15, při křicznach w Radworju 12, dr. Grólmus z Budyšina 6, fararjowa Rězbaškowa z Budyšina 10, zwudowjena Biesoldowa z Budyšina 2, Kellingowa z Budyšina 1, rentierka Försterowa z Budyšina 5, twarc Schneider z Budyšina 5, řečnik Ščešpan z Budyšina 3, kantor Rothenburg z Poršic 1, hejtman Šelcik z Čornych Noslic 5,05, z Budyšina: knjeni Schneiderowa 3, tapeciraf Benedikt 3, pfekupe Kunak 2, pfekupe J. G. Lehmann 3, knjeni Steinbachowa 1, Biesoldowa 2, řečnik Böhm 10, hosćencafka Nowakowa 2, N. N. 2, privatnik M. Křižank 6, kaplan Libš z Ralbic 1, skladowanje w serbskim towafstwje w Bukecach 16, praeses J. Łuščanski z Prahi 10; z Budyšina: Marija Rämšowa 2, wyšši žandarm Buk 3, pfekupe Herman Klemm 2, redaktor Smolef 10; na křicznach w Radworju 10,15, při skatowanju w Radworju 3,60, wučebnik z Budyšina 0,5, wyšši faraf Kröhn w Ordruffje 3, faraf Matek z Hućiny 5, z Rakec: murješ Mička 0,50, Handrij Pawlik 1, Jan Lukaš 1, Michał Pohl 1, kubleš H. Měšeš 1, August Urban 0,50, A. Bek 0,50, A. Wirt 0,50, Handrij Suchi 0,50; Michał Šošta z Trupina 1, L. K. z Njeswačidla 5, Hana Rjelcyna z Boršće 1, wučef Rjelka z Rakec 3, kolporter Hatas 1, kubleš Broda z Dženikec 100, korčmaf Błažik w Tranjach 1, na Roblec křicznach w Njeswačidle 7, serbske towafstwo w Bukecach 6, kantor Zarjeńk z Hrodzišća 5, wučef Domašk hišće 2, professor Konstantin Grot 10,70, knjeni Rogowska w Dąbrowje 4, skalafski mištr Rämš z Kukowa 1, šesćo skałarjo tam 1,80, knjezaj Alfons a Hugo Porák w Hajnicach 100; z Kumšic: kubleš M. Janaš 1, kubleš H. Wjela 2, kubleš Guda 2, Mikel 2, žiwnošćef P. Krawc 2, J. Polan 0,20, J. Šer 0,10, E. Mila 0,10, H. Bart 0,50, hosćencaf Schwarz 1, kubleš Šrama 1, H. Vogel 3, Marija Garbarjowa 1, M. Wujancowa 2, H. Janaš 1, kubleš P. Krawc 1, Jan Langa 2, Jan Mitaš 1, August Mitaš 2, H. Mitaš 0,50; žiwnošćef Handrij Garbaš z Nadžanec 1, zbytk z čisteho wunoška stareho domu M. S. 140, wyšši wučef Fiedleš z Budyšina 6, na křicznach pola fararja Hadanka w Popojcach 12; z Haslowa: Pětr Rebiš 1, J. Rebiš 0,23, J. Běrnich 0,20, K. Mitaš 0,10, J. Hórbank 0,30, J. Harnap 0,20, J. Jacka 0,20, J. Handrik 0,25, J. Handrik 0,10, J. Měrčink 0,20, M. Šolćina 0,50, Šolćie džowki 0,50, H. Koban 1, J. Knebel 0,30, E. Lenš 0,30, A. Zmijec 0,5, M. Handrikec 0,7; z Jitka: Jurij Pawlik 1, Jan Pawlik 1, Jan Měšeš 0,75, H. Pawlik 0,50, J. Kocor 0,10, Michał Bartuš 1, Jurij Nowotny 1, A. Hofmann 0,50, Jurij Nowak 1, Handrij Sturm 1, Jan Pětfka 1, Jan Čeć 0,50,

Handrij Šerak 1,50, Marija Dudžina z Dobruše 1; ze Sulšec: Karl Wičaz 1, Jan Zynda 0,30, Miklawš Haška 0,50, Jan Leinert 1, Karl Jacka 0,20, Marija Domaškowa 0,30, Ernst Ryčef 1, Ernst Kwajč 0,50, Wilhelmina Kwajčec 0,50, Marija Hórbankec 0,20, skladowanje na Wanakec kwasu w Banecach 10,35; z Khróscie: kubleř Michal Kokla 5, wučef Pjetaš 10, kubleř Šolta 5, žiwnošcef Kislink 2,50, J. Dórník 0,50, J. Próca 0,50, J. Hojef 0,50, Kral 1, wuměnkaf Smola Kašečan 3; faraf emer. Rychtar w Budyšina 3, faraf Wjacka z Wu-
 jězda 6, faraf Jenč z Palowa 20; z Njeswačidla: rychtar Měšef 3, Jan Freudenberg 5, Bóršowa 0,30, Jurij Wičaz 0,50, gmejnski před-
 stojnik J. Šolta 3, Karl Winkleř 0,50, kubleř Jan Šolta 3, Jurij Schütza 1, Jurij Skop 1,50, Pětr Polank 3, Jan Bała 0,50, Jakub Hobrak 2, Jurij Hatas 1, Lešawina 1, Jurij Němc 1, Handrij Faltink 0,50, H. Patok 0,50, Jurij Patok 1,10, Hana Domšec 1, Jan Polank 1, J. Hetaš 0,50, K. Pětrka 0,50, mištr H. Winkler 1, Jan Wólman 0,50, Handrij Wólman 0,25, Jurij Lešawa 0,50, Lejna D. 0,50, H. Krawe 1, J. Bjar 0,50, česla J. Šolta 0,25, Hórbanowa 0,25, kantor Frenčel 0,50, wučef Hilbrig 2, tyšeřski A. Wičaz 0,50, W. H. 1, faraf J. Jakub 20, knjeni profesorowa Pfulowa 2; ze šlifafskeho młyna: Ernst Bartko 1, A. Keiling 0,50, J. Šolta 0,50, P. Leska 0,50, H. Keřk 1, B. Nysl 0,10, H. Wyrgač 1, J. Nowotny 1, Marija Hengersdorfec 0,50, J. Kudžela 0,50; N. Šucyna z Błowašec, dželačef ze Židowa 0,10, inženjer Kó-
 zlič z Niša w Serbiji 8, řečnik dr. Wašátko z Mezřice 5, Józef Lernet z Pardubic 25,5; z Rakec: paleř Jan Krawe 1, Handrij Hantuš 1, Jan Krawe 0,50, kubleř Klimant 1, J. Kruša 1, Jurij Leinert 1, Jan Bětnař 1, Jan Pjecka 0,50; kubleř K. H. z Jědlicy 5, zwudowjena H. w Slonej Boršci 1, wučef Jenč z Dražďan 5; z Noweje Wsy p. Njeswa-
 čidla: Jurij Hawš 1, Jurij Watko 1, Jan Brankač 0,50, Handrij Eichleř 0,50, Handrij Pohl 1, A. Wodnař 0,50, Jurij Wawrik 0,50, kowaf Jakub Haša 0,50, H. E. 1, Ernst Žur 1, J. Winkler 0,50; z Krónicy: P. Jórdan 1, Jan Kral 0,50, Jan Mišnař 0,50, Jan Šolta 0,50, młyník J. Šolta 0,50; z Wbohowa: žiwnošcef Henka 0,25, gmejnski předstojnik Stiller 1, žiwnošcef Wjenk 2, Pětr Piware 2, wuměnkaf J. Hušman 1, česla H. Hejna 0,50, rychtar Lešawa 0,50, murjeř Šolta 0,30; z Hornjeho Wunjowa: kubleř Jakub Libš 3, J. Holan 0,25, K. Kislich 0,10, H. Winkler 0,20, H. Panach 0,20, F. Hala 1, K. Kara 0,10, Hapač 0,10, J. Vogel 1, E. Schneider 0,20; z Lešawy: J. Smola 1, H. Smola 3, Jan Ludak 1; z Holešowskeje Dubrawki: H. Čum-
 pjela 1, H. Mučink 2, N. M. 0,50, J. Cun 0,20, M. Klara 0,50, H. Jokuš 0,20, A. König 0,25, A. Rječka 0,20; póstski agent Mjeřwa z Hučiny 1, přez Jakuba Šewčika z Bačonja 1, přez prof. Vozárika nawdachu w Tisowcu (wuheřskim) dr. Daxner 1,68, J. Vous 1,68, F. Metla 0,84, D. Takáč 0,84, J. Daxner 0,84, S. Krach 0,84, N. N. 0,84, E. Staněk 0,84, V. Stempel 0,84, J. Zwára 1,68, J. Bradák 0,84, K. Kyčka 0,84; přez k. dr. Lisca w Brnje 49,20 (w tym darichu dr.

Chleborád 5 flor., dr. Tuček 3 flor., dr. ryček Popelka 3 flor., dr. Zemene 2 fl. 70 kr., dr. Lisec 2 fl. 70 kr., dr. Hodač 2 fl., dr. Sovadina 2 fl., po 1 fl. dr. Stránský, dr. Špaček, lékař dr. Herzel, dr. Rozkošný, adjunkt Miša, adj. Krejčí, dr. Groh, adj. Krška, adj. Kostka); kryjeť Domaš z Rakec 0,50, Swětoš z Wulkich Zdžar 5, Gustav Krečel z Kamjenceje 1, W. w J. pola Budyšina 10; z Čornowa: wjesny předstojnik a sejmski zapóslanc H. Kefk 1, kubleť Wičaz 1, Haňža Hečikowa 1, Jan Bjenada 1, Jan Kefk 1, Handrij Krawc 0,50, Jan Dub 1, póselnik Hatas z Hodžija 2, farář Běrnich z Klukša 15, Krawc z Čornjowa 0,50, na křěicznach pola Jacki w Łuzy 1,80; ze Stróžišća: kubleť Cyž 1, kubleť Jenč 1, kubleťka Jakubašowa 1; přez k. Józefa Lerněta z Pardubic 8,33; wunošk koncerta w čěskim towařstwjě Vlastimil w Draždžanach 50; řěznik Cyž ze Sloneje Boršće 1.

Prispomnjenje. Mnoge tutych darow su wot tajkich daritelow, kotřiž su slubili, w kóždym přichodnych štyrjoch lět hišće runje tajki abo wjetši dar za dom M. S. woprować. Wočakujemy, zo budža z kóždeje wsy serbskeje krajiny dary přikhadžec. Tola dawa wjesny ratafski lud mało za idealne narodne wotpohlady, byrnje za njón samón wužitne a třebne, jako je a budže maćičny dom; bohatelych měšćanow a zemjanow pak skoro nimamy njez swěrnymi Serbami! Tohodla dowoluje sebi předsydstwo Maćicy Serbskeje, wšitke sobustawy, kotřiž wězo wažnosć noweho dosahaceho abo dostojneho domu zrozmjeja, wo pjenježne dary prosyc a přez nich tež druhich dobročerjow. Wšak dyrbi maćičny dom za Serbow być widzome srjedžišće jich prócowanjow wo intelektualne a moralne pozběhjenje luda, sydło jich towařstwow, dostojna khowanka jich centralneje knihownje, starožitnostnych a druhich zběrkow! W našim času, hdžež Němcy ze „schulvereinom“ a z woporami druhich znatych towařstwow, do kotrychž tež Serbja wopruja, wukrajnych Němcow w narodnych potřebscach podpjeraju, směmy tež my Serbja wosebje na Słowjanow a tež na druge ludy we wukraju z próstwu za podpjeranje našeje Maćicy a jeje domu so wobroćić, štož z tutym z nowa w mjenje předsydstwa M. S. najnaležnišo a najpokornišo činimy. Na dary kwituja dale jako dotal Serbske Nowiny, Łužica a tutón Časopis.

M. Hórnik,
předsyda M. S.

Přinoški sobustawow M. S.

W běhu lěta (1883) zapłaćichu přinošk tute sobustawy:

Na l. 1884—92: kk. lěkařnik Józef Lernet z Pardubic; domjacy wučer Franc Měrcink w Moskwje.

Na l. 1884: kk. dr. Jan Karłowicz w Heidelbergu; farař Wjacka z Wujězda; professor B. Kopytčak z Tarnopola; Józef Dyškant z Černeho Kostelca; universit. professor Jan Baudouin de Courtenay z Dorpata; dr. Stańkiewicz z Kowna; inženjer Tadej Korewa z Kowna; řečnik Leonard Chmielowski z Kowna; pokładnik Józef Andruszkiewicz z Kowna; řečnik Sigmund Rogalski z Kowna; farař Methodij Halabala z Rajhrada na Morawje; farař Jurij Brósk z Křišowa; kubler Wanak z Khelna; kantor Liška z Hodźija; archidiakon Dobrucký z Wojerec; wyšši seminarski wučer dr. Grólmus z Budyšina; wučer Robel z Delnjeje Hórki.

Na l. 1883: kk. kantor Jordan z Popoje; překupe Mjeřwa z Budyšina; farař Imiš z Hodźija; farař Mrózak z Budestec; řečnik H. Grodziecki z Kališa; řečnik Parczewski z Kališa; Melanija Parczewska z Kališa; farař Garbař z Kotec; farař Hórnik z Budyšina; kantor Kocor z Ketlic; překupe Jan Domanja z Khrósćic; wučer Wojnař z Bukec; referendar O. Hanowski z Draždžan; rentier Hanowski z Budyšina; diakon Renč z Ketlic; farař dr. Kalich z Budyšina; kubler Khróstak ze Spytec; kanonik kantor Šořta z Budyšina; farař Gólč z Rakec; farař Smoła z Njebjelčic; superior a radźiciel Buk z Draždžan; kapłan Čornak ze Seitendorfa; dr. Sauerwein z Bantelna; překupe Michl ze Slaneho; serbske towarstwo w Bukecach; professor Alexander Petrów z Krasnoufimska; serbske towarstwo w Zarěču; wučer Jenč z Draždžan; wučer Rostok z Drječina; farař Mättig z Hućiny; lěkařnik J. Lernet z Pardubic; duchowny Kózlik z Komorowa; dr. J. Karłowicz z Heidelberga; wučer Bórs z Koblic; młynk Hajnica z Njeswaćidła; dr. Jan Laras z Karwina w Slezskej; praeses Jurij Eusćanski z Prahi; serbski seminar w Prazy; Mikławš Holka z Prahi; farař Wjacka z Wujězda; gymnasialny wyšši wučer dr. E. Muka z Kamjenicy; stud. theol. Žur z Prahi; kapłan Křižan z Hodźija; chemik M. Hórnik w Šćěćinje; wučer Nyčka z Essena; Umělecká Beseda w Prazy; gymnasialny wučer Moyn z Eislebena; generalny agent Pohonč

z Lipska; Józef Dyškant z Černeho Kostelca; stud. jur. Karl Sękowski z Waršawy; Franc Měrcink z Bělseć w Moskwje; farať M. Halabala z Rajhrada; farať Brósk z Křišowa; J. Holík z Němskeho Brodu; kubleť Wanak z Khelna; dr. J. Grólmus z Budyšina; wučef Robel z Delnjeje Hórki; farať Raeda z Barta.

Na l. 1882: kk. farať Hadank z Popoje; seminarski wyšši wučef Fiedleť z Budyšina; překupe Mjefwa z Budyšina; farať Kubica z Bukeć; farať Imiš z Hodžija; kantor Hatnik z Bukeć; řečnik Grodziecki z Kališa; řečnik Parczewski z Kališa; Melanija Parczewska z Kališa; farať Garbať z Kotec; gmejnski předstojnik Mlýnk (II. rjadownje) ze Zarěča; kan. senior Kućank z Budyšina; farať Hórník z Budyšina; překupe Měř z Budyšina; stud. theol. Handrik w Lipsku; wučef Wojnať z Bukeć; wučef Rjelka z Noweje Wsy; referendar Hanowski z Draždžan; kantor Bartko z Nosaćic; kubleť Khróstak ze Spyteć; farať Handrik z Malešec; kan. kantor Šořta z Budyšina; wučef Hoker z Hornjeje Hórki; farať Smoľa z Njebjelćic; super. Buk z Draždžan; kapłan Bart z Ralbic; wučef Kral na Sokolnicy; wučef Jeně z Draždžan; Jednota w Khrósćicach; farať Jeně z Palowa; dr. J. Karłowicz z Heidelberga; wučef Bórš z Koblic; kapłan Křižan z Hodžija; chemik Hórník w Šćěćinje; Józef Dyškant z Černeho Kostelca; referendar Mütterlein z Budyšina; najeńk ryćefkubľa Wjenka w Zdzeri; dr. Grólmus z Budyšina; wučef Robel z Delnjeje Hórki.

Na l. 1881: kk. farať Hadank z Popoje; seminarski wyšši wučef Fiedleť z Budyšina; farať Reně z Wjelećina; řečnik Grodziecki z Kališa; Melanija Parczewska z Kališa; kan. senior Kućank z Budyšina; kubleť Khróstak ze Spyteć; kan. kantor Šořta z Budyšina; wučef Hoker w Hornjej Hórey; farať Smoľa z Njebjelćic; superior Buk z Draždžan; kapłan Bart z Ralbic; Jednota w Khrósćicach; farať Jeně z Palowa; najeńk ryćefkubľa Wjenka ze Zdzerje; wučef Robel w Delnjeje Hórey.

Na l. 1880: knježna Melanija Parczewska z Kališa.

Wozjewjenje.

Njeje-li tón abo wony sobustaw M. S. spisy abo Časopis dostał, njech to z přidaćom adressy předsydyže wozjewi.

Za přistupowacych wozjewjamy, zo su wšelake maćične spisy hišće na składže, kotrež móža so na runym abo na knihikupskim puću po znatych plaćiznach dostać, n. př.:

Łužiski serbski słownik. Pod sobuskutkowanjom H. Sejlerja a M. Hórnik a spisany wot dr. Pfula.

Hornjołužiska serbska ryčnica. Zešiwk I. Zynkosłow. Spisał dr. Pful.

Wěne narodnych spěwow hornjo- a delnjołužiskich Serbow z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora 1868.

Šěsć spěwow serbskich za tenor abo sopran z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. 1881.

Towašny Spěwnik za serbski lud. Zestajał K. A. Fiedleř. 1878.

Časopis wukhadža kóždy lěto w dwěmaj zešiwkomaj. Dla móžneho njedorozymjenja přispominamy, zo je Maćica Serbska lěto starša dyžli jeje Časopis, kotryž hakle 1848 wukhadžeć poča. Na přeni lětdžesatk 1848—57 liči so přenje 16 zešiwkow, na druhi a na dalše pak po 20 zešiwkach.

Do Maćicy Serbskeje móže kóždy w kóždym času přistupić, kiž lětny přinošk (štyri marki abo 2 florenaj w slěbrje) zapłaći, za což so jemu kóždolětnje wudate spisy připóscełu. Z cuzby scełu so pjenjezy direktuje pod adresu: An den Verein Maćica Serbska in Bautzen, Königreich Sachsen. Kommissionaraj towašstwa za wukraj, kotrajž lětné přinoški sobustawow tež přiwozmjetaj a dobroćiwje sem wobstarataj, staj knihikupc Fr. A. Urbánek w Prahy a knihikupc Pjech (Schmaler & Pech) w Lipsku.

Adressa našeho pokładnika je po němsku: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen. Na naprašowanje wo Maćicy wotmołwa so na listy pod adresu: Pfarrer M. Hórnik, Bautzen. Připóstanje Časopisa a knihow M. S. wobstara naš knihiskładnik, k. Kapleř, po němsku: Lehrer Kantor Johann Kappler, Bautzen.

Připóstanje knihow a starožitninow wuprosujemy sebi direkt-
nje abo po knihupskim puću pod adresu: Für den Verein
Maćica Serbska in Bautzen, durch die Buchhandlung Schmalers &
Pech in Leipzig. Předsydstwo a wubjerk M. S.

Maćica je dale wudała:

71. Bibliske stawizny za serbskoněmske šule. Zestajał Jan Bartko. 1881.
72. Přotyfa na lěto 1882.
73. Přotyfa na 1883.
74. Přichiz a pozmějaz abo Turkojo přiched Winom w lěće 1683.
75. Přotyfa na 1884.
76. Přotyfa na 1885.

NB. Pódlu je jako na předań (bjez čista) za šule čisćana „Přerjha čitanka“ a „Spěwna radosć“. Někotre knižki za lud su druhi a třeci króć wudate, kotraž so sobustawam njedawaju. Starše knižki za lud su hišće na skladže.

Wobsah.

Delnjolužiske Serbowstwo w lěće 1880 (I. & II). Wopisał dr. Ernst Muka	str. 3 a 97.
Naše participia na -acy. Podał dr. Pful	111.
Zběrki ludowych pěsničkow J. P. Jordana. Podał M. Hórnik	117.
Drobnostki z luda. Napisał dr. Pful	123.
Hišće něšto wo delnich Serbach. Podał dr. E. Muka	125.
Statistika Serbow (delnich). Zestajał dr. E. Muka	129.
Někotre serbske słowa z Altenburga. Podał dr. Pful	160.
Přirunowanje serbskich ludowych pěsni. Podał dr. Sig- mund Wašátko	163.
Khěrlušowe knižki Gregorija D. z lěta 1590. Podawa H. Jordan	166.
Nekrolog XXIII. (Jan Ernst Smolef.) Spisał K. A. Jenč	172.
Serbski spiw. Pěsnił dr. Jurij Sauerwein	186.
List skutowneho přećela M. S. Zdzělil M. Hórnik	186.
Zličbowanje M. S. w 37. lěće (1883)	188.
Pokładnica za twarjomny nowy dom M. S.	189.
Dary za dom M. S.	190.
Přinoški sobustawow M. S.	193.

W o b s a h.

<u>Delnjołužiske Serbowstwo w lěće 1880 (II.).</u> <u>Dodał</u> dr. Ernst Muka	str. 97.
Naše participia na -acy. <u>Podał</u> dr. Pful	„ 111.
Zběrki ludowych pěsničkow J. P. Jordana. <u>Podał</u> M. Hórnik	„ 117.
Drobnostki z luda. <u>Napisał</u> dr. Pful	„ 123.
<u>Hišće něšto wo delnich Serbach.</u> <u>Podał</u> dr. E. Muka	„ 125.
Statistika Serbow (delnich). <u>Zestajał</u> dr. E. Muka	„ 129.
<u>Někotre serbske słowa z Altenburga.</u> <u>Podał</u> dr. Pful	„ 160.
<u>Přirunowanje serbskich ludowych pěsni.</u> <u>Podał</u> dr. Sig- mund Vašátko	„ 163.
<u>Khěrlušowe knižki Gregorija D. z lěta 1590.</u> <u>Podawa</u> H. Jordan	„ 166.
<u>Nekrolog XXIII. (Jan Ernst Smolef.)</u> <u>Spisał</u> K. A. Jenč	„ 172.
Serbski spiw. <u>Pěsnił</u> dr. Jurij Sauerwein	„ 186.
List skutkowneho přečela M. S. <u>Zdžěl</u> M. Hórnik	„ 186.
Zličbowanje M. S. w 37. lěće (1883)	„ 188.
Pokładnica za twarjomny nowy dom M. S.	„ 189.
Dary za dom M. S.	„ 190.
Přinoški sobustawow M. S.	„ 193.

Z tutym so wudawa:

76) *Brotyfa* na l. 1885.

Z nakładom redaktora Časopisa su tute knihi wušle:

Historija serbskeho naroda.

Syntax der wendischen Sprache.

Delnjołužiske ludowe spěwy.

 Wo zapłaćenje pjenježnych přinoškow naležnje prosymy.
M. Mjerwa (Mörbe), pokładnik M. S.